OMNIA
V. P. POROVICKA
Atentáty, které měly změnit svě
t
SVOBODA PRA HA 1ţ75

♀žádala strážného o soukromý rozhovor s velitelem Maximovičem. Když ji uvedli do jeho kanceláře, vytáhla pistoli a zastřelila ho. Odvážný atentát byl však jen součásti důmyslného plánu. Počitaia s tím, že ji odvedou do budovy carské ochranky k výslechu, kam by se jinak nedostala. Na holém těle měla patnáct kilogramů dynamitu a v kapse rozbušku. Chtěla se stát živou bombou a rozmetat budovu politické policie i s nenáviděným osazenstvem.
Prohledali ji a našli nálož. Odsoudili ji k trestu smrti. V dopise na rozloučenou napsala: "Smrt neznamená nic; ale hrozné je pomyšleni, že musim zemřít, aniž se mi podařilo uskutečnit, co jsem si předsevzala." Jmenovala se Ragozniková; když zemřela na popravišti, bylo jf dvacet let.
Mladi odpůrci carského samoděržaví se rozhodli pro politickou vraždu, když ztratili víru v politické prostředky a navíc byli navýsost pobouřeni metodami utlačovatelů. To byl motiv, ktery dal silu křehké dívce Věře Zasuličové, aby se dokázala postavit tváří v tvář obávanému tyranovi Trepovovi a namířila na něho pistoli. Normálně myslici člověk se nestává snadno vrahem, k činu ho musi donutit okolnosti: protivníkovy metody volající po pomstě.
Chalturin, Karakozov, Orsini, Sofja Perovská a konečně snad i romantická Charlotta Cordayová jsou ze stejného rodu, připraveni přinést největši obět. Jsou to hrdinové?
Na tuto otázku neni snadné odpovědět. Cicero, Platón, Tacitus, Aristotelés hlasovali pro právo zabít ţIého tyrana. Ale i křestanské učení uznávalo atentát za prostředek, jak pomoci spravedlnosti. Teologové vynikajícfch jmen, Tomáš Akvinský a Jan Salisburský, ale i dalšf, teoretizovali o "etice násilné smrti z přičin politických". A katolieká církevnf encyklopedie uvádí vraždL tyrana. jako ,.usmrceni v zájmu všeobecného dobra".
Íltočnikovým cílem nemusf být pouhá smrt nenáviděného či zprofanovaného politika, atentátnfk se může snažit upozornit svým činem na neudržitelné poměry, může chtit zburcovat veřejné miněni, varovat, někdy
i zastrašit: Může však výstřel osamělého střelcţe nebo útok organizovaných spiklenců skutečně změnit směr vládní politiky?
V mnoha připadech nevzbudila politická vražda ani předpokládanou paniku. Bomba vybuchla, atentátnik sko_ nčil na šibenici či na elektrickém křesle, a často se áni nedověděl, že nedocílil víc, než že se dostal na stránky novin.
Když se revolucionáři sdružení v organizaci lVarodnaja volja rozhodli zavraždit cara, sledovali tim dvojí cíl. Chtěli upozornit vládnouci vrstvu, že musi počitat s opozfci, doufali, že se jim podaři vnést zmatek do řad aristokratů, ale hlavně chtěli zburcovat lid k povstání. Neodhadli správně situaci, podmínky pro reVoIuci ještě nedozrály. V. I. Lenin zhodnotil jţejich dějinnou roli ve stati Co dělat: "Chyba narodovolců nebyla v tom, že se snažili ziskat do své organizace všeehny nţespokojence a vést tuto organizaci do rozhodného boje proti samoděržaví. V tom je naonak jejich velká historická zásluha. Jejich chyba však byla v tom, že se opírali o teorii, která v podstatě vůbeţ nebyla revoluční tţeorií, a žţe neuměli nebo nemohli nerozlučně spojit své hnutí s třídnim bojem uvnitř rozvíjející se kapitalistické společnosti." (Lenin, Vybrané spisy, str. 232-233, Praha 1954.)
Narodovolci si přes všechny výhrady zajistili misto v předrevolučni historii. Poprvé vytvořili v Rusku revolučni organizaci, jejich kladné i záporné zkušenosti se staly oněmi praménky, z nichž se rodi dravý proud.
V roce 1916 zavraždil jeden z vůdců rakouských sociálních demokratů Bedřich Adler rakouského ministerského předsedu Karla von Sti.irgkha. V. I. Lenin neodsoudil jednoznačně atentát, napsal však; že "jako revoluční taktika jsou individuální atentáty neúčelné a ško_dlivé. Jedině masové hnuti lze považovat za skutečný politický boj. Jedině v přímém, bezprostředním spojeni s masovým hnutím mohou a musí přinést užitek i individuální teroristické akce." (Lenin, Spisy 35, Praha 1957, str. 211.)
Jisté je, že čin jediného, i když sebevíc nadšeného či odvážiţého bojovnika, sotva změni společenský řád.
♀odjet do Epiru, odkud pocházela. Pak se narodil Filipovi a Kleopatře syn a Olympie pochopila, že se dopustila chyby, když ukvapeně opustila manžela a vyklidila tak pozici na královském dvoře. Její syn Alexandr ztratil totiž jejim nerozmyšleným odchodem nárok na trůn. Filipovým násiedníkem byl ted Kleopatřin ještě nepojmenovaný syn. Plán ctižádostivé matky se hroutil: Ale Olympie nebyla

z těch, kdo kapitulují při prvním neúspěchu.
Filip mezitím nezaháiel, připsal na své konto další vojenské úspěchy, lid krále oslavoval. Když přijel do Aig, připravili dvořané velkolepé siavnosti na počest novorozeného syna a následníka trůnu. Amfiteátr byl důstojným místem pro tak významnou událost, zvědavci obsadili stupně do posledního místa. Král se vydal do divadla pěšky, osobní stráž poslal napřed. Ulice byly ucpány davem. Každý chtěl vidět krále, všichni ho chtěli pozdravit, na vlastnf oči spatřit slavného vítěze. Filip se krok za krokem prodíral mezi nadšenými chodci, byl štasten, zdviženými pažemi zdravil na všechny strany.
Pak se vedle něj objeví neznámý muž. V ruce má dýku. ještě krok. Bodá jednou, dvakrát, král padá k zemi, lidé se vrhají na vraha, na místě ho ubijí. Ale král leži mrtev u jejich nohou.
Jţen stěží se podářilo idţentifikovat zohavenou mrtvolu atentátnfka. Pocházel ze vznešeného rodu a nikdo nechtěl věřit vlastním uším, když se rozkřikla zpráva, že krále Filipa zavraždil Pausaniás, jeden z jeho nţejschopnějších diastojníků, člověk bezúhonný a čestný, ale důvěrný přítel Alexandrův a jeho matky Olympie. Alexandr získal otcovou smrti zpět šanci, kterou mu před časem nerozumně prospekulovala jeho matka.
Po králově smrti se lidé začali ptát, odkud přišel vrah a proč vraždil. Odpověd byla tak překvapující, že si ji nikdo netroufai veřejně vyslovit. Hned po činu objevili totiž pobouření občané na druhé straně tržiště dva uvázané koně bez jezdců. Nebylo nesnadné domyslet si, že si jţé připravil Pausaniás, aby se dostal do bezpečí. To ale ještě nebylo všechno. Nedaleko koní čekali v sedle dva vznešení jezdci. Stráž je obklíčila,
s tasenými meči je vyzvala, aby sestoupili a vydali svěaectví. Meče ţzbrojenců opět zmizely v pochvách. jedním z jezdců byl syn zavrážděného krále Alexandr, na druhém koni seděla Filipova vdova Olympie.
Osobní strážci couvají, lid zmlkne, pomalu se ztrácí z agory, všichni už vědí, proč byl zavražděn král Filip, ale nikdo si netroufá vyslovit to. Protože Alexandr už je králem.
Vstoupil na trůn, prohlásil se vládcem a nikdo už si ani nevzpomněl na Kleopatru a jejího malého syna. Kromě Alexandrovy starţostlivé matky. Olympie se chtěla vyňnout další chybě, vlastnoručně prý novorozeně uškrtila. Pak . dala vyhlásit celostátní pátrání po spolupachatelích vraždy: vůdci spiknutí prý musí být odhaleni a přísně potrestáni.
Alexandr Veliký byl vynikající vladař. Dokázal dobýt, opanovat a politicky zorganizovat světovou říši, sahající až k obzoru tehdy známého světa. Byl pýchou své chorobně ctižádostivé matky a Olympie se rovněž stala významnou politickou osobností. I když smutně proslulou.
Především se postarala o vyvraždění všech i jen pobenciálních odpůrců. Cílevědomě vychovávala svého vnuka, dalšího Alexandra, aby měl rod v záloze zdatného následovníka, a nepustila moc z rukou ani ve chvíli nţejvětšího životnfho zklamání. Alexandr Veliký zemřel nečţekaně, uprostřţed příprav na další fažení. Dostal zimnici, pak vysokou horečku, skonal ve věku třiatřiceti let, jak praví kronikář, "násiedkem nestřídmosti v práci i v požívání .
Olympiin sen se rozpadl. Obrovské impérium nepřežilo smrt tvůrce. Ani tak rutinované intrikářce, jakou byia Alexandrova matka, se nepodařilo udržet moc v rukou a předat ji vnukovi. Je známo, že se o velkou řiši podělili Alexandrovi nástupci - diadochové. Hádali se mezi sebou, jen v jediném byli zajedno: nepřítelem číslo jedna je Ulympie, šedá eminencţe v pozadí minulých kruiých činů. A tak se všeobecný hněv obrací k původci mnohého zla.
Olympie si nedokázala udržet politický vliv. Poznala to a vytušila, že nemá naději. Přesto dala ještě rozksz
10 'ţ 11
♀k nemilosrdné čistce. Hlavni město tehdejši Makedonie Pella prožilo dny krutého vraždění.
Alexandrovi nástupci se rozhodnou zakročit proti hrůzovládě, posílají do Pelly vojsko, Olympie utíká s několika věrnými k přístavu Pydna, alo Kassandros si pospíší a obklíči město. Nejdřív se snaží vypořádat s nebezpečnou ženou lsti. Posílá k ní posly, ti jí zaručuji volný odchod z města. Olympie má své zkuše
, nosti, nevěřf slibům, tuší, že by se nedostala daleko
už tehdy byl znám termín "zastřelen na útěku", a tak nabídku odmítá.
Kassandros se tedy musi rozhodnout pro jinou taktiku, pohrozi jí, že ji za spáchané zločiny postaví přţed veřejný soud. Olympie nemá strach. Dobře vi, jak hluboce cti lid památku jejího syna Alexandra Velikého, kalkuluje s podporou veřejného mir.ěni, a věří, že by se sotva našel soudce, který by si troufal odsoudit matku největšího z imperátorů. A tak Kassandrovi zbývá poslední možnost: rozhodne se pro Olympiinu násilnou smrt.

Královna-matka se mezitím vrátila do paláce v hlavním městě. Kassandros vybere dvě stě nejostřílenějších válečníků a pošle je do města s jediným rozkazem: jakýmkoliv způsobem sprovodit Olympii ze světa. Dvě stě po zuby ozbrojených vojáků, kteří prošli bitevnimi poli světa, stoji proti jediné staré ženě. Vrátili se poraženi.
Královna dostala včas zprávu o blížících se katech. Vyšla jim vstříc. Pak se postaví, podpfraná služebnicemi, proti š?ku vojska, nemluvi mnoho, jen zdţárazni, že před nimi stoji matka Alexandra Velikého a manželka jeho statečného otce Filipa Makedonského, a žádný z vojáků nenalezne odvahu zvednout proti ní zbraň.
Kassandros je zoufalý, ale přijde na další nápad. Olympie přece dala povraždit stovky nevinných lidí: Zůstali po nich potomci, příbuzni, vdovy. Každý z nich žije jen pro pomstu. Musela to být složitá akce. Kassandrovi důvěrnici se rozjeli do měst a vesnic a svolávali mstitele. Ti se pak postavili tváři v tvář své sokyni. I tentokrát jim vyšla Olympie vstřic. Spoléhala
na sílo své osobnosti. Tito lidé však znali Alexandrův vzestup ke slávě z jiného pohledu, přes mrfvoly svých drahých.
Ozve se mumlání, výkřiky hněvu, pak letf prvnf kámen. Ty daišf už prší hustě jako jarní déšt. Olympie klesá před dveřmi paláce, ubita k nepoznáni.
Kassandros zosnoval vraždu, sám zůstává v pozadí a před dějinným soudem si myje ruce, nikdo mu totiž nedokáže účast. Aby měl jistotu, dá ještě uvěznit malého Alexandra a jeho matku Róxanu, a později nařídí, aby je zavraždili.
Nic se tedy nezměnilo. Jen vládci na trůnech se vyměnili - za vrahy, číhající v záloze, nastoupili jiní vrazi.
12
♀2 BŮH JMÉNEM JULIUS CAESAR
ftím má svou republiku a přísahá na demokracii. Rychle se stává velmocí, která zeširoka sáhla do světa. Itálie, Sardinie, Sicílie, Korsika, Illýrie, Makedonie, Řecko, Hispánie, Malá Asie a hezký kus severni Afriky tvoří v šedesátých letech před změnou letopočtu římské panství.
Všechno má svůj rub a líc. Římské legie sice rozšiřuji hranice, ale doma se ve státnim zřízeni objevují trhliny. Co bylo dobré pro malé řecké státy, nestačí pro světovou říši. Ve veřejné správě se rozrůstá byrokracie a korupce. Velká říše prožívá jednu krizi za druhou. Impérium se chvěje. Pak se objeví Caesar.
Triumvirát je vláda tří. Pompeius, Crassus a Caesar se dohodli na zásadě, že nepodniknou nic, co by se jednomu z nich nezdálo správné. Poctivá hra. Kdyby ji hráli podle dohodnutých pravidel. Pompeius je slavný vojevůdce. Crassus má peníze. Patři mu značná část řfmské půdy. Caesar je voják, v poslední době úspěšný generál. Tři výjimečně schopní muži spojili síly a přece se jim nedaři. Snad proto, že už dávno pracují proti sobě. Každý z nich chce získat absolutní moc.
Pompeius se snažil nejvic. Říká se, že si vzal za manželku Caesarovu dceru Julii jen proto, aby přetáhl odpůrce na svou stranu. Ovšem právě tak se říká, že Caesar dal Pompeiovi dceru proto, aby měi přehled o každém jeho kroku.
Caesar byl především generál. Vydal se v čele římských vojsk dobývat Galii. Jeho dva kolegové se radovali, že budou mít volnou ruku. Rok poté se Crassus vydal na výpravu proti Parthům a přišel v boji o život. Pompeius měI konečně příležitost soustředit moc ve svých rukou.
Vojevůdce Caesar se vydá ještě přés moře do Bri
14
tánie, vi, že se každým dalším vítězstvím stává mocnějším. Má za sebou oddané vojsko, získal bohatství, veřejné míněnf je na jeho straně. Pompeius se zatím stává římským samovládcem. A Caesar o tom ví.
Muselo dojít ke krizi. Pompeius navrhuje senátu, aby zbavil Caesara vedení, generál se brání. žádá, aby mu ponechali aspoň dvě legie, potřebuje je ţk zajištěni pořádku na dobytém území. Senát odmítá a Caesar se rozhodne: Je přţsvědčen, že si může dovolit vzpouru. V lednu roku 49 před n. 1. vysloví ňa břehu Rubikonu své proslulé "kostky jsou vrženy", přejde most a s jedinou legii táhne proti Římu.
Pompeius utíká z Říma a snaží se zorganizovat vojsko. Stratégové si myslí, že se pouštf do předem prohrané bitvy, a málem se zmyli. Dochází k čtyřleté občanské válce, o kterou Caesar opravdu nestál. Ale nakonec vitězí u řeckého Farsálu, Pompeius utíká, hledá záchranu v Egyptě.
Král Ptolemaios XII. však poraženému samovládci nedovolí ani vystoupit na břeh. Pošle na jeho lod vrahy a Pompeiovu uříznutou hlavu předloží Caesarovi, který se objeví u egyptských břehů. Svrhl krále, dosadil na trůn svoji romantickou lásku královnu Kleopatru a jejího mladého bratra Ptolemaia XIII. a ještě si našel čas na milostný románek, který snad zná každý.

Ještě nezvítězil docela, ještě se musí vyrovnat se zbytky Pompeiových přívrženců: ale v roce 45 př. n. 1. se Caesar stává absointnim vítězem, mužem oslavovaným mnohými triumfy, všemocným vládcem říše římské, a protože senát rozhodi postavit jeho sochu mezi pomníky "ochránců města Říma", vlastně také bohem.
Římská republika padla. Nevyhovovala už zájmům vládnouci třídy - otrokářům. Třídní rozpor mezi bohatými latifundisty a bezprávnou chudinou se prohloubil. Tak zvolili velkostatkáři, kteří měli moc, osvědčtenou metodu: diktaturu, která by dokázala umlčet nespokojené hlasy vykočisfovaných.
Caesar se stal diktátorem, konzulem, nejvyšším knězem (pontifex maximus), cenzorem, měl v ruce moc nad armádou, jmenoval vysoké úřtedníky, dostal tituly
15
♀"imperátor" a "otţec vlasti", nebylo pocty ani vysokého úřadu, který by mu chyběl:
Ale nebyl králem. A je sporné, zda se jím chtěl stát. Gaius Julius Caesar si mohl v jisté době dovolit všechno. Měl na své straně veřejné mínění. Pak ale začal ztrácet pozici. Mezi lidem se rozkřiklo, a Suetonius to v Caesarově životopise zaprotokoloval, že božský Julius ukradl na Kapitolu za prvního konzulátu skoro deset tun zlata a zahladil svůj čin podvodem, dal pozlatit měd a vyměnil ryzí za falešné. Od egyptského Ptolemaia vylákal víc než sto padţesát tun stříbra, kradl prý a loupil, smílnil s ženami přátel a nevyhýbal se ani mužům, najednou měl nejhorší pověst. A dopustil se neomaleností, na které byli Římané zvlášt citliví.
Suetonius: "Většinu čestných hodností přijímal a udělovai podle nálady. Třotí a čtvrtý konzulát zastával jen formálně . . . Se stejnou libovůlí, bez ohiedu na zvyky, zděděné po otcích, uděloval na více let čestné úřady. Deseti mužům, pouhým praetorům, propůjčil konzulské odznaky. Do senátu přijal lidi, kteří právě dostali občanské právo, mezi nimi také několik polobarbarských Galů. Kromě toho pověřil své vlastní otroky správou mincovny a veřejných důchodů. Velení tří legií, ktoré zanechal v Alexandrii, předal synovi svého propuštěnce Rufiónovi, s nímž měl milenecký poměr.
Snad nejvíc urazil Římany, tak velice lpící na tradicích, když zůstal sedět před ctihodnými hodnostáři města, kteří mu přinášeli návrh na nejvyšší pocty. Nepovstal, neprokázal jim patřičnou úctu, a tím hodil ctihodným Římanům rukavici do tváře. A to se v Římě neodpouštělo. At už šlo o skutečnost, nebo o záměrnou šeptanou propagandu, značně pochroumala jeho pověst zpráva, šířící se od ucha k uchu, že ntení spokojen s Římem, město pro něj není dost rsprezentační, proto se chystá přesídlit do Alexandrie.
Diktátor Caesar byl zpupný, o tom se vědělo, ale ted už byl také neoblíbený, a to byla novinka. Opozice se chopila příležitosti a sílila ze dne na den. Odpůrci se nejdř:v domluvili, pak se organizovali. Nakonec se ve
16
;
doucí spiklenců rozhodli pro vraždu. Jedním z hlavnich důvodů bylo zjištění, že se Caesar chystá dát se korunovat, žţe chce zradit republikánské zásady, na něž byli Římané tak pyšní.
Koketování s kr álovskou korunou, to byla poslední kapka do přetékajícího poháru, a jak se zdá, také příčina Caesarovy vraždy. Ale je to vůbec pravda, že se chtěl dát korunovat?
Mnohé svědčí o tom, že neměl v úmyslu stát se králem. Když se vrátil patnáctého února roku 44 před změnou letopočtu z afrického tažení, uspořádali mu římští otcové a celá římská veřejnost velkolepý triumf. Caesar byl na vrcholu moci i slávy. Dav jásal, hodnostáři blahopřáli vojevůdci, otroci padali do prachu, ženy a dívky omdlévaly obdivem. Pak posadil některý z vysokých kněží na Caesarovu hlavu královskou korunu ověnčenou vavřínem. Jen tak, z ničeho nic, bez příprav a bez úvodu. Jako překvapení. I pro samého Caesara.
Chvilka rozpaků. Dav zadrží dech. Dvě tři čtyři vteřiny je Caesar králem. Pak zasahuje senátor Cassius. Současně s Caesarem (ten totiž zvedl paži, aby odmítl, ale možná jen srovnal na hlavě diamantovou korunu), sáhne po královském symbolu Cassius, doslova strhne diktátorovi korunu z hlavy a hodí mu ji do klína. Další chvilka rozpaků. Ale Caesar pochopí, okamžitě se přizpůsobí situaci, už se usmívá, jako by šlo jen o žert, a lid je spokojen, už zase jásá.
Dnes už se nepodaří rozsoudit starý spor, zda si Caesar chtěl nebo nechtěl královskou korunu ponechat na hlavě. Možná že vystihl nebezpečí okamžiku, pudově se přizpůsobil a zachránil si reputaci. Ale o to snad ani nejde. Je třeba hledat odpověd na otázku, proč mu vysoký kněz nečekaně posadil na hlavu královský symbol. Neš:o o politickou provokaci? Nebyla to domluvená součást spiknutí? Nehledali atentátníci důvod k programovanému činu a nepomohli si sehranou

scénou, aby získali na svoji stranu veřejné míněnf?
Když se konzul Marcús Antonius snažil podruhé posadit Caesarovi na hlavu královskou korunu, což moh
17
♀la, ale taky nemusela být provokace, diktátor ji energicky shod:l a s okázalým gesttem ji poslal na Kapitol bohu Jovovi. Chtěl tedy, neho nechtěl se stát králem?
Cicero říká, že ano. Ale Cicero je Caesarovým zapřisáhlým nepřítelţem. Proto lze právem pochybovat o nestrannosti jeho soudu. Tvrdí totiž, že Caesar odmítl přede všemi korunu, aby oklamal vţeřţejnost: Kdyby prý nebyl zasáhl pohotový senátor Cassius, byl by si ji ntechal na hlavě. Tedy šikovný diplomaticky tah?
Ještě jedna okolnost svědčí proti naŕčení, že Caesar toužil po královských poctách. Kdyby sám vyprovokoval návrh senátu na korunovaci, pak by se sotva zdráhal zúčastnit sezení, na němž se mu mělo dostat právě této nejvyšší pocty. Caesar nebyl sice náladový, ale osudného rána patnáctého března 44 před změnou letopočtu prokazatelně neměl v úmyslu jít do senátu. Proto není vyloučeno, že pověsti o korunovaci rozšiřovali z taktických důvodů sami spiklenci.
Marcus Brutus je všeobecně považován za velitele pučistů. Byl skutečně Caesarovým nepřítelem, nebo ho spiklenci donutili, aby se postavil proti diktátorovi? Vždyt Marcus Iunius Brutus byl podle všeho dokonce Caesarovým synem a nelze mluvit o náhodě, že posleilní siova umírajícího byla adresována právě jemu:
Brutova matka se jmenovala Servilie a pocházela ze starého Ahalova rodu. Byl to právě onen Ahala, který kdysi na fóru probodl Spuria Maelia, jenž se snažil strhnout v Římě na sebe moc. Matka je známá, kdo tedy je Brutovým otcem?
I když Plutarchos nepatří k nejspolehlivějším kronikářům, vydává pozoruhodné svědectvf. Velký Caesar se ve svém mládí důvěrně znal se Servilií, miloval ji, syn Brutus se jí narodil právě v době, kdy se nejčastěji stýkali. Někteří další historíci i jiné okolnosti také svědčí pro tento závěr. Suetonius píše zcela jasně: "Ale nad všechny jiné ženy miloval Caesar Servilii, matku Marka Bruta. Již za svého prvního kanzulátu jí koupil perly za šest milionů sesterciů, později, za občanské války, jí, kromě jiných darů dal přidělit z veřejných dražeb za směšnou cenu obrovské statky."
Podle Plútarcha měl Caesar k Brutovi zvláštní vztah. Když došlo k občanské vojně, postavil se Brutus na stranu ústavního práva, tedy na Pompeiovu, bojoval proti Caesarovi. Ale ten dal svým důstojníkům přísné rozkazy, aby v bitvě Bruta šetřili a postarali se, ţaby se mu nic nestalo. Počítal dokonce i s další možností. Kdyby se Brutus snad chtěl vzdát, měli ho okamžitě přivést k Caesarovi, ale neměli použít násilí ani tenkrát, kdyby se zajetí bránil se zbraní v ruce. Je nepochybné, že to nebylo obvyklé opatření, mezi Brutem a Caesarem byl zřejmě silnější vztah, než jaký bývá mezi mecenášem a jeho oblíbencem.
Caesar své styky se Servilií netajil. A v Římě se o nich vědělo. Plútarchos vypráví epizoţdu ze senátu: Odehrála se během některého z mnoha jednání o Catilinově spiknutí, které tak pobouřilo římské občany, přivedlo totiž město na pókraj politické propasti. V senátu se přel Cato s Caesarem, kdo z nich má pravdu. Přišel posel a odevzdai Caesarovi psaní. Ten je otevřel a četl. Cato využil příležitosti a očernil Caesara z proradnosti: dostává od nepřátel národa pokyny dokonce do senátu.
Caesar podal dopis Catonovi. Ten musel konstatovat, že je to písmo jeho sestry Servilie. Hodil ho Caesarovi pod nohy s poznámkou: "Vezmi si jej, ty opilče" a pokračoval ve výkladu svého stanoviska. Tak byla známa láska Servilie a Caesara.
Není jisté, zda byi Brutus iniciátorem spiknutí, nebo dokonce zda s plánem zpočátku vůbec souhlasii. V líčení předehry k atentátu se totiž vyskytuje mnoho rekvizit, kterých použili k přesvědčení Bruta. Na soše jeho předka a jmenovce se objevují provokující hesla, na Brutově soudcovském stole se vrší dopisy, po římských zdech jsou nápisy, a to všechno nakonec přesvědčí Bruta o nezbytnosti vraždy.
' Brutus svolil. Šedesát spiklenců připravilo scénář vraždy.
O březnových Idách, patnáctého března 44, svolali zasedání senátu, ría němž se rozhodli zavraždit Caesara. Promysleli plán do dţetailu. V sloupové síni Pompeiova divadla, kde bude hodně lidí, se spiklenci ne
1
18 ţ 19
♀jen ztratí mezi ostatními senátory, alţe budou se moci nenápadně přiblížit ke své oběti. Rozhodli se totiž pro atentát v dějinách násilí ojedinělý, pro kolektivní politickou vraždu. Chtěli demonstrovat, že nejde o akci jednotlivce, ale o promyšlený tah opozice. Násiiná smrt diktátora je mocensky prostředek, nic

víc. Spiklenci vraždí pro zachování svobody a pro záchranu republiky.
Caesar byl pověrčivý. Římané si vůbec potrpěli na hadače, věštce a jasnovidce. Haruspikové, předpovfdajfci budoucnost z vnitřnosti zabitých obětnich zvířat, byli řádně vyučení živnostníci. Diktátor, který vládl velké římské říši, vojevůdce, před nímž se třáslo půl Evropy, věřil na bubáky, na uřknutí a nadpřirozené úkazy, respektoval úvahy proroků a dokonce pracoval s věštbami jako s politickými argumenty. Aspoň mu to kronikáři připisují. Údajně pry uvažoval o své korunovaci s tfmto pochybným zdůvodněním: ve věštecţ kých knihách Sibylliných .(mimochodem nikdo je nikdy neviděl) je prý obsažţeno sdělení, že proti Parthům, které se chystal napadnout a porazit, může zvítězit jedině krái. Z čehož mělo logicky vyplývat, že je úspěch vojţenského taženf přfmo závislý na udělení královského titulu.
Věřil čárům a kouzlům, a stejně mu to nebylo nic platné. Už dlouho před patnáctým březnem dostával Caesar od prozřetelnosti zviáštní znameni. Všechna byla zlověstná a připouštěla jediný výklad: Caesare, dej si pozor, chystá se něco neobvyklého. Jeden z dvornich haruspiků, Spurinna, dokonce konkretizoval vššchny předešlé výstrahy osudu do přesného data: kritický den nastane patnáctého března.
Caesar měl v noci před smrtí špatný sen. Létal vysoko nad mraky, setkal se tam s Jovem, tţen mu přátelsky stiskl ruku. Když se ráno prolţudil na propoceném lůžku, naříkala jeho manželka Calpurnie, že také měla zlověstný sen. Caesar se navfc necitil dobře, a tak se rozhodl, že zůstane doma.
Mezitím se spiklenci vypravili do senátu. Erutus oblékl togu a do jejich záhybů ukryl dýku. Jeho manželka o tom věděla. Spiklenci se nejdřív shromáždili u senátora Cassia, pak šii společně do Pompeiovy síně a čekali na Caesara. Když dlouho nešel, poslali k němu do bytu posla. Byl jím Decimus Iunius Brutus. Došel k Caesarovi a oznámil mu, že všichni čekaji. Caesar se začal vymlouvat. Pnsel vytáhl trumf: mezi lidmi se začíná povidat, že je Caesar vážně nemocen, že nestačf na své funkce, bylo by dobře, kdyby se ukázal v senátě a vzal tak pomlouvačům vftr z plachet.
Caesar se rozhodl, obiékl tógu a vyšel na ulici.
Je pozoruhodné, jak často zahrála v historických okamžicfch rozhodující roli náhoda. Jak snadno se mohl dát vývoj opačným směrem, kdyby . . . To Caesarovo poslední "kdyby" se jmţenovalo Aţrtemidórosţ Byl to Řek, pracoval zřejmě jako písař v úřadě u někoho významného, tam asi zaslechl o připravovaném spiknutí, čekal na Caesara před radnici a podal mu svitek se zprávou, v niž ho varoval. Caesar byl Caesar. Pokynul mu, dopis přidal k ostatním spisům, které nesl do senátu, přece nebudţ číst v chůzi na ulici. Tak ztratil poslední naději ná záchranu.
Spiklenci začínali být nervózní. Bylo jedenáct a Caesar nešel. Už měli strach, že diktátora někdo varoval. Pak se vrátil Decimus B,rutus a referoval, že se Caesar rozhodl přijít. Zakrátko se pak oběť objevila. A v té chvili došlo ke komplikaci.
Když totiž Caesar vystoupil z nosítek, spikienci sledovali po očku každý jţeho pohyb, přistoupil k němu Pompilius Laenas a začal mu něco povídat. Byli přesvědčeni, že vyzrazuje plán, propadli panice, málem se rozhodli pro útěk z bojiště. Ale Brutus byl rozvážnější než ostatní, zůstal klidný, po chvfli poznal, že Laenas přednášel Caesarovi jenom osobní žádost, po^ líbii diktátorovi ruku a odstoupil.
Ted tedy mohli začít. Už předem se domluvili na postupu. Každý krok i pohyb byl dohodnut. Caesar vešel do mfstnosti, ještě si ani nesedl, když k němu přistoupil senátor Tullius Cimber a začal orodovat za bratra, který býval stoupencem Pompeiovým a po Caesarově vítězství musel žít ve vyhnanstvi: Alţe CaesaT byi neoblomný, odmítl udělit odpůrci amnestii a pokynixl Cimberovi, aby mu uvolnil cestu. Senátor před Caesa
20
♀rem poklekl, pak mu nghle strhl z ramen togu. To bylo smluvené znamení k útoku. Caesar vykřikl: "To ale je násilí!"
Publius Servilius Casca vytáhl dýku a prvnf bodl. Caesar se uhnul, čepel ho zranila pod krkem. Tect teprve pochopil, co se děje. Už bylo pozdě. Ale diktátor se nevzdal, ani když viděl, že se dostal doprostřed kruhového obklíčení ozbrojených spiklencú. ByI voják, zvyklý na nebezpečí. Neměl u sebe zbraň, ale vytáhl aspoň ocelové písátko a chystal se k obraně. Zbytečně. Víc než šedesát ozbrojených spiklenců a desitky netečně přihlížejicích vytvořily nepřţmožitelnou frontu. Během několika vteřin bylo Caesarovo tělo probodnuto dvaadvaceti ranami. Naposled zvedl dýku Brutus a umírající Caesar vyslovil svá poslední slova:
"I ty, můj synu?"
Caesar zemřel po jedenácté hodině dopoledni, v některých záznamech se říká, že

zkrvavenou mrtvolu nechali ležet až do večera pod tPompeiovou sochou, pak teprve ji směli otroci odnést. Jiní zaznamenali, že na místo činu přišel okamžitě lékař, konstatoval smrt a dal mrtvolu odnést.
Spiklenci zklamali sebe i národ. Odvážili se sice prvního kroku k ozdravěnf republikánských zásad, aIe nevěděli, jak dái. Hned po vraždě, ještě s krví na togách a s dýkami v rukou, vydali se ke Kapitolu. Jásali, oznamovali lidu, že osvobodili národ od tyrana. Ale lid se neradoval. Ustrašeně mlčel. Nebyl si jist, zda je to dobře nebo špatně, že zabili veikého Caesara.
Římané si nevěděli rady s živým Caesarem, ale s mrtvým také ne. Spiklenci nedokázali využit momentu překvapení, neodvážili se převzít moc, zatroubili sice na poplach, ale nezaútočili. Snad jediný konzul Marcus Antonius jednal promyšleně a s chladnou rozvahou. Poslal sluhu do Caesarova bytu a nařidil mu, aby žádal o vydání spisů i o hotovost ze státní pokladny. Dostal obojí a tak se stal skutečným Caesarovým dědicem, mohl pokračovat v jeho plánech.
Spiklenci zústali na Kapitolu, v ulicfch Říma se začaly ozývat hlasy odsuzující vraždu. Veřejné miněnf kolísalo, Marcus Antonius svolal senát, ten se sešel už dva dny po atentátu, přes rozdílnost názorů sice odhlasoval Caesarovým vrahům beztrestnost, ale současně uznal zásluhy zavražděného, ponechal totiž v platnosti politická pravidla, proti nimž se vlastně spiklenci vzbouřili. A tak, jako ostatně ještě mnohokrát v dějinách, nezměnila politická vražda běh událostí. Republika stejně nevstala z mrtvých.
Suetonius: "Zahynul v padesátém šestém roce svého věku, a mezi bohy ho zařadili nejen ti, kdo to navrhli, ale i přesvědčeni lidu. Když pak jeho dědic Augustus uspořádal k jeho poctě hry, konané poprvé po jeho vyhlášení za boha, objevila se na nebesích kometa a zářila celých sedm úní, vždy od pěti odpoledne, a všichni věřili, že je to Caesarova duše. Dostala se na nebesa."
Většina Caesarových vrahů zahynula do tří let nepřirozenou smrtf. Někteří ztroskotali na moři, mnozí, mezi nimi i Brutus a Cassius, si sáhli na život, jak říká Suetonius, "touž dýkou, kterou násilně obrátili proti Catesarovi".
Zemřel diktátor, který byl nositelem pokrokových snah, dokázal předvfdat, pochopil souvislosti vývoje tehdejší společnosti. Jeho odpůrci - pozdější spiklenci - si chtěli udržet staré výhodné pozicte. Snažili ste zachovat starý řád a domnívali st, že vraždou Caesara zabrzdí vývoj. Nepoáařilo se jim to. Římský lid se stejně dal cestou, po níž vykročil realistický Caesar.
22
♀3 TRAGÉDIE PO ČESKU
Byl to hodný člověk, lidumil a zřejmě i schopný politik. Když zemřel ranou mečem, prohlásili ho mučednikem, legendárním ochráncem čsského národa a svatým. Kníže Václav se stal obětí attntátu. Ale před jeho smrtí zaznamenali kronikáři ještě jinou českou politickou vraždu.
Kněžna a patronka česká, později rovněž svatá, Lidmila, pocházela podie Kosmovy kroniky z Mělnicka, podle jiných pramenů ze Srbska a provdala se za knížete Bořivoje. Do české historie se zapsala zejména jako vychovatelka vnuka Václava. Jeho matka Drahomíra, manželka knížete Vratislava I., se s tchyní nesnášela. Měla námitky proti duchu, jakým vychovává příštího českého panovníka, ale to asi nebyl jediný důvod pozdějšího činu. Lidmila měla zřejmě značný, Drahomíře ntepohodlný politický vlív.
Babička si řekla, že je dobře, když moudřejší ustoupí, a odstěhovala se s vnukem Václavem na venkov, na hrad Tetín. Ale ani ústup z politické scény ji nebyl nic platný. Drahomíra se totiž rozhodla řešit spor zločinem.
Jak je vidět, nebylo násilí při boji o moc výsadou starých Římanů. Drahomíra si našla ochotné komplice, snad urozeného původu, snad dokonce dvořany, ale přece jen nájemné crahy, a dala svou nepohodlnou tchyni sprovodit ze světa. Stalo se to v noci patnáctého září 921. Pachatelé se jmenovali Tunna a Gomon.
Babičku Lidmilu pochovali na Tetíně, vrazi zasedli s kněžnou Drahomírou ke stolu. Ale lidu se nelíbila přízeň, jaké se jim dostalo. Veřejné mínění přinutilo Drahomír u, která se mezitím stala místo následnfka Václava českou panovnicí, aby na oba zlosyny vydala zatyhač. Tunnovi se podařilo včas přejít přes hranice i s příbuznými a majetkem, Gomona ale zatkli, posta
vili před soud a později popravili. Trestu smrti propadli také všichni jeho příbuzní.
Drahomíra nepanovala dlouho a neviádla štastně. Když pak po nf převzal žezlo legitimní následník trůnu kníže Václav, nebyly politické poměry českého státu právě záviděníhodné. Vévodové měli ještě v dobré paměti Drahomířin krvavý čin a stále znovu jí ho připomínali. Když se pak začalo mezi dvořany povídat, že dokonce ukládala i o život vlastního syna Václava, aby prosadila na trůn svého mladšího favorizovaného Bolesiava, došlo mezi matkou a synem k otevřené roztržce. Kníže Václav vykázal Drahomfru ze dvora a poslal ji do vyhnanství na

hrad Budeč.
Později prý se ukázalo, že šlo jen o zákulisní intriky, že se někteří vévodové snažili rozbít jednotu panovnického rodu, knfže Václav pochopil, kam miřili, a povolal svou matku zpět. Zdálo se, že je všechno v nejlepším pořádku.
Boleslav byl krutý a prchlivý. V dnešní Staré Boleslavi si dal postavit hrad z kamenných kvádrů. To byla na tehdejší poměry výstřednost. Až do té doby se v Čechách stavělo ze dřeva. Nový způsob byl nákladný a lid, který dostal uloženo postarat se o materiál a prevést práci, začal reptat proti tak velkému břemeni. Vyslali tedy k Boleslavovi starce s prosbou, aby ulehčil poddaným. Ale Boleslav posla viastní rukou zabil:
Koncem zář í 929 [dnes se uvádi spíš datum 935 J dostavěl Boleslav ve svém sídelním městě kostel a pozval bratra Václava ke slavnostnímu vysvěcení. Kníže Václav nežil životem světce izolovaného od světského dění, jak se snažili tvrdit autoři některých pozdějších legend, a vyznal se v politické situaci. Do Boleslavi přijel s početnou ozbrojenou družinou, už předtím se totiž proslýchalo, že jeho mladší bratr se závistí hledí na Václavovo žezlo, že mu snad dokonce chystá úklady.
Kníže Václav se zúčastnil slavnosti, a když bylo po všem, chystal se kvečeru demů. Bratr ho přemluvil, jsou přece připraveny hody, a tak Václav ještě zůstal a pili a hodovali dlouho do noci. Podle jedné z legend
24 -, 25
♀se Boleslavovi společnici chýstali zavraždit knížete Václava už během slavnostní hostiny, ale bud se nedohodli, nebo usoudili, že to neni vhoţdné místo ani doba pro takový čin, možná dostali strach, domluvili se tedy, že provedou atentát až druhého dne ráno, když kníže půjde na ranni mši.
Osmadvacátého září brzy po úsvitu byl kníže Václav na cestě do nového chrámu. Boleslavova družina už na něj číhala. Prvni proti němu vystoupil jeho mladši bratr Boleslav a napřáhl se po něm mečem. Kníže Václav byl zřejmě zkušený šermiř. Nezalekl se útoku, vyrazil Boleslavovi zbraň z ruky, povalil ho na zem a zachránil ste. Ne nadlouho. Před chrámţem se objevili Boleslavovi společníci. Dostihli knížete Václava, dřív než se mu podařilo skrýt se v kostele. Přepadli ho jen pár kroků před chrámovým vchodem. Tasili meče. Jakýsi Gnevysa ho probodl. Ti druzí vrahové se jmenovali Tuža, Čsta a Tira.
Václavova matka Drahomira přispěchala k synově mrtvole ihned, jakmile se dozvěděla o atentátu. Ale brzy musela sednout do vozu a prchat ze země. Boleslav totiž zorganizoval krutou čistku. Jeho vojáci a žoldnéři spolčených vévodů ste podie tehdejšího zvyku pustili do pronásledování všech Václavových přívrženců, vyvraždili je i s rodinami a nešetřili ani malých dětí. Všichni, kdo podávají svědectví o tehdejší tragédii, píší o velké krvavé lázni.
Atentát se podařil, kniže Boleslav se stal panovnikem české země. Už se sotva dozvime, co ho vedlo k tak hroznému rozhodnutí. Právem bychom mohli předpokládat, že to byly mocenské důvody. Ale právě tak mohlo jít i o osobní spor. Přičinou nebo aspoň posledním závažím na misce vah mohiy být právě neznámé události osuďné noci před vraždou:
Bratţţovražda pomohla sice Boleslavovi na trůn, ale jak se zdá, tížila jeho svědomí. Snad proto se pokusil aspoň o Václavovu posmrtnou rehabilitaci. Dal jeho ostatky exhumovat a slavnostně je pochoval na Pražském hradě v nově vysvěcţeném chrámu svatého Vita.
Pak se politická vražda celá dlouhá léta v české his
26
torii nevyskytuje. I druhá pražská defenestrace je přinejmenším nepodařeným pokusem.
Defenestrace nebyla novinkou ani českou specialitou. Už kdysi se podobným způsobem zbaviii několika rţepohodlných v Nizoţtemí a v Praze také už existovala jistá tradice. V počátcích husitského revolučního hnutí svrhl pobouřený lid třicátého července 1419 z oken Novoměstské radnice novoměstské konšely: Zaplatil to životem purkmistr a devět ţlalších. Lid, sfojící na náměstí pod okny, chytal padajíci na hroty oštěpů.
Druhá pražská defenestrace v roce 1618 mţla ještě dramatičtější průběh a hlavně nečekanou pointu. Rozhodnutí k odporu proti habsburskému panovnickému rodu zrálo mnoho let. Stavovské povstání v roce 1618 pak bylo už jen signálein k otevřenému boji. Nikdo netušil, jak dalekosáhlé bude mít následky. Stalo se předehrou k třicetiletým bojům na mnoha evropských frontách.
K atentátu došio za složitých politických souvislosti. Devětadvacátého června 1617 byl zvolen za českého krále Ferdinand II. To napovídalo, že dojde k politickému zvratu. Katolfci získali naději, že král bude podporovat jţejich požadavky proti refermovaným. Nemýlili ste. Vrchnost sesadila hraběte Matyášţe z Thurnu z výnosného úřadu karlštejnského purkrabího s ročnim příjmem šesti tisfe

tolarů. Matyáš Thurn byl protestant, ted' tedy protivník vládnoucí strany, musel vyklidit místo pro soka jaroslava Bořitu z Martinic. Neudělal to rád.
Vrchnostenský zásah způsobil mezi protestanty vůbec mnoho nespokojenosti. Báli se, že nebude jediný.
Pak došlo v Broumově a ve Hrobech k hrubému porušenf daných práv svobodné viry, katolické duchovenstvo nedovolilo konat obřady v protestantských kostelích, v městečku Hroby dali dokonce luteránskou modlitebnu rozbořit. To nesmírně pobouřilo protestanty, mezi lidem se začaly šířit poplašné zvěsti o pronásledováni a plánovaných protireformačních akcich.
Mezitím přišlo z Broumova do Prahy poselství, důstojní muži se vydali na Pražský hrad, aby protestovali, ale mfstodržící je dali bez řečí uvěznit v Bílé věži.
27
♀Defenzoři, volení a vrchnosti uznávaní zástupci českých nekatolických stavů, svolali do Prahy sjezd svých souvěrců a odeslali ze shromážděnf rezoluci císaři Matyášovi, v nfž si stěžovali na nedodržování práv zaručených Majţestátem o svobodě víry:
Až nápadně rychle se jim dostalo odpovědi. Přišel takzvaný "těžký dopis", v němž císař neuznával důvody ke stížnostem a naopak vyjádřil své oficiální a tudíž směrodatné míněnf, že sjezd byl ilegálnf, defenzoři neměli právo svolávat jej, jednali protizákonně a budou tedy potrestáni. Až na další císař zakazuje jednat o broumovských záležitostech a běda tomu, kdo bude rozšiřováním podobnych zpráv zneklidňovat veřejné míněni.
List plný výhrůžek sé objevil v Prazţ příliš brzy po odeslání stavovské rezoluce, a tak vzniklo podezřeni, že ho napsali v Praze a císaři ho dali jen podepsat. Kdo? Místodržíci v České kancaeláři. To popudilo lidi ještě víc, i když se nikdy neprokázalo, že se to tak skutečně událo. Ale v ulicich už vládla atmosféra rozhořčené nespokojenosti s vývojem událostí, rostl odpor proti vrchnosti. Když se pak v ponděli jedţenadvacátého května sešli v pražském Karţolinu zástupci stavů, dostavili se brzy po zahájení dva místodržící a sdělili shromážděným, že císař pán zakázal siezd, at se obtěžuji na Hrad, tam jim prečtou cisařský ferman.
Šli, vyslechli text, bylo to už jen opakování předchozích zákazů, rozhodli se, že sepíší protest a přinesou ho zftra na Hrad do České kanceláře. Přištího dne, když se opět shromáždili, vyslovil hrabě Thurn obavu, že by se po všech předchozích zkušenostech mohlo dostat poselstvo do úzkých, a navrhl poslat k purkrabfmu zvláštního posla s žádostí, aby představitelé stavů směli přijít na Hrad ozbrojeni: Purkrabí souhlasil a ani se moc nevyptával proč a zač. Snad ještě netušil, co se děje dole ve městě.
V ulicích se od rána srocoval dav, hloučky procházely rozčileně sem a tam, obchodníci se polekali, zavírali krámy a na rynku začali kramáři skládat stánky. Někteří měštarţé se opevňovali ve svých domech, kostelníci zavřeli brány chrámů, mezi lidţem se ozývala
hesla, namířená proti katolickým kněžím a řádům. A šuškalo se, že katolíci připravují útok na reformované, chtějf v Praze zopakovat bartolomějskou noc, zavraždit hraběte Thurna a pobit protestanty.
Napětí dosáhlo vrcholu kvečeru. Lidé uvěřili pověstem a začali se chystat k aktivnímu odporu. Pak sţe setmělo a přišla noc, lidé odešli domů a pro dnešek byl konec smělým plánům. Ale v domě Smiřických na Malostranském náměstf [později se tu říkalo u Montágů) ještě nešli spát. Tady se právě po setmění sešlo několik spiklenců. Dům patřil Albrechtovi Smiřickému, tak byl domácí pán pochopitelně u jednánf. Za stůl zasedli hrabě Thurn, Václav Budovec a hrabě Kinský.
Sešli se, aby vyřešili napjatou situaci po svém. Hrabě Thurn považoval za příčinu všeho zla místodržící z České kanoeláře, proto` navrhl zbavit se jich atentátem. Nţechtěli je zavraždit zákeřně, měli zahynout před zraky shromážděných protestantů, před jakýmsi lidovým tribunálem, tedy vlastně rukou katů.
Podle některých pramenů sledoval hrabě Thurn atentátem přfmý cil: dát znamenf ke vzpouře proti císaři Matyášovi, svrhnout Habsburka Ferdinanda II. z českého trůnu, otřást cfsařovým politickým postavením v Evropě, a to za podpory jistých zahraničních politických kruhů, s nimiž hrabě Thurn záležitost předem prodiskutoval a měl jejich souhlas.
Neni vyloučeno, že spiklenci připravili úder do poslední podrobnosti, je pravděpodobné, že určili, kdo z místodržících má zítra zemřít. Vybrali Slavatu a Martinice, snad nejvíc zkompromitované, ale podle Tarleho i "nejméně nebezpečné z těch, kdo přicházeli při celém podniku v úvahu".
Shromáždili se po ránu na dvoře Karolina, táhli přes Karlův most a v devět byli na Hradě. Sešlo se tam početné shromáždění jezdců i pěších, ozbrojţených i beze

zbraně a téměř všichni se nahrnuli do Vladislavského sálu. Tu je zastihla, jak se později ukázalo, ntepravdivá zpráva, že dal rychtář uvěznit na Staroměstské radr.ici evangelické konšely. Rozhoř čeni vzplálo. Dav se vydal po dřevěných schodech do České kanceláře, aby žádal zadostiučinění:
28 29
♀V prostorné místnosti s okenními výklenky, kde návštěvníci Hradu mohou ještě dnes posoudit tehdejší situaci, byli přítomni: karlštejnský purkrabí Jaroslav Bořita z Martinic, nejvyšší zemský soudce Vilém Slavata, nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka a převor maltézského řádu Děpold z Lobkovic. Mimo ně ještě písař Fabricius.
Před plánovanou akcí proběhla mezi oběma stranami vzrušoná debata. Slavata uvedl ve svých ptamětech obsah ttehdejších nozhovorů. Točily se kolem jediného: zda vůbtec a jak radili češti místodržící císaři Matyášovi při řeštni stavovského konfliktu. Výslţedek byl od počátku jasný. Rozvášněný dav, vykřikující pod okny hesla, revoluční atmosféra, to všechno mohlo vést jen k jţedinému cíli: potrestat rychle místodržící a uklidnit rozbouřený Iid.
Pavel Říčan pak přečetl připravený text, o němž by se dalo hovořit jako o rozsudku revolučního tribunálu: "Poněvadž stavové jsou o tom vskutku přesvědčeni, že oba pánové mají za rušitele Majestátu považováni býti, proto prohlašují je za nepřátele své a obecného dobrého i za odbojníky Království českého vůbec."
Ortel by1 vysloven a oba místodržící pochopili, co je čeká. Vrhli se na kolena, dovolávali se milosrdenství, pak se vší silou drželi těžkých stolů. Spiklenci vyvedli z místnosti Děpolda z Lobkovic a nejvyššího purkrabího Adama ze Šternberka, pak popadli Jaroslava Martinice a po hlavě ho vyhodili z okna.
Je zapotřebí zdůraznit, že okno bylo ve výši šestadvaceti loktů nad zemí, tedy plných šestnáct metrů vysoko. Martinic však vykřiki, dopadl, a když se Oldřich Vchynský podíval ven, nechtěl věřit vlastním očím, Martinic žil, a dokonce se už zvedal ze země. Zatím hrabě Thurn s pomocníky dotáhl k oknu druhého vzpírajícího se místodržícího Slavatu.
Bránil se ze všech sil, ale nebylo mu to nic platné. Když už visel z okna na římse, vzal Vchynský dýku a utleřil ho přes prsty. Slavata se pustil, narazil ještě na římsu spodního patra, dopadl na svah, na němž se předtím zachytil Martinic a skutálel se do příkopu. Podle jiného svědectví zmírnil pád růžový keř, který
rostl ze zdi, a hromada snm,etí, které kancelářští sluhové po celá léta vyhazovali : z oken do hradního ptíkopu.
I třetí postižený, písařř Fabricius, skončil v příkopě bez zranění. Naopak ještĚě s Martinicem pomohl potlučenému Slavatovi.
Atentát se nezdařil, ţ všichni ho přežili. Fabricius okamžitě zmizel a odjgei do Vídně, kde referoval o událostech císaři Matyášovi. Martinic nettněl takové štěstí, sotva se dal do běěhú, začali po něm střílet. Ale přesto se dostal v přestrcojení přes hranice do Mnichova. Slavatu ošetřili, držeeli ho v domácím vězení, nakonec ho propustili.
Defenestrace se sice nnezdařila, ale přesto se stala signálem k povstání. Deyn poté zbavili stavovští představitelé královské mísiţtodržící jejich úřední moci, zvolili direktorium, to vy:yhlásilo mobilizaci a jmenovalo veliteiem českých voj;jsk hraběte Jindřicha Matyáše z Thurnu.
Scéna byla připravena,i, třicetiletá válka mohla začít.
30
♀4 VALDŠTEJNOVA SMRT
Albertus Dei Gratia Dux Fridlandiae Sacrae Caesareae Maiestatis Consiliarius Bellicus, Camţerarius, Supremus Colonellus Pragţnsis ţet Eiusdem Militiae Generalis, takový je titul pod portrétem přísného muže s bradkou, energickým nosem a pronikavým pohledem; Albţerta Václava Eusebia z Valáštejna, bezpochyby nejúspěšnějšího českého válţečníka z povolání, nájemného vojevůdce, kondotiéra, podnikavého ţobchodníka, alţe i bezohlţedného uchvatitţele, spekulanta na nejvyšší úrovni, císařova generalissima, ale také jeho protivníka, nejvýraznější postavy třicetileté války.
Narodil se v chudé šlechtické rodině v Heřmanicích u Jaroměře 14. září 1583, pobyl na studiích v Padově, vrátii se do Prahy, dostai se na dvůr císařo Rudolfa II: a zvolil si vojenskou kariéru. Už ve třiadvaceti byl plukovníkem. Vybral si zámožnou nevěstu, ne příliš hezkou vdovu Lukrécii Neškovnu z Landeku, svlékl uniformu a spravoval své statky. Lukrécie brzo zemřela, Valdštejnovi zůstal majetek, pět let se staral 0 obchody, pak se vrátil do vojenské služby. Jako plukovník moravského stavovského vojska se stal zrádcţem boz stúdu a bez cti. Přţeběhl s pokladnou a devadesáti šesti tisíci tolary do Vídně a odevzdal lup císaři.

Spekuloval správně. Později se ocitl na straně vítězů a začal se starat, aby peníze dostal zpátky. Jako zemskému gubernátor ovi v Čechách se mu to snadno dařilo. Za zvlášt výhodné ceny `skupoval konfiskovaný majetek a své společenské, ale i hospodářské postavení si ještě podepřel sňatkem s dcerou hraběte Harracha, Isabelou Kateřinou.
Když byl na vrcholu moci a slávy, patřilo Valdštţjnovi přes šedesát panství o rozloze asi sedmdesáti čtverečních mii, vlastnil padesát sedm zámků a devět měst,
když požádal císaře o knížecí titul a Ferdinand II. mu vyhověl, byl říšský kníže Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna vévodou Meklenburským, Frýdlantským, Zahánským a Hlohovským, císařským generalissimem.
Neměl skromné plány. Vévodství Frýdlantské se mělo stát královstvím v království s hlavním městem Jičínem, s politickou i hospodářskou samosprávou, s kláštery i s vlastní univerzitou.
Valdštejn byl ;jedním z nejzámožnějších šlechticů, ale neváhal vy užít žádné příležitosti k dalšímu obohacţení. Zúčastnil se na ražení mincí pro Čechy, Moravu a Rakousko, a spolu s Lichtenštejnem zneužil výsady ve svůj prospěch. Měli razit z jedné hřivny stříbra sedmdésát mincí (zlatých), ale razili z ní sto třiadvacet kusů. S pomocí dvorního dodavatele a bankéře holandského původu Jana de Witta a jeho pražského kolegy Jakuba Bassewiho skupoval Valdštejn za vyšetřené stříbro zkonfiskovaná panství.
Pak nabídl císaři prospěšnou službu: naverbuje pro něj vojsko, zaplatí žold, císař vyrovná dluh ve formě válečných kontribucí, poplatků a daní. Valdštejn se sám postará o jejich vymáhání. Císař přijal a Valdštejn měl zajištěn další příjem. Na úmluvu doplatil lid několika zemí, sužovaných hroznou válkou. Valdštejnovi výběrčí byli neúprosní a jejich pán neznal slitování.
Lidé trpěli hladem a on se stával evropskou finanční veličinou. Jeho vévodství vzkvétalo, chystal se založit biskupství, vlastnil manufaktury, které dodávaly vojsku boty, tkalcovny, v nichž se vyráběło sukno pro žoldnéře, statliy a hospodářství, vedené pţokrokovým způsobem, zajišťovaly proviant. To všachno přinášelo další zisk.
Zasloužil se i o pokrok. Vyslal do světa verbíře, aby hledali zručné řemeslníky a organizátory výroby. Málokde ve zbědované Evropě se žilo v takovém dostatku jako na Valdštejnově panství. A paláce, které dal postavit v Praze, v Jičíně i jiných městech jsou dodnes chloubou architektury.
Až do roku 1630 se mu dařilo. Pak se na sjezdu knížat a kurfiřtů v Řezně ozvaly námitky proti vyčerpávající , válce, proti vysokým stavům vojsk, proti
33
♀vrchnímu veliteli Valdštejnovi. Pro německá knížata se staletými rodokmeny byl český šlechtic parvenu. Nenáviděli ho, protože přehlížel jejich majestáty a protože jeho vojska vyjídala jejich panství.
V Řezně se jednalo o Valdštejnovi bez něho. On ležel na lůžku ztrápen pakostnicí. Protivníci měli volné pole. DocíJili svého. Císař Valdštejna sesadil z funkce generalissima.
Dobyvatel, který dosud neokusil, jak chutná porážka, císařův vrchní velitel, stál najednou na druhé straně fronty - proti císaři. Mnozí historici se shodují v názoru, že právě v tomto období se objevila u Valdštejna poprvé myšlenka na pomstu i na zradu.
Dodnes není jasné, odkud vyšel popud k úvahám o spojení se Švédy proti Habsburkům. Možná že jednou z příčin mohl být i postup vojsk krále Gustava Ailolfa k jihu i západu. Švédský král uzavřel alianci s Francouzi, dobyl Frankfurtu a opevnil se v Magdeburku. Ale císařská vojska pod vedením hraběte Tillyho dobyla město zpět. Krátee poté, tedy zřejmě v pravou chvíli, předložili čeští emigranti Jindřich Mates Thurn a Jarosláv Sezima Rašín švédskému králi Gustavu Adolfovi návrh na spojenectví s Valdštejnem. Podmínky byly prosté: český voJevůdce chtěl od Švédů několik pluků, aby mohl vytáhnout na Vídeň. Dohodli se, ale k plnění úmluvy n.edošlo. Švédové totiž porazili mezitím v bitvě u Breitenfeldu Tillyho císařská vojska, Gustav Adolf měl naději na další úspěchy a přestal mít zájem o spolupráci s penzionovaným vojevůdcem.
Švédský král prošel se svými pluky evropskými bojišti téměř bez odporu, hrabě Tilly se dostal do úzkých, saský kurfiřt Arnim, který se přidal ke Švédům, se mohl objevit na hranicích, Sasové vtáhli do Prahy. V takové situaci zastihla Valdštejna zpráva z Vídně, že by se mohl se ctí a slávou vrátit do čela císařový ch vojsk.
Přijal podanou ruku. Naverboval a vyzbrojil čtyřicetitisícovou armádu, vyhz'adil si právo osobního rozhodování a najednou měl ve svých rukách větší moc než kdy předtím. Aie jeho nepřátelé ještě nekapitulovali.
Nástup Valdštejnových šiků na bojiště proběhl

34
úspěšně. Pak padl v bitvě u Liitzenu i švédský král Gustav Adolf. Také Valdštejn utrpěl zranění, jeho zdravotní stav se podstatně zhoršil. A znovu začai uvažovat o spojení se Švédy a Sasy, ale také s Fra.ncouzi. Po schůzcţe parlamţentářů v Jičíně se měl český emigrant Bubna stát prostředníkem mezi Vaidštejnem a švédským státním kancléřem Oxenstjţernem. Valdšttejn chtěl spojeneckým svazkem přinutit císaře k mírovým jţdnáním, která by zaručila práva evangelíkům. Dodnes není jasnÉ, co vedlo Valdštejna k takovým úvahám. Válečník a spekulant se najednou objevil v novém světle.
Začal dokonce vyjednávat s nepřítelem, velitelem saských vojsk Janem Jiřím Arnimem, se švédským kancléřem uvažoval o tom, že by se mohl stát českým král2m, a dostal od něho příslib pomoci. Také Francie nabízela Valdštejnovi českou korunu. Král Ludvík XIII. mu dopisem potvrdil ochotu k alianci, vyslanec markýz de Feuquiéres ji doplnil podrobnostmi. Vaidštejn dostane milión liber ročně, zorganizuje-li proti císaři armádu o síle pětatřiceti tisíc mužů, francouzská státní pokladna vyplatí okamžitě půI miliţnu ve zlatě jako zálohu na výlohy, když obsadí Čechy a potáhne do Rakouska a Štýrska, aby Francie měla volnou ruku pro vojenské operace na německé půdě.
Valdštejn váhá, trápí ho nemoci, schází mu vůle k činům; i když mu ještě není padesát, je starý, unavený, nedokáže se rozhodnout. Chyby se množí, jeho válečná taktika se ukáže jako neúspěšná, ve Vídni jsou netrpěliví, znovu začínají uvažovat o jeho sesazení. Prezident dvorní válečné rady hrabě Šlik dostává příkaz k inspekční cestě do Valdštejnova Ieţení u Svídnice s tajným posláním: má zjistit mínění vysokých důstojníků na případnou Valdštejnovu degradaci. Jedná s Ottaviem Piccolominim a Matyášem Gallasem a zdá se, že je s výsledky spokojen. Valdštejn jako by tušil, co se odehrává v zákulisí, zapomíná na jednání o alianci, chystá se proti Švédům i proti Arnimovi a vítězí u Stínavy. Ale Švédové se vypraví na Řezno a obsazují město. To je další Valdštejnova přohra, která uspíší vývoj událostí. Generalis
35
♀simus se zatfm aspoň navenek snaží zachovat zdánf rozhodnosti, ,posflá do Vídně zprávu, že chystá švérlským vojskům revanš. V Čechách zanechal Gallasův sbor, se zbytkem armády se vydal na castu do Plzně. Tam se setkává s cisařovým vyslancem hrabětem Trautmannsdorfem, který odchází z jednání s nţedobrými pocity. Valdštejn je nerozhodný stařec, ochotný k ústupkům. Je sporné, zda vůbec může dodržet sliby. Tak ztrácí cisařovu důvěru.
Mezitim docházejf do Vfdně zprávy s výčtem chyb generalissima Valdštejna, s obviněním z hrabivosti, ze zneužíváni vysoké funkce pro vlastni prospěch. Mluví se o jeho propuštěni. Pak se císař dovfdá, že se proti všem slibům nevydal do Bavorska, ale vraci se do Čech. Císař mu posilá dopis, v němž ho žádá, aby se dal okamžitě na pochod do Bavorska proti Bernardovi Výmarskému. Neposlechl. Nechtěl nebo nemohl?
At už byly jeho pohnutky jakékoliv, Valdštejn pochopil, žţe Videň stojí proti němu, a začal hledat spojence. Snaží se obnovit spojení se Sasy a Švédy. Piccolomini, Trčka a Ilov, důstojníci jeho sboru, vědi o jeho snaze. Ale brzy se o nf dozví i Vfdeň. Generál Ottavio Piccolomini, vévoda z Amalfi, zradil svého velitele, poslal do Vidně zprávu o chystaných jednánich, do císařské kanceláře ji doručil 21. ledna plukovník Diodati. Už tři dny poté podepsal cfsař Ferdinand II. Valdštejnův ortel. Zbavil ho vrchniho velenf, na jeho místo ustanovil Jana Matyáše Gallase, generalissima a jeho věrné Trčku a Ilova rozkázal zatknout a předvést před cisařský tribunál - anebo zavraždit. O provedeni císa.řského rozkazu se měli postarat generálové Gallas, Aldringen, Piccolomini a ColloredoWaldsee. Ve skutečnosti se ujali iniciativy Valdštéjnovi plukovníci. Cisařův patent o Valdštejnově sesazeni byl přísně tajný, v Plzni se o něm nedozvěděli. Snad proto, že sám císař, aby nevyplašil odsouzeného a neumožnil mu odvetná opatření, koresponduje s Valdštejnem stále jako s vrchním velitelem, ačkoliv jím už vlastně není. Je možné, že Valdšttţejnova zpravodajská služba selhala na celé čáře? Je pravděpodobné, že se nenašel nikdo,
kdo věděl a kdo by byl Valdštejna varoval? Vždyt i velitelé pluků dostali z Vidně dopisy s upozorněnfm, aby odmítli poslušnost vévodovi Frýdlantskému a poslouchali jen rozkazy nového vedenf armády. Nebyly císařovy dopisy vlastně návodem k atentátú? Každý z informovaných důstojníků dostal přece černé na bílém, že se odstraněním nepohodlného generalissima Vídni jen zavděčí.
Unavený, nemocný a pokořený Valdštejn se rozhodl pro posledni možnost. Vydal se z Plzně do Chebu, kde čekal podporu vévody Výmarského. Ale nemá naději. Hrstka věrných, asi dvě stě jezdců a deset setnin pěších, s kterými vtáhi čtyřiadvacátého února 1634 do Chebu, ho už nemůže zachránit. Velitelem torza armády je plukovník Buttler. Ale ani on není na Valdštejnově straně. Naopak,

rozhodne se, že si vysloužf ostruhy, situace je jasná, Vaidštejnův pád neodvratný. Buttler se chce ocitnout na straně vítěze. Věděl, že sám na záměr nestačí, tproto si vyhlédl pomocníka. Byl jím podplukovník Walter Leslie.
Polni maršál Ottavio Piccolomini a vrchní velitel císařskych vojsk Gallas se o plukovnfkově záměru dozvěděli prostřednictvím kaplana Taafeho. Spadl jim kámen ze srdce. Nevěděli totiž, jak splnit císařův rozkaz a navfc měli obavy, protože byi Valdštejn v Chebu blízko svých spojtenců.
V pátek 24. února 1634 se kvtečeru objtevil vévoda Frýdlantský s ještě poměrně početným doprovodem a hrstkou vojska u bran Chebu. Posádce velel plukovník Trčkova regimentu, John Gordon, Skot, kalvfn a Valáštejnův odchovanec. Okamžitě nabfdl generalissimovi svůj byt v Pachelbelovském domě na náměstí. Ve vedlejším se usadil Valdšteinův dvornf astrolog Gianbattista Steni, v sousedství z druhé strany rodiny Trčků a Kinských.
Plukovnik Walter Buttler se ubytoval v domě Maierhóferových, dal připravit večeři a pozval na ni Gordona a Leslieho. Jedli a pili diouho do noci, bavili se o všem možném, jen ne o Buttlerově plánu. A plukovník je přece pozval na večeři, aby se s nimi domlúvil, jak sprovodit Valdštejna ze světa.
36 t 37
♀Blížila se už půlnoc, když někdo zabušil na dveře. Valštejnův posel přinesl zprávu. Před městskou branou stojí kurýr, Leslie má vydat rozkaz, aby mu otevřeli. Leslie si opásal kord, nasadil klobouk a šel. Pak ještě doprovodil kurýra k Valdštejnovi a stal se očitým svědkem otřesné scény. Kurýr doručil Valdštejnovi císařův patent - prakticky rozsudek smrti. Někdejší mocný generalissimus se přestal ovládat. Zuřil, spílal císaři a jeho rádcům, přísahal pomstu. Walter Leslie poslouchal a rozhodl se. Vrátii se ke Gordonovu stolu, vyprávěl, čeho byl svědkem a prohlásil, že nyní považuje za svou povinnost zabít zrádce.
Ale Valdštejn také nesložil ruce do klína. Zavolal si důstojníky a poradil se s nimi o situaci. Věděl, že se může spolehnout na Kinského, Ilova a Trčku. Ti se pak dali do příprav obranných opatření. Už u oběda si zajistili věrnost důstojníků přísahou. Ale spiklenci byli v realizaci svého záměru dál. Vybrali si spolehlivé muže: kapitána Waltera Deverouxe, podplukovníka Waltera Geraldina, kapitána MacDaniela a kapitána Edmonda von der Burg. K nim přibyli j:ště dva důstojnici z Trčkova regimentu a asi .dvě stě dragounů a pěšáků. Pak pozvali Trčku, Ilova a Kinského na hrad na vtečteři.
Pětadvacátého února byla sobota před masopustni nedělí, dostatečný důvod k hodování. Na chebský hrad se chystal také Valdštejnův sekretář rytmistr Niemann. Vévoda Frýdlantský byl na tom špatně, nemoci ho sužovaly, sotva se mohl pohybovat. A tak byl rád, že si večer bude moci odpočinout na lůžku.
Důstojníci přijeli na hrad kočárem mezi pátou a šestou. Stráže jim vzdávaly čest, hostitel je přivítal jako vzácné přátele, konečně, vždyf před několika hodinami společně přís,ahali věrnost Valdštejnovi.
Byl ošklivý, studený večer, popadával mokrý sníh, ve velkém hradním sále je zima jako v lednici. Proto vytopili sluhové vedlejší, Je menší, útulntjší, a hlavně, vede z něj schodiště do prvniho patra. Tam se totiž ukryl podplukovník Waiter Geraldin se spolehlivými ozbroienci. Na jiném místě číhá kapitán Deverou.x s šest; dragouny. Ti mají zajistit, aby se nikomu ntepodařilo uprchnout z obklíčení.
Po šesté hodině začali nosit sluhové na stůl. Do půl osmé se jedlo a pilo, zábava nevázla, víno udělalo své. A nikdo z hostů netušil, že všude kolem číhají vrahové, kteří čekaji jenom na znamení. Dočkali se.
První vpadl do místnosti podplukovnik Walter Gera.ldin. Seběhl ze schodů a s taseným kordem stanul před prostřenými stoly. Leslie, Gordon a Buttler vyskočili, chopili se svícnů a ustoupili stranou, aby nestáli vrahum v cestě. Útočníci se vrhli na své oběti.
Hrabě Kinský ani nestačil vstát z židle. Padl první. Po riěm Ilov. Trčka ještě sáhl po odloženém kordu, skočil do kouta, aby měI krytá záda a bil se o život. Několík žoldnéřů padá pod jeho ranami, jsden ze sluhů přiskočí na pomoc, pak oba couvají ke dveřím, ale i za nimi čeká smrt. Sluha padá a stráž ubíjí hraběte nabijákem. A MacDaniel ho ještě propíchne kordem. Niemannovi se také podařilo utéci z místnosti, ale spiklenci ho dostihli už po několika krocích.
To bylo první dějství noční tragédie. Ted je na řadě Valdštejn. Dole ve městě ještě nikdo netuší, co se odehrálo za hradními zdmi. Je noc, plískanice, ulice jsou prázdné. Jen sem tam přejde ozbrojená hlídka.
Gordon zůstal na hradě, Leslie se postaral o Trčkův regiment a Buttier se vydal s dragouny k Pachelbelovskému domu, kde bydlel Valdštejn. Obklíčili odsouzenče. Deveroux ste chystal k přepadení. A právě v této chvíli prý žoldnéři zaslechli pláč a bědování ze sousedství, kde bydlely hraběnky Trčková a Kinská. Kterýsi z

věrných sluhů přiběhl z hradu a oznámil .jim, co se stalo. Říká se, že i Valdštejn zaslechl nářek i volání o pomoc, otevřel okno a nahlédl. do ulice. BucY neviděl ze světla do tmy, nebo byli spiklenci už v domě.
Jedenáct hodin. Stráže, které mají za úkol hlídat vojevůdcovu bezpečnost, ustupují, když vidí tak vysoké šarže. Deveroux se bez potíži dostává až k Valdštejnově ložnici, ctestou ještě absolvuje krátkou potyčku ste sluhou, zneškodní ho, ale zlomí si přitom kord, pak stojí přede dveřmi.
Hlučné kroky, bušení na dveře. Valdštejn je ještě u okna, před chvílí propustil dvorního astrologa Seni
38 ţ 39
♀ho, byl tedy jen chvilku sám. Otočí se, čeká, co se děje.
Šlo to rychle. Kapitán Deveroux vpadl do ložnice, v ruce partyzánu, kterou vytrhl jednomu z žoldnéřů, Valdštejn v noční košili zvedl ruce, ale Deveroux bodl.
Padesátiletý stařec zemřel okamžitě. Mrtvolu dopravili na chebský hrad a položili ji vedle ostatních mrtvých. Později kondotiéra pochovali v minoritském kostele ve Stříbře, začas převezli jeho ostatky do Kartouzského kláštera, nakonec je uložili do valdštejnské hrobky v Mnichově Hradišti.
Valdštejnova smrt je politickou vraždou i exekucí, nařízenou z nejvyšších míst. Jistě nezměnila svět, ale ovlivnila politický vývoj v Čechách. Císař nařídil konfiskaci majetku zavražděných a r ozdělil ho mezi své věrné. Česká půda, statky a panství s výstavnými zámky se dostaly do cizích rukou. Nešlo o ltezvýznamný zásah do vlastnických práv, konfiskace předčily dokonce vyvlastnění pobělohorské.
Pozůstalost kdysi slavného generalissima odhadli na deset miliónů zlatých. Gallas si vysloužil nejvíc: panství Frýdlantské, Liberec a Smiřice, Piccolomini dostal Náchod, Caretto-Millesimo Kuřívody a Bělou, bratři Colloredovi Opočno, Isolano Český Dub. Morzin Vrchlabí, Strozzi Hořice, Buttler si vysloužil hraběcí titul a vysské vyznamenání, zlatý řtetěz a navíc panství Doksy, Pernštejn a Deštnou, Gordon Smidary, Valdštejnova vraha, kapitána Deverouxte obdaroval císař plukovnickou hodností a trojím českým panstvím:
Císařovi zmocněnci se postarali o přísné tresty pomocníkům Valdštejnovým. A tak zaplatili životem všichni, kdo mu v posledních dnech poskytli pomoc, nebo mu třeba jen veřejně projevili sympatie. Katovi padlo za oběf šestnáct dalších důstojníků a osm plzeňských občanů.
Celou pravdu o plánu puče se císař nedozvěděl. Vždyt možní korunní svědkové proti Valdštejnovi, Gallas a Piccolflmini, měli zájem na tom, aby se o vraždě v Chebu dostalo na světlo boží co nejméně pravdivých informací.
5 OSAMĚLÁ MSTITELKA
Dostavník přejel most v Neuilly, vjel do pařížských ulic, kodrcá se ulicí Des vieux Augustins, zastaví před hospodou Auberge de ta Prouidence. K smrti unavená mladá dáma vystupuje, muž v zelené zástěře se klaní, bere jí z ruky cestovní kabelu.
,Chtěla bych slušný pokoj s čistou postelí. ,
S radostí, mademoiselle, u nás budete spokojena. ,
Slečna Cordayová se odstrojí, ulehne, přikryje se až ke krku a spí spánkem spravedlivých od oběda až do zitřejšího rána. Nemá ani výčitky svědomí, ani trému. Ta osamělá spiklenka přijela do Paříže vraždit, ale jak se zdá, vůbec ji to neobvyklé poslání nevzrušuje. Je totiž skálopevně přesvědčena, že provádí bohulibý záměr, za smrt jediného netvora vymění statisíce životů ušlechtilých občanů. Všechno si rozmyslela, vypracovala plán, pamatovala na všechno.
Caen je hlavní město departementu Calvados. K mořskému pobřeží je sotva dvanáct kilometrů. Přes řeku Orne vedou čtyři mosty, VilémţDobyvatel zde zanechal mohutnou citadelu a opatství svatého Štěpána se chlubí nejhezčím kostelem v Normandii.
Město žije na náměstí Place Royale a tam se také objeví v letních měsících roku 1793 kolportéři s víceméně ilegálním listem Builetin de Caen. Vydávají ho poražení girondisté [republikánciJ a jeden výtisk se dostane do rukou sličné Charlotty Cordayové.
Na rozdíl od girondistů je slečxia v Caen doma, nudí se v maloměšťáckém prostřetlí, přečte si hlavní článek plný plamenných výzev a má pocit, že její život dostal nový smysl. Jisté je, že semínko padlo na až příliš ítrodnou půdu.
Marianna Charlotta Cordayová d'Ármont pocházela ze šlechtické rodiny, byla pravnučkou dramatika Pierra Corneille, autora slatmého Cida, studovala Plútarcha
40 ţ ţ 41
♀a Rousseaua, brzy po pádu Bastily se nadchla myšlenkami Francouzské revoluce, když ale poznala krutost boje, změnila názor a začala sympatizovat s girondisty, které přednţedávnem porazil Marat.

Někteří z nich uprchli z Paříže právě do- Caen. Je tady Louvet, Pétion, Barbaroux, Buzot a další, Charlotta Cordayová vyrůstala ve venkovském prostředí u tety a odjakživa snila o společnosti mužů, kteří něco znamenají.
Charlottě je pětadvacet, je hezká, ale ne přespříliš atraktivní, poněkud kulatější, celkem milá, vždy vášnivě horující jednou pro to, podruhé pro ono, ale pokaždé celou svou duši. A ted', když smí být ve společnosti poražených girondistů, staví se celým svým rozkolísaným přesvědčenfm na jejich stranu. Slyší od nich, že jedním ze strůj',ců jejich porážky je Marat, a zjednoduší si ve své politické prostotě příčiny i souvislosti. Brzy dojde k názoru, že Marat je netvor, on může za neštěstí, které potkalo její nové přátele, on je původcem revolučnich hrůz, tedy nepřítel lidu, jeho je třeba nenávidět, jeho se musi národ zbavit, jtestliže chtějí lidé v klidu žít.
Snad s nimi dokonce diskutuje o svých názorech, možná že se letmo zmíní o svém plánu, ale oni ji stejně neberou vážně. Tihle političtí borci mají už něco za sebou, venkovská naivka jim sotva může imponovat. Možná že jí dokonce ňeknou své minění o 'dětinských plánech, které před nimi nahlas spřádá, je pravděpodobné, že právě uražená ješitnost dovede přecitlivělou Charlottu Cordayovou k osudnému rozhodnutí. Snad chce přesvědčit zbožňované hrdiny, jak se mýlí, když si myslí, že maji před sebou jen poblázněnou dívku, horující za csvobození Francie od.revolučního zla.
Neberou ji vážně, mohou totiž srovnávat. Většina z nich se donedávna setkávala v proslulém pařižském salóně Manon Rolandové, manželky člena Girondy, ministra vnitra Rolanda de la Platiére. Manon Rolandová se vyznala v politice, ve filozofii i v revolučni etice, poslouchali ji a dali ste poučit, Později ji čekala nodobrá budoucnost. Montagnardi ji popravili a její manžel ze zoufalstvi spáchal sebevraždu. Manon Rolan
42
dová je pro girondisty osobnost, Chariotta Cordayová operetni postava.
Říká se, že byla zamilována do přitažlivého Marseillana, poslance Barbarouxe, že nevynechala v Caen žádnou příležitost, aby zbožně nevyslechla jeho plamenné řeči a mohla mu být nablízku. Těsně před odjezdem do Pařiže se s ním rozloučila v budově radnice, pak odešla k dostavniku, doprovázena starým sluhou.
Objevil se i názor, že Chariotta Cordayová jela do Paříže s doporučujícim dopisem. Měl jí usnadnit přistup k Maratovi. Sotva by jí ho byi mohl dát girondin Barbaroux.
Ale ona skutečně dostala od Barbarouxe doporučeni pro pařižskou cestu. Netýkalo se však plánu na atentát, ale zcela jiné, banální záležitosti. Poslanec Barbaroux doporučil slečnu Cordayovou pozornosti svého kolegy Duperreta, který jí měl pomoci opatřit jisté rodinné dokumenty pro Charlottinu přítelkyni, jeptišku kláštera, v němž byla kdysi na vychováni. Poslanec Duperret ji skutečně porhohl, Chariotta dostala z ministerstva vnitra ony dokumenty, ale nikdy je nteodevzdala. Už k tomu neměla příležitost.
Devátého července nasedne v Caen do poštovního dostavníku, jedenáctého vyřizuje záležitost s doklady pro jeptišku, chodí po pařížských ulicich, posiouchá, co se povídá, snaží se srovnat si všechno v hlayě, chová se klidně a nenápadně, jí a spi v hospodě "de la "
Providence .
Pokud nebyla rozhodnuta už předtim, během pátku dochází Charlotta ke konečné fázi svých úvah: V sobotu je už kolem osmé hodiny ranní u Palais Royal, vejde do nožířstvi a vybere si dlouhý, ostrý nůž. Zřejmě už zjistila, že nemůže napadnout Marata přimo v budově Konventu před očima všech, je totiž těžce nemocen a nevychází z bytu. Proto se Charlotta rozhodne vniknout do jeho ložnice. Od řalais Royal jde p2šky na Place de la Victoire; kde stoji drožky. Najme si jednu z nich a nařizuje kočímu:
"Jedte do Rue de 1'École de Médecine! V čísle čtyřiačtyřicet bydlí občan Marat. Tam zastavte!"
43
♀Jean Paul Marat se zapsal do encyklopedií jako "Přítel lidu", což byl současně titul deníku, který vydával. Je jednou z nejznámějších osobností Francouzské revoluce, mluvči jakobínů a vítěz nad girondisty, novinář a lékař, sociolog a politik, fyzik a teoretik i praktik revoluce a v létě 1793 hrozně ubohý člověk. Jean Paul Marat je velikán, jehož přitlačila k zemi odporná choroba. Trpí, ale nevzdává se, sedí doma v plechové vaně plné vody a snaží se nevnímat vlastní fyzickou degradaci.
Jean Paul Marat byl rozený revolucionář. Doplatil na nepravidelný způsob života. V Londýně prožil krizový stav hlubokého nervového vyčerpání, těžká nemoc ho připoutala na lůžko také v roce 1782. Ale co to vlastně bylo za neduh, který nakonec znemožnil agilnímu politikovi vycházet z domu?

Z jeho vlastnich slov lze vystopovat příznaky, které se nápadně podobají epileptickým. Trpěl záchvaty doprovázenými křečemi, opakovaly se často a pravidelně, ani metoda na tehdejší dobu velmi progresívní - léčba elektrickymi šoky - nepomohla. Byl nervózni, nedůtklivý, prostě přepracovaný, nemocný člověk, který se málokdy cítí dobře a neví, kdy může čekat příští záchvat. Sužovala ho stálá nejistota, bydlení ve vlhkých, tmavých, provizorních skrýších bez pravidelné stravy, bez možnosti dodržovat třeba jen základní pravidla osobní hygieny.
Takový je začátek historie jeho nemoci. Později potiže narůstají. Těžké bolení hlavy, snad zánětlivého původu, dokonce částečná mrtvice, jeho levá půlka těla zůstává načas nehybná, Marat prožívá dny a mčsícţ horečné činnosti, je vyčerpán, nemůže dál, neduhy se vracejí a zhoršují se, pak se objevuje poslední, nejméně příjemný, i když na první pohled ne nejnebezpečnější, ta jeho obtěžující, nepříjemná choroba, o níž nelze mluvit ve společnosti, svízel tížící velkého muže, zvyklého určovat běh událostí.
Doktor Cabanés vyslovil domněnku, že Marat trpěl velmi rozšířeným bolestivým ekzémem, a to zejména na sedací části těla a na části pohlavních orgánů. Proto seděl v horkých letních měsících doma v plechové
44
vaně naplněné chladící vodou. Ekzém totiž mokval, svědil, Marat nemohl ani ležet, ani stát, bolesti ho trápily ve dne v noci.
Tuto diagnózu potvrzují i názory jiných lékařů. Ti tvrdí, že šlo o prudké plísňové onemocnění, o výskyt nepříjemných oparů a mokvajicich boláků. Marat tedy nebyl ani syfilitik, ani neměl malomocenství, jak se říkávalo, jeho nemoc a1e byla stejně deprimující. Jean Massin uvádí ve své práci, že doktor Juskiewenski, zabývající se studiem případu, prohlásil, že by "Marat stejně žil jen o několik měsíců `délţe a jeho činnost i vliv by postupně stejně upacjaly :
Charlotta Cordayová vystoupí z drožky a stojí přede dveřmi domu číslo čtyřicet čtyři v Rue de 1'École de Médecine, kde bydlí netvor, jehož přišla zabít. Ve své politické naivitě si zjeţnodušila problém revoluce a kontrarevoluce, přidala mrtvé oběti, všechnu vinu za hrůzy a násilí svalila na hlavu jediného člověka - a pak už si snadno vypočitala: zavraždím Marata, nositele a iriiciátora revolučnich hrůz, a zachráním tak tisíce životů nevinnych lid(.
Zazvonila a čeká, až jí přijdou otevřít. Podle všeho nemá ani trému, ani strach, považuje se za výkonný orgán zubožené společnţsti, trochu za mesiáše, trochu za pohádkového rytíře, který se vypravil do doupěte, aby osvobodil lidstvo od krvelačné saně.
Dveře se otvírají, před Charlottou Cordayovou stojí 'žena, ani mladá, ani hezká, Maratova družka Simonna Évrardová. " říká
"Chtěla bych mluvit s občanem Maratem, Charlotta Cordayová pevným hlasem.
" "Občan Marat je nemocen.
"Ale já mu nesu důležité zprávy.
Přesto vás nebude moci přijmout, opravdu mu není "
dobře." "Jde o jistá odhalení : . ." naléhá Charlotta Cordayová. "
"Je mi líto, pochopte, prosím . . .! .
"A mohla byste mi aspţoň říci, kdy bych směla? Nevím. Ted ne."
" ?" "Kdy tedy.
45
♀"Až mu bude lépe."
Je třináctého července, polednf slunce žhne. Charlotta Cordayová stojí jţeště chvíli před zavřenými dveřmi a cíti, že se jí plán hroutí.
Mladá. atentátnice se ale nemínf vzdát. Tak všednf překážka ji nemůže odradit od důležitého projektu. Na chvíli odejde, prochází se v přilehlých ulicích, snad za hodinu za dvě je zpátky a znovu zvoní u Maratových vrat. Tentokrát otvírá jiná žena, ale říká ji totéž. Marat je těžce nemocen, nikoho nepřijímá.
A přece ho včera a předevčírem navštívili přátelé. Nejdřiv delegace cordelierů, tedy jeho nejbližších spolubojovníků, včera přijal skupinu jakobínů. Marat sedf ve vaně s vodou, napříč si položil prkno, na něm má spisy a kalamář, čte noviny a pracuje v těchto polních podmínkách od rána do rána. On totiž stejně nemţúže spát.
Ty staré revoluční harcovníky mohl konečně přijmout ve vaně, neznámou mladou dámu, která zazvonila u jeho dveři, sotva. A pak, občan Marat potřebuje především klid a Simonna Évrardová to ví a ví to také domovnice a ani jedna ani druhá nejsou přesvědčeny, že ta slečna má pro Marata připraveno skutečně zajímţavé překvapeni, jak pořád tvrdí.
Charlotta Cordayová se vrací do své hospody, jde do pokoje, usedne a napíše Maratovi dopis. Říká si totiž, že se především musí dostat přes ty dvě ženské, které "Přítele lidu" hlídaji.

Dopis neobsahuje žádné převratné sdělení: přijela z Caen, nese zajímavé zprávy zejména o tom, co pţipravují girondisté. Musí s Maratem osobně mluvit, je to krajně důležité.
Doručeni dopisu zařídil čišník ze zájezdního hostince de la Providence, s nímž se Charlotta spřátelila, a občan Marat ho dostal na prkno přes vanu někdy odpoledne. lVeni známo, jak na text reagoval. Ale zasáhl osobně, když se někdy mezi sedmou a osmou hodinou večerní objevila u jeho dveří znovu ta neodbytná návštěvnice, zazvonila a domáhala se rozmluvy. Tentokrát se jf zase postavila do cesty domovnice.
' Charlotta Cordayová se pojistila proti očekávaným
46
nepříznivým okolnostem. V kabelce má další dopis, opakuje v něm nabidku z předešlého a navíc přidává, že je pi`onásledována pro své revoluční přţesvědčenf, neví si rady a prosí o ochranu.
Nemusela dopísu použit. Marat zaslechl rozhovor až nahoru, Charlotta Cordayová, která se považovala za bohem určenou a ke svému činu posvěcenou, už ztrácela trpělivost, energicky a velmi hlasitě se domáhala vstupu. Marat volá na Simonnu a ptá se, co se děje. Simonna se jde podívat, vrací sţe a referuje, že je tadý zase ta elegantní mladá dáma, Marat si vzpomíná na dopis, přţed chvílí ho přece četl, a nařizuje, aby ji pozvaly dovnitř. Přijímá ji, sedí přitom téměř. nahý ve vaně: Jen si dá trochu upravit župan.
Charlotta Cordayová vchází a odříká text známého výstupu. Scéna trvá deset patnáct minwi, je dramatická právě svou prostotou. Marat přijímá neznámou, ona mu vysvětluje, odkud přišla, jaké zprávy nese, Marat si začne psát jména kontrarevolucionářů, jeho družka Simonna má neblahé tušeni, proto se zdržuje co možná nejblíž, uklizí, vchází a vychází liěhem rozhovoru do místnosti, ale nic se neděje, Marat sedí klidně ve vaně, návštěvnice žaluje na caenské povstalce, a tak jde Simonna do kuchyně připravit Maratovi limonádu.
Jean Paul Marat napsal do bloku dvě tři jména, sklání se nad prknem. Charlotta Cordayová diktuje. Ohlédne se. Vidí, že jsou sami. Vytáhne z kabelky nůž. Vší silou bodá Marata do zad.
Nůž projel plícemi a zasáhl srdce. Všude plno krve. Voda ve vaně se barvi na růžovo, pak tmavne. Marat umirá. Je sporné, zda skutečně vyslovil výčitku, kterou mu později připsali kronikáři. (Proč mě, milá přítelkyně, proč mě?) Jiní zase tvrdí že volal o pomoc Simonnu. A to je také pravděpodobnější reakce umírajicího.
Maratova družka přiběhla a pochopila.
Charlotta Cordayová stoji, nesnaží se utéci. Simonna vyběhne na ulici a volá o pomoc. Za chvíli najde policejní komisař mrtvolu ve vaně, vedl2 ní Charlottu Cordayovou. Ta si oblékţa rukavice, nastavuje ruce, dává se spoutat, oáchází s policejními úředníky. Ti ji
47
♀musí chránit před rozezleným davem. Odvedou ji do vězení a proti všemu očekávání se dostane do fešáckého kriminálu. Bachař a jeho žena vražednici pozorně obsluhují až do chvíle, kdy ji odvádějí před tribunál.
Nemusí čekat dlouho na rozsudek. Proces je připraven během několika dní. Už sedmnáctého července se zodpovídá ze svého činu. Důkazy jsou přesvědčivé, byla přistižena a přiznala se. Počitá se smrtí, ale nepředstavovala si, že ji budou řádně soudit. Věřila romantické představě, že ji rozezlený lid na místě roztrhá.
Líčení je krátké a jasné. Žalobce Fouquier-Tinville předkládá vražednou zbraň, nožíř z Palais Royal potvrzuje, že nůž prodal obžalované. Charlotta Cordayová přiznává, že zabíla Marata, a prohlašuje, že ji k činu nikdo nenaváděl, nešlo ani o organizované spiknutí, ani o atentát z kolektivního rozhodnutí, naplánovala Maratovu smrt sama a také ho sama zabila.
Nikdo nečekal jiný rozsudek. Soud vyslovil trest smrti. Mezi sedmou a osmou hodinou večerní vyjíždí z vězení kára s odsouzenou. Oblékli jí rudou kazajku vrahů. Někteří . před ní smekají, jiní zlostně zatínají pěsti. Na Place de la Révolution stojí lešení. Kára zastavuje. Dav zaplnil náměstí. Kat svazuje odsouzené nohy. Hlava padá do připraveného koše.
6 ORSINIHO SPIKNUTf
Plombiéres jsou malé lázně ve francouzských Vogézách s šestadvaceti horkými, léčivými prameny. Už od římských dob se sem sjížděla evropská smetánka, za Napoleona III. se staly místem dostaveníček francouzské šlechty, na jaře roku 1858 pak kulisou významného jsdnání.
Jednoho večera zastavil na tržišti zaprášený kočár s unaveným spřežením, sluha vešel do lékárníkova domu, pán na zadnţm sedadle, s kloboukem staženým do očí, zatím čekal. Sluha se vrátil, pán vystoupil, lékárník uctivě smekl, cestující odešel do svého podkrovního pokoje. Představil se jako Giuseppe Benzo. Přijel až

z dalekého Turína.
Druhého dne dopoledne se v lékárníkově domě objevil urozený pán, navštívil cizince v jeho pokoji, ale za několik minut odţešel. Lidé, postávající na náměstí, si šuškali, že to byl pobočník císaře Napoleona. Už třicet minut poté se ukázalo, že se nemýlili. Pan Benzo vsedl do kočáru a vystoupil před rezidencí francouzského císaře, který se v Plombiéres léčil.
V předpokoji odložil pan Benzo klobouk a hůlku, napřímil se a vešel do císařovy pracovny.
"Vítám vás, pane ministerský předsedo. Jsem rád, že jste přijal moje pozvání. Jaká byla cesta?" ušmívá se císař Napoleon.
Giuseppe Benzo projel Švýcarskem s nepravým pasem. Napoleonův host je hrabě Camillo Cavour, premiPr Piemontského království a přijel inkognito, protože jde o tajné jednání. Jeho výsledek změnil tvář Evropy a přinesl Itálii samostatnost. Oba lázeňští hosté se totiž dohodli na společném postupu svých zemí proti Habsburkům. Na jaře roku 1859 pak nasto,upili Francouzi a Piemontští proti rakouským plukům, v létě
49
♀vybojovali historickou bitvu u Magenty, o dvacet dní později slavně zvítězili u Solferina.
František Josef I. je v úzkých, Napoleon III. získáv'a Lombardii, přenechává ji Piemontu a rok poté k ní přibude ještě Toskánsko, Modena a Parma. Piemontský král Viktor Emanuel se stává králem italským. Geografové kreslí nové mapy Evrópy, dějppisci mohou zahájit pátrání po politickém pozadí spojenectví, na němž se dohodli v Plombiéres lázeňští hosté Napoleon a Cavour.
Jednou z možných příčin, a jistě nejkuriózněJší, mohl být atentát anarchisty Felicţe Orsiniho na císařţe Napoleona III. Dramatická událost upozornila císaře na nezbytnost řţešení italského problému a mohla být jedním z podnětů, který obrátil Napoleonovu pozornost k problému sjednocení Ifálie.
V době, kdy došlo k atentátu, měli za sebou oba protivníci Felice Orsini i císař Napoleon III. bouřlivá léta života: Kariéra jednoho i druhého nebyla chudá na oţudové zvraty.
Princ Charles Louis Napoleon Bonaparte se nemohl pochlubit minulostí bez poskvrny. Když padl v revolučním roce 1848 Ludvík Filip a on kandidoval na funkci poslance Národního shromáţdění, měl za sebou už dva pokusy o státní převrat, první ve Štrasburku, druhý v Boulogne, a v trestním rejstříku měl zapsán rozsudek na doživotí. Přesto pobyl ve vězení Ham, které kdysi hostilo i Pannu orleánskou, jen šest let: V převlečení se mu.. poďařilo uprchnout z kobky a zachránit se za hranicemi.
Vrátil se, dokázal v roce 1848 využít příležitost a už v prosinci se stal francouzským prezidentem. To byl rychlý úspěch, ale on se s ním nespokojil, chtěl se dát korunovat císařem. Prezident republiky zorganizovţl puč proti republice, republikáni se postavili na odgor, došlo k pouličním bojům, v pařížských ulicích zůstalo leţet na barikádách na dvanáct set mrtvých.
Prezident Louis Napoleon Bonaparte vypsal ve vhodnou chvíli referendum proti republice a s velkou př evahou vyhrál. Republika padla, monarchisté uchvá
50
tili moe, z republikánů se přes noc staly podvratné živly.
Císař Napoleon si začal získávat sympatie lidu terorem, jaký neměl obdoby. Šestašedesát republikánských politiků muselo odejít do vyhnanství, policie zatkla na sto padesát tisíc odpůrců císařství, pohotové vojenské tribunály odsoudily stovky nevinných k trestu smrti, nebo k pomalejšímu umírání na Ďábelských ostrovech.
Emigranti se však nevzdali, z britského exilu se chystali na pomstu. Victor Hugo psal o Napoleonovi z ostrova Jersey jako o císaři, který musí padnout, aby mohla Francie zase volněţ vydechnout. Napoleon se uvedl jako tyran, ale tehdejší veřejné mínění mělo krátkou pamět. Zpočátku je k panovníkovi jen tolerantní, odpouští mu krvavou předehru, později se staví na jeho stranu. Napoleonova svatba se španělskou hraběnkou Marií Eugenií Agostinou de Montijo se stává celonárodní slavností, když se pak narodí následník, malý Lulu, raduje se Francie s jeho rodiči. Napoleonovi odpůrci v exilu nemohou zatím počítat s převratem, ale připravují se na něj aspoň teoreticky. Jeden z nich se však rozhodne pro čin.
Jmenoval se Felice Orsini a někteří historici ho nazývají revolucionářem z povolání. Narodil se v roce 1819 v italské Meldole. Jeho otec Andrea byl aktivním bojovníkem za pokrok. Malý Felice se brzy setkává s důsledky politického teroru. Jsou mu tři roky, když se v jejich bytě objeví policisté, zatknou otce a odvedou ho do vězení, později ho postrIţem posílají do vyhnanství. Matka Maria Orsiniová zůstává s dětmi bez prostředků a tak se malý

Felice stěhuje k zámožnému strýci do Imoly.
Vyrůstal v blahobytném buržoazním prostředí, v němž nemohla být o revolučních myšlenkách ani řeč. Ale Felice měl v žilách neklidnou krev. Když mu bylo dvanáct, přidal se k protirakouské demonstraci. Vatikánští švýcarští žoldnéři ji spolu s rakouskými ozbrojenymi sbory potlačili, demonstranty pozatýkali nebo rozprášili. Kluka s kokardou si nikdo ani nevšiml. Ale Felice se nevzdal.
51
♀Kariéra revolucionáře začala nešfastnou epizodou. Felice si opatřil bubínkový revolver, hrál si s ním, vyšla rána, kulka náhodou ranila strýcova kuchaře Domenica Spadu. Střelec se polekal následků a zmizel v horách: Dostal se přes průsmyky za hranice Toskánska.
Feliceho strýc byl bohaty a vážen ;e občan s vlivnými styky, proto mu nedalo moc práce zaretušovat synovcův nešfastny čin. Získal totiž od tehdejšího arcibiskupa Ferettiho, pozdějšího papeže, známého jako Pio Nono (Pius IX.) ujištěni, že se Felice může beztrestně vrátit domů.
Mladý Orsini měl štěstí. Stryc mu odpustil, úřady zapomněly, byl by se mohi v klidu věnovat studiu práv. Proto odjel do Ravenny a později do Bologne a dostal se rovnýma nohama tam, kde ho strýc určitě nechtěl mít - do centra revolučního hnutí.
Zde se setkal syn s otcem. Spojili se, domluvili, později se objevili v Imole. Někdo je však zahlédl a ţprozradil. V noci pro ně přišla policie. Andrea a Felice Orsiniovi skončili ve vězení jako nebezpeční revolucionáři.
Vrchnost si v té době nelámala hlavu s odpůrci režimu. Tři dny po zatčení připoutali Feliceho řetězem k jistému vrahovi a eskortovali ho do Pesary. Nezůstal tam dlouho, za necelý týden se znovu sešel v transportu vězňů s otcem. Odvezli je do Orbina. Cestou, ale také ve vězení, se oba přesvědčili o nţeslýchaném teroru, kterým se policie snaží zastrašit opozici.
Otec Andrea tušil, že cesta italskymi kriminály neskončí dobře. V Římě se ocitli před církevním soudem, neblaze prosluly tribunál je odsoudil za povstání proti všem vládám Itálie na doživotní nucené práce. Měli být přikováni k veslům na galéře.
A přece se dočkali vysvobození. Den před transportem vězňů zemřel papež Řehoř XVI., úřady odložily přepravu odsouzených, na vatikánský trůn zasedl jako Pius IX. dobrý známý imolského strýce, někdejší arcibiskup Feretti a zachránil Feliceho podruhé. Vyhlásil amnestii a u obou Orsiniů se spokojil s písemným závazkem, že se už nikdy nepostaví proti panovníkovi a vládě.
B2
'Otec Orsini, unavený životem psance, se vzdal. Dodržei podepsaný slib. Možná že by se o to byl pokusil i jeho syn, kdyby se mezitím nestal uctívaným mučedníkem. Revolucionáři sledovali jeho kalvárii věznicemi i průběh procesu před svatým tribunálem a povýšili ho za vzor stoupencům osvobozeneckého hnutí Mladě Itáiie. Felice Orsini odmalička toužil po velkých činech, nyní se mu anarchie stala životním posláním.
Pochopitelně, že na něj dávali pozor. Když ho brzy poté znovu přistihli, vyvezli ho za hranice a cestou se s ním nemazlili. Pak přišla revoluce a karta se obrátila. Orsinimu se dostalo rehabilitace, na krátkou dobu se stal v roce 1848 v rodném kraji poslancem, na osvobozené území se však brzo vrátila rakouská vojska a bylo po všem. Felice Orsini se převléki za číšníka a s falešnými doklady se vydal nejdřív do Florencie, odtud do Janova, a když se dověděl, že mu je policie stále v patách, pustil se ještě dál, do Nizzy.
Setkává se s ruským revolucionářem .Alexandrem Ivanovičem Gercenem, za svého pobytu v Nizze se stýká s revolucionáři z jiných zemí Evropy a zjistí, že boj Italů za svobodu není v Evropě ojedinělou akcí, že i v jiných zemích se probouzejí pokrokové síly. Cestuje dál, ţ,cátce žije ve Švýcarech, později plánujţe ve Vídni atentát na císaře Františka Josefa.
Zůstalo jen u plánu, ale přesto se Orsini ocitá před soudem pro anarchistickou agitaci proti cisaři pánu a znovu je odsouzen k doživotnímu vězeni. Odvezli ho do pevnosti v Mantově, kde měl strţvit zbytek života, přikován řetězem v podzemní kobce. AIe zanedlouho byl znovu na svobodě. Bůhvíjak se podařilo propašovat do cely číslo čtyři ve vězení Castell San Giorgio opium a jakým trikem je namíchal strážnému do kořalky. Ale udělal to. Když v noci na prvního dubna 1856 omáxnený str.ážce tvrdě usnul, sebral mu Orsini klíče, převlékl se a ještě za tmy vyběhl_na svobodu.
Utekl do Janova, pak přes Švýcary do Paříže, odtud se dostal s falešnými papíry do Londýna. Tam se sešel nejen s Giuseppem Mazzinim, ale seznámil se rovněž s madarským revolucionářem Lajosem Kossuthem, bo
53
q....,

♀jovníkem za nezávislost a v roce 1849 mad'arským prezidentem.
Orsini se stal v Londýně učitelem italštiny, přednášel a italské literatuře a pokračoval v spřádání revolučních plánů. V té době se rozhodl pro atentát na francouzského císaře Napoleona III. Důvod byl na první pohled prostý a logický. Louis Napoleon Bonaparte bojoval kdysi na stejné straně fronty s Orsinim proti papežovi a za osvobození Itálie a přísahal, že dá do boje všechny své síly a pomůže svrhnout režim. Po roce 1848 zradil a stal se nepřítelem osvobozeneckých snah.
Prvním Orsiniho pomocníkem při organizaci připravovaného atentátu byl pravděpodobně politický emigrant z jihofrancouzského Carcassonu, lodní lékař Simon Franţois Bernard. Ten ha sřznámil s dalšími spiklenci Rudiem a Pierim. Později se k nim přidal někdejší příslušník cizinecké legie Antonio Gomţez. Giuseppe Andrea Pieri pocházel z Luccy, pracoval v Lyonu a v Paříži a neměl čistou minulost. Kdysi ho odsoudili pro krádež. Pár let sloužil ve francouzské cizinecké legii, ale nerad se k tomu přiznával. Zato rád zdůrazňoval své zásluhy ze služby u horských myslivců, kde to údajně dotáhl až na majora. Pak se ale zapletl do příprav spiknutí, policie se mu dostala na stopu a on musel do Francie. Ale ani tam ho úřady nenechaly na pokoji a tak se stěhoval do německého Diisseldorfu a nakonec do Londýna.
Pět spiklenců se spolčilo s šestým, s inženýrem Taylorem. Bydlel v Sydenhamu a vyznal se. v konstrukci pekelných strojů. Byl přesně oním mužem, kterého Orsini ještě potřeboval. Družstvo atentátníků bylo ted teprve kompletní.
Felice Orsini měl bohaté zkušenosti, věděl, že musí být nanejvýš opatrný, proto se pustil do příprav s důkladností profesionálního stratéga. Především si opatřil falešné doklady. Z typického Itala s černým plnovousem se stává Angličan Thomas Alsopp, bydlí jistou dobu v hotelu Ginger, později se stěhuje do Bruselu, kde se usadí přímo ve středu města v jednom z nejlepších

hotelů na Place Royale. A vystupuje zde jako bohatý soukromník.
Inžţenýr Taylor zatím vyrobil pumy, předal je doktoru Bernardovi, ten je rozmontoval a uložil do kufru a svěřil zavazadlo jakémusi Josefu Georgesovi. Namluvil mu, že jde o prototyp cenného vynálezu, sám měl ty přístrojţe dopravit do Bruselu, kvůli naléhavé povinnosti se však nemůže vzdálit z Br?tánie, proto by byl rád, kdyby mu mohl pan Georges pomoci. V Bruselu, v kavárně bratra pana Georgese na Place de la Monnaie, si kufr vyzvedne jistý Angličan.
Josef Georges musel být důvěřivý pán. Zřejmě proto, že nemá ponětí, co vlastně veze; klidně ukáže součástky pum cţelníkům, a vyclí je jako plynové přístroje: Ve smluvenou hodinu přijde do kavárny na bruselském náměstí Place de la Monnaie, kde už na něj čeká sám doktor Bernard, září radostí, že se mu podařilo vyřídit v I,ondýně neodkladné záležitosti dřív, než předpţokládal, nemusí tedy obtěžovat ještě dalšího prostředníka, uctivě děkuje za milou pornoc, ted už se postará o přístroje sám.
Giuseppe Andrea Pieri se změnil, podle dokladů, které má v kapse, v pruského státního příslušníka Josefa Andrease Piercyho a jeho kolega Rudio se ted vydává za Portugalce. Údajně pracuje jako obchodni zástupce pivovaru a jmenuje se da Silva. Gomez má doklady na jméno Bryon Swiney. Šéf spiklenců, pan Thomas Alsopp, zkontroluje průběh příprav a dává povel k provedení první části operace.
Dvanáctého prosince vysteupi z-vlaku na Severním nádraží v Paříži blahobytně vyh.lížející muž, kývne na nosiče, svěří mu zavazadla a dá si zavolat drožku. Jede do Hótelu de Lille et d' Albion, kde se zapisuj,e jako britský státni příslušník Thomas Alsopp. Zdá se však, že se mu hotel v nepěkné rue St. Honoré příliš nezamlouvá, už za několik dní se stěhuje do luxusního apartmá v prvotřídním domě a vystupuje zde jako bohatý muž, který nemá zapotřebí počítat, kolik utratí.
Rudio a Pieri jsou už mezitím také v Paříži a bydlí na Moritmartru; v podniku, který sice zdobí honosná firma Hótel de France et de Champagne, který je však

e
♀ve skutečnosti jen oprýskaným penziónem, v němž se nájemné nepočítá na celé franky. Gomez-Swiney vystupuje jako sluha Angličana Alsoppa, proto bydlí blízko bytu svého pána, v malém hotýlku Saxe-Cobourg. Aktéři jsou připraveni, režisér nalézá i vhodnou scénu pro drama.
Místo útoku: nároží rue Le Peletier.
Félice Orsini, nyní důstojný britský poddaný Thomas Alsopp, se vydal na procházku. Je vznešený a dost bohatý, proto ho doprovází sluha Swiney. Kráčí dva kroky za pánem. A ten mu vycházkovou holí ukazuje místa; kde kdo bude stát, a kam on, Antonio Gomez, umístí pekelný stroj.
V zatáčce císařův kočí zmírní rychlost a tak zbude dost času na odpálení nálože.

Pieri a Rudio se postaví co nejblíž ke vchodu do opery, v kapsách budou mít pumy, kdyby pekelný stroj selhal, napravi jimí chybu: Orsini uvažujte o vš:ech možnosbech, seznámil se s historií atentátu na Bopanarta v roce 1800, proto se chce pojistit i proti ntepředvídaným okolnostem.
Gomez položí pekelný stroj na určené místo, odběhne do bezpečí a vyčká. Kdyby císař přece jen přežil, vběhne do foyeru opery a hodí pumu zblízka. Tu poslední. Takový mají plán. Není známu, jak se Orsinimu podařilo zjistit podrobnosti císařova denního programu, kdy a od koho se dozvěděl, že se chystá s císařovnou do opery. Rovněž ale není známo, kdo informoval pařížského policejního prefekta o existenci jistého podezřelého muže - j;etlnoho ze spiklenců. Měl Orsini svého špióna na cítařskţriz dvoře, nebo mu nezbytnou informaci prodal některý ze sluhů z císařskéhD paláce? Měl policejní prefekt svého špicla v kruzích revolucionářů, nebo ho upozornil na podezřelé okolnosti některý z placených hotelových důvěrníků? Orsini mlčel o původu svý ch informací a pařížský policejní prţefekt se také nepochlubil.
Je ráno, čtrnáctého ledna 1858. Felice Orsini -- Thomas Alsopp vstává pozdě, jak se na zámožného Angličana sluší a patří, vykoupe se, dobře se nasnídá, pečlivě ste oblékne, pak se ještě pro jistotu podívá do ka
56
bely, která už stojí připravena u dveří, přehlédne její obsah, na nic nezapomněl, vezme ji a vyjde na schodiště. Posluha mu chce pomoci se zavazadlem, ale anglický džentlmen zdvořile odmítá. Nechce dát z ruky pekelný stroj, nabitý a připravený, jen natáhnout péro.
Mezi desátou a jedenáctou hodinou dopolední zastaví Orsiního fiakr na rue Montmartre před Hótelem de France et de Champagne. Orsini vejde s taškou dovnitř, setkává se zde s pomocníky Pierim, Rudiem a Gomezem.
Je čtvrtek, v pařížské opeře se chystá gala představení na rozloučenou se slavným Massolem a neméně populární primadonou Ristoriovou. Císařská lóže je připravena. Napoleon III. slíbil, že přijde s cisařovnou Eugenií. Orsini to ví už dva dny předtím. Zjistil si také, že má Massol zpívat árii z Viléma Ttella a Ristoriová Marii Stuartovnu, a pevně věří, že ani jeden ani druhý ten večer nevystoupí, po zavraždění císaře se přece nebude hrát. Všechno je připraveno, císař, atentátníci, sólisté. A podomci císařských stájí leští pozlacenou karosu.
Ale někdy těsně po obědě se objeví na stole prefekta pařížské policie ona nečekaná zpráva: v Paříži se potuluje cizinec, jmenuje se Pieri a je důvodně podezřelý, že připravuje atentát na Jeho Veličenstvo francouzského císaře.
Zpráva je signálem k poplachu prvního stupně. Prefekt Piétri zalarmuje inspektory, za pár minut poté vyjedou do ulic. Pařížská tajná policie má bohatou praxi. Není to poprvé, co detektivové v civilu provádějí tak rozsáhlý zátah. Mají se na koho obrátít pro informace mají ve všech čtvrtích důvěrníky. Právě některý z nich upozorní na montmartreský Hótel de France et tde Champagne: tam zachytí detektivové stopu Pieriho, sledují ji, a večer kolem osmé, jen hodinu před císařovým plánovaným odjezdem do opery, ho překvapí a zatknou.
Policejní prefekt si mne radostí ruce. Informátor nolhal. Fieri má v kapse pumu, ostře nabitou pětirannou pistoli a nápadně moc peněz. Odzbrojí ho a sepíší
57
♀s ním jeho nacionále právě ve chvíli, kdy nastupuje císař s císařovnou do kočáru. Poiicejní prefekt považuje akci za úspěšně skončenou, nenapadne ho, že nemusí jít o osamělého atentátníka, těší se na císařovu pochvalLi a chystá se, že ho překvapí zprávou o přestávce v opeře. Pieriho zavřou do cely a zatím ho nevyslýchají. Jehţa přátelé už stojí na určených místech a Audio se diví, proč Pieri ntejde.
Kavalkáda vyjela až před půl desátou. Nejdřív jezdci osobní stráže, kočár s důstoiniky doprţovodu, druhý kočár s císařţem a císařovnou, proti nim ma nouzovém sedátku Napoleonův pobočník generái Roguet. Třetí kočár veze princţznu Matildu a její dvě dvorní dámy.
Paţ ížané jsou zvědaví jako všichni měštáci, tísní se na okraji chodníků, provolávají slávu. V ulicích je přítmí, Paříž není dobře osvětlena. Gomez se protáhne na určené místo, k nohám položí balíček, jako by chtěl mít volné ruce, aby mohl tleskat. Udělal všechno podle plánu, natáhl péro mechanismu, položil pekelný stroj ke kamennému okraji chodníku, vyčkal, až se v zatáčce objeví císařská karosa, včas uvolnil pojistku a propletl se davem do bezpečí.
Pár vteřin napětí. Mechanismus selhal.
Kočár přejel, pekeiný stroj nespustil. Orsini má pro všechny případy v kapsţe pumu a mají je také ti druzí. Sáhne pod kabát, odjistí, křikne na kolegy, aby hodili také ty své.
Nejznámější obraz, zachycující výbuch, je Waldowova litografie. Noční ulice s plynovými laternami, dav zděšených lidí, střed scény s oslnivým zábleskem, koně

ve vzduchu i na dlažbě, kočí na kozlíku, za okny pozlacené karosy hrůzou pokřivené obličeje císaře a jeho manželky. Jedna z pum vybuchla pod kdčárem. Tři ohlušující rány. Náraz vzduchu zhasil lucerny. Je tma. Atţentátníci hodili své pumy jen pár desítek metrů od vchodu do opery, kde se tísnili lidé. Ti se ted svíjejí na dlažbě. Pod nohama prchajících skřípají střepy. V okolních ulicích se vysypala okna.
Objeví se první světla. Někdo zapálí holé plameny rozbitých plynových luceren. Císařská karosa leží

u chodníku, nakloněna na bok. Davem se prodírá policista, otyírá dveře kočáru. Vystupuje císař, galantně pomáhá císařovně z nahnutého vozu. Na nose má nepatrné škrábnutí, jeho manželka malou řeznou ránu na šíji. Jinak se jim nestalo nic. Císařská karosa je zespodu pancéřována. Silné ocelové pláty zachránily císařský pár před smrtí.
Policisté nařizují obyvatelům okolních ulic, aby zažehli svíčky v oknech, císař s císařovnou přesedají do jiného kočáru, ten se prodírá jásajícím davem, Pařížané se radují, že se císař zacrţránii, ale Napoleon má strach, v ulicích může číhat další atentátník s pumou, proto chce být co nejdřív za dveřmi svého paláce.
Bilance atentátu je otřesná. Na místě zůstali dva mrtví, policista a jakýsi úředník, lékař Tardieu později hlásí, že zemřelo dalších šest raněných, sto padesát osm dalších Pařížanů skončilo v nemocnicích se střepinami granátů v těle.
Policie se okamžitě pustila do pátrání. Už z vyšetřování na místě činu bylo jasné, že aténtát provedlo několik sehraných spíklenců. Joseph Andreas Piercy, vlastním jménţem Pieri, je už od včerejš'ţa za mřížemi. Vyšetřovatelé mezitím zjistili, že je Ital a že má falešný pruský cestovní pas. Po atentátu se okamžitě vypraví do pokoje v jeho hotelu a v posteli najdou poloobleČeného muže, přikrytého přes hlavu. Legitimuje se jako Portugalec da Silva. Při vyšetřování se ale ukáže, že i on má padělané papíry, ve skutečnosti se jmenuje Carlo de Rudio a je rovněž Ital.
Detektivové vyslechli hotelový personál a dozvěděli se, s kým se ti dva stýkali. Tak přišli na Swiney-Gomeze a zatkii ho nedaleko opery v italské hospodě. Protože se o něm vědělo. že je sluhou bohatého soukromníka, objevilí brzy i Angličana Thomase Alsoppa - Felice Orsiniho.
Ve čtyři hodiny po půlnoci, tedy sotva šest hodin po atentátu, jsou spiklenci do jednoho za mřížemi. Pařížský policejní prefekt si znovu mne ruce.
Vyšetřování vedl sám Piétri, výsledky hlásil ministrovi vnitra. Oba se příštího rána objevili před císařem, aby mu referovali o úspěchu. Napoleon III. nebyl nad

♀šen, když se dozvěděl, že útočnfci jsou Italové, a navíc příslušníci revoluční organizace MZadá ItáZie. Dobře věděl, že to jsou jen někteří z mnohých možných útočníků. Hnutí za svobodu Itálie je daleko nebezpečnější organizace než všichni republikánšti emigranti dohromady. Není možné porazit je běžnými prostředky. Císař Napoleon je zná, stál s nimi kdysi v jednom šiku, přísahal věrnost myšlence sjednoceni Itálie, proto má strach.
Nakonec se ale přece jen našel Francouz, který měl prsty v přípravě atentátu. Detektivové zjisti, že použité pumy nebyly francouzského původu, vystopují, že je dovezli z Belgie, dozvědf se, že je převážel doktor Bernard, žijící v Bruselu, a vydají se po jeho stopě. Pozdě. Nalodil se v Le Havru a v době pátráni byl v Londýně.
Ministr zahraničních věcf dá sepsat nótu, v níž žádá o vydání spikience. Britský ministr zahraničních věcí předá záležitost Scotland Yardu, policie zatkne doktora Bernarda a předvede ho před vyšetřujíciho soudce v Bow Street. Doktor Bernard si vybere schopného obhájce, tomu se podaří usměrnit britské veřejné míněnf ve prospěch zatčeného, londýnskými ulicemi pochodují skupiny demonstrantů, Angličané nechtějí dopustit, aby britské úřady Bernarda vydaly, vláda skutečně nedá svolení, doktor je propuštěn a dostává navic povoleni k pobytu na britském území. Tyto okolnosti se stávají příčinou vážné politické krize. Vztahy mezi Francií a Anglií dostaly trhlinu. Hovoří se o otevřeném konfliktu. Britský oficiálnf AnizuaZ Register z roku 1858 zaznamenal vyjádření francouzské vlády. Obsahuje vážné obvinění.
"Britské zákony poskytují v nepřípustné mfře ochranu a podporu cizím emigrantům a podvratníkům. Británie se nepostarala o opatření, která by znemožnila přípravu spiknuti, jež se málem stalo osudným f:ţancouzskému císaři, nesplnila tedy povinnosti věrného a upřímného spojence.
Prohlášeni vzbudilo nelibóst, britský premiér, lord Palmerston se na svou obranu i pro záchranu britské prestiže snažil prosadit v parlamentě novelu zákona,

kvalifikujiciho zločin spiknutí, ale Dolni sněmovna trvala na svém stanovisku. Lord Palmerston prohrál. Musel podat demisi.
Doktor Bernard měl dobrého advokáta. Zachránil ho. Felice Orsini nemohl mit věhlasnějšího obhájce, než byl pařížský Jules Favre, ale nebylo mu to nic platné. Obecenstvo v sále i francouzské veřejné mínění se ocitlo ve zvláštní situaci. Francouzi si oblibili císaře, ale černovousý atentátník, který neváhal obětovat život za splnění ušlechtilého cíle, jim byl rovněž sympatický. Bojoval přece za .obnovu svobody své vlasti a takový boj dovedli Francouzi vždycky ocenit. Když potom přečetl při přelíčení obhájce dopis svého klienta, adresovaný z vězení Napoleonovi III., postavili sţe mnozí bezvýhradně na stranu obžalovaného.
"Napoleonovi, císaři Francouzů!
...Skloním se před svým osudem a nebudu žádat milost, už proto, že bych se musel pokořit před tím, který připravil moji nešfastnou zemi o svobodu, a také proto, že v situaci, v níž se nacházím, je smrt vysvobozením. Ted', když stojím na konci svého života, chci ještě podniknout posledni pokus a pomoci Itálii, pro jejíž nezávislost jsem podstoupil nejedno nebezpečí . . .
Zapřísahám Váše Veličenstvo, vratte Itálii nezávislost, kterou ztratily děti této země v roce 1849 vinou Francouzů. Nechf se Vaše Veličenstvo upamatuje, že Italové, a mezi nimi můj otec. s nadšením prolévali krev za Napoleona Velikého, kamkoli je vedl, že mu zůstali věrni až do chvíle jeho pádu.
Necht Vaše Veličenstvo neodmítne posledni přání vlastence, stojícího na posledním stupni popraviště, a osvobodi jeho vlast. Pak bude slávu císaře doprovázet požehnání pětadvaceti miliónů svobodných italských občanů...
Nikdomeočekával jiný rozsudek, ale sotvakdo by si byl troufl před přelíčenim tvrdit, že si Orsini získá tak široké sympatie. Dokonce i císařovy. Sám Napoleon III. dal příkaz uveřejnit atentátníkův dopis v Moniteuru. A Felice Orsirţi, sympati.eký muž, konečně také právník, pronesl pak před porotci svou konfesi atentátníka:

♀"Nechci se zde zabývat vypočítáváním důvodů, které mne přivedl y k přesvědčení, že císařovy politické plány jsou odlišné od zájmů italského hnutí za nezávislost. Přiznávám, že jsem se rozhodl usmrtit jţej, když jsem došel k přesvědčení, že právě Teho ˙osoba je největší překážkou na cestě naší nezávislosti.
Orsiniho, Pieriho a Rudia odsoudili k trestu smrti, Gomeze na doživotí. Třináctého března příštího roku je katovi pacholci odvedli pod gilotinu. Šli na smrt bosí, obiečeni do bílých říz s černou kápí, jako otcovrahové. N'apoleon III. měl totiž titul "otec vlasti".
Orsinimu se nepodařilo zavraždit francouzského císaře, ale jeho atentát přesto pomohl usměrnit historický vývoj, jak si přál. Atentátník se toho sice nedočkal, aIe d:ocílil, co chtěl.
7 FALEŠNÝ PROROK BOOTH
Velký pátek velikonoční nebývá dnem radovánek, ale ve Washingtonu měli v roce 1865 mnoho důvodů k veseli. Konečně skončila válka Severu proti Jihu, zvítězila svoboda, padlo otroctví, černoši jásali, věřili, že získali rovnoprávnost. Před necelým týdnem kapituloval generál Lee a s ním šestadvacet tisíc mužů ve zbrani. Prezident Lincoln byl u toho. Pozorovai závěrečné boje z paluby River Quţeen a ted', čtrnáctého dubna dopoledne, vy- právěl o svých zážitcích členům vlády. Na stolech mé kajutţ Zeţely mapţ. Označoval jsem si na nich červeníţmi a čern,ţmi špendlík,ţ průběh bojů na f rontě. Kdrţž jsem pak třetího dubna dostal zprávu, že padl Richmond a naše addílţ pronikiy do hořicího mPsta, rozhodl jsem se podivat na bojiště. Ráno snídal s rodinou. Nejstarší syn Robert se včera vrátil s generálem Grantern z City Pointu. V jedenáct hodin zahájil prezident zasedání kabinetu. Generál Grant se také zúčastnil, ale spíš jako nepozorný po- sluchač. Bvl první den ve Washingtonu, měl hodně práce a během zasţedání vyřizoval spisy.ţ Lincoln a Grant jsou staří přátelé. Když skončí se- zení, poţzve prezident generála na večer do divadla. U Fordů dávají mimořádně úspěšnou komedii; dnes naposled vystoupí v hlavní roli Laura Keenová. Generál se vymlouvá, chce ještě dnes odpoledne za dětmi, a jak se později ukáže, není to jen společenská klička. Grant totiž má důvod, proč nechce, aby se jeho žena setkala s Mary Lincolnovou. Obě dámy se nesná- šejí a v posledních dnech se mezi nimi napětí do- konce přiostřilo. A právě protp chtěl prezident napra- vit společnou návštěvou divadla, co pokazila jeho žena. Když se v roce 1842.brali, byla Mary Toddová jednou

♀z nejhezčích dívek z Kentucky. Od té doby se změnila. Už nebyla ani milá, ani

shovívavá, její chování bývalo popudlivé, nesnášenlivé, nevypadala mladě, hodně zesílila a často trpěla depresemi. Měla pocit, že ji lidé přehlížejí, že se k ní nechovají .jako k první dámě, 'kdekoho podezírala z postranních úmyslů a v posledních dnech velmi žárlila na manželku generála Granta, vymyslela si totiž, že ji právě tato přítelkyně chce připravit o privilegované postavení. Jak se později ukázalo, příčinou těch nepříjemných stavů byla nemoc, Mary Lincolnová skončila deset let pa atentátu v nervovém sanatoriu:
Manžel se k ní chová vždycky ohleduplně. I toho osudného dne. Už ráno slíbil, že se spolu odpoledne projedou. ALe chystá se zpříjemnit jí slavnostnf den jťeště jinak. Při obědě dává sluhovi příkaz, aby zajistil na večer lóži ve FordQvě divadle. Když s nimi nepůjdou Grantovi, najdou si jiný doprovod.
Po obědě vyřizuje prezident Lincoln ještě několik státních záležitostí, vypráví se, že omilostnil jistého dezertéra a udělil milost jižanskému vyzvědači, který měl být oběšen, s poznámkou, že je po válce, vyzvědač v míru, to je vlastně nezaměstnaný, jakpak by mohl ještě škodit?
Kolem čtvrté hodiny předjel kočár, Mary Lincolnová už čeká, prezident nastupuje a oba odjíždějí jarním odpolednem do přístavu, kde kotví monitsr "Montauk : Cestou spřádá prezident osobni plány pro budoucnost, těší se, že už je konec válečných starostí, ted budou moci konečně klidně žít, splnil svou povinnost vůči národu, až skončí jeho prezidentské období, vrátí se do Illinoisu, úspory jim vydrží do konce života. V nejhorším případě si zase otevře advokátní kancelář.
Mary Lincolnová mlčí, nechce manželovi kazit radost a snad také taktizuje. Abraham Lincoln se už nikdy nedoví, jak doopravdy vypadá jejich rodinné hospodářství. Manželka mu totiž dokázala nadělat za zády tolik dluhů, že by na jejich krytí nestačily ani dvojnásobné Lincolnovy úspory.
Před večeří se vrátili do Bílého domu. Prezident ještě přijímá staré přátele z Illinoisu - guvernéra Ogles
64
byho a generála Haynieho - pak jde pěšky, jako y,
ostatně každý večer, do budovy ministerstva obran aby si pročetl posledni zprávy. Na této cestě ho doprovází jeho osobní strážce Crook,ten po prezidentově smrti podrobně popíše průběh této cesty.
Když se vracel.i, potkťali partu opilců. Jeden z nich málem do prezidenta vrazil. Po této epizodě začal Lincoln, jakoby v předtuše příštích událostí, debatovat s Crookem o tom, jestli by mu někdo mohl nebo nemohl usilovat o život. Sám sobě prý zodpověděl otázku kladně. Nejoblíbenější z amerických prezidsntů, Osvoboditel a Sjednotitel, byi podle slov strážce Crooka přesvědčen, že by se našli lidé, kteří by mohli mít zájem na jeho násilném odstranění.
Možná že si vzpomněl na přsdchůdce Andrťewa Jacksona, na něhož spáchal bláznivý Richard Lawrence atentát přímo pod sloupovím Kapitolu. Stalo se to před třiceti lety, ale Američané si pořád ještě vyprávěli podrobnosti té trágické příhody. Věděli, že tehdejší sedmý prezident USA měl mezi lidmi dost politických odpůrců i osobních nepřátel. Ale nikoho z nich nenapadlo usilovat mu o život. S Lawrencem opravdu nikdo nepočítal.
Prezident Jackson se vrátil z pohřbu senátora Davise, doprovázen kongresmany, novináři a přáteli. Když vStoupil pod sloupoví tehdy ještě starého, původního Kapitolu, objevii se před ním náhle neznámý muž, namířil na něj dvě velké pistole a zmáčkl.
Ozvala se rána, ale prezident Jackson stál nezraněn na místě. Vrahovi selhala pistole, křesadlo zapálilo jenom střelný prach v pánvičce. Všichni, kdo byli při tom, zůstali stát jako přimrazení. Ale prezident se vzpamatoval první, napřáhl vycházkovou hůl a zaútočil. Když atentátník vystřelil z druhé pistole, letěla střela bůhvíkam. A oba další náboje v druhých dvou hlavních st2lhaly. Prezident měl štěstf, náhoda mu zachránila život, on sám zadržťel a zneškodnil útočníka. Byl to kousek, jaký se nepodařil už žádnému prezidentovi či králi.
Ihned pó útoku začali političtí taktikové spřádat domněnky, kdo z prezidentových odpůrců stojí v po
65
♀zadí, kdo zaplatil vraha. Zažili zklamání. Lawrence byl osamělý útočník. A navíc pomatený. Přistěhoval se do Států z Británie, pracoval ve Washingtonu jako natěrač a zákazníci byli s jeho prací spokojeni. Pak prožil nějaký psychiť.ký otřes, od jisté chvíle se totiž považoval za krále Richarda III., posílal do Británie dopisy, v nichž žádál o uvedení na trůn, a protože byla Amerika stále ještě brltskou kolonií, měl tedy jako britský král nároky také na americký trůn. Prezident Jackson seděl na jeho místě. Rozhodl se ho zabít a věřil, že se pak stane americkým králem.
Zajímavé je, že sedmý prezident Spojených států neměl vůbec osobní stráž a musel

se vrahovi ubránit sám. V Bílém domě ani v Kapitolu tenkrát ještě nesloužily pravidelné policejní hlídky. Jacksona zachránila náhoda :a prezident Lincoln to věděl, snad si doopravdy jak později tvrdil policista Crook - vzpomněl na tyto souvislosti, proto začal meditovat o možnosti násilné smrti. Je ovšem právě tak možné, že se tyto příznaky předtuchy smrti zrodily až s legendou po atentátu. Lidé z prezidentova okolí podlehli svodům popularity, leccos si vysvětlili po svém, leccos přikrášlili.
Údajný . rozhovor s Crookem nebyi však jedinou předzvěstí smrti. Už odpoledne, když seděl v kočáře vedle své vždy zasmušilé manželky a cítil se šťasten, řekla mu Mary Lincolnová vyčítavě:
"Vzpomínáš si, Abe, zrovna takhle šťastný pocit jsi měl den předtím, než nám zemřel syn?"
I tato epizoda se později vykládala jako předzvěst příštích událostí. Ale to už tak bývá, Caesara prozřetelnost také varovala - a stejně to nepomohlo. Abraham Lincoln měl protivníky. Byl sice vzorem republikánského prezidenta a bojovníka za rovnoprávnost a demokracii, ale přesto měl dost nepřátel. Dostával od nich výhrůžné dopisy a ntejtden obsahoval hrozbu násilné smrti. V prezidentově pozůstalosti se jich našla celá stovka.
Abe Lincoln neměl tedy podle všeho patřičnou náladu na večerní představení výstřední komedie Naše americká sestřenice. Když se kolem půl osmé vrátil z ministerstva obrany, přijal ještě několik návštěv, me
zi nimi i Schuylera Colfaxe, mluvčí.ho Bílého domu. Pak se blížila osmá hodina a byi nejvyšší čas odjet do di- vadla. George Ashmuna, kongresmana z Massachusetts, už nestačii přijmout, a proto poznamenal na jeho na- vštívenku, aby ho pozvali na zítřek na devátou hodinu ráno. Byla to poslední věta, kterou Lincoln napsal. ; Před hlavním vchodem do Bílého domu, pod slou- povím balkónu čeká prezidentův uzavřený kočár. Sestupuje s manželkou po květovaném koberci, nase- dá, vojenská stráž ještě vzdává poctu, pak se vůz roz- jíždí. Nejeli přímo do divadla. Měli schůzku. Kočí za- stavil na H-Street, před domem senátora za New York Harrise; Ciara Harrisová a její snoubenec, major Henry R. Rathbone, prezidentovi přátelé, nahradili ge- nerála Granta a jeho uraženou manželku, a někdy ko- ;em půl desáté, tedy již po začátku představení, vy- stupují všichni čtyři na Desáté ulici před Fordovým di vad.lem, kdte naposledy exceluje slavná Laura Keenteová v roli Florence Trenchardové. Byla to tisící repríza. U vchodu čekal vrátný Charles Forbes a osobní strážce prezidenta Lincolna John Parker. Lincoln sice požádal odpoledne ministra války Stantona, aby mu pro večerní návštěvu divadla dál k dispozici jako osobní stráž pobočníka Eckerta, silného, mladého mu- že, který už svou postavou musel zastrašit každého útočníka, ale ministr odmítl. Major Eckert má prý neodkladnou práci. Po atentátu, když už bylo pozdě, se ukázalo, že to byla lež, Eckert měl volno a byl do- ma. Místo spolehlivého důstojníka sloužil nespolehlivý policajt Parker. Rád se napil, v některých historických pojednáních set o něm hovoří dokonce jako o notoric- kém alkoholikovi. Ten jediný měl zajistit bezpečnost prezidenta Spojených států. Ředitel divadla Harry Clay Ford podnikl už odpo- ledne přípravy na důstojné přijetí prezidenta. Dal spo- jit dvě proscéniové lóže, osmou a sedmou, nařídil, aby do nich kulisáci přenesli tepší pohovky, pro prezidenta pak čalouněnou houpací židli, pro dámy křesla, pota- žená rudým damaškem. Prezidentovu houpací židli umístil v lóži číslo sedm, jako první od. jeviště, za ním seděla jeho manželka Mary, v rohu spójené lóže číslo
67
66
♀osm usedla slečna Harrisová a vedle ní na pohovce její snoubenec Rathbone. Prezident s doprovodem vešel, dirigent orchestru William Withers mladší dal znamení hercům, ti přerušili hru, přišli po .jevišti až k Lincolnově lóži a hleděli vzhůru. Orchestr hrál hymnu. Pak hra pokračovala.
Na chodbě se usadil před dveře prezidentovy lóže hlídač Parkter. Nevydržtel dlouho nasucho, za chvilku se objevil v divadelním bufetu se sklteničkou whisky v ruce. A nespokojil se s jednou. Jeho místo před dveřmi prezidentské lóže zůstalo už prázdné.
John Wilkes Booth je sice novým, zato prominentním hercem Fordova divadla. Zakrátko se stal miláčkem washingtonských žen. Denně od nich dostává desítky dopisů. Lichotí mu, těší se na ně. I čtrnáctého dubna přichází do vrátnice divadla, aby si vyzvedl poštu. Má volný den, tak usedne u vrátného na židli, pročítá vyznání obdivuvatelek, setkává se s ředitelem Fordem, od něho se dozvídá, že se dnes večer přijde podívat na poslední vystoupení Laury Keeneové prezident Lincoln s manželkou a generál Grant s chotí.

Je pravděpodobné, že se Booth šel podívat nahoru, jak kulisáci upravují proscéniovou lóži. Není vyloučeno, že právě při této příležitosti provedl jisté technické přípravy k plánovanému činu. Nikým nepozorován upravil jednoduchý zámek, že se dal pomocí prostrčené šňůrky otevřít snadno zvenčí, do dveří lóže číslo sedm vydlabal nožem dírku, aby mohl večer nahlédnout dovnitř. Pak ještě počkal, až kulisáci pověsí státní vlajku a Washingtonův portrét a klidně odešel z divadla.
Herec Booth pobyl ve Fordově divadle asi půldruhé hodiny, odtud odešel na C-Street rovnou do stáje Jamţese W. Pumphreye nedaleko hotelu National a pronajal si tam na čtvrtou hodinu odpolední koně. Snad hodinu poté, někdy mezi pátou a šestou, na něm přijel do divadla a dal ho tam ustájit.
Večer se objevil v divadle až po deváté, to už bylo představení v plném proudu. Přišel vchodem pro herce, zastavil se v zákulisí a požádal kulisáka Edmana
68
Spranglera, kteřý někdy také vypomáhal ve stáji, aby mu připravil koně. Sprangler nemohl odejít během představení, nebot se staral o přestavby, ale zavolal na pomocníka Josepha. Burroughse, známého v divadle pod přezdívkou Peanuts Burroughs, aby vyvedl Boothovu klisnu a počkal s ní před zadním vchodem, Mistr si ji tam vyzvedne.
Booth vyšel zadní chodbou nahoru do vestibulu a zepta! se Johna Buckinghama, kolik je hodin. Chvíli poté, ve dvaadvacet deset prošel znovu vostibulţem a vyšel po schodišti k prezidentově lóži.
Zastavil se před dveřmi číslo sedm. Přesvědčil se, že je šňůrka v zámku. Nakoukl dírkou ve dveřích. Spatřil hlavu prezidenta Lincolna. Seděl v houpací židli a naslouchal.
Kdyby Parkţer nebyl opilec, kdyby zůstal na své židli , jak zněl rozkaz, dopadlo by všechno jinak. Choába však byla docela prázdná. Herec Booth vyčkal okamžiku, kdy byl na scéně jediný herec Harry Hawk v roli Asy Trsncharda, a ve chvíli, kdy hlediště bouřilo smíchem, opatrně pootevřel dveřţe léže. Prţezident seděl v přítmí, zabrán do děje. Booth se k němu nepozorovaně přitočil. Vytáhl krátký derringer. Jednoduchý, velkorážní, s jţedinou kulí. Bylo dvaadvacet hodin patnáct. Prţezident se opíral pravou rukou o zábradlí. Booth se po špičkách přiblížil. Pak zmáčkl spoušt:
Diváci neslyšeli ránu. Major Rathbone si ale okamžitě uvědomil, co se stalo, vyskočil a vrhl se na vraha. Booth vytáhl dýku a bodl majcra do ramene. Pak přeskočil zábradlí lóže, zamotal se přitom špornou do vlajky, nešikovně dopadl na jeviště a zlomil si dva palce nad kotníkem nohu. .
Vrah prchá jevištěm, ještě vykřikne heslo "sic semper tyrannis!" [tak se stane všem tyranům!), mine kolegu Harryho Hawka, proběhne v zákulisí mezi Laurou Keeňeovou a mladým Williamem J. Fergussonem, stále má v ruce krvavou dýku, vrazí do dirigenta orchestru 5,'Villiama Withţerse, dvakrát sţe po něm oženţe, ale naštěstí mu rozřízne pouze kabát. Pak vyběhne zadnim východem na dvůr, kde hlídá Burroughs klisnu, vyskočí na ni a tryskem odjíždí.
69
♀Advokát major Joseph B. Steward, nejvyšší muž Washingtonu [měřil šest stop a šest palců, téměř dva metry), sedi v první řadě. Jakmile zpozoruje, co se stalo, vyběhne za Boothem, pronásleduje ho chodbou, křičí "chytte ho", dostane se za n.ím na dvůr právě ve chvíli, kdy vrah skočí na klisnu a ujíždí do tmy.
Obecenstvo v sále stále ještě netušilo, o co vlastně jde. Málokdo si také uvědomil, že prchajíci. byl henec Booth, byl totiž maskován, nasadil si paruku a nalepil vousy. Mary Lincolnová brzy pochopila, co se stalo. Lincolnovi klesla hlava na hrud'. Booth střelil prezidenta zblízka, kulka zůstala trčet v dutině lebeční. Do lóže přibšhli lékaři, první Charles A. Leale, za ním Charles S. Taft, nakonec ještě doktor King. Vyšetřil zraněného a nařídil, aby ho okamžitě dopravili na nejbližší lůžko.
V divadle zatírn propukla panika. Poplašení lidé spěchali k východům, jini se cpali do chodby, vedoucí k prezidentově lóži. Zřízenci přinesli nosítka, položili na ně zraněnéhe a vynesli ho do noční ulice.
Naproti divadlu stojí Petersenův dům. Svítí se tam. Kdosi otvírá okno a dívá se, co se děje. Z ulice vykřiknou, že potřebují postel pro postřeleného Lincolna. Vynesli ho po úzkých schodech do ložnice v prvním patře a položili ho šikmo na postel, byla mu příliš krátká.
A městem zatím letěla zpr áva o tragédii.
U lůžka se sešli nejlepší washingtonští chirurgové, mezi nimi také prezidentův rodinný lékař doktor Stone. Všichni shodně konstatovali, že rána je smrtelná, není naděje na záchranu. O prezidentovu manželku se zpočátku postarala herečka Laura Keeneová, slečna Harrisová a major Rathbone. Toho však museli odvézt domů, jeho rána, hluboká až na kost, silně krvácela.

Paní Lincolnová se usadila v jednom z dolních pokojů Petersenova domu. Čas od času docházela k úmrtnímu loži, ale nsměla. v pořádku nervy, lékaři jí v tom museli zabránit.
Doktor Stone oznámil někdy kolem sedmé hodiny ranní, že rţzţeztdentův stav je kritický. Abraham Lincoln zemřel v Petersenově domě v sedm hodin dvaa
70
dvacet. Washingtonské zvony nesly tu hroznou novinu sobotním ránem. A ministr války Stanton zahájil současně pátrání pm vrahovi.
Nebylo to tak složité, jak se někdy píše. Washingtonský policejní prezident major ţ Richards byl v divadle a pozoroţţal vraha, jak utíká z prezidentovy lóže. V tu chvíli ho ovšem nenapadlo, že je to slavný Booth, vousy a paruka změnily herce k ntepoznání. Své kolegy však rneoklamal. Když proběhl jevištěm, měli možnost prohlédnout si ho zblízka. Byl to Booth!
Policejní prezident začal jednat ještě dříve, než k tomu dostal rozkaz. Zajel na prefekturu a zahájil vyšetřování. Za několik minut poté vyslýchali už policejní komisaři diváky, zjišťovali okolnosti útěku útočníka, zapsali si výpovědi kulisáků i mladého muže, který držel Boothovi pohotově koně, a došli k závěru, že vrahem prezidenta Lincolna je herec John Wilkes Booth. Detektivové udělali totéž, co by dnes udělali jejich zkušenější kolegové. Začali logickou dedukcí. Na vrahovu stopu je mohou přivést jeho známí, přátelé nebo nepřátelé, ale v každém případě lidé, s nimiž se stýkal. Ve výpovědích herců i kulisáků, vrátného i posluhţţ se objevilo několik jmen, ale také pozoruhodná adresa.
Módni herec Booth měl vysoké příjmy, dostával za své role až pět set dolarů týdně, a to byla ţ, roce 1865 ebrovská částka (jeha roční příjem byl 20 OOO dolarů, byl tedy podle dnešních měřítek milionář). Bydlel v přepychovém hotelu National, ale před časem, když se přistěhoval do Washingtonu z New Yorku, žil v Penziónu Surratt na H-Street, číslo 541, v severozápadní části města. Dům patřil Mary E. Surrattové.
Tam se nyní vydal kriminální komisař John Clarvoe s týmem deseti tajných policistů. Měli jednoduchý úkol: prohledat podezřelé misto, zatknout všechny, kdo tam bydlí, a vyslechnout je na policejn: stanici. Kolţem půinoci zabušili na dveře. Dlouho nikdo nestvíral. Pak se nahoře vyklonil z okna Louis Wiechman a rozmrzele protestoval proti rušení nočního klidu. Komisař Clarvee mu vysvětlil, co se stalţo. Obyvatelé ti
71
♀chého penziónu nemohli zatim vědět o tragických událostţech.
Při předběžném výslechu, který provedl kriminálnţ komisař Clarvoe hned na místě, se podařilo ověřit, že herec Booth kdysi skutečně bydlel v penziónu a že sem později dost často docházel.
Clarvoe: Paní Surrattová, kdy jste viděla herce Boothe naposled?
Surrattová: ByI tady včera odpoledne. Asi tak kolem druhé.
Clarvoe: A co váš syn? Kdepak je váš syn John? Surrattová: Můj syn?
Clarvoe: Ano, naní, slyšela jste dobře.
Surrattová: Toho jsem neviděla dobrých čtrnáct dní! Mary Surrattová lhala a bylo to na ni vidět. Nesmírně si výpovědí přltížila. Dalo by se dokonce říci, že se těmi několika slovy, nebo spíš oním zaváháním, dodatečně zařadila mezi spiklence a že ji to stálo život. Pro policejního komisaře Clarvoa nebylo tak těžké zjistit si, kde se zdržoval poslední dny .john Surratt.
Pátrání pokračovalo všemi směry. Telegrafy nejdřív vytukávaly zprávu o atentátu, později i o smrti prezidenta Lincolna. Policie zatím nenarazila na přímou stopu, která by ji vedla za vrahem, tak vyslýchala všechny, kdo měli s Boothem aspoň něco společného. ţeho bratr, také herec Junius Brutus Booth, hrál v divadle v Cincinnati, po představení si šel lehnout do hotelu, ale krátce po půlnoci ho vzbudil křik, za chvíli se objevili na chodbě rozzuřeni lidé, vytáhli ho z postele a chystali se lynčovat ho. Podařiio se mu utéci postranním schodištěm, ale zatčení se stejně nevyhnul. Dalšího vrahova bratra Josepha sebrala polície v New Yorku, jeho sestru Asii, provdanou Clatkovou, také vyslýchali. Všţechno marně. Prezidentův vrah zmizel beze stopy.
Při vyšetřování Boothovy minulosti se kriminální komisař Clarvoe dozvěděl, s kým má tu čest. Vědělo se sictř, že John Wilkes Booth je populární a dobře placený herec, že pochází ze slavné rodiny divadelnich umělců, ale nic víc. Ted' se objevila Boothova minulost a nebyla zrovna idylická.

Přišei na svěf v rodině (i když je to poněkud pře-
hnaný výraz) se starou hereckou tradicí. Jeho otec se přistěhoval do Ameriky z Anglie, měl symbolické jmé- no Junius Brutus Booth a znamenal pro americké di- `- vadelnictví pojem. Mnozí se shodli, že byl hercem číslo jedna. Měl osm či devět dětí. Posledni se -narodil desátého května 1838 na předměstí Bel Air u Baltimoru,

Mary- land. Pokřtili ho jménem John Wilkes. Jako všichni ostatní sourozţenci, také on byl nemanžţeiský. Otec měi , každé dítě s jinou ženou. Starý Booth byl geniální herec, ale také alkoholik. Upil se a skončil v blázinci. Jeho syn John se aIe ocitl na jevišti. Už v sedmnácti byl úspěšným hercem. Byl hezký, temperamentní, pocházel z rodiny, která dala Americe velké kumštýře, Boothův bratr Edwin byl prý nejlepším Hamletem všech dob. Odborníci už vedli mnoho sporů o to, zda byl Booth psychopat nebo jen excentrik se sklony k patetické nadsázce, měly-li jeho činy kořeny v hlubším ideolo- gickém přesvědčení, nebo zda snad jednal v náhlém afektu. Zdá se, že nelze dojít k jednoznačr.ému závěru.

Ale některé okolnosti z jeho života vysvětlují mnohé. Když vypukla válka mezi Severem a Jihem, začal Sympatizovat s jižany. Bůhvíproč, nţení známo, že by měl na Jihu či na černoších nějaký zájem. Přesto uspořádal v Albany ve státě New York nepochopitel- nou výtržnost. Hrál na severním území, když Jižané začali ostřelovat severní Fort Sumner. Seveřané byli útokem navýsost rozhořčeni, ale herec Booth vykřikl na jejich území mezi jejich obecenstvo větu, v níž označil útok na pevnost za nejhrdinštějši čin dějin Nového světa. Vypískali ho a vyhodiii, pak ho vypo- věděli z města. Pochopitelně. Proč to udělal? Z pře- svědčení? Z náhlého hnutí mysli'? Měl potřebu bojovat nebo provokovat? Podruhé provedl něco ještě horšiho. Spolu s bratry hrál v New Yorku Julia Caesara. Velké představení! Edwin Booth, v té době nejslavnější z amerických her- ..^.ů, v titulní roli, Cassia hrál Junius Brutus Booth, Marca Antonia john Wilkes Booth. Když výstoupil na
72 I 73
♀předscénu s velkým monologem - Antoniovou řečí, beze smyslu a bez souvislosti do ní připletl heslo, které později rovněž vykřikl po atentátu na Lincolna: "Sic semper tyrannis!"

To představení nedohráli. Někdo v hledišti vykřikl "hoří", lidé se zvedli ze sedadel, vznikla panika, když se dostali ze sálu newyorské Zimní zahrady i poslední pošlapaní diváci, zjistilo se, že nehoří, že si jen někdo udělal hloupý vtip. Do jiného světla se dostala podivná událost druhý den. Na policii se totiž sešla hlášení, že v době, kdy bratři Boothové hráli Shakespeara, vypukty na šestnáci místech najednou požáry, zejména ale v divadlech a v hotelích. Měly snad přece něco společného s druhou Boothovou provokací? Není to vyloučţeno. Brzy poté opustil her2c New York a už se tam nikdy nevrátil.

Komisař Clarvoe objevil při vyšetřování jinou, dosud málo známou okolnost Boothova života. Podle tohoto důkazu už nelze tak bezstarostně tvrdit, že šlo o poblouzněného jednotlivce, podrážděné individuum, že Booth nebyl členem žádného spikleneckého spolku, že neměl za sebou či nad sebou žádnou šedou eminenci. Policie zjistila, že Booth provozoval ve válečných letech aktivní špionáž pro jižní Konfederaci, měl možnost dostat se k závažným zprávám, jako slavný a obdivovaný herec, jehož zbožţovaly dámy i dívky, patřil totiž do společnosti prominentů, mohl leccos odposlouchat. Denně se dostal do styku s mnoha Iidmi, po každém představení obléhali jeho šatnu obdivovatelé, mezi ctitelky se mohla snadno zamíchat spojka, která pak místo hercova autogramu odnášela na druhou stranu fronty tajné zprávy. Booth provozoval to řemeslo několik let s úspěchem. Vyzvědač s takovou praxí, muž tak známý široké veřejnosti, se sotva stává osamělým vrahem.

Nešlo totiž ani o malichernou, ani o diletantskou akci. Booth nenaplánoval pouze Lincolnovu smrt, zorganizoval navíc zavraždění viceprezidenta Andrewa Johnsona a ministra zahraničních věcí Williama Sewarda. Ti měli zemřít ve stejnou chvíli jako Abraham Lincoln.

Když se ve VVashingtonu nastěhoval do Penziónu Surratt, když dostal smlouvu a začal hr;ţţ vř Fordově divadie, shromažďoval kolem sebe partu podivných li- dí a všechny postupně zasvětil do fantastického plánu: unesou prezidenta Lincolna a .použijí ho jako rukojmí ve prospěch Jižanů. Ti pak za něj vykóupí spoustu za- jatců a budou moci začít vyjednávat se Seveřany z do- cela jiných pozic. Spiklenci souhlasili, i když někteří považovali vraž- du prezidenta za jednodušší a stejně fičinnou. Museli to být zaslepení lidé bez politického rozhledu, dokonce bez schopnosti logicky uvažovat. Válka Severu proti Jihu se už schylovala ke konci, každý soudný člověk si mohl vypočítat výsledek, a rozumní se z toho těšili. Ne tak spiklţenci z Pţenziónu Surratt: Lewis Paine byl primitiv s obrovskou postavou si- láka, ale s nepatrným intelektem. Bylo mu dvacet, vy- dával se za baptistického kazatele, byl však ve

sku- tečnosti desperát a dezertér, občas ještě užíval druhé- ho jména Powell. Nebylo na něho spolehnutí, ale přes- to mu herec Booth přidělil jednu z hlavních rolí: měl zavraždit ministra zahraničních věcí Sewarda. David Herold se snad vyučil drogistou, ale v době aténtátu se potuloval bez práce a bez peněz, byl proto nadšen, když se ocitl po boku slavného herce, který měI navíc vždycky plnou kapsu. Herold Bootha zbož- ňoval. Bylo mu jedenadvacţet, měl o životě příliš roman- tické představy. Gearge Atzenrodt, původem Němec, se přistěhoval z Pruska, bylo mu třiatřicet a původně měl ve spiknutí zahrát prostou roli. Měl čekat s člunem na břehu Poto- maku a převézt únosce s uneseným na druhý .břeh. Mladičký syn majitelky penziónu John Surratt byI snílek a romantik, toužící po dobrodružství. Připadal si vedle světáckého herce nadmíru důležitě. Michael O'Laughlin a Samuel Arnold byii Boothovi spolužáci a bojovníci Konfederace.
Je nepochopitelné, že žádný z nich neměl dost zdra- vého rozumu, aby vysvětlil Boothovi naivitu jeho plá- nu. Chtěl unést prezidenta, dopravit ho přes řeku, zor- ganizoval na dlouhé trati z V1'ashingtonu do Richmon-
74 7J
♀du v přepřahacích stanicích dostavníků výměnu rychlých spřežení a chystal se dopravit osmnáctého ledna 1865 Abrahama Lincolna na území Konfederace.
Plán se zdál prostý. Prezident měl toho dne navštívit představení ve Fordově divadle. Jeden z Boothových pomocníků měl v danou chvíli uzavřít plynové vedení, světla měla zhasnout, silák Paine měl přemoci prţezidenta v jeho lóži, svázat ho a jako balík spustit na jeviště, Pak už jen rychle zadním vchodem ven, tam by bylo čekalo spřežení, a na břehu řeky převozník Atzenrodt. .
Mysleli si, že už mají vyhráno, ale přece jen vyšii naprázdno. Prezident Lincoln nepřišel do divadla.
Ani druhý pokus o atentát se nezdařil, ale přesto stojí za zmínku. Scéna totiž připomíná romantické westerný. Hţerec Booth se dozvídá od svého informátora; že se prezident rozhodl zajet do vojenského lazaretu kdesi na okraji města. Cesta vede lesem a pustinou, Boóth, Paine a Surratt osedlají koně, zajedou s nimi do roští a čekají v záloze.
Ozve se dusot koňských kopyt, v zákrutu cţesty se objeví cestovní landaur, kočí žene koně tryskem, ale tři muži s šátky přes oblíčej se význají v řemesle. Doženou stíhaný povoz, Booth skočí na náruční hnědku, povoz zastavuje. Pak už jen otevřít dveře . . .
"Prezidente Lincolne, vzdejte se, jste naším zajatcem!"
Zažili zklamání. Ve voze seděl neznámý obchodník, třásl se strachem, netušil, že ti tři maskovaní nejsou skuteční bandité.
Prezident Lincoln změnil i v tomto případě na poslední chvíli program, a to mu zachránilo život. Zastavme se při této příležitosti nad úvahou: Booth nemóhl být osamělý vrah, musel totiž mít vynikajícího informátora, pravděpodobně přímo z prezidentova nejbližšího okolí. Kdo jiný mohl vědět o programu Abrahama Lincolna, tím spíš, že to bylo za války, kdy se ve všech státních záležitostech postupovalo nadmíru opatrně, Boothův zpravodaj musel ravněž vědět, proč in= formuje o prezidentových plánech herce Fordova divadla.
Poslední tip k vraždě dostal však Booth přímo od nic netušícího ředitele divadla. K atentátu došlo těsně po vítězstvi Severu proti Jihu. Proč nesdělil informátor Boothovi, že se prezident chystá večer do divadla? Bál se ted podávat kumpánovi další zprávy, nebo mezitím změnil místo? Ani jedno, ani druhé, spíš pochopil, že akce nemá šanci na úspěch, zalekl se rizika a stáhl se do ulity. To mu pomohio přežít. Tento závěr je logický ještě z jiného důvodu, z prohiášení Lincolnova syna Roberta, o němž ještě bude řeč.
Booth se dověděl čtrnáctého dubna o prezidentově návštěvě ve Fordově divadle, zatroubil znovu na poplach a dal svým kumpánům poslední rozkazy. Dvojice Herold-Paine se měla postarat o zavraždění ministra zahraničních věcí Sewarda. George Atzenrodt měl ve stejnou dobu odpravit viceprezidenta Johnsona. Herold si rovněž už odpoiedne pronajal v půjčovně koní šimla, aby mohi po činu úspěšně zmizţet za hranicemi státu.
Ale všechno se vyvíjelo docela jinak.
Booth zavraždil prezidenta, zlomil si sice pří skoku z lóže nohu, ale přesto zmizel v temné noci. David Hţerold se kolem deváté zastavii u Paina a doveďl ho až k ministrovu domu na Lafayettově náměstí. Paine byi totiž tak omezený primitiv, že si nic nepamatoval déle než pár minut. Proto mu Herold ještě jednou rozkázal, že má jít nahoru a zabít ministra, on počká dole před domem.
Paine: A co řeknu, proč že tam jdu? Herold: Že neseš medicínu od doktora. Paine: A pak mi otevřou?
Herold: Pak ti otevřou a pustí tě k ministrovi. Je nemocen a leží v posteli. Tak se musíš doţtat do jeho ložnice. Rozumíš, Lewísí?
Paine: Jo, rozumím. Tak teda ho zabiju a pudu pryč. A ty tady zatím počkáš a

vemeš mě s sebou, jo?
Herold: Já tady na tebe počkám.
Další průběh událostí připomíná scénu z bláznivého hororu. Paine jde ke dveřím ministrovy vily, zazvoní, otevře mu obrovský černoch, vojenský ošetřovatei, seržant Robinson, Painţe mu začne vykládat, proč při
;
76 ţ 77
♀šel, černoch mu nerozumí, rozhovor je čím dál tím vzrušenější a také hlasitější, na schodech se objeví ministrova dcera Fanny, seděla u otcovy postele a slyšela křik, z jiných dveří vejde do haly pani Sewardová a její syn Frederik, oba už v nočních košilích.
Paine opakuje naivně vykonstruovaný důvod, proč musí k nemocnému do ložnice, a domáhá se vstupu tak vehementně a neobratně, že vzbudí naprostou nedůvěru. Přirvzeně že ho nechtějí pustit nahoru. Paine řeší zašmodrchanou situaci po svém, vytáhne kolt a chystá se vystřelit na mladého Sewarda. Zbraţ selže, tak ho aspoň mlátí pažbou do hlavy tak dlouho, až se ministrův syn sveze v bezvědomí na zem.
Obr běží nahoru, otvírá jedny dveře po druhých, místnosti jsoú prázdné, poslední je zamčena. Rozběhne se a vyrazí dveře z pantů.
Ministr Seward utrpěl vážné zranění při dopravní nehodě. Leží v posteli, kolem krku konstrukci z oceli a kůže, která udržuje roztříštěnou bradu ve stálé potoze.
Ta podpěra mu zachrání život. Rozzuřenému Painovi se totiž nepodaří proříznout oběti hrdlo. Mezitím otevřela paní Sewardová okno na ulici a volá o pomoc. Paine píchá bez rozmyslu dýkou Sewarda do hlavy, pustí se i do tří příchozích, zamotá se do záclon, nakonec pochopí, že nemá naději na vítězství, tak se rozhodne vyklidit pole. Celý od krve seběhne na ulici, odváže koně, vyskočí do sedla a tryskem uhání z místa činu. Jeho společník Iţerold je zatím už bůhví kde.
Paine je prostáček, navíc ho nepodařená akce notně vzrušila. Místo aby se dal podle plánu na útěk, jezdí sem tam ulicemi, za chvíli se opět objeví na uříceném koní před ministrovou vilou, sluhové ho zahlédnou a poznají, ale nikdo si netroufá postavit se zběsilému jezdci do cesty. Paine mizí znovu, a nyní už definitivně, ve tmě.
V té chvíli bloudí washingtonskými ulicemi další atentátník George Atzenrodt a sstva se drží na nohou: Dostal rozkaz zavraždit dnes večer viceprezidenta Johnsona, al.e dostal také strach. Aby si dodal odvahy, usedl k láhvi whisky, ale během dvaceti minut se při
vedl do takového stavu, že se mu sotva podařilo vstát a odejít z hospody. Snad nevěděl, co dělá, na plánovaný úkol si vůbec nevzpomněl. Příští den, když se vyspí z opice a uvědomí si, co se stalo, uteče na farmu svého strýce a pije až do zatčení.
Paine se vlastně sám vydal do rukou policie, i když to jistě neměl v úmyslu, Nepodařilo se objasnit, groč přišel do penziónu paní Surrattové. Pátého dne po činu zazvonil u dveří s číslem 541 na I-i-Street, přes rameno nešl krumpáč a na otázku policisty, který mu přišel otevřít, odpověděl:
"Paní Surrattová mi řekla, abych jí přišel vykopat odtok."
, Zatkli ho, ale vác z něj nedostali. Mary Surrattová popřela, že by s ním měla vůbec něco. společného, prohlásila dokonce, že ho vůbec nezná. Byla to zřejmá lež, všichni dosvědčili, že se ti dva znali a tak si Mary Surrattová výgovědí jen přitížila. Dodnes však zůstává záhadou, kdo poslal Paineho do penziónu a kdo mu řekl, aby vzal s sebou krumpáč. Není pravděpodobné, že by si to byl primitiv vymyslel sám.
Paineho usvědčí svědci z ministrova domu, polície ho odvede na válečnou lod Saugus, kotvící v přístavu, tam ho zavřou do dobře hlídané kajuty. Brzy se na pal.ubě, a pak v lodním vězení objeví také Mary Surrattová a několik dalších vyšetřovaných.
John Wilkes Booth se před vraždou zamaskoval. Přílepil si vousy a nasadíl paruku. Chodíl v ní po městě, zašel si do hospody, vypil na kuráž celou láhev whisky, pak usedl v restauraci k večeři a nikomu nenapadio, že přece není obvyklé, aby se herec procházel po Washingtonu s nalepenými divadelními vousy. Nepodezírali ho dokonce ani ti, kdo ho spatřili maskovaného večer v divadle, kde se hrál kus, v němž vůbec neúčinkoval. Až po atentátu si mnozí řekli, že jim vousy i Boothovo neklidné chování mělo signalizovat nebezpečí. AIe kdo z jeho přátel mohl tušit, že se úspěšný a dobře situovaný herec zabývá tak strašnými plány?
Boothovi se podařilo s vypětím všech sil, ta zlomená noha hrozně bolela, vyskočit na koně a zmizef. Snad
78 ţ 79

♀ho ani nikdo nepronásledoval. Proto si to namířil rovnou k mostu přes řeku Potomac nedaleko přístavu a vojenské loděnice.
Policejní prezident Richards a ministr války Stanton dali okamžitě po atentátu uzavřít silnice, vedouca z Washingtonu, vojsko obsadilo všechny mosty, jen jediný ne. Ten totiž byl stejně ve dne v noci pod vojenským dohledem, patřil do přístavního areálu. A vedl do Marylandu, odkud byla přímá silnice do jižanského Richmondu.
Pro vojenský most platily vojenské předpisy. V noci byl pro civilisty uzavřen. Policejní prefekt i vojenské komando s tím počítalo, proto neposlalo velícímu seržantovi Cobboví zprávu o tragických udáiostech a .nepřipomnělo mu, že dnes v noci by obzvlášt přísně měI dbát na dodržování předpisů.
Herec Booth dorazil na most po uzavření. Těsně před závěrečnou hodinou ještě tudy projel Paine a zmizel za hranicí. A ted stál před závorou další uspěchaný jezdec. Seržant Cobb vyjde na most a ptá se, co se děje, most je už hezkou chvíli uzavřen, támhle je tabule, jestli pán umí číst . . . Booth má dobrý důvod ke spěchu a také k obavám, že v téhle léčce uvázne, ale hraje svou roli jako ještě nikdy. Zachová naprostý klíd, předstírá, že se zdržel ve městě u zábavy, řekne dokonce i své jméno, jenže seržant ho nezná, zřejmě nechodi do divadla, ale vidí slušně oblečeného mladého muže, který tvrdí, že se opozdil a spěchá domů, tak zvedne závoru a pustí vraha přes hranici. Booth měl neobyčejné štěstí, projel jediným místem, kde měl kruh kolem Washingtonu škviru.
Chvíli potě proklouzne z obklíčení stejným průchodem i David Herold. Chvíli jezdí městem, chtěl by se domluvit s některým z kumpánů, ale nemá štěstí, a tak se pustí na dlouhou cestu sám.
Všichni vědí, co mají udělat po atentátu. Booth připravil plán cesty do Richmondu, na zvolené trase měli být přlpraveni čerství koně, ve skrýších ukryli už předem zbraně, stačilţo dostat se přes most, za Potomakţem už byli v bezpečí. Booth předpokládal, že ho na Jihu iivítají jako osvo

boditele, který zbavil zemi tyrana, že se stane národním hrdínou. Velice se mýlil. Lincolnovo zavraždění zburcovalo í prezidentovy nepřátele. Američané byli zajedno: Booth spáchal neodpustitelný zločin, který bude skvrnou na historii Nového světa.
Herold přijel k mostu a seržant Cobb si řekl, že se dnes všichni flamendři smluvili. Tenhle mladík, před~ stavíl se jako Thornas, se také zdržţel u holky a spěchá domů. Když pustil prvního, zvedl závoru i druhému a Herold měl pocit, že už vyhrál. Dal koni ostruhy a tryskem přejel Potomac.
Ministr obrany Stanton převzal hned po atentátu iniciativu do svých rukou. Usadil se v Petersenově domě, odtud vydával rozkazy. Do uiice města vyrukovaly čety vojska, silnici z Washingtonu obsadily oddíly domobrany, civilisté vyšli před domy, ozbrojeni předovkami a pistQlemi. Policejní aparát byl v pohotovosti. Ale nebyl to žádný z inspektorů policejního prefekta Richardse, kdo se první pustil po stopě atentátníků, ale nenápadný človíček, správce stáje půjčovny koní John Fletcher.
David Herold si vypůjčil odpoledne koně a měl ho vrátit do devíti hodin večer, kdy stáj zavírala. John Fletcher znal Heroida a neměl o něm nejlepší mínění. Snad právě proto, a také, že už chtěl zavřít a jít domů, po.stával před dvorem a vyhlížel svého jezdce. Najednou se ozval v ulici dusot koňských kopyt a Herold projel na vypůjčeném koni kolem udiveného Fletchera. Stájmistr uvažoval logicky. Herold si půjčil koně, ukradl ho a tecT prchá.
John Fletcher udělal jen to, co by byl udělal každý Američan v té době. Dopálil se, vběhl do stáje, osedlal první klisnu, která mu přišla pod ruku, a pustil se za prchajícím. Je neuvěřitelné, že ho i přes časovou ztrátu téměř dohonil. Dorazil totiž k mostu přes Potomac jen pár mínut poté, co seržant zvedl před Heroldem závoru.
Seržant už měl právě dost uspěchaných jezdců. Fletcher vzrušeně vykládá, že honí zloděje koní, právě před chvilkou přejel po mostě do Marylandu, musí bezpodmínečně za ním. Cobb byl zřejmě trpělivý, ale

♀ted' už nedokázal zachovat klid. Ukázal na tabuli se závěrečnou hodinou, otočil. se a odcházel. Fletcher síce skřípal zuby, ale nezbylo mu než obrátit se a jet zpátky do města.
Protože nechtěl mit oplétačky s šéfţem, zastavil se hned na policii a hlásil tam krádež. Řekl, že s koněm ujei jistý David Herold, a řekl také, kam. Pro komisaře Clarvoa nebyl David Herold už jen neznámým zlodějem koní. Dal si dohromady atentát na prezidţenta s útokem na ministra Secvţarda, zjistil, co se dělo na mostě Navy Yard Bridge, s hrůzou konstatoval, že pachatelé unikli jedinou možnou cestou a domyslel si, že Booth, Herold a neznámý, který tvrdil seržantovi

Cobbovi, že se jmanujt 'Thomas, měli prsty v událostech té doby.
Je znovu zapotřebi zdůraznit, kolik náhodných souvislostí se nakupilo kolem atentátu na prezidenta Lincolna. Booth vyrazil od Fordova divadla ve dvaadvacet dvacet, ujížděl pak od Potomaku k Silver Mill, kolem půlnocí byl blízko Surrattvillu (Clinton), tedy asi deset mil od místa činu. Někde na této trati ho dohonil Herold. Nesmluvili si schůzku, naopak, jeden o druhém vůbec nevěděl. Když Baoth, sužovaný silnými bolestmi v noze, uslyšel za sebou dusot koňských kopyt, polekal se, že ho pronásleduje policie, stočll koně do houští a ukryl se. Pak kolem něj přejel osamělý jezdec, on v něm poznal Herolda, zavolal na něj, v další cestě pokračovali už společně.
Komisaří Clarvoemu se později podařílo rekonstruovat sled událostí té noci. Výpověd hospodského Lloyda mu k tomu hodně pomohla. Někdy kolem půlnoci, putykář byl už v posteli, zaslechl silné bouchání na dveře. Vykoukl z okna a spatřil dva jezdce. Poznal je. Byli to Booth a Herold. Herec si u hostinského už před časem ukryl zbraně, ted' si je přišel vyzvednout. Byl uřícený, silně kulhal, už ve dveřích volal na Lloyda, ţby přinesl Iáhev whisky a téměř jedním. douškem ji pak vypíl. Oči měI došíroka vytřeštěné, tvář zkroucenou bolestí. Za chvíli pak Herold pomohl Boothovi na koně a oba zmizeli ve tmě. Zbraně vzali s sebou.
Amerika roku pětašedesát byla Amerikou Divokého
západu; kde uznávalí zákon koltů. Z této pozice je zapotřebí posuzovat účast doktora Mudda v případu, i když se soudrií tribunál díval na jeho pomoc ze zcela odlišného hlediska. Ale to je jiná otázka. Zde zahrála svou roli všeobecná psychéza, názor veřejného mínění. To se postavilo za nejpřisnější potrestání všech, kdo si třeba jen nevědomě přiložili polínko.
V dobách Divokého západu se lékař vůbec nedivil, když ho uprostřed noci vyburcovala ze spánku parta úplně namazaných kovbojů, kteří ho postavíli přţed rozstříleného chlapa, aby ho dal na počkání dohromady. Neby lo teáy také nic neobvyklého na tom, když blízko Brvantownu zazvonili ke čtvrté hodině ráno u dveří doktora Mudda dva neznámí muži, představili se jako Thomas a Thyson a žádalí o první pomoc.
John Wilkes Booth už totiž nemohl vydržet bolestí. Zlomená noha naběhla, kožená jezdécká bota ji svírala jako kleště. Dříve čí později mu musel zlomeninu stejně někdo ošetřit, a tak ujel s velkým sebezapřením ještě asi deset dvanáct mil, pak se rozhodl pro doktora Samuela Mudda, ten totiž bydlel na osamělé farmě nedaleko Bryantownu. Jak se později zjistilo, herec Booth se znal s doktorem Muddem, a známost i noční pomoc raněnému přišla nic netušícímu lékaří hodně draho.
Komisař Clarvoe popsal ve své zprávě průběh noční návštěvy: "Dne 15. dubna 1865, někdy kolţem čtvrté hodiny ranní, přišel k lékařově farmě jakýsi mister Thomas a požádal ho, aby ošetřil jeho zr aněného přítele, spadl totiž neštastně z koně a zlomil si nohu. Doktor Mudd se oblékl, otevřel a pozval oba muže dovnitř. S Boothem se setkal už kdysi předtím, musel tedy vědět, že se nejmenuje Thyson, mohl tušít, že něco není v pořádku, když cestuje s tak bolestivým zraněním v noci a pod c:zím jménem.
Doktor Mudd rozřízl Boothovi holínku, ošetřil mu zlomeninu, pak si šel připr avit dlahy. Oba jezdci si zatím lehli a trochu se prospali. Snad ţáno, snad ještě později zafixoval doktor Mudd Boothovi frakturu do dlah a vyrobil mu dokonce jakési provizorní berle. Oba jezdci se zdrželi celý den, opustili farmu .doktora
82 ; 83
♀DW dda až pozdě odpoledne, zřejmě se nechtěli ukazo vat v kraji za denního světla.
Ani tentokrát se nedostali daleko. Za tmy ujeli snad patnáct sedmnáct mil a kolem půlnoci zaklepali na dveře Samuela Coxe. Je pravděpodobné, že Cox věděl, o koho jde, poradil totiž uprchlíkům, aby se schovali v nedalekém houští, a nařídil svému nevlastnímu bratrovi Thomasovi Jonesovi, aby jim tam nosil proviant.
Zůstali v íikrytu až do jedenadvacátého, pak se vydalí na další cestu k řece Potomaku, museli sţe dostat zpátky na druhý břeh. Thomas jenes jim při tom pomohl. Potomac jţe obrovská řeka, u Washingtonu teče téměř po rovině, v King George County se rozlévá do šíře pořádného jezera. Nebylo iak jednoduché dostat se na druhý břeh. Ale třiadvacátého ráno stáli konečně na druhé straně, na půdě státu Virginie, a mysleli si, že za sebou smazali všechny stopy.
Dne 20. dubna 1865 vypsalo washingtonské ministerstvo války odměnu 50 000 dolarů za dopadení vr aha Bootha, za Johna Surratta (nezvěstného syna majitelky penziónu Mary Surrattové) 25 000, za dopadení Daniela C. Herolda dalších 25 000 dolarů.
Vyhlášku o vypsaných odměnách podepsal ministr obrany (Secretary of War) Edţwin M. Stanton a dal k ní přitisknout ještě dodatek. Každý, kdo by ukrýval

vrahy, kdo by jim pomáhal při útěku, nebo kdo by je jakýmkoli způsobem podporoval, bude postaven před vojenský soud a odsouzen k trestu smrti. Vyhláškaţ dále vyzývá všechny poctivé občany, aby pomohli úřadům při dopadení zločinců. Nakonec ještě přitiskli ne příliš přesné popisy hledaných.
Sto tisíc dolarů za dopadení zločinců, to byla hezká částka. Trest smrti za pomoc uprchlíkům pořádná hrozba. Jedno či druhé, nebo možná obojí, přivedlo na policejní stanici asi za dva 2a tři dny po vyhlášení nevlastního bratra plukovníka Samuela Coxe, Thomase Jonese, který vypověděl před důstojníkem ve službě O'Beirnem do protokolu, že se oba hledaní schovávali několik dní v bažinách nedaleko jejich sídla a plukovník Cox se staral, aby měli co jíst.
84
Okamžitý poplach, skupina nejrychlejších jezdců se řítí ke Coxovu domu. Pozdě. Ti dva se mezitím dostali přes řeku a zmizeli bůhvíkde:
Ted' už je pátrání v plném proudu, vojsko i policejní oddíly mají konečně konkrétní stopu, i když terén, v němž se uprchlíci pohybují, skýtá víc výhod jim než jejich pronásledovatelům. Navíc je Virgínie, a zejména oblast King George County, veskrze jižanská. Tady se obyvatelé bez rozdílu stavěli za Konfederaci. Několik dní po porážce sotva změnili názor. John Booth počítal s podporou Jižanů, představoval si dokonce, že ho přijmou slavnostně jako spasitele, který svrhl dábla do pekel. Zmýlil se sice, ale jisté podpory se přece jen dočkal. Aspoň to tak zpočátku vypadalo.
Příhoda, kterou zažili uprchlíci v lesích a bažinách Virgínie, je typickou ilustrací tehdejších poměrů. Skončila čtyřletá válka, vojáci už nejsou vojáky, nepřítel není nepřítelem, najednou je mír a ti, kteří byli ještě včera hrdiny, protože stříleli do bližních, jsou bez práce a toulají se krajinou.
Booth s berlemi uvázanými v sedle, Herolá s pytlem proviantu a dvěma pokrývkami, které si opatřili cestou, s arzenálem nepotřebných zbraní bloudí pustinou. Jsou na cestě už třetí den od chvíle, kdy vystoupili z lodky na druhém břehu Potomaku. jedou stále k jihu.
V pondělí zaslechnou v dálce hlasy, ukryjí se a počkají, až se skupina přiblíží, jsou zpočátku přesvědčeni, že je to oddíl vojska, který pročesává bažinu a jde po jejich stopě, pak ale sledují ze svého úkrytu tři zbědované, otrhané vojáky ve zbytcích uniforem Konfederace. Je třiadvacátého dubna, Booth je značně vyčerpán, má radost ze setkání, ted' budou mít spojence.
Sotva osmnáctiletý kapitán Jett mu skutečně pomůže, i když ví, komu pomáhá, anebo snad právě proto. Nedaleko Port Royalu má známého farmáře, je to s.otva deset mil odtud, stačí dostat sţe přes řeku Rappahannock River a budou v bezpečí. Kapitán Jett je doprovází, kolem čtvrté odpoledne jsou už na farmě Richarda H. Garretta. Kapitán Jett se zná s majitelem, ale neříká mu pravdu, vyprávi mu, žţe jde o zraněného vojáka Jižanské armády, jmenuje se Boyd, má
85
♀zlomenou nohi,, potřebuje klid a dobrou skrýši, nebot není vyloučeno, že se v blízkých lesích potulují tlupy Seveřanů, kt.eří slídí po zbytcích poražené armády:
Richard Garrett nemá ponětí, kdo je raněný a jeho přítel Jett zase netušř, že bezděky mluvil pravdu, když Ihal, že všudţe v Iesich jsou jednotky Severní armády: Ujíždí z Garrettovy farmy a najednou stojí v Iesích před namiřenými puškami setniny, která pročesává krajinu.
Jízdní hlídce velel plukovník E. J. Conger. Byl zřejmě dobrým psychologem: řekl totiž překvapenému kapitánovi o zavraždění prezidenta Lincolna, upozornil ho na osud, který čeká každého, kdo by pomáhal vrahům při útěku, a pak sţe hţo teprve zeptal, co dělá v lesich a zda některého z nich náhodou neviděl. Kapitán Jett byI mladík čistého srdce, netajil se s ničím a prozradil veliteli kavaleristů, že se Booth s kumpánem skrývají v sušárně tabáku .na Garrettově farmě.
Objektivní obraz dalších událostí je zastíněn legendou. Dnes už sotva lze posoudit rozpory v podrobnostech. Jisté je, že jízdni hlídka s plukovníkem Congerem v čele obklíčila dřevěnou boudu, v níž se skrývali Booth i Herold. Je pravděpodobné, že právě plukovník vyzval uprchlíky, aby se dotirovolně vzdali, pak teprve jim pohrozil útokem. David Herold vylezl ze sušárny tabáku hned po výzvě a zvedl ruce. Herec Booth odmítl a . plukovník stál před problémem, jak vraha dostat.
Rozhodli se vykouři.t ho z kůlny. Vojáci natahali na hromady suché chrastí, ale přidali také čerstvou trávu a živé větve, zapálili je a čekali, až štiplavý dým vyžene psance z íikrytu. Nakonec kapituloval. Objevil se před stavením. Vojáci uslyšeli výstřel. John Wilkes Booth padl k zemi. Kulka mu profala krk.
Později se přihlásil jeden z členů jízdní hlídky, seržant Boston Corbett, a tvrdil, že zastřelil Lincolnova vraha. Není známo, zda mu vyplatili vysokou odměnu. Je však známo, že se stal velice populárnim, ještě v roce 1865 jezdil ze

státu do státu, na večerních přednáškách vypravoval, jak to tenkrát bylo. Jeho sláva však neměla dlouhého trvání, z národního hrdiny se
86
stal ubožák, jenž se jen těžce protloukal životem a skončil jako vr átný v budově parlamentu v Kansas City. Ale ani to nebyla jeho poslední štace. Corbett se v roce 1886 ocitl v blázinci, přeskočilo mu, pozamykal při zasedáni dveře sálu, pak začal do zasedací síně střílet.
Druhá možná verze je Boothova sebevražda. Je dokonce pravděpodobnější. Kdyby byl velitel oddílu plukovník Conger chtěl dostat Lincolnova vraha i mrtvého, nemuseli ho ze sušárny tabáku vykuřovat, mohli prostě tak dlouho střílet, až by ho některá z kulek zasáhla. Ale oni ho pochopitelně chtěli dostat živého: Proto není vyloučeno, že Corbettovo prohlášení bylo jen lacinou reklamou a součástí spekulace. Vypsali přece značnou odměnu, jíž měl dostat ten, kdo dopadne vraha. O sebevraždě ize však uvažovat ještě z jiných důvodů. Exaltovaný, přehnaně patetický Boóth, zklamaný v naději, že se stane národním hrdinou a Jižané ho budou nosit na ramenou, byl typem člověka, který by v dané situaci mohl zvolit tuto cestu. Nasvědčuje tomu dokonce i popís jeht posledních chvil a jeho slova na rozloučtenou.
Když padla rána, odtáhli vojáci Lincoinova vraha z kouře před Garrettův dům a polil ho vodou. Probral se a začal recitovat vznosné monclogy ze slavných her, prosil vojáky, aby vyřídili vzkaz jeho matce, (a níž se nevědělo a nikde o ní nebyla řeč) , že zemřel za vlast. Nakonec, předtím než vydechl naposled, zklamán konstatovai:
"Useless, useless! Všechno to bylo marné!"
Lincolnův vrah John Wilkes Booth byl mrtev. Dopravili ho na palubu monitoru Montauk, zakotveného ve vojenském přístavu, Iékaři ohledalí mrtvolu; potvrdilí totožnost a dali povoltení k pohřbeni.
V té době byli už všichni spiklenci, miino mladého Surratta, za mřížemi. Přípravy k sóudnímu procesu netrvaly dlouho. Důkazy byly nade vši pochybnost. Mnazí se přiznali. Devátého května 1865 předstoupili atentátnici a jejich pomocníci před sojenský tribunál, proces se stal senzací světového tisku, po celých sedm týdnů
87.
♀byly washingtonské hotely zaplněny novináři z celého světa, nakonec ale nedošlo k žádnému překvapení. Rozsudek byl přísný, ale ani ti největší optimisté nemohli.čekat jiný.
Paine, Herold, Atzenrodt a Mary Surrattová byli odsouzeni k trestu smrti, nedočkali se od prezidenta Johnsona milosti a byli pověšeni 7. července na dvoře vojenské věznice nedaleko hrobu, v něž už odpočíval jejich vůdce, herec Booth. Ostatní tresty byly většinou doživotní. Dokonce doktor Mudd musel za ošetření Boothovy zlomené nohy na doživotí do vězení, ale spolu s Arnoldem dostal od prezidenta johnsona ,milost už v roce 1869. O'Laughlin, který s nimi seděl ve věznici Fort Jefferson v Dry Tortugas na Floridě, se nedočkal vysvobození. Zemřel už v roce 1867 na žlutou horečku.
Zajímavý je osud mladičkého Surratta, syna majitelky penziónu. Podařilo se mu utéci, dostal se včas přes kanadské hranice, odtud do Británie, nakonec ho v rocte 1867 zatkli v egyptské Alexandrii a dopravili před washingttonský civilní soud. Ten však prohiásil jeho provinění za promičené. On to byl, kdo za svého evropského pobytu prohlásil v Itálii, že Booth nejednal z vlastního popudu, že za ním stáli jiní.
Platnost tohoto výkladu konečně potvrdilo i prohlášení Lincoinova syna Roberta. Těsně před svou smrtí, asi dvacet let po atentátu, zničil soukromé dokumenty z pozůstalosti svého otce a zdůvodnii to veřejnosti tím, že mezi nimi byly důkazy o širším komplotu proti prezidentovi a že jedním z mužů v pozadí této politické vraždy byl člen Lincolnovy vlády.
Jako v jiných případech slavných vrahů či amerických desperátů,tak i v Boothově bylo čas od času slyšet hlasy, že žije, že pochovali místo něho jiného, politikové na nejvyšších místech prý měli zájem na tom, aby vykonavatel jejich vůle žil spokojeně dál pod jiným jménem.
Jedním z popudů k podobným úvahám byla exhumace Boothova těla v roce 1867. Jeho hrob překážel při stavebních úpravách, takže jej přemísfovali. Hercův zubař byl při tom a prohlásil: mrtvý nemá Boothův chrup. O dva roky později se znovu začalo pochybovat
o Boothově smrti, když úřady vydaly tělo mrtvéhc rodině a ta je dala přenést na civilní hřbitov.
To byl poslední rozruch kolem Bootha, ale ne poslední zklamání v případu atentátu na prezidenta Lincolna. Měl jsem za sebou studium materiálů, potěžkal jsem Boothův krátký derringer o neuvěřitelně velkém kalibru, prohlédl jsem každý

kout Petersenova domu, nakonec jsem se zastavil s pocitem reportéra, který 'je u toho, u postele, na níž zemřel Abraham Lincoln.
"Ne, pane, to není ta původní," odpověděl strážce na moji otázku. "Ale je skoro stejná jako tenkrát ta Petersenovic. Židle taky.
` "
"A obrazy?
"Přesné kopie. Tapety dala státní správa natisknout podle původních."
Nesáhl jsem si na Lincolnovu smrtelnou postel a pochybnji dokonce i o tom, že jsem držel v ruce stejnou zbraň jako John Wilkes Booth čtrnáctého dubna 1865 ve dvaadvacet patráct ve Fordově divadle ve Washingtonu.
88
♀8 TÉMĚŘ NESMRTELNÝ ALEXANDR
` "Spráskali Bogoljubova!`
Kdo k tomu dal rozkaz?" " "Ten darebák Trepov.
"Bogoljubov je přece vysokoškolák, politický vězeň, žádná zlodějská krysa, nemají právo, podle záko"
na.:. "Podle zákona! Zákon je carská ochranka a oţchran`
ka je generál Trepov.`
" "Ten psí syn Trepov!
" "Pornstíme Bogoljubova.
?` "AIe jak '
` "Potrestáme Trepova!`
"Aby se zalekli?"
„;Aby dostali pořádný strach." " "Sţnrt Trepovovi!
" "Smrt tyranům!
To ještě nevěděli, že student Bogoljubov při mučení zemřel.
Revolucionáři skupiny Marka Andrejeviče Nathansona se rozhodli poirstít umučeného soudruha, ale nedostali se k tomu. Předešla je Věra Zasuličová. Šla do boje sama.
Petrohradský policejní .prezident Dmitrij Fjodorovič Trepov je typickým představitelem samovládného systéintţ. Malý pánbůh s arzenálem hromů a blesků, ale také s nastavenou dlaní. Generál policie je nepřítelem pokroku.
Věra Zasuličová je mladá, hezká dáma, nevyrostla v proletářském prostředí, naopak, její rodina patří mezi lepšich deset tisíc. Sedmého února I878 si oblékne svůj sváteční kostým, přehodí si přes ramena sobolí kožich a nasedne do saní.
"Na policejní ředitelství, Míšo!" poručí izvozčikovi. Vystoupila u podloubí, stráž se jí ptá, kam račte,
90
madarn, ona prozrazuje s koketním íisměvem, že jde navštívit Jţeho Blahorodí pana generála, mužík s puškou si pomyslí, je to asi zase jedna z šéfových milenek, sklapne podpatky a pustí návštěvnici nahoru.
Generál Trepov je velký pán a neomezený vládce nad životem a smrtí. V autokratickém carském Rusku je policejní aparát rozhodující politickou silou.
Policejní prezident sedí v nádherné pracovně za obrovským stolem, ona zaklepe, pak před ním stojí, ruce ještě v rukávníku.
Ti dva se asi vidí poprvé, ale generál zná otce Zasuliče, jeho jméno má dobrý zvuk. Proto je milý a přívětivý, poptá se na zdraví paní mati.nky a pak také na účel nečekané návštěvy půvabné mladé dámy. Trochu ho překvapí, když slyší, že slečna přichází s žádostí. Ale to už má Věra v ruce obálku, udělá dva tři kroky k psacimu stolu, podává ji generálovi, ten vytáhne složený list, skloní se nad textem, ona sáhne do rukávníku, ted' drží v ruce pistoli, míří, trochu se jí chvěje ruka, a dvakrát vystřelí.
Šéf petrohradské policie se hroutí, papír mu padá z ruký, otvírají se dveře, za nimi ordonanční důstojník a hlídka ozbrojené sťráže.
` "Kdo tady střílel?`
Věra Zasuličová stojí před nimi s kouřící pistolí v ruce.
Nebrání se, nesnaží se utéci.
"Zastřelila jsem ho, můžete mě zatknout," říká klidným hlasem, jako by se nestalo nic mimořádného. Nezastřelila ho, ale ještě o tom neví. Trepov si sice poležel v nemocnici, ale za měsíc už zase seděl za svým psacím stolem a vládl a hřímal a pouštěl na lidi hrůzu. Přibližně ve stejnou dobu se osamělá atentátnice zodpovídala před porotou za útok na Jeho Blahorodí policejního prezidenta.
Takový skandál! Měšťáci a šlechta jí nemohou přijít na jméno. Zradila své. Dobře vychovaná dívka z nejlepšich petrohradských kruhů - a dala se k teroristům, rozhodla se vraždit! Je to hrůza! Ale její prohlášení před soudem je bomba. Vzbudí senzaei iţ zděšerţ.
91

' i.. ,.
; ,: il,; i..:
♀Je to přiznání vraždedkyně, ale současně přesvědčivé obvinění režimu.
"Vím, je to strašné, když někdo vztáhne ruku na život svého bližního. Ale já jsem chtěla zabít generála Trepova. Chtěla jsem ukázat všem, že přece není možné nechat beztrestně řádit člověka, který má na svě
` domí tolik hrozných zločinů.`
Věra Zasuličová postřelila petrohradského policejního prezidenta a nelitovala svého činu. Motiv jí neposloúžil jako polehčující okolnost, vždyt znala ubičovaného Bogoljubova jen povrchně, nebyla jeho milenkou, jak dámy pohotově vyprávěly po kavárnách. Jen nezištně bránila právo, spravedlnost a respekt člověka k člověku a udělala to z ryzího přesvědčení..Obětovala se, aby jiné zachránila před terorem carské policie.
To bylo překvapení. Procesy s tak morálně fundovanými zločinci nebyly na denním pořádku. Veřejné mínění si nevědělo rady. Co s ní? Je to světice, blázen nebo zločinec? Rozsudek udělal konec úvahám, ale vzrušení a bezradnost ještě vzrostla. V soudní síni to vřelo. Porota se jednomyslně rozhodla zprostit obžalovanou Věru Zasuličovou v plném znění žaloby.
;t to vůbec možné, aby v Petrohradě roku 1878 někdo přiznal, že chtěl zavražd.it šéfa carské policie a taky se o to pokusil, a aby soud vraha osvobodil? Co se to děje? Co se dělo až do chvíle, kdy si i porotci carského soudního dvora troufli postavit se do opozice proti vrchnosti? Kde se najednou vzala v lidech síla odporovat násilí?
Dlouho a pomalu se připravovala přeměna v politickţm smýšlení lidí, aby mohlo dojít k tak šokující události. Místo popravčí zdi se objevila fronta. Obě strany spustily palbu. Věru Zasuličovou zvedli na ramena a vynesli ji ze soudní sině jako svatou ikonu. Na ulici se z hloučku zvědavců vytvořil dav. Aniž si řekli, kam jdou, táhli k paláci generála Trepova, valili se městem jako povodeň, rozjařeni úspěchem, překvapeni náhlou nadějí.
Zastavili je kozáci. Vystřelili do nich. Někteři padli, ale stovky jiných šly dál. Trepov se na ně díval z okna, dal přivolat posilu, vojsko se postaviló kolem
92
generálova paláce jako živá hradba a bránilo policejního šéfa před hněvem ulice. To bylo nevídané. Ruský lid odpírá poslušnost?
Trepova ubránili, ale neumlčeli zprávy o těchto událostech (20. dubna 1878]. Převratná novina se rozletěla širou ruskou zemí, lidé zvedli hlavy a už nevypadali jako krotké stádo, které pasou páni s knutou.
Věra Zasuličová musela zmizet. Organizace se postarala o hladký útěk. Dostala se šťastně za hranice a tam se teprve po čase dozvěděla, že měla namále. Generál Trepov se pochopitelně rozhodl pro okamžitý protiútok, ted' už nešlo jen o Zasuličovou. Domluvil se s kolegou generálem Mezencevem, vrchním velitelem onoho smutně proslulého třetího oddělení tajné policie. Jeho lidé se měli postarat o nový rozsudek nad Věrou Zasuličovou. Měi to být ortel bez soudců v talárech.
Tajná organizace se dozvěděla o rozhodnutí. Věra 'Zasuličová byla už sice v té době na cestě do Ženevy, ale generál Mezencev padl mrtev na jedné z petrohradských ulic. Policie přišla už jen k jeho mrtvole. Pachatel neznámý. Nikdo ho neviděl, žádný si ničeho nevšiml, detektivové nenarazili na jedinou stopu. Teprve o hodrič později se pódařilo zjistit, že mstitelem byl Sergej Michajlovič Kravčinskij, známý také pod krycím jménem Stepniak.
Nazvali je nihilisty, ale byli to revolucionáři. Zpočátku nţuvědomělí, neorganizovaní, nejednotní v záměrech i metodách, někdy zbytečně krutí teroristé, někdy upovídaní teoretici. Ale měli jeden cíl: zvrat sociálních poměrů, zavedení demokracie, zajištění základních občanských svobod.
Už v roce 1825 začali psát předmluvu ruské revoIuční historie děkabristé. Nebyli to povstalci z řad nejutlačovanějších, rekrutovali se dokonce z aristokratických kruhů, z důstojníků carské armády, mezi inteligencí, a zorganizovali spiknutí proti Mikulášovu teroru. Skončili sice na štítě, vedli si diletantsky, ale v podvědomí ruského lidu zůstal pocit, že je v zásadě možné postavit se proti útlaku.
Pozdější vzbouřenci nebyli bezhlavf ničitelé stávajících hodnot, jak "nihilisty" s oblibou charakterizovali
93
♀novináři. Stavěli se sice do opozice proti sociálním poměrům, ale měli své pozitivni cíle. Výraz se však hodil do titulků, vžil se, i když nevystihoval podstatu klíčící revoluce. Ta už měla svého vynikajícího teoretika, agitátora. jmenoval se Gercen a začal z Londýna bombardovat zaostalý ruský systém palbou politické agitace. Lidé četli jeho Kolokol, ilegální, ale velice úspěšný list,

pašovaný do Ruska v mnoha tisíci exemplářích, uvažovali, souhlasili nebo kritizovali, ale začali si uvědomovat, co chtějí, a hledali cestu k cíli. Objevili se išutinovci a pojem socialismus. Odpor k carovi roste, atentáty proti panovníkovi velké ruské zemž se brzy stanou symbolem boje za politický pokrok a mnozí opravdu upřímně, ale naivně věří, že stačí zabít cara - a zaostalé rţské gubernie se přes noc změní v biblický ráj.
Student Karakozov měl podobncu představu. Šestnáctého dubna 1866 se vypravil do petrohradského Letního parku, kam chodíval pravídelně na procházky car Alexandr II. Jistěže bylo všude kolem plno ta.jných i polícajtů v uniformách, jistě musela být v pohotovosti i jeho tělesná garda, ale zatím se ještě nikdo nikdy neodvážii zaútočit na carův život, takže to byla formální opatření a rozhodně ne účinná.
Osmadvacetiletý Dmitrij Vladimirovič Karakozov se dostal bez zvláštních obtíží pěšinami parku až k carovi, smekl před ním čepici, jak bývalo zvykem, př idržél si ji uctivě na prsou, sáhl přitom pod kabát, vytáhl z náprsní kapsy bambitky a ze vzdálenosti několik metrů zamířll.
Měl smůlu, poblíž stál sedlák Komisarov, zpozoroval, že Karakozov vytáhl pistole, skočil po něm, a všechny čtyři kulky šly vedle. Celou zemí proběhlo vzrušení. Ne snad, že by všichni stáli za svým carern nebo nebyli zvyklí na politickě vraždy. Ale dosud se caři a jejich potenciální nástupci, konkurenti nebo jejich rodinní příslušníci, vražds.li mezi sebou. Ted se opovážil vystřelit docela cizí člověk, a ke všemu ještě takový nikdo!
Zatkli ho a uvěznili. To bylo snadné. Obtížné bylo vypátrat, kdo za ním stojí. Přece si atentát nevymyslel

sám. Policie uvažovala ze setrvačnosti jedním směrem. Rusko si dávno zvyklo na palácové revoluce, hledali tedy iniciátora v angažovaných kruzich.
Generál Nikita Muravjov měl dostatečně dobrou kvalifikaci z minulosti, za polského povstání si vysloužil přídomek "kat Muravjov``, tak se vyšetřování přfpadu Karakozov dostalo do správných rukou. Ale ani věhiasný "kat" neměl štěstí. Karakozov mlčel, když už nemohl vydržet mučení, takticky za sebou zametal stopu. Chvíli o sobě tvrdil, že je Polák, což svádělo k úvahám o pomstě, pak zase hr ál Němce, nakonec se v kobce pokusil o sebevraždu. Dali ho do želez, připoutali mu levou ruku k pravé noze a naopak, hlavu mu přivázali k železné tyči, aby se vůbec nemohl pohnout, natnž se snad ještě jednou pokusit o sebevraždu.
Policie mezitím zjistila, že Karakozov bydlel v hotelu, prohledala pokoj číslo šedesát pět a našla kufřík. Nebylo v něm nic zajímavého, většinou špinavé prádlo, ale při pečlivě prohlídce místnosti se v koši na papíry objevil doklad - roztrhaný papír s adresou N. A. Išutina. To byla vynikající stopa. Hned druhý den zatkli nejen moskevskéizo studenta, ale i všechny jeho známé.
Atentátníka Karakozova zatím vytrvale mučíli. Celých osm dni mu nedovolili usnout. Hlídali ho ve dne v noci, pozorovali každý jeho pohyb, zaznamenávali všechny reakce: Když už chudák nemohl vydržet muka a snažil se vykoupit z trápení hladovkou, nalévali mu do hrdla tryehtýřem slepiči polévku. Zatím přivezli Išutina a postavili ho před zmučeného přítele. Prozradll se výkřikem, když spatřil před sebou ubohou lidskou trosku.
Karakozova popravili, ostatní, a bylo jich několik set, vyhnali na Sibiř. Išutina zavřeli do pevnosti Šlisselburku, kde za pár let zemřel. Atentát se nezdařil, ale ukázal cestu.
Ruský car Alexandr II. se rok poté vypravil na Světovou výstavu do Paříže. Byla to vzácná návštěva, francouzští pořadatelé si dali záležet na programu, po mnoha letech došlo k mírnému oteplení vztahů Fran

♀cie a Ruska. O to víc pohouřila pařížského policejního prefekta skutečnost, že došlo při vojenské přehlídce v Longchamps k dalšímu atentátu na ruského cara. Mezi davem přihlížejících zvědavců se ukryl polský utečenec Berezowski, namířil a vystřelil. Ale i on měl smůlu a špatnou mušku. Car seděl ve vládním uzavřeném landauru, kolem něj čestná stráž na koních. Jednomu z nich, Francouzi Raimbeauovi, zastřelil Berezowski koně pod sedlem.
Car Alexandr II. se převlékl a odešel na slavnostní ples, Berezowski v železech do vězení. Snažili se dostat z něj jména spoluviníků. Neměl žádné. Byl jedním z osamělých spiklenců, mstitel pokořeného národa, svatý muž, který si umínil vykonat dobrý skutek ve prospěch všeho lidstva. Odsoudili ho na galeje. Ještě po čtyřiceti letech žil v trestaneckém pekle Nové Kaledonie.
Alexandr II. . odjížděl z Francie, poučen novou zkušeností: musí ss obklopit spolehlivými strážci. Lidé ztrácejí respekt před carským majestátem. Přitom byl Alexandr II. jedním z nejpokrokovějších carů vůbec. Ukončil nesmyslnou krymskon

válku, začal uskutečňovat sociální reformy, uvolnil cenzuru, snažil se zmodernizovat prorezivělé státní zřízení. Manifestem z 19. února 1861, kterým zrušil nevolnictví, se dostal do dějin jako car Osvoboditel.
Zemědělci byli tedy svobodní. Aspoň na papíře. Feudální panstvo se totiž bránilo a byrokracie stála na jejich straně. Svobodní zemědělci byli nemajetní. Museli si vykoupit od pánů chalupy i půdu, ale neměli ji čím zaplatit. Začali samostatně hospodařit, ale neměli na nákup osiva. Páni jim půjčili a svobodní se znovu stali otroky. Vznikaly nepokoje, policie zasahovala a car sáhl opět k tvrdým represáliím. Nakonec se stal stejně nţenáviděným samovládcem jako jeho předchůdci.
Atentát Věry Zasuličové, smrt generála Mezenceva a další útoky na představitele reakce vyvolaly mezi lidem rozruch a mezi revolucionáři neshody. Ne všithni členové organizace Zemlja i volja měli stejný názor na prostředky politického boje. Dochází ke krizi, ta vede ke křižovatce, na níž se dělí cesty. Jedni zakládají
ţ Narodnuju volju, druzí Čornyj pereděl, v němž se sou
stŕţed'ují bakuninci, v pravém slova. smyslu anarchisté, kteří se pflzději, zejména zásluhou Plechanova, propracují na marxistické pozice, ale zatím ještě pŕţešlapují na místě a dţebatují.
Narodnici, členové nové sekce Narodnaja volja, se od počátku rozhodli pro teroristické akce. Věřili, že původcem všeho zla v sužované ruské zemi je car. Když padne, lid se automaticky vzbouří, vezme moc do svých rukou, vláda bude muset splnit požadavky většiny, vyhlásí svobodné volby, zajistí občanské svobody, lid si začne vládnout sám. Jak hluboce se mýlili.
Alexandr Konstantinovič Solovjov byl synem úřednika na statcích velkokněžny Michajlovny, studoval na petrohradské univerzitě práva. Nedokončil je, neměl dost peněz. Stal se učitelem dějepisu a zeměpisu, ale nezůstal za katedrou obecné školy, šel do terénu. Chtěl být ve styku s obyčejnými lidmi, věřil, že prádě z nejchudších vrstev vyjde signál k revoluci, pracoval jako zámečník, agitoval pro revoluci, nakonec se zklamán vrátil do Petrohradu a rozhodl se k samostatnému činu. Zabije cara, zbaví svět tyrana a vysvobodí ruský národ.
Začátkem roku 1879 se domluvil s přáteli, ti zorganizovali akční výbor, sledovali cara, snažili se zjistit jeho zvyky, pokoušeli se najít nejvhodněiší místo a čas k ţútoku. Když nž měli pohromaile dost údajů sešli ste a schválili Solovjovův záměr. Bývalý učitel ,byl totiž ortodoxní Rus, ostatní ad.epti byli bud' židé, nebo katolíci, jejichž účast by po atentátu snadno mohla vyvolat represívní pogrem, početné skupiny nevinných by na ni mohly doplatit. Vzhledem k těmto okolnostem byl tedy nejvhodnější osobou Rus Solovjov.
Pwěřili ho provedením atentátu, on povstal a prohlásil:
"Děkuji vám .za důvěru. Udělám to. Odjakživa jsem se chystal zabít Alexandra."
Haruspikové věštili Gaesarovi před smrtí, že ho potká neštěstí, americký prezident Lincoln měl před atentátem mnoho napovídající předtuchy, dva dny před Solovjovovým ţtokem na cara spadl ve velké slavnost
97
96
ţní síni petrohradského Zimního paláce lustr. Nic se nestalo, car i slavnostní shromáždění pár mlnut předfím ţodešli. I když se po neštěstí zjistilo, žţe těžký lustr visel už dávno na ztrouchnivělém trámu, šlo tedy o zcela přirozený úkaz, šuškalo se v kuloárech o zlověstných znameních.
Pověrčiví měli pravdu. Druhého dubna 1879 šel car jako každý jiný den na procházku. Kolem jeho paláce patrolovali policisté, po pěšinách parku se procházeli důstojníci gardy a třiatřicetiletý učitel Solovjov v úřednické čepici. Také on vyčkal, až se car přiblíží, pak na něho zezadu vystřelil. Alexandr se ohlédl, pochopil, že atentátník střílí po něm, dal se na útěk a úspěšně kličkoval sem a tam. Solovjov vystřelil celkem čtyřikrát, ale neměi jistou ruku, všechny rány šly vedle.
Chytili ho; Solovjov se nepokoušel o odpor. Měl s sebou kapsli s jedem. Přilepil si ji před útokem včelím voskem do podpaží. Pak se mu podařilo vsunout si ji nenápadně do úst. Zpozorovali to ve chvíli, kdy ji chtěl rozkousnout. Důstojníci mu otevŕţeli násilím ústa a přinútili ho vyplivnout jed.
Carská policie vyslýchala Solovjova marně. Neprozradil komplice, prohlásil, že si naplánoval atentát na cara sám a sám ho také provedl. Když se nepodařilo zjistit víc, postavili atentátníka před zvláštní tajný soud,' ten ho odsoudil k trestu smrti provazem. Pár dní poté rozsudek provedli.
Bože, cara ochraňuj! Třikrát u.ž unikl smrti, ale anarchisté se připravují na další útok. Poprvé lze hovořit o propracované, promyšlené akci, ta už neměla ztroskotat na náhodných okolnostech.
Připravuje ji štáb odhodlaných revolucionářů, provede ji kolektiv sehraných

partnerů. A co je zajímavé, opět se v historii politických vražd objevují ženy. Sofja Lvovna Perovská je aristokratka. Její otec je carovým přítelem, donedávna zastával významné místo, byl petrohradským carským guvernérem. Vyrůstala v přepychu, na výsluní privilegované společnosti, ale odmalička odsuzovala okázalý způsob života. Když jí
bylo šestnáct, revoltovala nţejdřív v rodinném kruhu. Odešla z domu a začala pracovat na venkově.
Ještě v šestadvaceti vypadá jako gymnazistka. Je to však pevná a odhodlaná žena, od útlého mládí pracuje mezi anarchisty, pomáhá při íltěku politických provinilců za hranice, zúčastní se ozbrojeného útoku na vlak s vyhnanci na Sibiř. Akce se nepovedla, alţe odhodlaná hraběnka, jejíž dědeček byl kdysi carovým ministrem kuitury, se nevzdává, připoji se k jin_ým, s nimi vytvoří skupinu, kterou krenikáři nazvali výkonný výbor.
Věra Nikolajevna Fingerová je jiný typ. Nemá ještě takové zkušenosti, přidala se nedávno, pracuje však obětavě, a je platnou pomocnicí zejména pro své vynikající společenské styky. Pochází totiž z vážené rodiny carského soudce, také ona vyrostla v blahobytu, a přesto, anebo snad právě proto, se postavila na opačnou stranu.
Andrej Ivanovič Željabov vyšel z jiného prostředí. Byl synem nevolníka. Narodil se daleko od Petrohradu, na Krymu, byl inteligentní a ctižádostivý, dostal se na gymnázium, později studoval v Oděse na univerzitě, četl Bakunina, patřil mezi něčaje^,ovce, došel k přesvědčeni, že existuje jen jediný účinný způsob, jak docílit v Rusku změnu politických i sociálních poměrů: metoda revolučního teroru. Željabov se stal stratégem i velitelem skupiny. Dovedl přesvědčovat, byl vynikajícím řečníkem, vypadal jako bohatýr, vysoký, silný, energický.
Nikolaj Ivanovič Kibalčič patřil k oněm vášnivým vědcům, kteří jso.u zcela oddáni vyvolenému řemeslu. Jako chemik inženýr měl jediný úkol: vyrobit dostatek účinných pum. Attntáníkům se totiž ukázala nová šance; Alfred Nnbel vynalezl dynamit. Inženýr Kibalčič měl nové trhaviny poprvé použit iako zbraně proti tyranovi. Zavřel se v primitivní laboratoři a za nepředstavitelně nedokonalých podmínek připravoval pumy na cara.
Byl to vědec tělem i duší a do pnslední chvíle neohrczený idealista. Těsně před popravou namaloval na zed cely, odmítli mu totiž dát papír, plán a princip re
98 9ţ
♀aktivního letadla, nechtěl vzít své poznatky s sebou do hrobu. Tehdy ţse mu vysmáli, ale protože si nákres přece jen okopírovali, dali mu později za pravdu. Byl se svým vynálezem o několik generací napřed.
Timofej Michajlovič Michajlov byl duší podníku a zkušţeným organizátorem. Už na gymnáziu se stavěl proti existujícímu řádu, stal se rutinovaným teoretikem anarchismu, ale odsuzoval plané debatování, v němž se vyžívala většina studentů. Žil jako asketa, svůj denní program podřídil vytyčenému cíli, kdysi, vlastně ještě v "trénínku", se mu podařilo nemožné. Oklamal přísnou sektu pravověrných raskolniků, pronikl mezi ně, chystal se zevnitř rozložit jejich řady infiltrováním revolučních myšlenek. Michajlov byl rozený spikleneč.
Říká se, že celé dny dokázal vodit tajnou policii za nos, byl mistrem v převlékání, uměl se maskovat jako herec, lepil si vousy, líčil se na starce, znal v Petrohradě na tři sta budov s druhým východem do jiné ulice.
Následovníkům zanechal písemný odkaz:
Radim vám, bratři, dohovořte se už před soudním procesem na stejné vrţ'poUědi. Doporučuji vám, odmitněte vţpovfdat před vrţšetřujicim soudcem, i kdţž se uám bude zdát, že protokol,ţ svědků či uţsledkţ policejrziho šetř2ní svědči jednoznačně proti vám.
Připravovali se. Sledovali cara cestou na Krym, ale přiieli pozdě, Alexandr nezůstal s nemocnou carevnou v Livadii, odjel do Alexandrovska, kde měl schůzku s německým císařem Vilémem I. Anarchisté měli vynikající zpravodaje, připojilo se k nim totiž i několik dţesítek carských důstojníků, Sofja Perovská propašovala svého důvěrníka dokonce i do "třetího oddělení" tajné politické policie. Proto dostávali informace z první ruky.
Koncem léta se měI car vrátit na Krym, carevna se chystala na francouzskou Riviéru, později měla jet do německých lázní Kissingenu. Když pojede car k moři, musí také zpátky. A právě na zpáteční cestě do Petrohradu chtěli vyhodit zvláštní vlak do povětří.
Sešli se na tajné schůzce, aby se dohodlí na plánu. Z Krymu vedly dvě tratě. Jedna přes Vitebsk, druhá
100
nřes Charkov a Moskvu. Rozhodli se: rozdělí se na dvě skupiny, každá bude mit na starost jednu z tratí. Car jim neunikne.
Po prvních atentátech zesílila carská policie bezpečnostní opatření, obklopila

cara hlídači, když se připravoval na cestu vlakem, vojsko obsadilo traf po celé délce už několik dní předtím. AIe i podle toho se dalo zjistit, kdy asi a kudy pojede. Spiklenci věděli, že by se sotva mohli nepozorovaně potloukat u kolejí tak dlouho, aby se jim podařilo nenápadně podminovat trat. Proto hledali jiné řešení. Přišla na ně Věra Fingerová. Navrhla, že se někdo z nich stane hlídačem trati, nastěhuje se do hlídačského domku, z něho pak snadno mohou podkopat násep.
Nejdřív dopravili do bezpečí zásoby dynamitu. Jednu skrýši vybudovali v Oděse, druhou na předměstí Moskvy, třetí v Alexandrovsku. Věra Fingerová si opa-. třila od barona Ungern-Sternberga doporučující dopis, oblékia se do nádherných šatů, nasedia do kočáru a dala se zavézt před kancelář ředitele železnic. Napovídala mu, že má domovníka, je chudák nemocny, potřebuje pobyt na zdravém vzduchu, proto se přišla přimluvit, aby ho vzali ke dráze jako hlídače.
Vysoký úředník se cítil polichocen návštěvou urozené dámy a doporučení barona Ungern-Sternberga také udělalo své, Věra Fingerová odcházela se slibem, že se jeji domovník může již zítra hlásit do práce.
Akce začínala dobře, ale špatně skončila. Semjon Alexandrov s manželkou se za pár dní nastěhoval do hlídačského domku asi deset kilometrů před Oděsou. Ve skutečnosti se jmenoval Frolenko a jeho "manželka" Lebeděva, Věra Fingerová jim vlastnoručně padělala osobní doklady.
Spiklenci měli málo dynamitových náloží, třáskavina byla v té době ještě vzácnou novinkou. Když se dozvěděli, žţe car pojedţé z Krymu asi po trati Kursk-Mflskva, objevil se v Oděse kurýr Goldberg. Přijel si pro pumy. Když ho dopravili s kufrem dynamitu na nádraží a on se šťastně, a jak se domníval i nenápadně dostal do vlaku, dopadla ho tajná policie, která ho zřţejmě sledovala. Goldberg skončil se zásobou pum vţe
101
♀vyšetřovací vazbě a po mučení vyzradil část tajemství oděské skupiny. A1e inženýr Kibalčič a Věra Fingerová byli už v bezpečí. Generál "třetího oddělení" Drentelen okamžitě zahájil rozsáhlou pátrací akci, ale nebylo to nic platné. Spiklenci žmizeli a nezanechali za sebou nejmenší stopu.
Takové fiasko bylo špatným vysvědčením pro carskou policii, ale současně i varováním pro cara. Velitei jeho osobní stráže zvolil proto trat, která vedla přes Charkov. Netušil, že tam pracuje Željabovova skupina. Ta už má několik dní všechno připraveno. Spiklencům se podařilo podminovat trat, dráty od nálože vedou do blízkého pole. U zápalného zařízení má službu Okladskij. Studentka Jakimova stojí na stráži, vyčkává sibnálu spojky. Vlaky se blíží k místu plánovaného atentátu.
Željabov ví, že jsou na trati dvě soupravy, jedou za sebou v několikaminutovém intervalu. V prvním jsou caroví důstojníci a někteří členové osobní stráže, ve druhém, ve speciálním salónním voze car Alexandr. Jakimova vyčká, až projedex po trati první vlak, pak dává znamení, Okladskij zapojuje kontakty přesně ve chvíli, kdy je vagóň s carem nad dynamitovou náloží.
Nedošlo k výbuchu, selhalo elektrické zapalování. Zbývala poslední naděje,' skupině Sofje Perovské se podařilo podminovat trat nedaleko Moskvy. Tam si před několika dny pronajali osamělý dům u trati mladí manželé Suchovnikovovi, ve skutečnosti Sofja Perovská a Mayer-Hartmann. Uložili pod koleje ílynamitové nálože a čekali. Devatenáctého prosince ráno dostávají hlášení, že se blíží vlak s carem.
Sofja Perovská se usadí na střeše domku, odtud má přehled. Dobře ví, že pojedou dvě soupravy za sebou, ale netuší, že na charkovském nádraží změnili jejich pořadí. Podle jPdné verze se vylilo u carského vagónu jedno ložisko, proto musel car přesednout do druhá soupravy, podls jiné verze navrhl přestup velitel carského doprovodu, aby zraátl případné útočníky. Gelá trat byla už ad minulého dne pod dohledem carského vojska, v padţesátimetrových vzdálenostech rozţestavili stráže.
102
VIaky projely orelskym nádražím, za svítání se proti očekávání bíží k Moskvě iako první carova souprava.. Sofja Perovská spatří ze své pozorovatelny světla lokomotivy, podle plánu nechává projet první vlak, když se objeví druhý, dává bílým kapesníkem znamení. Její pomocník čeká ukryt v křoví, .až se carův vagţín dostane přesně nad nálož. Pak spojí kontakty.
Ozval se výbuch, vozy se naklónily, vykolejily a skončily pod náspem. Spiklenci utekli do lesů. MayerHartmann rovnou za hranice. Za pár dní byl v bezpečí ve Francii. Sofja Perovská se šťastně dostala do Moskvy, tam se teprve dozvěděla o vlastním nezdaru. Ve vlaku, literý vyhodili do povětří, nejel car Alexandr, ale jeho doprovod, on projel nad dynamitovou nálož; bezpečně v první soupravě. Aní z cestujících zasaženého vlaku nikdo nedoplatil na atentát životem, car by tedy

byl stejně unikl smrti. Dynamitové nálože byly příliš slabé, neprorazily důkladné stěny vagónů.
"Třetí oddělení" politické policie organizuje okamžitě rozsáhlou razii. Podezřelí jsou zatčeni, stovky bytů prohledávají tajní policisté. V iednom případě s ítspěchem. Když si násilím otevřou dveře konspiračního bytu Věry Fingerové, který už delší , dobu pozorovali, najdou v něm revolucionáře Alexandra Alexejeviče Kviatkovského a v úkrytu pod podlahou nálože dynamitu. To je úspěšný lov. Ale ste;ně jim není kořist nic platná. Atentátník ie totiž tvrdý chlap, nepromluví ani po mnoha dneţh nejkrutějšího mučení.
Ani kompromitující materiál, který našli při prohlídce bytu, není carské policii nic platný. Kviatkovskij už ví, že nevyvázne životem, ale stejně neprozradí, že nákres půdorysu místnosti, který se dostal policii do rukou, je plán carových komnat v Zimním paláci, a detektivové na to sami nepřijdou. V jedné z největších místnosti je namalován kříž. Policie netuší, že je to velká slavnostní jídelna.
Stěpan Chalturin byl truhlářský dělník. Stal se jedním z průkopníků dělnického hnutí na Rusi, byl předákem petrohradského Svazu ruskych dělníků, v jehož programu bylo svržení carského samovládního systému.
103
♀Ideovým vůdcem hnutí byl sociálně demokratický marxista Plechanov.
Stěpan Nikolajevič Chalturin se dal vlastní cestou. Po vzoru narodnických snah si předsevzal, že pomstí popraveného Solovjova a zbaví národ cara. Zabije ho v jeho vlastním paláci. .
Vybral si schůdnou cestu, jak se dostat do carovy biízkosti, i když poněkud zdiouhavou. Zjistil, kde opravují carovy jachty, potloukal se kolem přístavu, požádal v loděnici o práci, a proto, žţeţ byl nejen truhlář, ale také zručný lakýrník, byli s ním spokojeni. Tak ho přijali jako údržbáře do carova petrohradského sídia. V Zimním paláci nastoupil I. října 1879, tedy ještě před nepovedenými železničními atentáty.
Začal pracovat, usadil se v paláci, přespával v ubytovnách služebnictva, seznámil se s dcerou carského četníka, sloužícího v sídle, jako možný ženich dcery velitele stráže měl značná privilegia. Pak přišel před výkonný výbor a přednesl narodnikům svůj návrh. Přijali jej. Neriskovali tím víc než několik náloží dynamitu. Ale chtěli se vyvarovat minulých chyb, proto uložíli Chalturinovi první úkol: nakreslit situační plánek carových komnat. Destrukční odborníci pak stanoví místo nálože a její sílu. To ostatní už bude Chalturinova záležitost.
V době, kdy se tři terorístické skupíny chystaly vyhodit do povětří carův viak, začal Chalturin pracovat na svém záměru. Pod cizím jménem, s falešnými doklady, jako milenec strážmistrovy ácery. Hlídky si netroufaly prohlížet ho, mohl tedy dlouhé týdny po částech propašovávat do Zimního paláce dynamit. Schovávai ho ve vlastní posteli.
Výkonný výbor se zpočátku příliš nestaral o průběh příprav. Když ale neuspěi ani jeden z plánovaných železničních atentátů, soustředil Kviatkovskij í jeho soudruzi pozornost na projekt v Zimním paláci. Odborníci propočítali sílu nálože, statik určil, kam ji má Chalturin umístit. Pud velkou carskou jídelnou měll své ubikace Finové z carské osobní stráže, v suterénu po.d nimi byla truhlářská dílna, v níž pracoval Chalturín.
V prvním měsíci roku 1880 měl už atentátník
v Zimním paláci ukryto na padesát kilogramů dynamitu, zápalné zařízení s časovacím mechanismem, na tehdejší dobu opravdový technický zázrak. Chalturin je znohl nařídit a včas vyjít z paláce do bezpečí.
Čekali na příležitost. Car Alexandr nestolovál totiž s nemocnou carevnou ve veiké jídeině, prostíraio se pro něho v horním patře v komnatách jeho milenky. Proto přivítali spiklenci s nadšením zprávu, kterou přinesl Chalturin: pátého února bude v Zimnírn paláci velký slavnostní oběd, do Petrohradu totiž přijede na státní, ale také soukromou návštěvu carevnín bratr, princ Alexandr Hessenský a jeho syn princ Alexandr Battenberský. Ruský car ho nedávno navrhl Bulharům za knížete, a protože bylo Bulharsko pod ruskou správou a v Sofii určoval směr politiky ruský komisař, byl Alexandr Battenberg zvolen. Rodina se měla sejít poprvé po . tomto úspěšném politickém manévru, bratr přijel navštívit těžce nemocnou sestru carevnu Marii Alexandrovnu. Bylo samozřejmé, že chystali pro tak významnou návštěvu několik banketů a všechny ve velké jídelně.
Car odjel na petrohradské nádraží přivítat vzácnou návštěvu. Chalturin zjistil v kuchyni, kdy se chystají servírovat předkrmy, nařídii pekelný stroj a odešei ze Zimního paiáce. Na konci náměstí na něj čekal Kviatkovskij a odvedl ho do íikrytu. Ještě nedošli ani do vţedlejších ulic, když otřásl Zimním palácem ohlušující výbuch. Chalturin a Kviatkovskij měli pocit, že se dílo podařilo. Jenže car Alexandr II. .měl příslovečné štěstí.

Zatím čekal na nádraží. Vlak měl značné zpoždění. V roce 1880 napadlo hodně sněhu, tratě byly zčásti zaváty. V době, kdy už měli korunovaní sedět u slavnostní tabule, objímali se ještě na nástupišti. A to jim zachránilo život. Hosté věděli o nezdařených atentátech na Alexandra, a tak mu hned po příjezdu gratulovali, že pokaždé šťastně vyvázl. Netušili ovšem, že budou mít příležitost své blahopřání tak brzy opakovat.
Řada saní zastavila před vchodem do Zimního paláce. Vystoupili. Beze slova se dívali vzhůru. K obloze stoupai kouř. Okna byla vyražena, zdi roztrhal výbuch. Vojáci se snažili vyprostit své mrtvé druhy. V ruinách
1C4 iOţ
♀zůstalo dvanáct Finů z carské osobní stráže, na padesát sloužících bylo poraněno.
Třetí oddělení zahájilo okamžitě hon na atentátníka. Ten už byl mezitím v bezpečí. Členovţ výkonného výboru se postarali o jeho útěk. Ale carští policajti přece jen vyčmuchali, kdo byl útočník. Při vyšetřování zaměstnanců Zimního paláce vyšlo totiž najevo, že zmizel truhlář Chalturin. Mezi mrtvými ho nenašli. Zjistilo se rovněž, že měl poměr s dcerou četnického strážmistra, patřil už téměř do rodiny, protoţ se směl pohybovat po paláci volněji než ostatní dělníci. Stěpan Ghalturin se dostal za hranice, ale stejně nezemřel v posteli. Za dva roky, to už ležel Alexandr II. v hrobě, se vrátil do Oděsy, zúčastnil se tam v roce 1882 povstáni a přišel o život.
Všemohoucí car dostal strach. Věděl už ze zkušenosti, žţe ho na cestách čţeká nebezpečí, tţed' se přesvědčil, že ani doma si není jistý. Vydal přísné rozkazy a jeho petrohradské sídlo se změnilo v pevnost, ale současně i ve vězení. Na chodbách se objevily nové stráže, třetí oddělení nasadilo mezi muže carské gardy špicly, ti ve dne v noci natahovali uši.
Car žil jako hýčkaný vyhnanec. Ani dvě noci po sobě nespal ve stejné posteli, odmítal jídla, která mu předkládali, měl strach z jedu. Místo dvou carských vlaků už jezdily tři, car přestupoval z jednoho do druhého, ale nikdy nejel v salónním voze, krčil se v některém z vagónů připojených pro služebnictvo a tělesnou stráž. Měl strach o život, proto se rozhodl pro politické ústupky. Aspoň to tak na ;první pohled vypadalo.
Už v únoru, tedy těsně po Chalturinově atentátu, zřídil zvláštní komisi v čele s generálem hrabětem M. T. Loris-Melikovem. Ten dostal rozsáhlé plné moci, stal se prakticky diktátorem. Rozhodl se pro starou vyzkoušei.ou taktiku: navenek předstírat liberalizaci politických poměrů, ve skutečnosti ale přitáhnout otěže. Začalo se hovořit o ústavě, kterou car konečně hodlá dát ruskému lidu, psalo se o zruţení třetího oddělení carské ochranky, které však ve vší tichosti a pod jiným jménem pracovalo dál, říkalo se, že udělil
vyhnancům amnestii, ale většinou to byly klamné manévry.
Narodnici vyčerpali Chalturinovým atentáţtem své síly. 'Ted vydávají veřejný manifest, prohlašují, že zastaví teroristické akce, jestliže dá car souhlas ke svolání parlamentu a zar učí lidu občanské svoboţiy.
Příliš optimistické naděje. Generál Loris-Melikov, válečník, proslavený krutostí na kavkazském bojišti, brţy sňal masku. Začal vládnout železnou rukou, podepisoval rozsudky smrti i dekrety vyhňanců. Ti znovu táhli na Sibiř. Lid přestal věřit v dobré úmysly vlády a narodnici pochopili, že nový diktátor chtěl získat líbivou politikou jenom čas.
Car Alexandr se také postaral o jeden z důvodů k veřejnému pohoršení. Puuhé dva týdny po smrti carevhy Marie Alexandrovny se na letním sídle oženil s milenkou, kněžnou Dolgorukovou a rodině to sdělil, když už bylo po všem. Měl špatné svědomí. Rodina odsuzuje carův nerovný sňatěk, lid reptá. A car začíná mít strach z vlastních příbuzných. Zná historii, na carský:.h trůnech bývalo dost mrtvých.
Narodnici se v létě 1880 rozhodli znovu zahájit boj. Počítali s tím, že se car jako obvykle vydá na jaře s rodinou na Krym. V Oděse musel přejet z nádraží do přístavu na lod. Sofja Perovská a Sablin si měli na ulici, kudy car pojede, pronajmout krám, nastěhovat se do něj, zevnitř vykopat tunel a podminovat ulici. Mladí manželé, tak aspon před sousedy vystupovali, se dali do práce, ale brzy poté je petrohradský výbor odvolal. Důvěrník z carské ochranky podal spiklencům zprávu, že car cestu na Krym odložil.
Všechno muselo začít znovu. Věra Fingerová si pronajala na. Vozněsenského prospektu třípokojový byt, ten se stal hlavním stanem skupiny. Scházeli se, probírali možnosti, nakonec se dohodli na akci, která veš12 do dějin jako pověstný "Kobozovův krám s ruskými sýry" v Sadové ulici.
ivIezitim potkaly teroristy citelné ztráty. V říjnu se podařilo policii vystopovat a zatknout tajemnţka třetího oddělení carské policie a současně člena revolučního výboru Kletočnikova. Brzy poté přišli pro Michaj

106 . 107
♀lova, Baronikova a Morozova. Michajlov byl jedním z vedoucích, organizace dostala trhliny. Narodnici se museli postarat o nové konspirační byty, změnili informační systém, vzájemný styk podřídili novým pravidlům. A pak se pustili do práce.
Jurij Bogdanovič jako Kobozov a studentka Jakimova v roli jeho vţenkovské manželky oblékli kostýmy pţetrohradských mlékařů a najali si na Sadové ulici, v domě hraběnky Mengdenové, mlékárnu. Car totiž projíţděl nejméně jednou týdně ulici do jízdárny v blízkých kasárnách. Plán byl stejný: podkopat ulici, dynamitovými náloţemi vyhodit cara do povětří.
Mladí manţelé otevřeli krám, prodávali miéko a sýry, zpočátku neměli moc zákazníků, ale zato něko?ik stálých. Ti chodili nakupovat i několikrát denně. Odnášeli tašky, balíčky i kameninové krajáče. Nebylo to špatně vymyšleno: v noci prokopávali atentátníci podkop z krámu pod ulici, ve dne chadili jako zákazníci do mlékárny a po troškách vynášeli hlínu.
Práce pokračuje podle plánu, ale domovník hraběnky Mengdenové pozoruje mladý pár a něco se mu nezdá. Takhle přece nemluví mlékaři, takhle se nechová mlékařova žena, ti dva mladí vypadají spíš jako studenti, chovají se jako děti urozených pánů:
Není jisté, zda domovník upozornil policii, nţebo jestli šlo o běžnnu prohlídku, jaká nebyla v tehdejším Rusku žádnou zvláštností, zejména pak ne v ulici, kterou jozdil car. Osmadvacátého února se objţevili v mlékárně dva páni v civilu. Jeden z nich se představil jako policista, druhý jako inženýr Ivan Mroviňskij, člen zdravotní komise.
Zní to neuvěřitelně, ale nenašli nic podezřelého. Přitom vedl ze skladu za krámem vchod do podkopu, byl sice zakryt prkny a zaházen haldou uhlí, ale v sudech od sýra byla hlína.
Den před prohlidkou mlékárny potkalo teroristy další neštěstí. Carská policie vystopovala Željabova, sledovala ho a zatkia v konspiračním bytě, kde byla ukryta část připraveného dynamitu. Při prohlídce ho nenašli a z Željabova se jim nepodařilo vytřískat ani slovo. Ale policie měla přece jen stopu. Byl tedy nej vyšší čas provést atentát. Pak dostal výkonný výbor zprávu, že car projede Sadovou ulicí v neděli ráno.
Podkop byl sice připraven, ale inţenýr Kibalčič neměl hotovy pumy. Rozhodli se, ţe sţe nevzdají úmyslu, další prodlení by mohlo vést ke komplikacím, shromáždili se tedy v konspiračním bytě, a do rána, po p,atnácti hodinách nepřetržité prácţe, vyrobili náloţe i zápalné zařízení pro podkop. Pak si rozdělili úkoly. Ze čtyřiceti dobrovolníku, kteří byli připraveni obětovat své ţivoty, vybrali čtyři. Ti měli zajistit úspěch akce, kdyby se snad nepodařilo odpálit podzemní nálož.
V neděli prvního března 1881 (podle ewropského kalţendáře 13. 3.) v osm hodin ráno se atentátníci Nikolaj Ivanovič Rysakov, Timofej Michajlovič Michajlw, Ignatij Joachimovič Griněvickij a Jemeljanov vydali na určená místa. Alţe carská policie snad tušila nebezpţečí. Proto ještě v sobotu, někdy ve chvíli, kdy komise prohlížela mlékárnu, varoval Loris-Mţelikov cara Alexandra, aby nevycházel z palácţe, policii se podařilo zatknout atentátníky, našli u nich kompromitující materiál, skicu plánu Zimního paláce, není vyloučeno, že chystají nový útok.
Car Alexandr měl už respekt před anarchisty, rozhodl se proto zůstat v neděli doma, ale švagrová Alexandra Josefovna ho nakonec přemluvila: Jţejí syn, veikokníže Dmitrij, bude dnes poprvé velet útvaru carské stráže jako ordonanční důstojník. Car přece jen přislíbí, že na parádu pojede, nechce zkazit synovci radost.
Kolem poledne, snad v jednu ve dvě, to jsou už muži s pumami na svých místech a Frolenko se také ukryl v mlékárně a čeká na znamení, aby odpálil nálož, otvírá se brána Zimního paláce, na nádvoří se řadí carova kavalkáda.
Lehké dvousedadiové kryté saně, kolem hlídka osvědčených kozáků, na kozlíku osobní kočí Sergejev, vedle něj jeden z carových osobních strážců. Dvoje těžší saně s policisty, další, v nichž pojedou velkoknížata Konstantin a Michael, jejich doprovod, carovi adjutanti a někteří členové diplomatického sboru.
108 ţ 109
♀Urozená dáma v drahém kožichu s rukávníkem ze sobóliny Sofja Perovská převzala velení. Prochází se před palácem, nikoho nenapadne podezírat ji, zklamána zjišťuje, že dochází ke změně plánu. Carův průvod neprojede Sadovou ulicí, kde je připravena nálož.
Perovská je zoufalá. Pak se vzpamatuje, zjistí carovy plány a okamžitě jim přizpůsobí své. Během několika minut vypracuje strategickóu variantu, ujme se velení, bombometčíci dosfávají přesné rozkazy. Znamení. k útoku: zamávání

kapesníkem.
Car změnil plán a Frolenko čeká v mlékárně zbytečně. Alexandr odjíždí s doprovodem do kasáren, v ,jízdárně nasedne na svého koně, vykoná obvyklou přehlídku, pochválí ordonančního důstojníka, velkoknížete Dmitrije za úspěšnou premiéru, znovu nasedá do saní a jede k velkokněžně Katcřině Michajlovně na oběd. Nezdrží se dlouho. Asi za hodinu už zase sedí v saních.
Čtrnáct hodin dvacet. Carovo spřežení zahýbá na nábřeží Kateřinina průplavu, z obou stran saní kozáci, za nimi dvoje saně policistů. Na druhém břehu se prochází dáma v kožiše s vyhrnutým límcem, r uce v rukávníku. Pozoruje carovy saně, zastaví se, vytahuje kapesník a mává. .
Na druhém břehu zamrzlé hladiny stojí, opřen o zábradlí, osamělý muž. Napřímí se, udělá několik kroků do jízdní dráhy, ted' kolem něj projíždějí carovy saně. Sáhne po balíčku, který má pod paží, zvedne jej a velikým obloukem hodí.
Studující vysoké báňské školy Nikolaj Ivanovič Rysakov vrhl na carovy saně pumu a frefil.
Ohlušující rána, kouř a změť sněhu, třísek a krve. Dva kozáci leží na zemi, jejich koně jsou v posledním tažení, řeznický učedník, který se náhodou zastavil na chodníku, padl, těžce zasažen střepinou. Ale co car?
Alexandr je snad nesmrtelný. Přežil útok bez jediného škrábnutí. Vystupuje ze saní a ptá se, co se stalo. Pak spatří Rysaknva. Policisté mu už nasadili pouta. Car je hledý, vyděšenv, ale přece jen jde k atentátníkovi a křičí na něj, proč to udělal. Pak děkuje bohu, že ho opět zachránil. Odvrávorá pár kroků k železné I.10
mu zábradlí, potřebuje se opřít. Chvíli stojí sám, stranou všech, stráže se shlukly kolem místa výbuchu, odvádějí spoutaného útočníka.
Na nábřeží se objeví další cho.ţlec. Jde k .místu neštěstí, jak by to udělal každý náhodný zvědavec. Když se přiblíži na dva na tři kroky k carovi, vytáhne z kapsy nevelký, kulatý předmět, a z bezprostřední blízkosti ho hodí Alexandrovi k nohám.
Griněvickij zasáhl. Výbuch roztrhal carovi celou dolní polovinu těla. Nakládají ho na saně policejního plukovníka, kočí švihne koně a tryskem odváží umírajícího do Zimního paláce. Rozstřílené nohy mu přikryli plédem.
Už se neprobral z bezvědomí, lékaři mu nemohl'i pomoci. Zemřel za dvě hodiny.
Car byl mrtev, podle předpokladu anarchistů měl nyní povstat lid. S vědeckou důkladností vypracovali strategický plán atentátu, ale nemysleli na další.
Věřili snad doopravdy, že padne systém jen proto, že padl car? Udělali první krok - a nevěděli si rady.
Car Alexandr II. byl mrtev, na trůn nasedl Alexandr III. To byla jediná změna. Snad ještě: syn zavražděného otce zrušil jeho pokrokové reformy a znovu zavedl vládu železné pěsti. O ústavě, kterou chystal Alexandr II., už nebylo ani řeči.
A tak, jako ostatně v mnoha jiných případech, docílili anarchisté atentátem opaku. Politická vr ažda přibrzdila politický vývoj, místo aby ho vyprovokovala k tolik vytouženému mílovému skoku.
Postavili je před tribunál. Rysakov nevydržel mučení, prozradil některá jména. Policie hlídala podezřelé i konspirační byty. Sofji Perovskou zatkli na ulici. Nenapadlo ji odjet z Petrohradu.
Odsoudili je k trestu smrti a třetího dubna je za krásného jarního dne popravili. Željabov, Kibalčič, Michajlov, .Rysakov a hraběnka .Sofja Perovská vystoupili na lešení, narychlo postavené na Semenovském cvičišti, s tabulkami "carovrah" na krku. Kat Frolov jim hodil přes hlavy. černé kápě, pak vylional svou povinnost.
♀PŘÍRUČf FIR.MY
JEŽÍŠ KRISTUS Sţ SPOL.
Vstoupil do historie jako podivná postava z Divokého západu. Mužíček s rozčepýřeným plnovousem v utahaných šatech, pošetilý potulný kazatel, náboženský blouznivec, ale také nemilosrdný podfukář, ambulantní advokát, íiřadující v saloonech před barovým pultem, politický intrikán a nekritický snílek, donkichotský hrdina s těkajícím pohledem, ,ale s vystupováním ostříleného vládce světa. Charles julius Guiteau byl blázen, který si myslel, že nesmyslnou politickou vraždou změní svět.
Přijel do Washingtonu, ubytoval se v laciném penziónu, druhého července 1881 brzo ráno vstal a šel před snídaní na zdravotní procházku, když se vrátil, objednal si ovesnou kaši a šunku s vejci, vydatně se najedl, vzal připravený balíček a ještě zasunul do kapsy bubínkový revolver, pak bez zaplacení opustil hotel.
Venku si najal fiakr a dal se odvézt k nádraží Baltimore & Potomac Depot. Kočímu řekl:
"Čekejte tady na mě, za chvíli pojedeme ke státní věznici. I`ţIátţe za to u mě

dva dolary navíc."
Vešel do nádražní budovy, usedl na židličku, da.l si od bělovlasého černocha vyleštit perka, zastavil se u novinového stánku a požádal kamelota, aby mu na chvíli uschoval balíček. Byl plochý, nepříliš velký, spíš objernná obálka s dokumenty. Prodavači novin řekl své jménfl. Kontečně, napsal je už včera v noci také na ob,llku. Kolem deváté vešel do přepychově zař?zené nádražní čekárny pro dámy, kudy museli projit všichni cestuj:cí, když se chtěli dostat k vlakům. Chvíli chcdil sem a tam, prohlížel si zař ízení, vyběhl na nás' upiště, kde začal vztušeně pociiodovat.
Charles Guiteau je nápadný nejen zjevţ:z-:, ale také
lI2
výstředním chováním. Tři lidé sí všimnou, jak ušmudlaný mužíček nervózně pobíhá po nástupišti téměř půl hodiny před odjezdem vlaku: uklízečka z dámských záchodků Whiteová, policista Patrick Kearnes a kontrolor jízdenek Parks. Všiclmi tři ho pozorují, ale každý z nich jen krouťi nad podivínem .hlavou, ve Washingtonu těch let není o podobné zjevy nouze.
V devět dvacet přijíždí před nádražní budovu lsočár s dvacátým prezidentem Spojených států generálem Jamesem Abrahamem Garfieldem. Odjíždí na třínedělní dovolenou do Williamstownu, kde kdysi studoval. Vyprovází ho ministr zahraničních věcí James Blaine a sluhové se zavazadly.
Vystupují z kočáru, prezident odpovídá chodcům na pozdravy, pak vchází do čekárny. Snad krok dva od vchodu stojí zády do místnosti vousatý mužík Guiteau, počká, až ho prezident s ministrem minou, otáčí se, sahá do kapsy, drží v ruce bubínkový revolver a z bezprostřední blízkosti dvakrát za sebou vystřelí.
Prezident Spojených států se nejdřív udiven zastavuje, rozpřáhne ruce, jako by hledal oporu, hned poté padá na květovaný koberec.
Střelec Guiteau se pokouší o útěk. Snad jen z pudového rozhodnutí, musí přece vědět, že nemá šanci. Však se také nedostane daleko. Kontrolor jízdenek Parks mu už zastoupil cestu a policista Kearnes přiběhl na pomoc. Atentátník se vzdává. Od počátku počítal s tím, že ho dostanou, proto si už napřed objednal drožku pro cestu do vězení. A ještě z jiného důvodu, bál se hněvu lidu, chtěl být co nejdřív v bezpečí za mřižemi.
Prezidenta Garfielda odvážejí narychlo do nemocnice, jeho vraha na poiicejní komisařství. Vůbec se nesnažf zapírat, kličkovat, naopak, s hrdostí přiznává, že chtěl zavraždit prezidenta, je totiž jeho politickým odpůreem, tak ho odpráskl aby sé do Bílého domu mohl nastl:hovat jeho člověk ,Arthur.
To prohlášení je poněkud zmátlo, ale když pak ještě slyšeli.od zajištěného vraha rozk3zy, aby ho zavřeli do cely ve třetím patře, kterou si vybral pro svůj pobyt, že se za tute služhičku postará, aby se nádražní po
113
♀licajt Kearnes stal policejním prezidentem, generál Sherman ted totiž převezme velení a generál Sherman je také Guiteaův člověk, pochopili, že tady něco nehraje.
Na další překvapení nemuseli dlouho čekat. Kúyž přivedli vraha na komisařství a prohledali ho, našli u něj, mimo jiné, také dva dopisy. Jeden z nich byl určen právě generálu Shermanovi. Guiteau mu strohými větami sděluje, že zavraždil prezidenta, střelil raději dvakrát, aby měl Garfield Iehkou smrt, a vyzývá gţenerála, aby se svým vojskem obsadil vězení, v němž sedí.
Na druhém dopise byla adresa Bílého domu: "Tragická smrt prezidenta je smutnou nezbgtností, aZe sjednotí republikánskou stranu a zachrárii republiku. Žiuot je pZgnoucí sen a nehraje žádnou roli, kdgž z rzěj někdo odejde. Lidskţ žiUot má jen nepatrnou cenu. Za vázkrţ zemřelg tisice statečrzých mZadíků, aniž brţ pro ně rtěkdo uronil jedinou sZzu. Předpokzádám, že brţZ prezident křest'arzem, a tak bude v ráji št'astnější než na tomto světě. Pro ubo7zou duši, pani Gar f ieZdovou, není jistě o nic těžší přijít o manžela touto cestou, než kdgbrţ zesnul přirozenou srrcrti. Jednou museZ přece stejrtě zemřít.
NeměZ jsem osobně nic proti prezidentoUi, jeho smrt bgZa poZitickou rzutností. Jsem adUokát, duchourci a požitík. Odcházim do vězení, . . . Charles Guiteau
Do cely se dostal v pořţclku. Měl totiž strach, aby se ho nezmocnil dáv, který by ho mohl lynčovat. Vţelice si zakládal na všem, co se mělo stát po jeho zatčení. Už dlouho před svým činem si byl prohlédnout washingtonské vězení, dozorce, který mu přitom dělal průvodce, později. prohlásil, že se Guiteauovi cely velice zamlouvaly, i s denním režimem vězňů byl spokojen. Tak se dostal tam, kam chtěl, a nemusel ani zaplatit drožkáři ony slíbené dva dolary. K bráně kriminálu ho dopravili v erárním fiakru.
Prezidentovo zranění bvlo smrtelr.é, jedna kul.ka prolétla .ramenem, druhá uvízla v hrudnfku, ale
i

Garfield nezemřel hned po útoku. Téměř celé tři měsíce bojoval o život. Dnes by ho lékaři pravděpodobně zachránili, v roce 1881 neměl naději. Jak se později ukázalo, měl druhou kuiku v páteři.
Zemřel devatenáctého září 1881, ale pár dní předtím vyslovil domněnku, že Guiteau nemůže být normální, jinak by ptece nedokázal chladnokrsvně a zcela bezdůvodně vraždit. Prohlášení postižteného bylo trumfem pro vraha. Jeho obhájcům nešlo pochopiteině o nic jiného než o získání znaleckého posudku, že je klient nepříčetný.
Případ Guiteau není v historii atentátů ojedinělý a vzbudil ihned po činu, později během procesu, i dlouho poté v právnických i lékařských kruzích mnoho vzrušení. Veřejné mínění beze zbytku odsoudilo atentátníkův pošetilý čin. Prezident Garfield byl nadějí amerického národa na politickou renesanci, ale vrah mu nedal čas, aby ji mohl uskutečnit.
Veřejné rozhořčení šlo dokonce tak daleko, že vojáci jednotky, která hlídala ve vězení atentátníka, se rozhodli vzít zákon do svých rukou, vylosovali jednoho ze svých řad, ten měl provést okamžitě exekuci bez soudu. Jmenoval se Mason a neměl dobré nervy. Střelil oknem do cely, aIe minul. Ke druhému výstřslu už nenašel odvahu.
Byl tedy Charles Guiteau pině odpovědný za své činy, nebo byl blázen? Soudní znalci vyslovili přesvědčení, že není duševně chorý, musí se tedy odpovídat z vraždy. Ivinozí jiní znalci a nakonec i vrahova oběť byli jiného názoru, jenže to by byl Guiteau vyvázl se zdravou kůží. Tlak veřejného mínění zřtejmě také zahrál svou roli. Kdo tedy měl pravdu, odpůrci či zastánci teorie o vrahově nepříčetnosti? Když detektivové došetřili jeho minulost, zdálo se, že nikdo nemůže pochybovat.
Narodil se 8. září 1841 ve Freeportu i Ihinois), vyrůstal v době pistolníků a potulných kazatelů, prodavačů neúčinných mastiček a podfukářských manažerů, za velké kalifornské zlaté horečky a za velké naděje, že Západ je zemí zaslíbenou. Jeho otec Luther ZV. Guiteau byl přinejn?:enším po
t.14 115
♀divín. Matka Jane Howe Guiteauová zemřel,a, když mu bylo sedm. Pozdější soudní znalec z oboru psychiatrie doktor Spitzka prohlásil, že byl Guiteau . dědičně zatížen. Otec, původně zaměstnanec komunálrních služeb, se stal později pokladníkem v bance, za své hlavní životní poslání však považoval bohulibou činnost, chtěl spasit svět.
Jeho náboženská společnost, snad ani ne? v pravém slova smyslu sekta, je známa pod jméneam Oneida. Založil ji reverend John H. Noyes, když nzž předtím formuloval zásady mravného života v pubtlikaci The Berean. Cfrkevní reformátor, jakými se teh.dejší Amerika jen hemžila, se stal přítelem rodiny Guňteauových, přetáhl snadno otce na svou stranu, ale brz5y získal také sympatie synovy.
Tak se stai mladý Guiteau zaměstnancern náboženské společnosti Oneida, která se mimo pl.ánovaného spasení lidstva zabývala.zcela banálním světským podnikáním. Nevydržel však dlouho doopra,vdy pracovat, začal se toulat, pokoušel se psát do nowin, vypracoval naivní pamflet, v němž obvinil přísluš:níky vlastní sekty z nemravného života, sám ale chrndil do nevěstinců, živil se malými podvody a fantasticckými projekty. Návštěvníci jeho tehdejší světničk:y svědčili později v procesu a vyprávěli, že si pověţil na zed' plakát s textem:
Charles J. Guiteau,
britský ministerský předseda,
bude přednášet v Londýně v St. James Hall.
Když neuspěl v New Yorku, odstěhoval ţe do Chicaga, koupil si pár antikvárních právnickýclţ příruček, přelouskal je, složil zkoušku, při nfž úřady nevyžadovaly téměř žádné znalosti, a stal se koncesovaným advokátem. Nehájil zákon, naopak svou nowou firmu využil k podvodům, lákai z důvěřivých zbohatlíků zálohy na vymyšiené vynosné obchodní tramsakce, a když měl peníze vrátit, zmizel. Později se ož;enil s Annie Bunnovou, nasliboval jí ráj na zemi, stalla se však jen jeho společnicí při věčném útěku před věiřiteli. Guiteau byl zřţejmě manželem k pohledání. ţe trntiž o něm známo, že sţe současně stýkal s prostitutkamii a dokon
116
ce onemocněl syfilidou. Po pěti letech dobrţodružství, které se sotva dalo nazvat manželstvím, se s ním dala Annie rozvést.
Guiteauovy plány se stále pohybovaly na okraji fantazie a skutečnosti, jeho nápady hraničily často s potrhlostí. Usmyslil si, že se stane potulným kazatelem a vydal se na misijní cestu, na níž se představoval dokonce průvodčím ve vlaku jako příručí firmy Ježíš Kristus & spol., z tshoto titulu ţodmítal platit za jízdenky,sám sebe označoval za Malého obra ze Západu nebo za slavného řečníka. Pokusil se dokonce získat světskou slávu jako náboženský teoretik prací o

duchovr.ích hodnotách, tím, že volně přepsal Noyesovu práci, nazval ji "Pravda čili průvodae biblí", a čekal, že mu věřící padnou k nohám. Ta knížka byla jen drzým plagiátem, obsahovala zmatené myšlenky. Před atentátem zabalil rukopis a uložil ho u majitele novinového stánku na nádraží, doufal totiž, že po vraždě prezidenta se jeho dílo dočká obrovského nákladu. Musel to myslet vážně, těsně předtím totiž ještě narychlo rukopis přepracovai a doplnil.
Když nepochodil jako podvodný advokát ani jako bludný kazatel, když zkrachoval jako agent pojišťovny a zkusil ještě tucet jiných zaměstnání, rozhodl se, že se stane politikem.
V roce 1880 žil právě v Bostonu a neměl nic na práci, když se mu naskytla životní šance. Přívrženci generála Garfieida se chystali prosadit svého kandidáta do prezidentské funkce. Garfield byl typickým americkým selfmademanem, vypracoval se z dělníka na univerzitního profesora, byl obětavý, lidé ho měli :ádi, nejdřív se stal senátorem, ve válce Severu proti Jihu se vyznamenal jako velitel útvaru dobrovolníků a dostal pak generálskou hodnost. Po válce se stal jedním z nejoblíbenějších republikánských politiků. A ted kandidoval na prezidentský úřad, strana odstartovala volební kampaň, zkrachovaný desperát 'Guiteau se o tom dozvěděl a rozhodl se, že se přidá.
Nejdřív sedl a napsal volební projev. Pak ho dal na vlastní náklad vytisknout. Sebral se a odjel do New Yorku. Začal svůj pochybný elaborát rozdávat noviná
117
♀i
řům a Garfieldovým stoupeneům. Bůhví co tím chtěl docílit, republikány přece sotva potřeboval přesvědčovat o způsobilosti vlastního kandidáta, kterému už dali důvěru. Snad chtěl uspokojit především sám sebe, znovu se ujistit, že je velkým politikem, i když už ne ministerským předsedou Velké Británie, který bude přednášet v St. James Hallu, tak tedy aspoň americkým republikánským předákem, který má plnou hlavu starostí s volební kampaní.
Nevynechal jediné politické shromáždění republikánské strany, snažil se protlačit do vedení, nebo aspoň na seb2 upozornit. Neměl štěstí, skuteční političtí vedoucí ho nanejvýš vyslechli, usmáli se a šIi po svém. Ale velikášstvím zatížený Guiteau měl pocit, že dělá velkou politiku, když pak bylo po volbách, byl přesvědčen o tom, že Garfieldův íispěch je především jeho dílem, a čekal, žţe ho ža námahu i za zásluhy odmění některým z významných úřadů. V Americe je zvykem, že se s prezidentem vymění kompletní garnitura všech vysokých vládních úředníků.
Nedočkal se. I když na sebe patřičně upozornil, i když poslal nově zvolenému prezidentovi do Bílého domu toto lakonické sdělení:
PoraziZi jsme demokratţ. Já to čekal. Zaplat' pánbůh.
Oddaný Charles Guiteau.
Považoval se za jednoho z nejschopnějších politiků, čekal na jmenování, když se nedočkal, začal si je vyXnáhat. Navštěvoval přední republikánce a obtěžoval je svými žádostmi. Dostal se dokonce i k ministrovi zahraničních věcí Blainovi a domáhal se od něj odměny. Když nepochodil, napsal žádost, přiložil jţeden výtisk své nikdy neproslovené volební řeči, a trval na požadavku, aby ho jmenovali vyslancem ve Vídni. Když nedostal odpověd', slevil ze svých nároků a žádal o místo amerického konzula v Paříži.
Aby zdůvodnil svou touhu stát se diplomatem, aIe také aby dokumentoval svou kvalifikaci pro takové místo, napsal prezidentovi osobní a velmi srdečný do
11 ţ3
pis, v němž mu mimo jiné sděluje jako muž muži, že by se v případě, kdyby byl jmenován diplomatickým zástupcem Spojených států v Paříži, oženil s jistou velice bohatou Američankou, mohl by tedy důstojně a na patřičné úrovni reprezentovat svou zemi na mezinárodním fóru.
Na první pohled bláznivé jednání. Aspoň podle dnešn?ch měřítek. Ale v Americe osmdesátých let bylo opravdu téměř všechno možné. Když měl někdo jen trochu'vliv a slušný majetek, když byi prezidentovým straníkem, mohl se dokonce i tak dobrodružným způsobem dostat do státní služby. Guiteau však neměl ani jméno, ani vlivné postavení, ani peníze, byl nuzákam, s kterým se nikdo nebaví. Když nedostal ani vysněné místo, ani odpověd' na svou žádost, popadl ho strašný vztek. Ještě se sebral a došel si osobně do Bílého domu, chystal se vynadat prezidentovi za nevděk, ale strážci ho vyhodili. Rozhněval se na prezidenta, na nevděčnou republikánskou stranu a vlastně na všechny politické pohiaváry, kteří jsou u vesla.
Pak došlo v republikánské straně k vnitřním komplikacím. Na protest odstoupili dva senátoři za stát New York. Guiteau se o tom dočetl v novinách, tukl se do čela, řekl si, že se přidal ke klice darebáků, republikánská politika, to j2 zřejmě Soáoma a Gomora, za všechno může prezident Garfield, neměl mu pcmáhat ve

volební kampani, ten nevděčník si to vůbec nezaslouží. Podle své vlastní výpovědi v přípravném řízení rozhodl se 18. května 1881, že prezidenta zavraždí, aby byl konečně pokoj.
"Přišel jsem toho dne asi v osm večer domů, měl ;sem špatnou náladu, rozladila. mě ptolitická situace, a tak - pokud si správně vzpomínám - mohlo to být asi v půl desáté nebo v devět, prostě předtím, než jsem si šel lţehnout, jsem najednou dostal vnuknutí: stačí odstranit z cesty prezidenta a bude pokoj. Pak by mohl nastat obrat k lepšímu.
Následující dny jsem prožíval silné vzrušen?. Snažil jsem se zbavit té myšlenky. Nechtěl jsem se tím vůbec zabývat. Chtěl jsem na ten nápad zapomenout. Nepodařilo se mi to. Po dvou týdnech usilovného přemý
I19
;
Í
I
1
I'..
♀šlení jsem dospěl k názoru, že se nedá nic dělat. Musím odstranit prezidenta, je to rozkaz boží . . ."
Bůh pověřil vraha zabitím prezidenta. Guiteau ještě sedl a napsal své oběti 23. května 1881 dopis, v němž aspon mezi řádky prozradil svůj hrozný úmysl. Bud ho nečetli, anebo mu nevěnovali pozornost. Podobných dopisů docházely totiž do Bílého domu denně desítky.
Guiteau měl tedy pocit, že udělal pr o spásu prezidentovy dušţ všechno, co mohl, ted' už byl skálopevně přesvědčen, že je vyvoleným nástrojem božím, stane se dobrodincem národa, šestého června vešel do obchodu jistého Johna O'Mearyho na jedné s washingtonských hlavních tříd a koupil si u něj za vypůjčených patnáct dolarů pětiranný bubí.nkový revolver Brítish bulZdog s vykládanou pažbou. Byl by dostal dobrý revolver už za třetinu, on však si vybral jeden z nejdražších, trpěl totiž fixní ideou, že se stane národním hrdinou, revolver přijde do muzea, co by si o něm pomyslely školní děti, kdyby to byla jen tuctová, laciná zbraň. V eelém jeho jednání jsou stopy velikášství a posedlé touhy proslavit se jakýmkoliv způsobem, i za cenu ohavného zločinu.
Měl zbraň, měl plán, chodil za město a cvičil se ve střelbě. Současně probíral možnosti, kdy a kde by si měl na prezidenta počkat. Měl na vybranou, první muž Spojených stáfů nebyl tehdy ještě cţbklopen vyškolenými str ážci, chodil městem jako každý jiný, usedal do kostelní lavice mezi ostatní.
Charles Guiteau se dlouho nemohl rozhodnout. Pak se dočetl v novinách, že prezident odjíždí s manželkou na třítýdenní dovolenou, a počkal si na něj na nádraží Baltimore & Potomac Depot. Při pozdějším výslechu prolţlásil, že ještě v poslední chvíli zaváhal, nechtělo se mu střílet, bylo přece tak strašné vedro a paní Garfieldová měla v tváři tak smutný trpitelský výraz...
V obálce, kterou odevzdal před činem v novinovém stánku - dctufal, že ji hned po vraždě najdou a otevřou, což se také stalo - však prohlašoval něco docela jiného:
1.20
"Prezident existuje z vůZe boži, jeho voltia se rovněž uskutečnila z vůle boži, z vitle boží m.usi také padnout. Timto činem dosdhnu hned dvojiho cíle: zachrdnim republiku a zvţším zdjem o svoji knihu The Truth. .
Od Guiteauova zatčení do procesu, který zahájil soudce Walter Cox 19. září 1881, se postavila celá veřejnost proti vrahovi, při převozu z věznice do soudní budovy se ho dokonce pokusil jakýsi muž zastřelit. Za jedenáct týdnů Garfieldova boje se smrtí si dvacátý prezident Spojených států získal sympatie celého světa. Denně se objevovaly na prvních stránkách novin zprávy o zdravotním stavu paciénta, věhlasní lékaři ze všech významných klinik se radili, .jak mu pomoci. Neměli však ani možnost určit přesnou polohu kulky v páteří, nemohli riskovat operaci v tak choulostivém místě. Tak se, až na několik výkyvů k lepšímu, ztrácel nejlepším odborníkům život ,nemocného pod rukama. Celá země se marně modlila za jeho uzdravení.
Když zemřel, nenáviděla veřejnost jeho vraha ještě víc. Lidé čekali netrpělivě na jeho odsouzení. Přemíra pozornosti mohla být také jedním z důvodů, které vedly soudce i soudní znalce k úvaze, že by n.ebylo rozumné uznat vrahovi za polehčující okolnost nepříčetnost a vystavit se tím ostré kritice. Možná však, že vedly psychiatry k rozhodnutí výhradně objektivní závěry, jisté je, že prohlásili Guiteaua odpovědného za jeho činy.
Choval se však jako blázen. Napadl prokuráto.ra, spílal mu darebáků a dábelských lumpů, prorokoval mu, že stejně skončí v pekle, hrozil mu, že dobře ví, s kým má tu čest, pan žalobce ie alkoholik, dřív nebo později se stejně upije.

Charles Guiteau nedělal dojem duševně vyrovnaného člověka a není pravděpodobné, že by svůj stav simuloval. To by byl musel předstírat celý svůj život. Během procesu nečekaně vyplazoval jazyk na kdekoho, žádal soudce, aby povolil porotcům zdravotní vycházky, jinak si ve špatném vzduchu, který je v soudní síni, zničí zdraví, nehlásil se o slovo a vykřikoval do obecenstva zmatené politické proklamace. Soudce Walter Cox, který už před letv soudil skutečné, či
121
't I
♀domnělé společníky Lincolnova vraha Bootha, měl nesmírnou trpělívost a také patříčnou zkušenost, nedal se vyvést z míry, po celých jedenáct týdnů vedl proces s přehledem a potřebnou autoritou.
Obhájci věděli, že nemají šanci, ale z pochopitelných reklamních důvodů se předháněli v brilantních proievsch. Ntbylo jim to nic platné, dokonce ani ntepřímá přímluva nyní už mrtvého prezidenta, který sám prohlásil, že nevěři v příčetnost vraha, ani Guiteauovo pokání v hodině dvanácté nemohly už nic změnit na rozsudku.
Vrah prezidenta Garfielda byl odsouzen k trestu smrti provazem a třicátého června popraven.
Věznice inscenovala exekuci jako výpravné drama. Ceny vstupenek stoupaly den ze dne jako akcie prosperujícího podniku. Těch dvě stě padesát vyvolených, kteří usedli 30. června 1882 na prkenné lavice, vidělo podivuhodnou tragédii. Vězeň se pečlivě upravil, poklekl před pódiem se šibenicí, před zrcátkem se ještě učesal a poopravil si uzel na vázance, pak kráčel pomalu nahoru, zpívaje si vlastní skladbu - ódu na vraha.
To jsem rád, že
odchó.zím k miléму bohu. To fsem rád, že
odcházírn k mílému bohu.
Gloria aleluja, gloria aleluja . . .!
V pozůstalosti pošetilého atentátníka, který sice notně vzrušil hladinu veřejného mínění, ale nezměnil běh světa, se našla ještě další písemnost charakterizující jeho, duševní stav. Věřil, že mu jednou vděční ameržčtí občané postaví pomník jako národnímu hrdinovi, a pro jistotu si sám napsal epitaf:
Zde odpočivá tělo Charlese Guiteaua; vlastence a křesžana.
%eho blažercá duše dIi na nebesfch.
10 SMRT SMUTNÉ CÍSAŘOVIţTY
Hotel Beau Rivage patří dodnes k nejlepším v Ženevě. Stojí na nábřeží Quai du Mont Blanc, z jţeho oken a balkónů je výhled na jezero, ale i na zářící masív nejvyššího vrcholu Evropy. Dnes patří Fredu Mayerovi, ale ten zná události z desátého září 1898 jen z vypr ávění. Jeho babička, ctihodn.á ředitelka hotelu madam Mayerová, však byla tenkrát u toho.
Třináct minut po poledni vyšly z hotelové haly dvě vznešené dámy, jedna z nich v černém. Portýr, monsieur Adolphe smekl zlatem pošitou čepicí a hluboce se uklonil.
Spěchají po chodníku, pak přes ulici k nábřeží, u přístavního mola je už připravena k odplutí lod'. Vrátný se za nimi sice dívá, ale nevšimne si mladého, podsaditého muže v ošoupaném obleku s mohutným černým knírem. Neznámý se přibližuje k dámám, rozbíhá se a vrazí do jedné z nich. Na chvilku se zastaví, pak se dává do běhu a mizí za rohem.
Černě oděná žena upadla, společnice ji zvedá, jakýsi chodec přiskočí a podepře ji z druhé strany, monţ_ ieur Adolphe běží, aby pomohl. Bledá paní se potácí, jistě se polekala, ale šeptá své průvodkyni: nic se nestalo, všechno je v pořádku, hlavně aby ta nepříjemná příhoda zbyttčně nevzbudila pozornost.
"Nemám ponětí, co vlastně chtěl," říká ještě tiše a upravuje si plášt.
Monsieur Adolphe ochotně pomáhá očistit s černých šatů prach. Pak navrhuje, aby se dámy vrátilv do ?totelu, tam bv mohl madam pořádně okartáčovat a také by si měla tdpočinn?tt, vždyt ji ten neurvalec porazil na dláždění, jistě si přitom ublížila. Černě oděná dáma odmitá. naopak, pobízí svou společnici, aby si pospíšily, lod má za chvíli odrazit od břehu.
Obě dámy přešly po lodním můstku dvaatřicet minut
123
)
♀po poledni, tři minuty poté zahoukala lodní siréna, plavčíci vyvlţekli lana z úvazníků, kormidelník stočil příd' do jezera. Obě ženy zůstaly stát u zábradlí, ale paní v černém je bledá, najednou nemůže vydechnout, před očima se jí roztáčejí kola, nohy se jí podlamují, zachytí se paže své přítelkyně.
"Chtěla bych si sednout," říká tiše.
Mladší z nich se zhrozí. Podepře svou společnici a šeptá jí:
" "Půjdu říci kapitánovi, kdo jste.

` "V žádném případě. Chci si jen odpočinout!`
Sedí vedle sebe na lavičce, mladší pečuje o starší, ale ta znovu stěží popadá dech, klade si dlaň na hrud a vzdychá:
"Tady, tady to bolí!"
Sotva to vysloví, klesne jí hlava na prsa. "Pomoc! Pomoc!" volá její společnice. Přichází kapitán Roux, pohlédne na dámu v černém. Leží bledá, se zavřenýma očima, nejeví známky života. "Snad by bylo nejlépe otočit a vysadit madam na břeh. Myslím, že potřobujete lékařskou pomoc," navrhuje kapitán.
"Není na lodi lékař?" ptá se ještě rozrušená žena. "Je, prosím, meţzi ctěnými cetstujícími lékař?" volá Kapitán Roux.
Nikdo se neozval. Jen jistá žena se přihlásila. Řekla, že se jmenuje Dardallová, bývala ošetřovatelkou, ráda pomůže a hned navrhuje, že by měli nemo.cné rozepnout šněrovačku.
Pak už jde všechno ráz na ráz. Obě ženy začnou uvolňovat šněrování, pár kapek éteru na cukr a dáma v černém se probouzí z bezvědomí, otvírá oči, rozhlédne se kolem, dokonce se trochu napřímí, zřejmě by se ráda posadila, tak ji ty dvě pomohou. Ještě je ujistí, že jí už je docela dobře, zhluboka se nadechne, najednou se znovu sveze v bezvědomí do klína své společnice. Bývalá ošetřovatelka zatím rozvázala celou šněrovačku. Na spodním prádle je rudá skvrna. A mladší z obou, hraběnka Sztarayová už nevydrží a vykřikne:
"Proboha krev! Madam, on vás zabii. Zabili rakouskou císařovnu!" A padá do mdlob.
Dvorní dáma hraběnka Sztarayová prozradila inkognito smutné cisařovny Alžběty Rakouské, cestující se seběhli, kapitán Roux dal obrátit lod a za chvíli přistál u mala na Quai du Mont Blanc. Shodou okolností právě ve chvíli, kdy přišel k hotelu Beau Rivage ženevský policejní prezident Virieux, aby se přesvědčil, že rakouská císařovna, cestující pod přijatým jménem, v pořádku odjela. Muž odpovědný za Alžbětinu bezpečnost se musel s hrůzou dívat, jak ji vynášejí na provizorních nosítkách, vyrobených ze dvou palubních lehátek. Hraběnka Sztaray ová klopýtá za nosiči a bez přestání volá o pomoc.
Jedním z těch, kdo zraněnou uložili na postel, byl člen ženevské Obchodní komory Jacques Teisset. Byl na lodi, už než obě dámy přišly, stęděl na palubě a pozoroval nábřeží, viděi útočníka i další průběh tragédie, v jeho rukách vydechla císařovna Alžběta naposled. On také později prohlásil před soudem, že se dlouho nepodařilo sehnat lékaře, který by zraněné pomohl. Snad až po deseti minutách se objevil v císařovnině pokoji doktor Golay, s kterým se monsieur Teisset dobř2 znal. Lékař si nejdřív dal vysvětlit, co se stalo, pak se pokoušel sondou vyšetřit ránu. Nedařilo se mu to. Když došlo k útoku, měla císařovna staženu hrud šněrovačkou. Později uvolnili tkanice, otvor v kůži se posunul stranou, nebyl už nad vnitřní ranou, doktor Golay tedy se svou sondou neuspěl.
Po chvíli vešla do pokoje uplakaná a vzlykající hraběnka Sztarayová a zeptala se:
" "Doktore, je ještě naděje?
"Lituji, madam," odpověděl, "stav Její Výsosti jţe kritický."
Přesto se nevzdali. Majitelka hotelu Beau Rivage paní Mayerová a jakási anglická lady z vedlejšího pokoje pomáhaly doktoru Golayovi, který se přece jen ještě pokoušel o záchranu umírajíci. Protože se bál pohnout raněnou a císařovnino spodní prádlo mělo zapínáni na zádech, na nichž Alžběta ležela, ženy je rozstřihly a doktor Golay se chystal k zevrubnému vyšetření. Konstatoval však už jen smrt.
1;4
art
124 ţ
♀Rakouská císařovna a královna uherská zemřela ve čtrnáct hodin čtyřicet. Alžbětino manželství s komisním císařem Františkem Josefem neby?o štastné, i když si ho, čtyřiadvacetiletého, brala sotva šestnáctilţtá z lásky. Sissy bývala veselá, bezstarostná hravá dívka, když se stala císařovou snoubenkou a brzy poté císařovnou, sešněrova?i její radostný život zákazy a nesmyslnými zákony zastaralého španělského dvorního ceremoniálu. Její soužití s Františkem Josefem bylo od počátku poznamenáno nekompromisním postojem císařovy matky Žofie. Měla na habsburském dvoře hlavní slovo. Dirigovala dokonce i Alžbětiny děti, určovala způsob jejich výchovy, znemožni?a matce, aby se s nimi stýkala. Dochází k rozporům, později dokonce k ostrým hádkám mezi tchyní a snachou. Císařovna Alžběta vslí cestu moudrých, odjíždí z Vídně a vrací se domů, jen když nezbytně musí.
Říká se, že z veselé princezny se stala smutná císařovna proto, že život nešetřil jeji nervy. Nejdřív smrt dcery Žofie, odcizení Františka Josefa, kterému císařovna sama dohazuje metresu, vídeňskou herečku Kateřinu Schrattovou.

Pak tragický konec Aižbětina jediného syna a následníka trůnu Rudolfa. Našli ho mrtvého v loveckém zámečku Mayerlingu vedle mrtvoly mladičké baronky Vetseřové, kterou zastřeiil, než dobrovolně skončil svůj život. Císařovna ztratila všechno. A brzy poté, když se objevily jisté potíže, navštívila pod smyšleným jménem ženského lékaře a zjisti?a, že ji manže? nakazi? nebezpečnou pohlavní chorobou, že jí tedy je nevěrný nejen s herečkou Schrattovou.
Alžběta odjíždí, snaží se žít vlastním životem co nejdál od vídeňského Schtnbrunnu, cestuje křížem krážem světem, pustí se na ostrově Korfu do stavby nákladného letního sídla, stěhuie se ze zámku na zámek, jako Mrs. Nicholssonová se dokonce na vypůičené jachtě vydá přes moře, šplhá po horách doprovázena mladými hochy, kteří jí předčítaii řecké klasiky. Pak zjistí, že trpí chudokrevností a odjíždí na svoji poslední cestu do Švýcar.
126
V Pregny je hostem baronky Rothschildové, několik dní byd?í v Grand hotelu v Caux, nakonec se vypraví v mimořádně dobré náladě do Ženevy a usadí se jako hraběnka von Hohenembs v přepychovém hotelu Beau Rivage na nábřeží jezera Lac Léman. Podle proh?ášení všech,.. kdo se s ní v těchto dnech setkali, je prý neobyčejně vyrovnaná, spokojená, dokonce snad i relativně šťastná. Je jí dvaašedesát, ale je stále štíhlá, hezká, má krásné tmavé vlasy.
A?e ted už je mrtva.
Císař František Josef se zabývá ve své vídeňské pracovně jako obvykle vyřizováním státních záležitostí. V šestnáct hodin třicet ho požádá generální adjutant hrabě Paar o naléhavou audienci. Před chvílí dostal z Ženevy telegram s oznámením, že císařovna byla těžce poraněna neznámým útočníkem. František Josef nařizuje, aby se ihned spojili s ženevským hotelem, ale ještě než pobočník odejde z místnosti, přinášejí další telegram: císařovna Alžběta zemře?a.
Švýcarské úřady si vyžádaly te?egrafické svolení císaře Františka Josefa k soudní pitvě. Čtyři hodiny po smrti císař.ovny Alžběty se dostavi?i do hotelu Beau Rivage soudní zna?ci, lékaři Reverdin, Gosse a Mégévaud, zdravotní sestra z místní nemocnice svlékla mrtvo?u, lékaři ji. úředně ohleda?i. Za dva dny poté přistoupili k pitvě a zjistili čtrnáct centimetrů pod levou klíční kostí, čtyři centimetry nad prsní bradavkou trojhrannou bodnou ránu. Otevřeli hrudník a vyoperovali srdce. Vražedný nástroj, ještě stá?e neby?o jasné iaký, vnikl pětaosmdesát milimetrů h?uboko, prorazil ţtvrté žebro a pronikl levou srdeční komorou. Rána iţ;ţla tak úzká, že krev pronikala jen ve?ice poma?u :ţe srdeční komory do osrdí. Proto nenastala smrt okamžitě, proto moh?a císařovna přes smrte?né zranění, aniž co tušila, dojít jţeště sto dvacet kroků až na palubu lodi.
Zatím ještě neznámý atentátník bodl dámu v černém do prsou a utekl z místa činu. Běžel po nábřeží, zahnu? do ulice rue des Alpes, snažil se doběhnout na náměstí Place des Alpes, kde chtěl zmizet v davu. Na nábřeží stálo několik fiakrů. Dva drožkáři, Victor Vuillemin
127
♀a Louis Chaumartin, viděli, co se stalo, seskočili ze svých kozliků a snažili se íitočníka dohonit. Podařilo se jim to s přispěním dalších chodcii, výhybkářţe Antoina Rougeho a námařníka Alberta Fiany, uprostřed náměsti Place des 'Alpes. Nedalo jim to ani moc práce, nebránil se a klidně počkal, až přišel strážník Kaiser Kaiser:
"Zatýkám vás jménem zákona. Pujdete se mnou na po?icejni strážnici."
Atentátnik: "Nemějte strach, půjdu dobrovolně! Škoda že se mi ` ji nepodařiţo zabf t! `
Policejni komisař Albret, který má zrovna službu, výslechne raport strážníka Kaisera a začne zatčeného vyšetřovat, ale sepíše zatím jen jeho nacionále, má totiž ještě jinou práci a nepovažuje případ za důležitý, pak ale zvoní telefon a on se dozvídá, že Ital Luigi Luccheni, který před ním klidně sedi, zavraždil rakouskou cisařovnu Alžbětu.
Vrahovi je třiadvacet. Narodil se v Paříži a je to typický sociální případ. Vyrostl v sirotčinci v Parmě, neznal ani otce, ani matku, kţlyž ho jako desţetiletého propustili, musel sţe živit sám. Dělal, co se dalo, a pochopitelně, že žil z ruky do úst. Když mu bylo dvacet, sloužil v armádě. Bojoval v roce 1896 v Habeši, po demobil.izaci zůstal jako sluha u svého někdejšího velitele knížete z Aragonu. Ve Švýcarech pracoval jako nád2nik. Měl homosexuální sklony, zdálo se, že není nepříčetný. Sám o sobě prohlásil, že je anarchista. K vraždě se přiznal s velikým nadšením. Chlubil se svým činem. Byl hrdý na to, že zabil císařovnu.
Byl, či nebyl normální?
Luigi Lucchţeni z duše nenáviděl slavné a bohaté, odmalička zažil hodně bídy a hladu. Vraždil na protest a pro výstrahu. Sám sice prohlásil, že je anarchista,

ale ve skutečnosti nepatří k žádné organizaci a chlubí se, že s: všechno naplánoval a provedl sám. Koupil si pilník, nabrousil ho, a touto po domácku vyrobenou dýkou chtěl zavraždit některou .z význačných osobností, které žily v Ženevě. Původně prý se chystal ztzútočit na vévodu z Orleansu. Jel za nim nejdřív do Evianu,
potom do Ženevy. (Seznam lázeňských hostf Evianu našli po zatčení v jeho kapse.) Ale vyhlédnutá oběť
ţ pokaždé včas odcestovala. Nikdy se nepodařilo zjistit, proč si pak vybral právě císařovnu Alžbětu. Neznal ji totiž, i když později tvrdil, že ji viděl před lety v Budapešti, ţ cestovala přece inkognito jako hraběnka Hohenembsová, sotva se mohl dozvědět o jejím pobytu v hotelu Beau Rivage a už vůbec ne o časovém plánu, že chce odplout polednim parníkem z přístavního mola
na Quai du Mont Blanc.
Zbývá jediné vysvětlení. Lucchenimu nahrála náhoda. Všichni ženevšti policisté mezitím hledaji vražedný nástroj. Třeti den po vraždě ho přinese na policejní revír domovnik z ulice rue des Alpes. Našel pohozený pilnik, zvedl ho a odnesl domů; jak mohl tušit, že drží v ruce vražednou zbraň! Pak si přečetl v novinách výzvu policejního ředitelství a utíkal na nejbližší komisařství.
Vrah se přiznal, zbraň dostala přívěsek. s jednacím číslem, generálni prokurátor Navazza mohl začít s přfpravou procesu. Při prvním předběžném výslechu se zeptal Luccheniho:
"Proč jste zabil císařovnu? Vždyt vám ta žena nikdy nic neudělala!"
"V boji proti mocným a bohatým je dobrý každý prostředek," odpověděl vrah strojeně. "A Luccheni za' bijí cisařovny, ne nějaké pradleny."
Zavraždění rakouské cisařovny, stojící stranou politického dění, by se jen stěží dalo označit za politickou vraždu, kdyby nebylo dějinných souvislostí. Luigi Luccheni byl sólovým vrahem, bez patřičných kontaktů s anarchisty, vyrostl ovšem v prostředí, z něhož vykvasilo mnoho podobných rozhţdnutí. Utlačovani po
' važovali atentát na politické osobnosti, a v některých případech na samotného císaře Františka Josefa, za jedinou možnost, jak zburcovat veřejné mínění ve svůj prospěch.
Habsburský absolutismus, to byla politika útlaku, po porážce revoluce v roce 1848 v Uhrách vystupňnvaná až k represívnímu teroru proti potencio:ňálním revolucionářům. Vyvolal protitlak. V roce 1853 se odhodlal
128 ' ţ 129
♀krejčovský učednik Libényi János k odvetě za bezpráví, chtěl pomstít všechny, kdo trpěli v rakousko-uherských žalářích.
Odjel do Vfdně, počkal si na cfsaře Františka Josefa na hradbách, přestože se potentát procházel se svým adjutantem hrabětem O'Donnelem, a ten byl ozbrojen, zaútočil Libényi na cfsaře nožem. František Josef se zapotácel, v obličeji samá krev, hrabě O'Dannel skočil po útočnfkovi, povalil ho na zem a zneškodnil. Těžce poraněného císaře odvezli do nemocnice. Policie okamžitě uzavřela hranice, vojsko dostalo rozkaz k pohotovosti prvniho stupně, věznice se zaplnily podezřelými, protože nikdo nechtěl uvěřit, že Libényi jednal jen z vlastnfho popudu a bez kompliců.
Cfsař František Josef se zotavil z bodných ran, přestál i otřes mozku; nejdřfv se mu vrátil zrak do jednoho oka, pak i do druhého, nakonec přijel do Schůnbrunnu zcela vyléčen. Policie neobjevila žádné spiklenecké centrum, k němuž by atentátnfk patřil, tak ho postavili před porotu, odsoudili a popravili.
Politický útlak vyprovokoval vlnu individuálního, ale i kolektivniho, už organizovaného teroru. Konečně, rakouštf revolucionáři našli dostatek příkladů v jiných zemfch, kde to rovněž vřelo. V Německu se chystal sazeč Reinsdorf na atentát proti nenáviděnému Vilémovi, v Rusku zabili cara Alexandra II. a Irové se vypořádali se svým vlastním problémem, když zavraždili v dublinském parku Phoenix lorda Cavendishe, státního tajemnfka pro Irsko, a jeho zástupce Burkeho:
Už dvacet let předtím, než se soukromý anarchista Luccheni odhodlal zabit kohokoliv z mocnych, vystřelil v Berlině na cfsaře Viléma I. doktor filozofie Karl Nobiling. I když je každý z atentátníků na zcela jiné sociální i intelektuální úrovni, majf oba přfpady mnoho společných psychologických znaků, protože jeden i druhý atentátník byl duševním ztroskotancem, desperátem, který pgcitil nutnost dokázat sám sobě velkým a pokud možno křiklavým činem, že může všechno.
V Berlině roku 1878 bylo známo, že císař nevynechá jediné nedělnf odpoledne, aby se neprojel v kočáře po
promenádě Unter den Linden. Každý Berlíňan to věděl, patřilo to ke zvyklostem města jako poledni vyzváněni. Karl Nobiling zakalkuloval císařův zvyk do svého plánu. Pronajal si v domě číslo 18 na třídě Unter den Linden pokojík s oknem na ulici, koupii si brokovnici, posadil se v neděli odpoledne druhého června 1878

do okna, počkal, až se ob;eví císařský faethon, namířil a vystřelil. Trefil císaře, ale nezabil ho. Panovník byl totiž ve slavnostní uniformě a k té patřila nablýskaná mosazně přílba s kohoutími péry. Ta ho zachránila před smrtí. Aie i tak s ním měli lékaři, dost práce, měl v těle třicet broků. Karl. Nobiling zemřel několik měsíců po svém činu. Když viděl, že se Berlíňané rozběhli nahoru, aby atentátníka na místě potrestali, namířil pušku proti sobě a zmáčkl. Odvezli ho do nemocnice.
Nobiling byl pravděpodobně dědičně zatížen. Jeho otec skončil .sebevraždou. Syn studoval s průměrným úspěchem, maturoval, zapsal se na univerzitu v Halle, kde později promoval na doktora filozofie, ale věnoval se zemědělství, nakonec pracoval jako kancelářská síla na pruském státním statistickém úřadě, kde nebylţ spokojeni s jeho prací, a . proto dostal brzy výpověd', odjel na cesty, a kdy:ž se vrátil, nemohl najit místo.. Byl bez práce, neměl perspektivu, ztratil zájem na životě chtěl se pomstít. Když tedy nenašel lepší životn: uplatnění, rozhodl se pro protest politickou vraždou
Také ve Vídni se připravoval;ţ ozbrojené skupiny k odvetným úderům. Organizovaná skupina se chystalţ v roce 1883 zavraždit Františka Josefa a zapálit Vídeň. spiklenci se však nedostali k realizaci. Policie odhalila jejich plán a mnohé z nich zatkla. Našli ukryté bomby. bodné zbraně napuštěné jedem, dynamitové nálože Vláda dostala strach z revolucionářů, prosadila proti nim vzlášf tvrdé represálie, ve Vídni vyhlásili stanné právo, jednoho z vůdců, Hermanna Stellmachera v roce 1884 pro výstrahu papravili. Mnţho dalších skončilo v žalářích.
Ani to nepomohlo, teroristické akce pukračovaly. V roce 1893 stáli před soudem spiklenci, kteří připravovali politický převrat, chtěli svrhnout Habsburky a i.....
130 ţ 13i
♀pomstít se na šlechtě a vysokých úřednicích za dloulţoleté utlačováni. Zvlášt bohatou tradici měli italští atentátnici, proto se i případ Luigi Luccheniho uváděl do souvislosti s předchozimi. Revolucionář Orsini se pokusil o zavražděnf cisaře Napoleona III., Michele Angiolello za,araždil španělského předsedu vlády Antonia Canovase del Casfillo, Santo Caserio zabil prezidenta Francouzké republiky Sadi Carnota. A další nebezpečný atentát na cisaře Františka Josefa připravovali rovněž Italové.
V Terstu, v Dalmácii, v Tyrolich i ţjinde žily v rakousko-uherské řfši početné italské menšiny. Jedna z revolučních skupin připravila, pod vedením dvacetiletého studenta Oberdana, ozbrojený útok na císaře Františka Josefa. Oberdan pocházel z Terstu a byl po matce Slovinec. Studoval ve Vídni, ale v roce 1877 utekl do Říma, aby se vyhnul vojenské službě. Chystal se zavraždit nenáviděného císaře za oslav pětistého výročí připojení Terstu k monarchii. K atentátu nedošlo. Rakouská tajná policie měla své špicly všude. Jeden z nich se dozvěděl o Oberdanově plánu, policie zatkla útočníka a našla u něj pumy. Odsoudili ho k trestu smrti a před Štědrým večerem v roce 1882 ho popravili na dvoře věznice v Terstu. Tvrdý trest vzbudil v celé kulturni Evropě bouři nevole. Význačné osobnosti z mnoha evropských zemf intervenovaly u císaře, aby udělil mladíkovi milost. Také spisovatel Victor Hugo prosil císaře o shovfvavost. František Josef vládl železnou pěstf, nedal se obměkčit a z popraveného Oberdana se stal národnf hrdina. V Itálii pojmenovali po něm ulice a náměsti, v Benátkách mu postavili pomník, na oslavu jeho odvahy se zpivaly hymnické pisně. Vznikl kult a stal se podhoubim pro dalšf skutečné revolucionáře, ale i pro osamělé pošetilce, jakým byl Luigi Luccheni.
Lékaři a soudni znalci vydali sice vrahovi vysvědčení, že je odpovědný za své činy, ale Luigi Luccheni se nechová jako normální. mladý muž. Trpf záchvaty chorobného velikášstvi, nejen že nelituje svého činu, naopak, má radost, že se stal středem pozornosti a ně
132
kolikrát vyslovf politování nad tim, že ve Švýcarsku zrušili trest smrti, pro něho by totiž bylo největšírn životnim potěšenfm, kdyby mohl zemřít na šibenici. Ve věznici se vyptává, co se o něrn povidá mezi lidmi. ţKdyž mu dozorci řeknou, že vražda bezbranné cisařovny vzbudila nepředstavitelné rozhořčení, vždyt Alžběta Rakouská nikdy nikomu neublížila, raduje se, že bude nesmrtelným, děti se o něm budou učit v dějepise. Aby si zajistil čitankovou nesmrtelnost, piše krátce poté dopis švýcarskému prezidentovi, podepisuje se jako "Luigi Luccheni, jeden z nejnebezpečnějších anarchistů" a docela vážně žádá, aby ho soudili podle zákonů luzernského kantonu, protože v ženevském zrušili trest smrti a on by se rád proslavil ještě svou hrdinskou smrti na šibenici.
Generálni prokurátor Navazza:
"Ze slov obžalovaného Lţigiho Luccheniho znf slavomam zločince. Nesetkal jsem se

ještě za své mnohaleté činnosti s žádným podobným individuem. Tento ţelidský člověk je pyšný na svůj čin a nepřestává ške
` mrat, aby byl za vraždu popraven.`
Vrah piše z vězeni dopisy, které by měly vyznít jako politická konfese. Jsou však jen souhrnem odposlouchaných frázi s přfdavkem několika vět o spokojenosti nad provedeným činem. Lncchţeni je rád, že se mu, sotva pětadvacetiletému, podaţřilo zasáhnout do dějin a prohlašuje, že jeho případ 1ze srovnat s případem kapitána Dreyfusc.
Světová veřejnost je rozhořčena, policie zjišťuje, že Luccheni neni tak docela osamoceným bojovníkem. Dostává do vězení dopisy z mnoha zemí [uváznou samozřejmě na stole vězenslţého cenzora), v níchž mu lidé blahopřejf ke smělému činu, považují vraždu za hrdinstvf a prorokují mu nesmrtelnou slávu. Jednou lid sám vyzvedne jţeho mrtvolţ z hrobu a zasype ji květinami, prorokuje anonym z Rumunska.
Luigi Lucchéni si velice přál, aby se dostal na šibenici. Při soudnim přţelíčení dělal, co mohl, aby se mu jeho sen vyplnil. Chlubil se vraždou, vykřikoval, žţe by císařovnu zabil znovu, ale stţejně ho odsoudili jen k doživotnimu žaláři. To byla pro. něj degradace, urážka.
I33
♀Tak aspoň hodil soudcům do obličeje výzvu: "At žiie anarchie! Smrt aristokratům!"
Odsouzený byl dozajista rozpornou osobnosti. Po ně kolika měsících pobytu ve vězenf ho přešlo nadšení a vzdor, sliboval, že bude vzorným vězněm, ale čim déle žil za mřížemi tím víc na něho doléhala tiha samoty, ,
nakonec si udělal z kliče na otvírání sardinkových konzerv tenký nožík, .
schoval ho do boty, když se mu naskytla prvni příležitost, napadl jim ředitelţe věznice.
Potrestali ho za vzpouru, dostal se do temnice, na samotce se ze zoufalství pokusil o sebevraždu. Vyléčili ho. Ale za pár let poté, bylo to na podzim 1910, se dostal do rozporu s opilým dozorcem, ten si stěžoval u ředitele věznice Luccheni se znovu ocitl v korekci, pak na samotce, ale tady už začíná zuřit, rozbijí zařizenf cely, hystericky vykřikuje, nakonec se v cele oběsí. Tak neslavně končí atentátnik, který byl přesvědčen o tom že ho svět bude nosit na ramenou.
, Cisařovnu Alžbětu Rakouskou pohřbili s patřičnou pompou sedmého dne po zavraždění. Videň se proměnila v město smutku. Ale pod závěsy z černého flóru se šířila nenávist k Habsburkům, spiklenci připravovali další atentáty, situace pomalu zrála pro revoluci. A pozornost cisařsko-královské tajné policie se zaměřila až za oceán - do Spojených států. Tam se totiž odstěhovali mnozi z utlačovaných.
Cisař František Josef se zasadil o astrá bezpečností opatřenf proti rebelantům, anarchistům, možným odpůrcům a buřičům. Zesílený útlak vyprovokoval protiakce. Stopy vedly do Ameriky. Vždyř právě odtud přijel Gaetano Bresci, který dva roky po atentátu na smutnou cisařovnu zavraždil italského krále Umberta.
Rakousko-uherská tajná policie se snažila propašovat svoje špicly do amerických revolučnich organizacf. A zatim ařicházela do Vídně ze všech stran hlášeni o dalších odhalených spiknutich. Cisař František Josef byl obklíčen ve vlastnf říši.
Rakousko-uherský konzul Nuber poslal z New Yorku důvěrnou zprávu, že tamějšf skupina italských anarchistů chystá zavraždění císaře Františka Josefa. Nebylo to liché hlášení, konzul Nuber se o spiknuti
dozvěděl od stejného informátora, jako předtim o chystaném atentátu na italského krále Umberta. Témţř současně došla do Vidně zpráva rakousko-uherského velvyslance z Cařihradu, jemuž první sultánův sekretář důvěrně sdělil, že se na tureckém veivyslanectví ve GVashingtonu dozvěděli o plánech italských anarchistů na odstranění císaře Františka Josefa, řeckého krále a německého císaře Viléma.
Rakouská tajná služba nakonec propašovala své důvěrniky mezi členy amerických tajných spolků, a jeden z nich, Louis Tournier, vystupující pod jménem Paul Boergner oznámil, že se jakýsi Lodovico Ghiltoni, který je prý ve spojení s Umbertovým vrahem Brescim, chystá zavraždit Františka Josefa. Jiný dvoustranný agent, který se dostal mezi emigranty, oznámil, že polský revoluční výbor, s pobočkami v Chicagu, Buffalu, Pittsburgu, Clevelandu a Milwaukee rovněž plánuje cisařovo zavraždění, a co vic, spiklenci. jsou ve spajení se svými druhy uvnitř m,ocnářství, s odbojovými skupinami v Praze, ve Lvovţ; Krakově, Olomouci a dokonce i v samé Vídni.
Z mnoha dal,ších plánovaných atentátů aspoň tři připady. V roce 1901 se vypravila do Vidně mladičká Sophia Adelaide Schumová, chtěla zavraždit císaře při veřejné audieňci. Slovinský anarchista Vidmar odjel z Chicaga do Čech se

stejným úmyslem a Vinzenzo Matera z terstské oblasti se zúčastn:l spiklenecké schůzky, na níž odsoudili cisaře k smrti.
C. k. tajná policie měla plné ruce práce. Pochopitelně, že se tajní nedopídili všech odbojových buněk, že spiklenci připravovali řadu dalších atentátů. Ale žádný k ničemu nevedl. Všechny jsou však důkazem, že utlačované skupiny společnosti si vždycky najdou zbraň proti tyranovi, i vlna individuálního teroru může být známkou, že pod politickou hladinou to vře nespokojeností. Všechny ty připravované či provedené politické vraždy byly předehrou pádu monarchie.
134
♀11 POSTRACH PREZIDENTŮ
Američaná byli vždycky nadmíru vlastenečtí a odjakživa se rádi chlubili výsledky své práce. Pan American Exposition v roce 1901 byla veletrhem úspěchů Nového světa, politici ji prohlásili za výkladní skříň dvacátého století a za důkaz, že vedou zemi správnou cestou. Panamerická výstava v Buffalu se stala dostaveníčkem úspěšných Američanů.
Prezident William McKinley se chystal na návštěvu veletrhu a prohlásil, že připraví Američanům překvapení, na které budou do smrti vzpomínat. Ve velkém hudebním sále, nazvaném Chrám hudby, uspořádá prezidentské podávání ruky. Postaví se uprostřed sálu na malé pódium, kdo k němu přijde, tomu stiskne ruku. Vypadá to jako pošetilý nápad, ale na začátku století nebyl vůbec nadnesený. Konečně, dodnes zůstal rituál "shakehands" jednou z povinností amerického prezidenta vůči voličům.
Tajná služba akci odsoudila. Považovala ji za provokaci osudu. Prezidentovi strážci ochránili totiž svého svěřence před krátkou dobou před útokem organizovaných anarchistů. Ale prezideritovo přání bylo pro jeho strážce r ozkazem. Mohli udělat jen jediné: postarat se o dokonalejší bezpečnostní opatření. Údělali to dokonce přes prezidentův výslovný zákaz. Ten totiž tvrdil, že se v celé Americe nenajde jediný nespokojenec, který by našel důvod, proč ho sprovodit ze světa. Secret Service rozmístila do koncertního sálu Temple of Musics na padesát tajných agentů. Ti měli zaručit prezidentovu bezpečnost.
Šestého září ve čtyři odpoledne bylo všechno připraveno. Prezident se postavil na stupínek, zřízenci otevřeli dveře, dy chtiví návštěvníci, zpracovávaní už několik dní místním tiskem, se vhrnuli dovnitř. Poli
136
cajti je srovnali do fronty, ta pak pomalu a důstojně postupovala k prezidentovi.
Úklona, potřesení pravicí, odchod. Obřad podáváni ruky probíhal důstojně, srdečně, v klidu.
Pak přišel na řadu muž s pravicí v sádře. Podal prezidentovi levou ruku. Ale pohledný mladík, postupující krok za krokem za ním, měl také pravou ruku v obvazu. Agent tajné služby Ireland si toho všiml, taková náhoda mu připadala podezřelou, řekl si, že se 'na mladíka podívá blíž, položil mu už dokonce i ruku na rameno. Ale mladý muž byl na řadě, ještě krok a stál před svým prezidentem. Agent Secret Service Ireland ustoupil tedy stranou.
Muž se zavázanou rukou se jmenoval Léon F. Czolgosz, pod obvazem, improvizovaným z kapţesníku, měl pistoli značky Iver-Johnson prezidentovi podával levou ruku, pravou zmáčkl kohoutek revolveru. Padly dva výstřely a padl také prezident McKinley. Tajní agenti Secret Service sé vrhli na atentátníka a nešetřili ranami. Někteří přítomní ho chtěli na místě lynčovat, ale napomenutí těžce zraněného prezidenta atentátníka Czolgosze zachránilo. Nasadili mu želízka a odvezli ho do místní věznice.
Lékaři udělali vše, co bylo v jejich silách, operovali raněného, ale našli jen jednu z kulek. Pak víc než týden bojovali o prezídentův život. Nevyhráli. William McKinley zemřel čtrnáctého září.
Léon F'. Czolgosz nevypadal ani jako anarchista, ani jako blázen. Jeho klidný, souměrný,. hezký obličej mohl patřit dobromyslnému pastorovi, bankovnímu pokladníkovi nebo středoškolskému učiteli. Narodil se v roce 1873 v Detroitu v židovské rodině. Rodiče se přistěhovali do Nového světa z polského území. Jeho otec, krejčí Paul Czolgosz, šetřil tak dlouho, až měl dosí na malou farmu a hospodařil na ní se svými dvanácti dětmi. Nedařilo se jim špatně.
Léon se nechoval abnormálně, jak se později snažili tvrdit někteří novináři, snad se jen žačal dřív zajímat o knížlcy než jeho vrstevníci a byl méně dovádivý a víc hloubavý než ostatní. Zpočátku ho upoutala náboženská literatura, později, to už mu bylo třiadvacet, se
137
♀z něj stal zapřisáhlý bezvěrec: Jeho rozhodnutl, skoncovat s katolickou církví, souviselo s jeho politickým vyvojem. Už od svých dvaceti let se zabýval radikálními politickými myšlenkami, ociešel z farmy do města, kde poslouchal na

schůzích projevy anarchistky Emmy Goldmannové. Imponovaly mu útoky proti vrchnosti, začal nenávidět autoritu, pochyboval o prospěšnosti ústavy a zákonů, začal brojit proti všem, kteřf jsou nahoře.
Přitom nenáviděl násilí. Jako dítě netrápii zvířata, naopak, nedokázal pry ublížit ani mouše. A přece se po zralé úvaze rozhodl stát zločincem. Byl tedy blázen?
Psychiatři, kteři ho před procesem vyšetřovali, prohlásili, že je duševně zdráv a se všemi důsledky odpovědný za své činy. Zdá se, že šlo o povrchní posudek, bez anamnézy, bez průzkumu sociálnich vlivů, jaký by neobstál před skutečným odborníkem. Předseda soudu, který zahájil líčení čtyři dny po prezidentově pohřbu, uznal dobrozdání pěti lékařů za dostačujícf, a soudii atentátníka jako zločince zcela odpovědného za. své činy.
Teprve rok poté, když už bylo pochopitelně pozdě, objevil se v americkém tisku jiný názor. Doktor Channing se znovu začal zabývat případem Czolgosz a došel k jiným závěrům. Zkoumal totiž rodinné poměry vyšetřil Czolgoszovy příbuzné a prohlásil, že byl Léon dítě dědičně zatížené.
Odmalíčka byl nadmíru ostýchavý, plachý, často postonávai, jeho povaha se měnila k horšímu, pravděpodo'bně se začal zabývat utkvělou představou, že musí vykonat velký čin, aby na sebe upozornil, cítii se slabým a bezbranným, začal nenávidět všechny, kdo byli "nad ním", a vymyslel si plán, jak zbavit lidstvo nepřítele - prezidenta Williama MeKinleye. Sám přece prohlásil, že byl prezident nepřítelem všech dobrých lidí.
Den před aten.tátem si poslechl v Buffalu jeho politický projev, viděl, jak bouřlivě s ním posluchači souhlasí a došel k názoru, že není dobré, když je někdo tak populární.
Soudili ho třiadvacátého září 1901. Obhájci se příliš
138
nesnažili hájit zájmy pochybného klienta, nechtěli se ukázat ve špatném světle, veřejné miněnl bylo na straně zákona a lidé samozřejmě předpokládali, že atentátník skončí na elektrickém křesle. Snad pro atmosféru, která tolik připominala ovzduší kolem procesu s pomahači herce Bootha po atentátu na Abrahama Lincolna, se psychiatři ani nesnažili o zevrubný posudek o duševním stavu souzeného, bylo přece jasné, že porota může vysiovit jen jediný rozsudek, veřejné minění by totiž nepřijalo jiný.
Za několik hodin vyslechli svědky, soud se poradil, ještě téhož dne vyslovili rozsudek. A devětadvacátého října 1901 přišli brzy ráno dozorci auburnského vězení k odsouzencově cele a odvedli Léona Czolgosze do mistnosti s elektrickým křeslem. Když ho pak pochovali do mělkého hrobu u vězeiiské zdf, polili jeho mrtvolu kyselinou sírovou. Tak sprovodili údajného anarchistu beze zbytku ze světa.
Čtyřiadvacátý prezident Spojených států William McKiniey zemřel čtrnáctého září, pětadvacátým se stal dosavadní viceprezident Theodore Roosevelt, politik ne příliš oblíbený a také ne zvlášt agilní. Když potom několik týdnů po své přisaze rozhořčeně hovořil proti americkým anarchistům, které označil nejen za nepřátele Ameriky, ale za nebezpečí celého lidstva, nemohi tušit, že vlastně brání sám sebe.
Theodore Roosevelt žil ještě plných jedenáct let v klidu a pokoji, i když se vlastně dostal do Bílého domu náhodou, dokázal si později upevnit pozici, byl znovu zvolen a zůstal v čele Spojených států až do 4. března roku 1909. A nebýt neštastné, anebo možná dokonce nahrané autonehody protikandidáta Wilsona, byl by vyšel jako vítěz i z dalších voleb.
Po Rooseveltovi převzal prezidentský úřad dosavadni ministr války William H. Taft. Když se pak chystal po uplynutí prezidentského období kandidovat podruhé, rozhodl se Roosevelt změřit s ním síly a ucházet se o přízeň voličů potřetí. To odporovalo zásadám americké ústavy. Přesto se pustii do volební kampaně, poť ádal mítinky, řečnil na shromážděních, den ze dne získával pevnější půdu pod nohama a víc hlasů. Nebo
139
♀joval s lecjakymi protivníky. Za republikány stál proti němu dosavadrii prezident Taft, za demokraty budoucf prezident Wilson, za socialisty Debs.
Theodore Roosevelt měl štěstf. Jako později Johnson po Kennedym, i on vlastně zdědil prezidentsky úřad. Když se pak po letech pokusil o renesanci vlastní popularity, šlo mu štěstí zase na ruku. Jeho volební tažení americkými státy lze označit za triumfální. Když přijel v říjnu 1912 do Milwaukee, bylo už mnohým znalcům jasné, že dosáhne ve volbách potřebného počtu hlasů. Nikdo však netušil, že se za úspěšným politikem už od prvnfho zářijového týdne plíží podezřely stín. Theodora Roosevelta sledoval piných čtyřiadvacet dní john Nepomuk Schrank.
V jednom z nejhonosnějších milwaukeeských hotelů v Gilpatricku se sešla osmého

října 1912 místnf honorace a každý, kdo sehnal pozvánku. Vždyf se nestávalo každý den, aby místnf političtf pracovníci, ale také bankéři a průmyslnfci, mohli povečeřet s bývalym a pravděpodobně i budoucím prezidentem. Slavnostnf tabule, optimistické přípitky, nadšená hesla a chlapské stisky rukou, pak už má Roosevelt nejvyššf čas, na volebním mitinku na něho čeká dav lidí. Vychází z hotelu, ještě se narychlo loučí, nastupuje do otevřeného vozu, kolem něho tlačenice, řidíč zařadil jedničku, tajemník Martin tahá Roosevelta za rukáv, aby si sedl, je přece už pozdě.
Vtom práskla z davu rána.
Theodore Roosevelt zůstal stát. Jeho zřejmě dobře trénovany osobní ochránce Albert Martin vyskočil a okamžitě popadl silnějšiho muže s knírkem a cvikrem, odzbrojil ho a dovedi ho před Roţosevelta. Lidé se shlukli, desítky rukou sahaly po útočníkovi. Byli by ho
hi v 'eho na mfstě lynčovali, ale sám Roosevelt zasá
prospěch. Tak se podařilo policii dopravit atentátníka Johna Nepomuka Schranka do haly hotelu Gilpatrick. Lidé se hrnuli k vozu. Roosevelt prohlásil, že se mu nic nestalo, a dal řidiči rozkaz, aby jel, voliči čekají. Před řečnickou tribunou se shromáždilo na devět tisíc netrpělivých posluchačů. Zatím netušili, co se stalo. Rooseveltův vůz zastavil před vchodem. Politik vy

6 stoupil s doprovodem na tribunu.
Jedině tajemnik John McGrath věděl, že bývalý prezident krvácí na prsou. Už během jízdy ho přemlouval, aby zajeii do nemoc- nice, musí se dát především ošetřit, voliči počkají. Roosevelt odmítl, vystoupil na řečnickou tribunu a začai mluvit. Chvílemi ztrácel síly, pak se zase vzcho- pil, když po téměř hodinovém projevu málem omdlel a jeho průvodce John McGrath k němu přiskočil, aby ho podepřel, prozradil publiku, co se staio. Rozepjal kabát. Ukázal krvavou skvrnu na košili. Z náprsnf kapsy vytáhl padesátistránkový koncept volebního projevu, kterym projela vrahova kulka. Složka papíru přibrzdila projektil, že už neměi sílu proniknout hiu- boko do hrúdi.
;' Posluchači bouřili nadšenfm: kandfdát na prezident- ; ské křeslo je pravy Američan, hrdina jaký má byt, ' neopustil voliče ani v hodině néjvětšího nebezpečí. Takový politik si zaslouží důvěry. Odvezli ho do nemocnice, kde osobní lékař doktopr Lambert konstatoval: kulka kalibru 38 prošla konce - tem volební řeči a pouzdrem na bryle a uvízla v prs- ním svalu. Mířila však přesně k srdci. Atentátník vypadal jako spořádaný středoškolský profesor. Měl vysoké čelo, jemné prořídlé vlasy a tě- kající pohled. Rozhodně by ho sotvakdo podezříval z anarchismu, nikdo by neřekl, že takhle vypadaji zlo- činci.
A přece se dlouho připravoval na vraždu. Téměř měsic siedoval Theodora Roosevelta na každém kroku, jezdil s ním ze státu do státu, někdy stál v da- vu nadšených straníků těsně vedle něj, chtěl střelit, ale zatím nenalézal dost odvahy. johann Nepomuk Schrank byl odmalička podivín. Narodil se 5. května 1876 kdesi u Mnichova. Tam vy- růstal v izolaci, bez rodičů, u pěstounů Dominika a Anny Flammangových. Nedařilo se jim dobře, Dominik i.. Flammang nebyl spokojen s bavorskými politickymi poměry, dohodl se s teţhdy už třináctiletým chráněn- ' cem Johannem, a celá rodina se v roce 1889 přestě- ! hovala do Spojených států. i
Flammangovi zvolili dobře, měli štěstí. Brzo si ote- vřeli hospodu na jedné z newyorských předměstských . 141
♀ulic, dospivajícf John v ní pracoval jako číšník. A dovedl se otáčet, byl ţsnaživý, podnikavý, našetřii si slušnou částku, za pár let převzal podnik pěstounů do vlastni režie. Dařilo se mu výborně, zapomněl na svfzelný život ve staré vlasti, stal se americkým viastencem. Když měl na kontě asi pětadvacet tisíc, přestal pracovat a věnoval se jenom zálibám. Schrank totiž nebyl ani rozeným putykářem, ani vášnivým podnikatelem, kterému je zisk nade vše. Přesvědčil se, že si to může dovolit, v roce 1906 prodal podnik, stáhl se do ústrani a začai žít osamělým životem podivína. Četl knížky a psal básně, a celé dlouhé dny snil. Sny se od tisté doby staly jeho jediným životním zájmem. Vedl si podrobný deník. Zapisoval si obsahy vysněných příběhů, jako by chtěl po sobě zanechat protokol o vývoji své duševni nerovnováhy. John Nepomuk Schrank byl tichý blázen a nikdo to netušil.
Už v roce 1901 si zapsal do deníku záznam hrůzostrašného snu. Viděl márnici a rakev, nebožtík se najednou pohnui, posadil se, a spicí Schrank v něm poznal zavražděného prezidenta McKinieye. Vedle rakve stál mnich v černém hábitu. McKinley pomalu zvedl paži, napřímil ukazovák a namířil jej na mnicha. Pak řekl: "To je můj vrah!" a zase si lehl do rakve, definitivně mrtvý. John Nepomuk Schrank pohlédi ve snu do mnichovy tváře a zhrozil se. Byl to maskovaný Theodore Roosevelt.

Proč se duševně labilnímu Schrankovi zdál v roce 1901 tak morbidní sen? Noviny byly plny zpráv o procesu s MeKinleyovým vrahem, ale také článků, v nichž autoři oslavovali nového prezidenta Roosevelta, antebo pochybovali o jeho schopnostech, v mnoha případech však shodně psali o náhodě, kfierá ho přivedla do čela amerického národa. Thteodflre Roosevelt ste stal prezidtentem proto, že b'IcKinley zemřel násilnou smrtí. Vzájemná souvíslost,chorobná fantazie a známá kriminalistická poučka: "Cui bono", a vychází rovnice: Roosevelt je MeKinleyův vrah, on totiž má z MeKinleyovy smrti největši prospěch.
Víc než deset let se chovai spořádaný americký
142
občan Schrank nenápádně, zapisoval si sny, skládal verše a žil životem pokrokového měšťáka. V roce 1912, v době, kdy se bývalý prezident Rooseveit začal znovu ucházet o přízeň voličů a chystal se potřetí kandidovat, vrátfl se i do Schrankova snu. V noci z dvanáctého na třináctého září 19I2, kdtţž Schrank seděl u psacího stolu a dopfsoval jakousi báseň, měl najednou zcela jasné vidění. V jeho podrážděné představivosti se znovu objevil mrtvý prezident McKinley, oslovil ho a zcela zřetelně ho požádal, aby nedopustil tak velkou urážku amerického národa, aby zabránil jeho vřahovi Rooseveltovi v návratu do Bílého domu.
Schrank považoval přáni mrtvého za rozkaz. Od té chvile začal sám sebe přesvědčovat, že si ho prozřetelnost vybrala, aby pomstil smrt prezidenta, aby zbavil americký národ kletby a odstranfl vraha, který nejen že zůstal nepotrestán, ale chce se dokonce už potřPtí stát prezidentem.
Koupil sf revolver značky Smfth ţ Wesson, ráže 38, sbalil kufr a vydal se po Rooseveltových stopách. Několikrát se dostal do těsné blizkosti své oběti, ale nejistota psychicky nestálého člověka, strach a rozechvění mu zabránily, aby vystřelil: Před hotelem Gilpatrick v Milwaukee se pak přece jen osmělil a zmáčkl spoušf.
Neodsoudili ho, a mnozf to tušili už před procesem. Lékařské vyšetření vyznělo jednoznačně: John Nepomuk Schrank nebyl duševně zdráv, nemohl tedy odpovídat za své činy. Poslali no do ústavu, on se s tím smiřil. Třicet let prožil za zdmi blázinců, nikdo ho nenavštěvoval, nikdo mu nenapsal. Zemřel ve věku šedesáti sedmi let, 15. září 1943, v den dvaačtyřicátého výročí osudného snu, v němž mu mrtvy prezident McKinley dal příkaz ke zločinu.
Atentát pomateného Schranka, který nebyl ani anarchistou, ani politickým fanatikem, jsdnal jen ze své vlastni pošramocené vůie, měl kupodivu dalekosáhlé politické nášlţedky a málem dopomohl Theodoru Rooseveltovi ke třetímu zvolení pţţezidentem Spojených států. Jeho chlapské chování po útoku, kterého si Američané tak velice váží, vyneslo kandidáta na
143
'.I..
♀vrchol popularity. Zbytek volební kampaně vyzněl zcela v Rooseveltův prospěch. Veřejné mínění, které původně rozhodně nebylo nadšeno jeho pokusem O opětnou kandidaturu, se bezvýhradně postavilo na jeho stranu. Po celou dobu, co se léčil v nemocnici, udržoval tisk, usměrňovaný jeho tajemníky a spřízněnými politiky, náladu voličů. Když se pak Roosevelt, už dva týdny po atentátu, objevil na ohlášeném volebním mítinku v newyorské Madi.son Square Garden, ; přišlo mu vzdát hold na sto tisíc nadšených volivů. Uspořádali mu takové ovace, že žádný z politických proroků nepochyboval o jeho volebním vítězství. A přece dopadlo všechno jinak.
Američan, vychovany legendami o Divokém západě, smeká před prostým hrdinstvím mužů tvrdých pěstí a rychlých koltů. V podstatě je však sentimentálním tvorem. Dojímají ho neštastné lásky filmových smolařů, nadšeně tleská rváčům na straně zákona. Roosevelt se přes noc stává hrdinou číslo jedna, má tedy všechny šance.

Pak se ale proti štastně absolvovanému neštěstí objeví jiná tragédie a přebije tu první. Demokratický kandidát na prezidentský úřad Woodrow Wilson obětí automobilové havárie! Všechny telegrafy vyfukávají vzrušující text, zvláštní vydání přinášejí palcovými titulky informace o nové senzaci. Američané očekávají každou další zprávu s nevšední účastí, když se později dozvídají, že Wilson nezahýnul, zřejmě se uzdraví, stává se okamžitě středem pozornosti. Autonehoda je v roce 1912 něco zcela nového. Američan zapomíná na Roosevţlta a do jeho podvědomí nastupuje na jeho místo oběť technického pokroku Wilson. Když se později, zřejmě pod patronací reklamních odborníků, objeví v některých novinách-dohady, zda ve skutečnosti nešlo o atentát spáchaný na demokratického kandidáta jen dosud neobvyklou, moderní metodou, má Wilson vyhráno.
Zvolili ho sedmadvacátým prezidentem. Dostal 435 hlasů, zatímco Reosevelt musel odejít s nepořízenou , s pouhými 88 hlasy. Atentátník Schrank, který ho svým

výstřelem vynesl na výsluní popularity, mu už
144
nemohl pomoci. Dozvěděl se o jeho porážce za mřížemi ústavu pro duševně choré až o sedm let později, 6. ledna 1919, když Theodore Roosevelt zemřel.
Proti osamělým, a navíc pomateným vrahům není obrany. Tajná policie může odhalit rozsáhlé spiknutí politických odpůrců, kteří s důkladností generálů připravují atentát, ale sotva se jí podaří zneškodnit nenápadného muže z davu, jenž se se svým úmyslem nesvěřil vůbec nikomu. Theodore Roosevelt varoval před nebezpečím Czolgoszů a jen s obrovskou dávkou štěstí se sám vyhnul smrti při Schrankově výstřelu.
Pak si atentátníci přece jen dali delší čas pokoj. Plných dvacet let mohli američtí prezidenti žít a pracovat v klidu. Až došlo v roce 1933 k atentátu na jednoho z nejoblíbenějších a politicky nejzasloužilejších amerických prezidentů Franklina Delano Roosevelta. Je to podivná historie s neuvěřitelnou motivací. Důvodem k atentátu byly, zdá se, atentátníkovy žaludeční potíže.
Florida, patnáctý únor 1933. Mondénní Miami čeká na svého nového prezidenta. F. D. Rotosevelt byl populárním politikem, když v roce 1932 zvítězil ve volbách, věřili všichni, že bude i úspěšnţţm prezidentem. Chystají se na jeho návštěvu s nadšením.
Roosevelt vyhrál volby, ale musel čekat na uvedení do funkce. Měl pár týdnů času, tak se vydal na jednu ze svých častých cest po Spojených státech. Skončila na Floridě. Přijel do přístavu v Miami na jachtě NourmahaZ milionáře Vincenta Astora, s nímž strávil na moři deset klidných dní, lovil ryby, četl a odpočíval, diskutoval o svých politických plánech.
Byl příjemný vlahý večer, Miami se vyšňořilo jako o karnevalu. Girlandy, lampióny, na každém kroku vlajky a pár transparentů s Rooseveltovým jménem. V Baţjront Parku na pobřeží Biscaţne vyhrává vojenská kapela, dav čekajících se hemží, prezident tady už dávno měl být. Pak přistává jachta a lidé jásají. Roosevelt je zdraví, vypadá výborně, opálený, odpočatý, spokojený a sebevědomý. Nastupuje do připraveného buicku, mává kloboukem na pozdrav. Vůz míří k Baţf ront Auditoriu, kde má Roosevelt promluvit.
Asi třicet minut po deváté se konečně objeví kolona
145
4
♀automobilů, lidé jim zastoupi cestu, bouřlivě zdravf svého prezidenta, on se trochu zvedne na zadnfm sedadle otevřeného vozu a mluví ke svým voličům. Jen krátce, pozdrav a poděkování za podporu ve volbách.
Houfţem namačkaných lidf se prodírá nenápadný muž. Zřejmě přišel pozdě, chce se dostat co nejbliž, ale prosazuje se neurvale, ještě se zdržf incidentem s jiným divákem, ale pak se dav zavlni, pohltf jej a vynese snad jen deset patnáct kroků od prezidentova vozu.
To právě Roosevelt končf projev, na stupačku jeho buicku vyskočí chicagský starosta Čermák. Také on chce pozdravit nového prezidenta. Snad ještě ani nezačne mluvit, když onen muž v davu, který se mezitfm dostal do bezprostřední blízkosti, bleskově vytáhne pistoli a vypálí na Roosevelta všech pět ran.
Lidé si zpočátku neuvědomili, že se vůbec něco stalo. Kapela vyhrávala, diváci vykřikovali, když mnoho miliónů posluchačů zaslechlo v rozhlasovém přenosu osudné rány z pistole, nenapadlo nikoho z nich, že by mohlo jít o atentát. Všichni předpokládali, že práská ohňostroj.
Ale starosta Čermák se svezl k zemi. Rooseveltův osobní strážce Gennerich okamžitě skočil prezidentovi na pomoc, a pochopil, že výstřely mířené na Roosevelta zasáhly Čermáka a dalšf lidi z davu.
"Zastřelím všechny prezidenty!" vykřikl ještě atentátník, ale to už se ho chopili někteří z dvou set policistů, zajišťujících prezidentovu bezpečnost. Roosevelt se napřimil, řekl, že se mu nic nestalo, odstrčil Gennericha, který se ho snažil chránit svým tělem, a prohlásil, že nestojf o to, aby za něj umírali jiní.
Pro další posouzenf případu je třeba zopakovat: atentátnfk vystřelil z revolveru pět ran. Jedna kulka zasáhla chicagského starostu Antonina J. Čermáka. Dvě další lehce zranily na hlavě dva muže. Hůř na tom byla žena, kteţá skončila v nemocnici s průstřelem hrudníku. Konečně poslední, pátý postižený, vyvázl se škrábnutím. Atentátník se jmenoval Joe Zangara a stŕf: lel z pětiranného Smith-Wessonu kalibru 32.
146
Odmalička mu říkali "il nono" - trpaslík, protože přiliš nevyrostl. Giuseppe Zangara byl Kalábrijec, narodil se 7. září 1900 v jihoitalském Ferruzzanu, v kraji bídy a sociální nejistoty, v chudé oblasti bez průmyslu, s pověstným prostředim jihoitalských slumů a hrdých chlapů, kteří při každé příležitosti

sahají po noži. Vyučil se zednfkem, jako ostatně skoro všichni muži z tohoto kraje. A tak jako už jeho otec a mnozí ostatní, potýkající se od koiébky s hladem a bídou, živelně nenáviděl ty, kteří mají víc, jsou u vesla, ve vládě, prostě na druhé straně barikády.
Když mu jsou dva roky, umírá mu matka. Macecha ho nenávidí, protože je hladovým krkem navíc. Dřív než do školy musí do práce, když je mu šest, vydělává si už u sedláka. Tvrdá škola, ale v Kalábrii nedá nikdo nikomu zadarmo ani centessimo, v Kalábrii jsou totiž všichni chudí. Giuseppe si začíná uvědomovat sociálni rozdíly, jeho nenávist vůči majetným sílí.
U sedláka dostává mizernou mzdu a chudou stravu. Giuseppe se proto rozhodne změnit pána. Je mu deset či dvanáct, a už pracuje u cihlářské pece, vyvážf a naváží cihly, vydělává sice víc, ale za neuvěřite.lně tvrdých podmínek. A tady poprvé dostává žaludečni záchvat.
Později se hodně diskutovalo o Zangarově nemoci. Byla jednim z psychických podhoubí jeho utkvělé představy. Nikdy se nepodařilo zjistit, oč vlastně šlo. Mnozí dokonce tvrdili, že bolesti simuluje, má potřebu sám sebe litovaťjţe mu dobře, když. trpí víc, než je pravda. Zangara byl možná hypochondr, ale docela jistě psychicky vyšinutý člověk.
Od počátku svaloval vinu za všechno své trápení na ty nahţoře. Však se jim jednou pomsti: zabije králţ, prezidţnty, pány generálního ředitele a bude pokoj. Když mu bylo sedmnáct, musel na vojnu. Žaludečních křečí se sice nezbavil, ale měl víc času na přemýšlení o zvráceném světě. Rozhodl se zabít italského krále Viktora Emanuela. Nedostal se k tomu. Odveleli ho do Alp a na frontách první světové války neměl příležitost setkat se s králem. V roce 1923 se pak nalodil na vystěhovaleckou lod'. S mnoha Sicilany vy
147
ţ:i
,. I
; !.
♀stoupil na manhattanské molo s nadějí, že v nové zemi na něj čeká šťastný život.
Neví, co chce, jeho myšlenky chodí klikatými chodníčky. Sotva se doví, že v Americe nevládne král, ale prezident, rozhodne se zabít ho. Prezident Coolidge přece může za to, že on, ubohy a chudý Talián trpí chronickými bolestmi. Vzali ho do zednické party. Italové byli pověstní dobrou prací a mnohé z americký ch mrakodrapů vyrostly právě pod jejich rukama. Pracoval od slunka do slunka a neměl čas přemýšlet. Žil osamělým životem, nepil a nekouřil, nechodil utrácet s děvčaty, siušně vydělával, zanedlouho si ušetřii hezkých pár set dolarů a mohl si koupit auto.
Z ubohého Nona se stal Američan k nerozeznání od astatních přistěhovalců se slušným kontem, s dobrým vozem, s nadějnou perspektivou. Jenže Nono Zangara trpěi utkvělou představou. A tak se postupně rozhodl zavraždit prezidenta Coolidge, později Hoovera a nakonec Roosevelta. Když se mu k tomu naskytla příležitost, věřil, že mu ji nahrála sama prozřetelnost.
Joe Zangara už dávno přešel z jedné strany hřiště na druhou. Měl úspěch a tak dobrý příjem, že se mohl přestěhovat na Floridu. Tam bylo pro rozeného Itala přijatelnější podnebí. Pak se dozvěděl, že prezident přij.ede 'do Miami. Šel do místní zastavárny a ze zásob propadlých předmětů si za osm dolarů koupil Smith ţ Lllesson a deset nábojů. Víc nepotřeboval. Pět patron nastrkal do bubínku, dalších pět schovai v kapse pro všechny případy.
Nono Zangara se rozhodl pro atentát třináctého února, patnáctého vystřelii, dvacátého stál před soudem a měsíc poté usedl na elektrické křeslo. Lékařský posudek charakterizoval vraha vyhrožujícího, že zabije všechny prezidenty, jako "psychopata s utkvělými představami, které jsou v rozporu s vžitým společenským řádem".
Soudce Collins přečetl rozsudek, na jaky čekala veřejnost. Nono Zangara dostal pro pokus vraždy a za těžké ublížení na těle celkový trest ve výši osmdesáti let. Když vyslechl verdikt, začal se smát. Pokřikoval na soudce, proč mu nedal celých sto. Brzy poté ho
148
přešel smích. Starosta Čermák podlehl zranění. Zangara už nebyi jen potenciálním vrahem, ale sku- tečným. Musel znovu před soud. Tentokrát vyslovil soudce Thompson rozsudek smrti. Nepatřil však potrhiy Kalábrijec spíš za mříže ústa- vu pro choromyslné? Do poslední chvíle se choval jako v reklamnim fil- mu. Křečovitě hrál roli mučednika v zájmu lepšího zítřka. Aspoň v koutku svého vědomí se považoval za spasitele, ale choval se jako tvrdohlavý kluk.
Odmíti , kněze, věři přece jen ve svou vlastní osobnost. Když ho brzy ,ráno vyzvedli v cele smrti, odstrčil strážce a oznámil, že půjde sám, nemá

totiž z elektrického křes- la vůbec žádný strach. Suverénně vešel do popravčí místnosti a se smichem se naposledy v životě posadil. Rozhlédl se místností a začal se rozčilovat. Spasitel lidstva, postrach králů a prezidentů se zlobil, že ne- pozvali reportéry, jeho slavnau smrt si nikdo ani ne- vyfotografuje ani nenafilmuje. Když se utišil, navlékl mu kat masku s kontakty. Nono Zangara se rozloučil s tímto světem výkřikem plným rozhořčení. "Tak dělej! Zmačkni konečně ten knoflík!" A kat ho poslechl. á ' Popravili ho, pochovali ho, zapomnělo se na něj. Ale případ z Bay f ront Parku se přece ještě jednou vynořil J nad hladinu historie a vzbudil senzaci. Vznikly totiž pochybnosti, zda byl Zangara skutečně Čermákovym vrahem. , V roce 1959 propustili z věznice Rogera Touhyho, šéfa jednoho z amerických gangů a někdejšího kon- kurenta legendárního Ai Capona, a bývaly vězeň pu- blikoval pozoruhodné vysvětlení tehdejších událostí. Antonín J. Čermák, původem Čech, nastoupil do funkce starosty v roce 1931, tedy v době, kdy život města ovládaly zločinecké gangy. Jako později Robert Kennedy, i on se hned pustil do rozsáhlé akcţ proti organizovaným zločincům, vyhlásil jim válku a od po- čátku vítězil. Za dva roky padlo v chicagských ulicích na dvě stě nebezpečných gangsterů. Většina poražených patřila do A1 Caponových šiků. Tak velk.'y úspěch si nikdo nedovedl vysvětlit. Proto 149
♀se objevily dohady, jak jej starosta Čermák a jeho policisté dosáhli. Podle jedné z verzí se Čermák tajně spolčil s konkurenčním gangem, jemuž kraloval boss T ouhy. Ten se pak po boku chicagské policie pustil do decimování nepřátelských řad. Touhy měl později prohlásit, že mu Čermák za spojenectví slíbil místo chicagského policejního ředitele.
Dosud se říkalo, že starosta Čermák zahynul neštastnou náhodou místo Roosevelta, že ho zasáhla kulka určená prezidentovi. Nikdo o tom nepochyboval, sám Čermák také ne. Když umíral, řekl Rooseveltovi větu, která je vtesána do kamene na jeho pomníku v Batf ront Parku v Miami (Florida).
`"Jsem rád, že jsem to byl já a ne vy!`
Roger Touhy však prohlásil, že se všichni mýlili. Chicagského star ostu nezastřelil Joe Zangara. V davu lidí, kteří přišli pozdravit nového prezidenta, stál nedaleko Zangary ozbrojený zabiják z Caponova gangu. Čekal na příležitost. Když začal Zangara pálit na Roosevcita a vznikla panika, vystřelil gangster na Čermáka a trefil. Tak se Al Caponovi lidé pomstili muži, který se jim nebál vyhlásit válku.
Není jiného důkazu než Touhyho prohlášení, jeho tvrzení je však logické. Nono Zangara měl pětiranný bubínkový revolver. Mohl tedy vypálit, a skutečně vystřelil, jen pět kulek. Ale po atentátu bylo šest zraněných: starosta Čermák, dvě ženy, dva muži a další chodec. jeden z nich tedy musel mít v těle kulku z jiného revolveru.
Pitevní protokol dokazuje oprávněnost této teorie: kuika, která zasáhla Čermákovy plíce, měla ráži 45. Zangara prokazatelně pálil z revolveru ráže 32. Ten u něj také policie našla.
Byl tedy nešfastný Giuseppe Zangara zvaný Nono vůbec vrahem?
12 SARAJEVO 1914
Procházejí tmavym dvorem. Z jedné strany hromada beden, z druhé rozsvícená okna tiskárny. Vzadu dlouhý nízký barák, snad bývalé skladiště. Dveře na petlici. Přţkročí práh a stojí v ponuré svatyni,
Temné stěny, v koutě dvě tři židle, uprostřed místnosti stůl, přikrytý černým suknem. Dvě hořící svíčky, krucifix, pistole, dýka a granát. Za stolem postava v černém hábitu, přes hlavu kápi s vystřiženými otvory pro oči. Ti tři stojí těsně vedle sebe, Trifon Grabež, Gavrilo Princip a Nedjelko Čabrinovié.
" "Připravte se k přísaze!
Zvedají hlavy. Temná postava rozprostírá na stůl viajku s umričí lebkou a zkřiženými hnáty. Mtažský hlas začne tiše předříkávat:
"Opakujte po mně! Přísahám při vstupu do organizace Sjednocení nebo smrt, při slunci, které mě hřeje, při zemi, která mě živi, při bohu všemohoucfm, při krvi svých předků, přísahám na svoji čest i na svůj vlastní život, že od této chvíle až do své smrti budu věrně slouţit této organizaci, kdykoliv připraven přinést pro ni každou obět. Přisahám na svoji čest i na svůj život, že bezpodmínečně splním všechny rozkazy. \Techt mě soudí bůh a moji druhové, jestliže vědomě
" či nevědomě poruším či nesplním tuto přísahu . . .
Nejdřív opakují jeho slova, pak jeden po druhém podepisuji text přísahy. Ještě předtím, než jim oznámí čisla, která pro budoucnost nahradí v konspirativním styku f ejich jména, vstupuje do místnosti další postava v černé kápi. Zahalený muž jim beze slova podá ruku a bratrsky je obejme. Tak jako se zjevil, mizí pak šéf" za závěsem.
" "Jste připraveni splnit svůj čestný úkol?" ptá se průvodcţe:

,;Jsme připraveni!" odpovídají současně.
151
♀Zakuklţenec otvírá nádobku s nálepkou "jed" a podává každému jednu kapsli.
"Je to cyankáli," říká na vysvětlenou. "Působi okamžitě, bez bolesti. Polkneš a nevíš už nic. Jen mrtví `
dovedou mlčet. Sjednocení nebo smrt!`
Jako svátost přijmou z jeho rukou jed a odpovídají na pozdrav:
"Sjednocení nebo smrt!
Pak vycházejí do noci a najednou jsou sami: Gavrilo Princip, Trifko Grabež a Nedjelko Čabrinovič právě slavnostně odpřisáhli, že zavraždí rakouskouherského následníka trůnu arcivévodu Františka Ferdinanda.
Dragutin Dimitrijevič, zvaný Apis, byl už před lety jednou z íistředních postav akce tajného spolku "Zachránců vlasti" proti králi Álexandrovi a jeho manželce Draze Mašínové. Velel jednotce spiklenců při vpádu do bělehradského konaku, byl raněn, ale uzdravil se, o necelých deset let později stál opět v zákulisí sarajevského atentátu.
On a jeho kolegové pomohli na trůn Alexandrovu nástupci Petru Karadjordjevičovi, ten jim byl pochopitelně vděčný, nic tedy nebránilo jejich kariéře. Nic mimo kolegy v důstojnickém sboru. Nechtěli sloužit s vrahy. Proto se někdejší spiklenci tajně scházeli dál, zpočátku se jen kolaktivně bránili útokům, později se začali aktivně zajímat o politické dění, založili tajný spolek Ujedinjenje i1i smrt - Sjednoceni nebo smrt, a znovu zasáhli do historie.
Dragutiri Dimitrijevič byl rozený spiklenec. Za krále Petara se stal šéfem srbské tajné služby, povýšil na podplukovníka generálního štábu, měl nekontrolovatelnou pozici; ,ovládal stovky agentů po celém Balkáně, měl v rukou značnou moc. Rozhodl se, že jí využije k uskutečnění politického programu - ke sjednocení jižních Slovanů proti ha.bsbursk2 monarchii.
Zpočátku ho považovali za snílka. Pak ale zvítězili v roce 1912 Srbové s Bulhary, Černohorci a Řeky nad Turky v první balkánské válce a Apisova myšlenka se už nezdála tak neuskutečnitelnou. Když o rok -později, v druhé balkánské válce, získaly srbské pluky dokonce
152
i Makedonii, zdála. se cesta k realizaci plánu otevřená. Plukovník Apis se pustil :do boje na skryté frontě.
Za bělehradského krvavého puče v roce 1903 se vyznamenal poručík Vojislav Tankosič, postaral se o likvidaci nenáviděných ;,princů", královniných bratrů, ještě v noci postavil před popravčí čety Nikolu a Nikodéma Lunjevicovy. Po atentátu na Františka Ferdinanda se jeho jméno objevilo na prvních stránkách světových listů. Rakousko- uherské ultimátum srbské vládě uvádělo majora Tankosiče jako organizátora atentátu. Pro mnohé neinformované se tedy stal iniciátorem první světové války. Nebyl však vedoucí osobností tajné organizace Sjednocení nebo smrt, které se všeobecně říkalo Černá ruka. Stratégem i vojevůdcem byl plukovník Apis. Pod jeho vedením se stala Černá ruka silnou politickou složkou.
A nebyla jediná. Sesterská organizace Mladá Bosna a dalmatská Va1 sţe rovněž stavěly za radikální metody boje. Zatímco se rakousko-uherská vláda snažila zasít símě rozkolu mezi Srby a Charváty, začaly se tajné organizace vyzbrojovat. A brzy se objţevily výslţedky.
Po anexi Bosny a Hercegoviny se rozjel císař František Josef na inspekční cestu a málem na to doplatil. Třetího června 1910 stál v Mostaru Bogdan Žerajič s odjištěnou pistolí a chystal se císaře zastřelit. Atentátník se dostal na dva na tři kroky k Františku Josefovi, nakonec ale nenašel dost odvahy a nevystřelil. Ale už dva týdny poté, 15. června 1910 si počkal v Sarajevě na mostě přes řeku Miljacku na zemského guvernéra generála Marijana Varešanina. Ten se vracel v kočáře ze zahájení prvního.zasedání nového sněmu (sabor) s pobočníkem majorem Wolfgangem Hellerem. Žerajič se opět dostal do nejtěsnější blízkosti a vypálil na guvernéra pět ran. Všechny šly vedle. Šestou kulku si nechal pro sebe. Zemřel na mostě, aniž splnil úkol, ale přesto se stal hrdinou a příkládem pro ostatní, vzkřísil kosovský mýtus.
Turci, vedení sultánem Muradem, porazili 28. června 1389 na Kosově poli srbské pluky. Srbský vojevůdce Lazar zahynul, ale vítězství nepřežil ani turecký sultán. Před bojem anebo snad během bitvy, vnikl srbský
153
♀rek Miloš Obilič do tureckého tábora, dostal se do sultánova stanu a proklál nepřitele mečem. Stal se hrdinou, tyranobijcem. Za krutého útlaku (turecká okupace trvala plných pět století), přerostla událost v mýtus a svátek svatého Víta - Vidou dan byl pra srbské vlastence dvojnásob pamětním dnem: připomínali si výročf ztráty svobody, oživovali si tím pocity povinnosti pomstit se za

porážku a oslavwali čin hrdinného atentátníka. Pět set dvacet pět let poté, rovněž 28. června na Vidov dan, došlo k sarajevskému atentátu.
Revoluční. mládež se organizovala. Vladimír Gačinovič, jeden z předních vůdců mladých, musei za hranice, jinak by byl skončil ve vězeni. Odjel do Švýcar, tam studoval; tam se také stýkal s ruskými revolucionáři a za čas se objevil pod falešným jménem a s padělanými doklady opět v Sarajevě. Danilo Ilič, učitel a hodinář, byl dokonalvm technikem revoluce, vyznal se v bombách a ve strategii. Oskar Tartalja byl jedním z těch, kdo se v roce 1912 zúčastnili protestní demonstrace studentů záhřebské univerzity za národni sjednoceni.
Studenti bojovali s policií, na školách se stávkovalo, vláda se rozhodla pro represivni opatřenf, zrušila charvátskou ústavu, jmenovala Slavka Cuvaje vládním komisařem s rozsáhlou plnou mocí. A revolucionáři začali okamžitě uvažovat o možnostech, jak se ho zbavit.
Luka Jukič se rozhodl, přihlásil se u Apise, ten ho odkázal do teroristické školy majora Tankosiče. Naučili ho střílet z revolveru a zacházţet s bombami, dostal zbraně a požehnání na cestu. Pak ho organizace propašovala přes hranice a on se objevil v Sarajevě. Chtěl zastřelit bána Cuvaje o procesi na Božim těle, když už ho m.ěl málem na mušce, zaváhal. Později prohlásil, že se bál, aby nepostřelil děti, přihlížející průvodu.
Ale nevzdal se plánu. Už dva roky poté si počkal na Cuvaje, když se kolem poledne vracel ze slavnosti. Ve voze seděla ještě komisařova manželka a pobočník Ivo Hervoič. Luka Jukič stál na chodniku, když automobil přijel na roh ulic Mesnička a Lysinského, vystřelil.
Netrefil však bána Cuvaje; postřelil jeho adjutanta. Hervoič po čtrnácti dnech zemřel. Jukič už neměl možnost napravit chybu, policie se za ním pustila, on se bránil, zastřelil ještě strážníka Borščaka a zranil několik dalších. Nakonec ho dostihli a zatkli. Později ho odsoudili k smrti, ale dostal milost, trest mu změnili v doživotní žalář. Revolucionáři plánovali několikrát jeho osvobození, ale žádný z plánů se nepodařilo realizovat.
Stjepan DojčiE se narodil v Ludbregu, vyučil se malířţm, vystěhoval se do Ameriky, kde pracoval v emigrantských spolcich. Za tři roky se vrátil do Charvátska s úkolem zavraždit tyrana Cuvaje. Přijel do Záhřebu na podzim v roce 1912 a začal Cuvaje sledovat. Přiblížit se k němu nemohl. Policie komisaře dobře chránila. Dojčič jezdil za vyhlédnutou obětí po celé zemi, pronásledoval Cuvaje dokonce do Budapešti, do Terstu, do Rijeky, celpho půl roku se snažil přiblížit na dostřel, ale bez úspěchu. Tak vystřelil ria nového charvátského bána barona Ivana Skerletze a zranil ho na ruce.
Před soudem prohiásil:
"V Americe je úplná politi.cká svobţda. Nám Charvátům a Slovincům ji vzali. Okradli nás ţo všechno, i o právo na život. I v Číně je dnes větši svoboda. Vzali nám i tu naši stejně už okleštěnou autonomii. Všechna důležitá místa obsadili Maáary. Nezbývá nám než stěhovat se do Ameriky. Nemáme ani shromažd'ovací právo, ani svobodu tisku. Kdyby o tom věděli Američané a dozvěděli se, jak pokorně ten útlak snášime, pohrdali by námi jako dobytkem."
Stále víc mladých se organizovalo v opozičních spolcfch. V květnu 1914 se pokusil o atentát na arcikniţete Salvatora a bána Skerletze student obchodnf akademie jakov Šefer. Počkal si na oba potentáty před záhřebským národním divadlem, vytáhl pistoli a ebtěl vystřelit, alţe tajný agţent, který stál nedaleko, mu v tom zabránil.
Revolučnf sku.pina Omladirta pod vedením Gačinoviče (řidil své druhy ze Švýcarska) se zabývala plánem na odstranění zemského hejtmana Bosny a

♀Hercegoviny Potiorka. K akci však už nedošlo. Objevila se totiž daleko zajímavějšf možnost - do Bosny měl přijet sám následnik trůnu arcivévoţda František Ferdinand.
Někdy koncem března 1914 vyšla v záhřebském deníku "Istina" noticka s oznámením, že ste v letních měsících chystají v sarajevské oblasti manévry rakousko-uherské armády pod osobním velením arcivévody Františka Ferdinanda. Básník Jovan Varagič zprávu objţevil, a protože věděl, že bělehradská skupina Mladá Bosna uvažuje o atentátu na následníka trůnu, vystřihl noticku, magistrátní úředník Pušara ji pak nalepil na papír, napsal na něj kaligrafickým písmem pouhé "Zdravo", vložil ji do obálky a poslal na adresu Nţedjelka ţabrinoviče, hostinec Zlatna moruna, Zelţené náměstí, Bělehrad. Ještě téhož dnţe, kdy došla, dostal ji na stůl šéf organizace Dragutin Dimitrijevič-Apis.
Nelze předpokládat, že ho ta zpráva překvapila. Náčelník ţsrbské zpravodajské služby musel mít informace o chystaném vojenském cvičenf určitě dřiv než redaktor záhřebských novin, ale nechtěl se ukvapit. Ostatní nebyli tak trpěliví. Ilič odjel s falešným pasem do Švýcar, aby tam .připravil s Gačinovičem plán.

V Bělehradě ho však předběhli. Typograf tabrinovič, student Gavrilo Princip, Milan Ciganovič a Trifko Grabež se spojili s majorem Tankosičem. Prozíravý stratég Apis se prý ještě předtím pojistil proti možným následkům. Předpokládal, že násilná smrt arcivévody Františka Ferdinanda může mft dalekosáhlá politické následky. Na světovou válku pochopitelně ani on nepomyslel.
Většina autorů, zabývajicfch se problematikou sarajevského atentátu [říká se, že vyšlo na tři tisíce publikací], uvádí epizodu z diplomatického zákulisí, o jejíž pravdivosti anebo aspoň pravděpodobnosti dlouho nikdo nepochyboval. Plukovník Apis se údajně spojil, ještě předtím než dal souhlas k zahájení akce, s ruským vojenským přidělencem v Bělehradě Viktorem Alexejevičem Artamonovem a v deišim přátelském rozhovoru se ho zeptal na stanovisko jeho vlády v přf
158
padě, kdyby se Srbsko dostalo do válečného konfliktu s Rakousko-Uherskem. Apis sice zdůrazňoval, že jde čistě o jeho osobní zvědavoţst a akadţemickou debatu, bez jakékoliv souvislosti se současnými politickými událostmi, během rozhovoru, který stále zůstával v diplomatické rovině velmi opatrného otukávání partnera, se přece jen j'akoby mimochodem zmínil o Františku Ferdinandovi. Ataše Artamonov prý okamžitě pochopil a než se rozloučil, ještě se zeptal:
"Máte spolehlivé lidi?"
Tři muže," řekl Apis: "Rakouské státni přislušníky. , "
Bosňan .
"Dob r, počkejte pár dní na odpověd."
Pak rychle odjel do kanceláře, zašifroval zprávu a dal ji vyslat do Petrohradu. Když došla za tři dny odpověd, objevil se opět v Apisově pracovně.
Nej'dřiv se hezkou chvíli bavili o počasí, probrali klepy z bělehradského diplomatického zákulisí, najednou se však carský vojenský ataše přímo ptá na stanovisko krále Petara.
Apis je připraven, okamžitě odpovídá: " Ten brzy odstoupíi
" Artamonov vyslechne sdělenf, aniž pohne brvou, pak se zeptá, co tedy o akci soudi následţednik trůnu, Jeho královská Výsost korunnf princ Alexandr.
"Ten bude poslouchat!" oznamuje stroze šéf srbské tajné služby.
Zdá ste, že Artamonovi bylo od té chvíle všechno jasné. Sáhl údajně do kapsy, rozložil telegram, ale nedal ho Apisovi přečíst, sám vyslovil onu historickou větu:
Marchez! Si 1'on vous attaque, vous ne serez pas "
seuls! Dejte se do toho. Když vás napadnou, nezůsta"
nete sami!
Ruské rozhodnutf se vysvětlovalo politickým zaměřením carova stryce velkoknižete Nikolaje Nikolajeviče, v té době ještě vrchního veliteiţe carské armády a zastánce panslavistické myšlenky.
Plukovník Dimitrijevič-Apis byl spokojen s výsledkem a dal signái k zahájení akae. Hned druhý den na
157
♀to vţešli Princip, Grabež a Čabrinovič do oné, černým suknem vyzdobené svatyně, přfsahali věrnost organizaci Sjednoceni nebo smrt a slíbili, že zavraždí arcivévodu Františka Ferdinanda.
Někteři autoři se pokusili o ještě důkladnější vykresltsni scény schváLení plánu Ruskem, přidali do hry Artamonova zástupce Alţexandra Ivanovičţe Verchovského a bělehradského ruského vyslance Nikolaje Hatwiga, a ti nejdůkladnější dokonce i ruského ministra zahraničních věci Sazonova.
V historických dokumentech se nenašly p:ímé důkazy o pravdivosti takového tvrzení, i když je ztnámo, že se Apis pravidelně stýkal s Artamonovem a jeho zástupcem Verchovským, i když je pravděpodobné, že carovým zástupcům poskytaval z titulu šéfa zpravodajského oddělení generálního štábu důvěrné zprávy, a že za ně dostával od Artamonova jistou finanční pomoc. Tvrzení, že iniciativ a k sarajevskému atentátu na arcivévodu Františka Ferdinanda vyšla z carského generálního štábu, je pouze ničím nedoloženou domněnkou a scéna s telegramem a onfm "historickým" francouzským textem rovněž.
Právě tak nedoloženým je tvrzení, že ateatát byl dílem mezinárodnfho spiknutí svobodných zednářů, že jel Gavrilo Princip před atentátem na instruktáž do Paříže, kde dostal v zednářské lóži Le Grarzd Orient přesné direktivy a snad také prostř:edky k provedení útoku. Důvody byly prý zcela ţevidentní. Ne politická nenávist, ale konkurenční boj. Arcivévoda František Ferdinand byl prý nepřítelem svobodných zednářů, a proto ho museli odstranit.
Nebylo to jediné oportunistické svádění viny za atentát. Hitler a mistr nacistické řeklamy Goebbels si také vysvětlili pozadí sarajevského atentátu podle svých potřeb. Podle článku oficiálního nacistického deníku VţIkischer Beobachter z 8. l. 1936 byl prý Gavrilo Princip nejen svabodný zednář, ale také

žid. Později, zřejmě podle propaga.ndistické potřeby, svedli nacisté vinu na jakéhosi tajemného majora Susleye. Když měla Hitlerova wehrmacht namířeno na Jugoslá
158
vii, tvrdili Hitlerovi vykladači historie, že sarajevský atentát má na svědomí britská Secret Service.
Ale právě tak jako nejsou důkazy pro tvrzení, že Gavrilo Princip jednal po tchválenf plánu ruským carským generálnfm štábem, právě tak nejsou po ruce dokumenty, které by potvrdily ostatnf domněnky.
První zastávka atentátníků na dlouhé cestě, vedouci od plánu k jeho realizaci, byla v topčiderském vojenském výcvikovém táboře. Apis dal příkaz majoru Tankosičovi, ten zařídil, aby se Princip, Grabež a Čabrinovič naučili střílet z pistole, zacházet s pumami, házet granáty přesně na cfl.
Sedmadvacétého května jsou už zase v Bělehradě, kde jim večer před odjezdem odevzdává Ciganoviţ před hbspodou U zeZeného věnce šest granátů a čtyři revolvery, každý se sedmi náboji. Grabež s Principem pak odešli do Principova pokoje a tam zbraně schovali do postele pod polštář. Druhého dne ráno se vydali lodí do Šabace.
Apisova organizace dostala za úkol propašovat atentátníky nepozorovaně přes hranice, ale také jim umožnit nenápadný průjezd zemí. V pohraničnfm Šabaci se o ně měl postarat muž číslo 137, kapitán pohr aničníků Rade Popovič, zpravodajský důstojník podléhající plukovníku Apisovi.
Přijeli kolem čtvrté hodiny odpoledne, ale kapitána (podle některých protokolů byl majorem) našli až večer v hospodě Amerika, kde hrál karty. Odevzdali mu lístky se smluvenou značkou, přespali v hostinci Amerika, na noc ukryli zbraně v kamnech, v nichž se pochopitelněţ netopilo, ráno se přesunuli do Loznice, odtamtud se měli vydat přes hranici.
V Loznici na n.ě už čekal důstojník pohraniční stráže Prvanovič, který jim doporučil, ahy se rozdělili, a pomohl jim při přechodu hranic. Spojky si je v noci předávaly jako štafetu. Tak se ráno ocitli hluboko v bosenském územf, nebezpečnou hranici měli za sebou, nasedli na vůz sedláka Stepanoviče, zbraně schovali pod kozlík a v pořádku dojeli do Tuzly.
I zde jim organizace připravila bezpečný úkryt. Miško Jovanovič byl čtyřicátnik s nakrouceným knf
159
,
♀rem. Patřil k městské honoraci, zasedal ve správní radě místní banky, zvolili ho předsedou několika spolků, říkalo se, že má na kontě neiméně čtyři sta tisic, patřil mu první biogr af v Tuzle.
Časně ráno zastavil před jeho domem vůz, sedlák vytáhl Jovanoviče z postele, na kuchyňský stůl vyložil zbr aně a řekl, že ti dva, kterým ten arzenál patří, na něj budou čekat v devět ráno v Srbské čítárně.
Sešli se nejdřív v čítárně, pak odešli do Jovanovičova domu a poradili se, jak dostat zbraně do Sarajeva. Majitel kina měl strach nechat je u sebe, ale nezbylo mu nic jiného než uschţovat je do té doby, než se najde bezpečný způsob, jak je pronést do Sarajeva. Bylo pravděpodobné, že před návštěvou arcivévody Erantiška Ferdinanda budou dělat četníci na hranicích města osobní prohlídky.
Jovanovič měl strach cokoli podniknout, a tak se domluvili, že si zbraně vyzvedne zá pár dní spojka. Bude se legitimovat otevřenou krabičkou cigaret Stefanija. Jovanovič ukryl zbraně do krabice, převázal ji motouzem a schoval ji v jídelně do zásuvky.
Mezitím už byli atentátníci v Sarajevě, Princip vyrozuměl učitele Iliče, kde jsou zbraně, ubytoval se u něj v ulici Oprkanj č. 3, dokonce se i policejně přihlásil, pak ho poslal do Tuzly. Ilič se objevil u majitele biografu teprve 14. června, ale zbraně stejně neodvezl. Přemluvil ctihodného Jovan oviče, aby je pro jistotu dopravil až do Doboje on sám. Váženého a zámožného podnikatele si přece žádný četník netroufne prohlížet.
Jovanovičovi nezbylo než poslechnout. Nasedl na ranní vlak, přijel do Doboje, kde měl na něj Ilič čekat, když dlouho nešel, odnesl krabici s revolvery a pumami kţe krţejčímu Vukovi Jakšičovi. Chvíli pak chodil po městě, kdzţž mladého muže nikde neviděl šel na nádraží a chystal se odjet domů. Tam potkah Iliče a pošeptal mu, kde jsou zbraně.
Ilič vyzvedl krabici, jel do Sarajeva, ale vystoupil už na stanici u Alipašova mostu, počkal na lokálku do Ilidže a štaţ,tně se dostal domů. Tam položil munici pod postel, na které spal Princip. Ilič byl místním di
160
rigentem akce, měl zůstat ţjako hlavní organizátor ţ v pozadí, bylo tedy neodpustitelné, že se atentátník ubytoval právě u něj:

Téměř čtrnáct dní musí čekat na svůj den. Mezitím se dozvědí, že král rPetar odstoupil ve prospěch svého syna korunniho prince Alexandra, trápí se pochybnostmi, zda tak významná politická změna neovlivní jejich plán, jsou čim dál tím nervóznější, nemohou vzrušením spát, čekají, nedojde-li z Bělehradu nová instrukce.
Vše zůstává při starém.
Pro akci jsou připraveni ještě další tři muži, původně určení pro útok na zemského hejtmana Potiorka, Mehmedbašič, Čubrilovič a Popovič. Spolu s Iličem má stát na úseku šest set metrů dlouhém sedm ozbrojených atentátníků. Arcivévoda František Ferdinand proje.de špalírem odhodlaných střelců. Nemá tedy šanci.
Osmadvacátého ráno, v den svatého Víta, se naposledy sešli ve Vlajničově cukrárně. Ilič znovu promluţlil o významu akce a upozornil na osudovou shodu: zabijí Ferdinanda právě ná Vidov dan, v dsn slavnosti, která se poprvé po staletích koná opět na osvobozeném Kosově poli. Pak podal pod stolem Grabežovi pumu a ostatním rozdělil zbraně a úkoly. Odešli jeden po druhém na stanoviště na Apřlově nábřeží. Tudy měl projet průvod s následníkem trůnu dvakrát za sebou, mohli tedy v případě potře:by útok opakovat.
Arcivévoda František Ferdinand von Habsburg-Este platil za významnou evropskou osobnost. I když byl zatím jen následníkem trůnu, zakrátko se měl stát nejen rakouským císařem a apoštolskv_ m ltrálem nherským, ale i králem Čech, Dalmácie, Charvátska, Slovinska, Haliče, Bosny a Hercegoviny . . . atd.
Habsburkové měli v Evropě už od třináctého stoletS výlučné postavení, déle než sedm set let vládli a válčili, politikou, diplomacií, násilim, ale také prozíravě naplánovanými dynastickými sňatky, rozšiřovali postupně svůj vliv i ovládané území, byli bez konkurence. Zatím byl vládcem mocného rodu František Josef,
161
♀brzy se jfm však měl stát arcivévoda'František Ferdinand von Habsburg-Este.
Císař František Josef byl starý, nemohl se zúčastnit velkých manévrů, plánovaných pro rok 1914 na území Bosny a Hercegoviny. Měl ho zastupovat následník, tak jako už před rokem na manévrech v Čechách. František Ferdinand se rozhodl pro návštěvu Bosny z několika důvodů. Především to vyžadovala politická situace, bosenštf Srbové se po vftězstvi v balkánských válkách začali stále zřetelněji stavět do opozice proti Vídni, arcivévoda se domnfval, že svou návštěvou pozvedne reputaci habsburského rodu.
Pak měl zřeimě ještě dalšf, ryze osobnf důvod. Jeho manželce, kněžně Žofii z Hohenbergu, rozené hraběnce Chotkové, se mělo při této příležitosti poprvé dostat poct náležejicích císařovně. František Ferdinand chtěl tak aspoň zčásti vyrovnat dluh za léta každodennfho pokořovánf, které prožila jeho púvodem nerovná manželka, pocházejíci pouze ze starého rodu hrabat Chotků.
Syn Feráinandův a Žofie z Hohenbergu Max Hohenberg však později prohlásil, že jeho matka jela do Sarajeva z jiného důvodu. Měla strach o bezpečnost milovaného manžela, věděla totiž, že cesta do Bosny je riskantnf:
František Ferdinand má v rodokmenu sto dvanáct nejuroženějších šlechtických predků, z toho jetdenasedmdesát německých, dvacet polských, osm francouzských a šest dalších, je to tedy Habsburk jaksepatř?, a přecţe je považován za en f ant terrible dynastie: V jistých souvislostech jsou dokonce slyšet chyry, že to nemá v hlavě v pořádku, nenomovanf publicisté (např: Seton-WatsonJ vyslovují domněnku, že následník trůnu trpf paralýzou. Senior rodu císař Františék Josef pak jistě zaváhá při posouzenf příčetntsti svého synovce, když se sedmatřicetiletý starý mládenec konečně rozhodne oženit se.
Cisař František Josef je Ferdinandovým strýcem a dlouhá léta ani jen myšlenkou nezavadf o možnost, že by se synovec jednou. mohl stát následníkem rakousko-uherského trůnu. Je tady přece ko:runní princ
162
Rudolf, naděje habsburského rodu. A tak se syn císařova bratra arcivévody Ka:rla Ludvíka toulá po světě a netuší, co ho čeká.
Pak docházf k tragédii. Korunního prince Rudolfa a jeho milenku, devatenácti.letou baronku Vetserovou, najdou mrtvé v loveckém zámečku Mayerlingu, následňíkem trůnu se stává arcivévoda Karel Ludvík a aristokratický seladón František Ferdinand se dál bezstarostně baví v mondénní společnosti.
Když se asi v šestadvaceti vrátf z dlou.hé cesty kolem světa, zjistí lékaři, že trpí nebezpečnou tuberkulózou plic, na kterou zemřela už jeho matka LvIaria Annunziata.
Vídeňský dvůr nemocnéTho rázem odepisuje, ale lékaři se nevzdávají. Fra:ntišek Ferdinand se léčí v egyptském Heliopolisu a suchý horký vzduch, který zachránil už tolik beznadţjně nemocných, vrátí život i jemu. V roce 1896, právţě když cestuje po Nilu, se dozví o smrti svého otce, odjiždí do Vídně, přijímá hold

jako novopečený následnílt rakousko-uherského trůnu, pak jtede zpátky do Egypta, potřebuje se totiž ještě doléčit. Zanedlouho se v,raci zdráv, vídeňský dvůr s ním už zase musf počítat, císař a hofmistr rozhodnou, že je nejvyšší čas, abt se následník habsburského trůnu oženil, jde přece a zachování rodu i rodové moci. Už kdysi se říkalo, že se František Ferdinand zajímá o dceru britského krále Ecduarda, princeznu Mary. Pak se ukázalo, že mladý pán memá vážný zájem. Sestavili tedy oficiální listinu doptoručených nevěst z evropskych aristokratických rodin a čekali, že si následník trůnu vybere. Skutečně, začal se nápadně často objevovat v domě arcivévody Fridricha v Bratislavě, kde matinka arcikněžna Isabella předváděla svých osm vdavekchtivých dcer s pattřičným rodokmenem toskánské větve habsbursko-lotrinské z otcovy strany. Arcikněžna Isabella byla za svobodna pruskou princeznou. Dcerušky měly naděj i, že se některá z nich posadí . na trůn, matinka žilta ve věčné nervozitě, která z nich to bude, nakonec došlo k odhalení, které položilo Isabellu do postele a způsobilo na vídeňském dvoře paniku.
163
♀František Ferdinand hrál tenis a zapomněl si na dvorci nebo v šatně hodinky. Sluha je našel, přinesl je paní domu, arcikněžna Isabella je otevřela, byla totiž nesmírně zvědavá, zda v nich najde fotografii své nejstarši dcery Marie Christiny. Div neomdiela, když se podivala pod zadní plášt- Objevila v nich portrét své vlastni dvorní dámy, hraběnky Žofie Chotkové.
Později vyšlo najevo, že se poprvé setkali už v roce 1895 na bále v Praze, pak si psali. Když se následnik vrátil z Egypta, scházeli se právě v bratislavském paláci. Arcikněžna Isabella propustila hraběnku Chotkovou ze svých služeb ještě téhož dne, ale František Ferdinand se jí nehodlai vzdát. Prohlásii, že si konečně našel ženu, kterou miluje a ožení se s ní, i když se všichni budou stavět proti. Z hlediska dvorního ceremoniálu bylo tak nerovné manželstvi nepředstavitelné. Následník rakousko-uherského trůnu se mohl oženit s arcikněžnou a ne s bezvýznamnou dvorni dámou z rodu hrabat Chotků.
Cisař František Josef, a hlavně jeho hofmistr kníže Montenuovo, dělali, co mohli, snažili se po dobrém i pod nátlakem změnit následnfkovo rozhodnutf, ale bezvýsledně. Tak se domluvili aspoň na kompromisu. Následník rakousko-uherského trúnu František Ferdinand prohlásf ještě před svatbou své zamýšlené manželství za morganatické. František Ferdinand kývl. Nic jiného mu nezbývalo. A tak 8. dubna 1900 slavnostně odpřisáhl v malém sále Hofburgu za přítomnosti cisaře a arciknížat, že uznává svůj plánovaný sňatek s hraběnkou Chotkovou za nerovný, potomkům, kteří z tohoto spojení vzejdou, nebude zajištěno dědičné právo na rakousko-uherský trůn, nebudou počítat ani s výsadou titulů a privilegií, Ferdinandově manželce nebudow prokazovány pocty přísiušţejícf manželce arciknížete, děti ponesou její jméno a ne jméno otce.
Za tři dny po této potupné fcrmalitě se šestatřicetiletý František Ferdinand oženil s dvaatřicetiletou Žofii Chotkovou. Na svatbu nepřišel ani jediný Habsburk, dokonce i jeho vlastní bratři zůstali doma. Císař poslal telegram s blahopřáním a s lakonickým sdělenim, že milostivě udělil Žofii Chotkové titul princezny
164
z Hohenbergu. Po letech ji pak povýšil na kněžnu z Hohenbergu.
Mladí manželé odjeli na zámek Konopiště, strávili zde několikatýdenní líbánky, pak se ale museli vrátit do otráveného ovzduši vídeňského dvora, kde následníkova manželka na každém krokn pocitovala, že nepatří mezi Habsburky. Následník trůnu se postavíl na stranu své manželky a dostal se tak do nepříjemně napjatého poměru s ostatními arciknížaty. Proto přivital příležitost zúčastnit se bosenských manévrů jako císařův zástupce s poctami, které k takové slávě patří.
Hned na počátku se vyskytly potíže. V bosenských horách mělo předstírat na sedmdesát tisic vojáků c. k. rakousko-uherské armády boj s nepřitelem a ukázat přitom vrchnímu inspektorovi armády a následníkovi trůnu v jedné osobě, že jsou jeho jednotky připraveny položit životy za císaře pána a jeho rodinu. Ale už dávno předtim, než zatroubili k prvnímú útoku, ozvali se diplomaté.
Když se srbská vláda dozvěděla o úmyslu svého velkého a nepříjemného souseda, prohlásila: když se tak rozsáhlé manévry konaji právě u srbských hranic, bude nucena stáhnout k bosenským hranicím rovněž své ozbrojené jednotky. A ještě o jedné nepříznivé okolnosti se zmínili srbští diplomaté: jako zlatý hřeb rozsáhlého cvičení je 28. června plántováno slavnostní přijetf generáiniho inspektora rakousko-uherských vójsk, následníka trůnu Františka Ferdinanda s manželkou v Sarajevu. V tento den siavi Srbové svůj Vidov dan, mohli by proto považovat slavnost naplánovanou právě na svátek svatého Víta za politickou provokaci.

Jak se později ukázalo, byly to dobře míněné rady. Ale tak velký mocipán, jakým byl rakousko-uherský císař, si přece nemůže dát líbit takovou drzost: ještě Srbové mu budou mluvit do jeho záležitostí! Srbský vyslanec dostal vyhubováno: Bosna je rakouským územím, proto si rakousko-uherská říše vyprošuje jakékoli vměšování.
Byla to odpověd silného slabému. Historická skutečnost vypadala jinak. V Bosně žili Srbové a šestatřicet let., už od berlínského kongresu, usilovali o samostat ls5
r
♀nost. Tenkrát patřila Bosna Turecku, ale RakouskoUhersko si na berlínském kongr^esu vymohlo souhlas k jejímú obsazeni. Cisař pozdější provedl anexi a bosenští Srbové jeho rozhodnutí považovali za národnf pohanu a nikdy se s nIm nesmfřili.
Těsně před zahájením provokativních manévrů dostavil se do videňské kanceláře císařského a královského ministra financí Bilinského, který byl současně zplnomocněným ministrem pro záležitosti Bosny a Hercegoviny, srbský vyslanec a upozornil ho, že se bělţehradská tajná policie doslechla o přípravách k atentátu na Františka Ferdinanda právě u příležitosti velkých manévrů. Útok chystají vlastenecké srbské tajné organizace. Místo činu: ulice Sarajeva.
Arcivévoda František Ferdinand nebyl ani hrdina, ani dobrodruh. Když dostal zprávu o připravovaném atentátu, dal se ohlásit u císaře a zeptal se ho, co o tom soudí: má nebo nemá jet? František Josef se nevyjádřil jednoznačně, dal generálnímu inspektorovi c. a k. rakousko-úherské armádţ, volnou ruku: když uzná za vhodné, at jede do Sarajţeva, když ne, nechf zůstane ve Vldni:
Pro Františka Ferdinanda měla však cesta do Bosny prestižni význam. 'Také nechtěl, aby si o něm 'šuškali, že Je zbabělec a bojí se Srbů. Rozhodl se jet. Třiadvacátého června nasedl na nádvořf svého zámku v Chlumci v jižních Čechách s manželkou do kočáru a vyrazil na nádražf.
Hned při nástupu cesty se objevily potfže. Když měl arcivévodský pár usednout do speciálního císařského salónního vagónu, zjistilo se, že vůz není schopen dalšf cesty. Přednosta stanice musel ptředstoupit před rozzlobeného následníka a nabfdnout mu kupé v obyčejné první třidě, kde měl cestovat jako ledajaký fabrikant. Nezbývalo mu nic jiného. Ani se moc nerozčiloval. Jindy létaly z daleko menších přičin hromy a blesky.
Manželé dojeli v pořádku do Vídně, arcivévoda doprovodil svoji ženu do zámku Belvedere, vrátil se na nádraží a nasedi do vlaku, který ho dopravil do Terstu. Odtud odjel do Poly, kde nastoupil se značným
zpožděním proti programu na válečnou lod Viribus unitis. Ta se pak vydala bezodkladně na cestu.
Kněžna Hohenbergová nesměla podle dvorního ceremoniálu cestovat se svým společensky daleko výše postaveným manželem na válečné lodi rakousko-uherského námořnictva, proto se vydala o něco později vlakem přes Budapešt přimo do Sarajeva a ubytovala se na okraji města v malých látních Ilidža. Tam se brzy po příjezdu setkala v nejlepším apartmá Hotelu Bosna se svým manželem.
Manévry proběhly podle plánu, generálni inspektor armády byl spokojen nejen s výsledkem bojovych akcí. ale také s reakci obyvatelstva. Srbové se k němu nechovali nepřátelsky, vojáci ho oslavovali jako císaře A když se pak v předvečer velké slavnosti vydal 27. 'června inkognito do města a procházel se s manželkou úzkými uličkami malebrného sarajevského bazaru, obyvatelé je poznali a srdečně je zdravili. Kněžna byla štastná. Jela do Bosny se strachem a přesvědčila se. že je lidé přijali jako vítané hbsty.
Z procházky sarajevskými ulicemi se vrátili v šest večsr, odjeli zvláštnim vlakem do lázničsk Ilidža, tam se pak konala za účasti veškeré místní i sarajevské honorace v hoteZu Bosna slavnostní večeře. Jţeště než zasedli ke stolům, poslal František Ferdinand cisaři Františku Josefovi telegram, v němž s uspokojenim oznámil, že je všechno v pořádku, manévry proběhly na vysoké úrovni a bez potiží.
Nejdřiv rybí polévka, pstruh v aspiku, pak kuřecí. jehněčí a hovězí pečeně bohatě obkládaná, chřest, saláty, kompoty, ananasový krém a velká hořící zmrzlinová bomba. K pití to nejlţeptší, co bylo v Evropě k dostánf, vynikající tokajské a francouzské šampaňské Pommery Gréno sec. Hosté měli dobrou náladu, následnlk trůnu jedl s velkou chutf, na manévrech mu vytrávilo, tak byl spokojen. Po večeři, za audience ve velké hale hotelu, řekia kněžna senátorovi doktoru Sunaričovi, který projevil před návštěvou obavy o bezpečnost hosti: "Drahý doktore SunariCi, ukázalo se, že jste neměl pravdu. Všechno je jinak, než jste předpověděl. Všude,
166 ţ 167
♀kde jsme se objevili, nás srdečně zdravili. Přátelsky! Všichni, do posledniho

Srba. Jsme velice spokojeni s výsledkem naši návštěvy."
"Vaše Výsosti," odpověděl doktor Sunarič, "nechf bůh dá, abyste mi mohla říci totéž, až budu mít to štěstí spatřit vás zítra večer. Spadne mi velký kámen " ze srdce.
Arcivévodu Františka Ferdinanda jeho slova pobouřila. Nebylo to totiž prvni varování. Už během slavnostnf tabule upozornil Ferdínanda jeho vrchní hofmistr baron Karl von Rumerskirch, nejstarší člen arcivévodova průvodu, že by bylo lépe odvolat zitřejší program v Sarajevě a raději odjet ještě téhož večera do Vídně.
"Císařská Výsosti," řekl baron, ‚zítra slaví Srbové Vidov dan vice než po pěti stech letech znovu na Kosově poli. jsou zfanatizováni dvěma vítěznými válkami proti Turkům a proti Bulharům. Mohli by považovat příjezd Vaši císařské Výsosti právě v tento den za provokaci. Dvornf vlak stojí připraven. Císařské Výsosti niohou odjet během přišti hodiny.`
Podplukovník Erich von Merizzi, adjutant arcikníže te, se postavil proti takovému návrhu. Tvrdil, že by se to mohlo vysvětlovat jako projev nedůvěry nebo nemilosti vůči guvernérovi Bosny a Hercegoviny generálu Potiorkovi, byla by to politická kapitulace. Přesto však přiznal, že existuje jisté nebezpečí.
"Ještě minuléno roku byl Vidou dan smuteční slavnosti nad ztrátou svobody," řekl, "loţni se však stal sig`
nálem k boji mezi Srby a Bulhary . . . `
Arcivévoda se rozhodl a svolal doprovod a poradil se s důstojníky o programu přištfho dne. V 9.25 odjezd zvláštním vlakem do Sarajeva. Z nádraží přeprava automobily do blízkých kasáren. Deset minut na přijetí a ovace, v 10.00 návštěva městské radnice, v 10.30 otevřenf nové budovy bosenského muzea za přítomnosti bosenské vlády. Oběd v rezidenci guvernéra generála Oskara Potiorka. Ve 14.00 procházka po Sarajevě od Begovy mešity k sidlu vojenského inspektorátu kolem továrny na koberce, pak návrat zvláštním vlakem do lázní Ilidža. V podvţečer, před sedmou hodinou, pro
cházka manželského páru a jejich svity lázeňským parkem. Večer na rozloučenou, ve 21.00 odjţezd zvláštním vlakem z Bosny.
Ten program už František Ferdinand nedodržel: Osmadvacátého června byl krásný jasný letní den, po včerejším dešti průzračný vzduch, i když v ranních hodinách ležely ještě v údolích cáry mlhy. Arcivévoda se dobře vyspal, oba manželé jdou na mši do vedlejšího hotelového pokoje, v němž zřfdili jen pro tento den nákladem čtyřiceti tisíc zlatých kapii. Pak nasednou do zvláštního vlaku a jedou do Sarajeva.
František Ferdinand má výbornou náladu, usmfvá se, ve své pestré uniformě vypadá jako operetnf generál. Modrý kabát s vysokým stojáčkem, na něm tři zlaté hvězdy, dvourohý klobouk s bohatým chocholem světle zelených kohoutích per.
Kněžna je vysoká, černooká, se špičatou bradou a neutajitelným sklonem k tloustnutí. Oblékla si široký bílý klobouk s péřovým chocholem a závojem, bílé hedvábné šaty s vyšivanými květy, kolem pasu má rudou šerpu, přes ramena hermelinový kép, v ruce slunečnfk.
Sestoupila, usmála se na ge.nerála Potiorka, který je přišel přivftat. Ještě čestná rota, k poctě zbraň, pak nastupuji do třetího z připravených automobilů.. V prvním voze měli jet speci.álně vycvičení tajní agenti, nakomandovaní do Sarajeva, aby dohlédli na arcivévodovu bezpečnost. Nastoupil tam však místni policejní prefekt a tři důstojnicÝ policie. Do druhého vozu nasedl sarajevský starosta Fehim efendi ţurčič s fezem na hlavě a policejni prezident dr. Edmund Gerde.
Cfsařský pár usedi na zadní stedadlo otevřeného kabriolţetu Grţi f und Sti f t s číslem A-II-118: U řidiče se usadil podplukovník Franz Harrach, na nouzové sedátko proti arcivévodovi generál Potiorek: V dalších vozech jede arcivévodův prwvod, poslednf, šestý zůstal jako rezervní prázdný. Sllavnostní průvod vyrazil k městu.
Sarajevo leží v údolf, jímž protéká řeka Miljacka. Po jejim břehu se táhne Apelowo nábřeží, kudy se vydaly 169
168
♀vozy k radnici. Na j.edné straně domy a dav zvědavých, na druhé zed' kolem vyschlé řeky.
Od hranic města zazněly dělové salvy na uvítanou císařského páru. Na některých domech vlají rakouské vlajky. Diváci smekají. Sem tam se ozve z davu dokonce volání Živio. Arcivévoda říká řidiči vozu Čechovi Leopoldu Sojkovi, aby nespěchai, chce vychutnat slavnostní chvíli:.
Vozy projíždějí kolem nových kasáren a podéi dívčf školy, arcivévoda zdraví do oken a netuší, že na protějším chodníku stojí připraveni Mehmedbašič a Čubrilovič, aby hodili své pumy. Později nedovţedl ani jeden z nich vysvětlit, proč se neodvážili zaútočit. Ilič stál proti nim o kousek dál. Když zjistil, že

oba spiklenci solhali, odjistil pistoli a pustil se za odjiždějícím autem. Jeho střţela však přišla příliš pozdě. Mezitím, v deset hodin deset minut, zeptal se mladík v černém klobcuku hlídkujícího policisty, ve kterém voze jedţe František Ferdinand, vysiechl odpověd', podival sţe na kolonu, odjistil ručnf granát a hodil.
Čabrinovič mířil přesně, jak ho to naučili na topčiderském vojenském cvičišti. Granát spadl na složenou střechu kabrioletu, nevybuchl a zůstal tam ležet. Arcikníže zahlédl letící předmět, pak odjištěný granát duchapřítomně shodil na zem. Řidič Sojka si rovněž všiml útočníka a přidal plyn. Arcivévodův vůz se dostal z dosahu granátu, výbuch se ozval několik vteřin poté. Zasáhl automobil, jedoucí za nimi. Atentátník přeskočil zed', táhnoucí se kolem řeky, dopadl do hloubky šesti metrů do vyschlého koryta a snažfl se utéci pronásle.dovatelům.
Arcivévoda se rychle vzpamatuje z leknuti. Zjistí, že kněžna Žofie utrpěla jemnalé škrábnutí na krku, jinak se rikomu nic nestalo, ohiédne se, vidí, že ostatnf vozy nejedou, tak dává řidiči Sojkovi přfkaz, aby zastavil. Pak požádá podplukovníka Harracha, aby se laskavě šel podívat, co se stalo.
Brzo je zpátky a referuje: adjutant Erich von Merizzi má poraněnou hlavu a podplukovník hrabě Alexandr Boos-Waldeck také krvácí, asi dvacet diváků, kteří stáli na chodniku, bylo rovněž zasaženo výbuchem.
170
Mezitlm dobihá k vozu, stojicimu uprostřed ullce, vrchní komoří von Rumerskirch a dává řidiči razkaz, aby co nejrychleji pokračoval v cestě. Stojfcí vůz je přece snadným terčem, kdovf, kde ještě čihaji atentátníci.
Ti se zřejmě nesnažilf napravit chybu. Gabrinovič se mezitím dostal doprostřed koryta řeky, policisté a důstojnici běží za ním Dostihli ho dřív, než se mu podařilo přebrodit na druhý břeh.
Princip stál snad jen sto, sto padesát metrů od místa výbuchu. Nejdřív s politovánfm zjistil, že se Františkovi Ferdinandovi vůbec nic nestalo, ale nenapadlo ho vystřelit na stojící vůz. Místo toho běžel k řece a pozoroval, jak policisté honí Čabrinoviče. Když viděl, že ho chytili, a pochopil, že navzdory přisaze neprokousl ampulku s jedem, popadl Principa vztek. Rozhodl se, že svého soudruha zastřelí, aby nemohl promluvit. Rozběhl se za ním, odjistil v kapse pistoli, ale nepodařilo se mu dostat k uprchlikovi na dostřel. Tak běžei zase zpátky a schoval se za reklamní tabuli obchodu s vínem. Tady pak čekal, co se bude dít. Policie zatím zatýkala všechny, kdo byli jen trochu podezřelí a byli po ruce.
Mezitím dojely prvni dva automobily k radnici. Jejich posádky netušily, co se stalo. Policejni důstojnfci sice slyšeli výbuch, mysleli si však, že je to jen opožděná uvítaci salva. Pak přijelo se zpožděním auto s Františkem Ferdinandem. Městšti hodnostáři, z jedné strany turecké národnosti v krojich a s fszy na hlavách, z druhé srbšti ve fracích s cylindry v rukách, stáli slavnostní špalír, starosta začal deklamovat naučenou přivítací řeč.
Arciknfže ho nenechal domluvit.
Herr Biirgermeister," přerušil oslavné tirády, "
k čemu všechna ta slova. Přišel jsem do Sarajeva na "
návštěvu jako přítel a oni po mně házejí granáty. To "
je neslýchané!
Arcivévoda se uklidnii, starosta odříkal naučené fráze, co nejrychleji se odbylo povinné vítánf, František Ferdinand přečetl krátký projev, nakonec srbsky pozdravil občany, . pak všichni vešli dovnitř a poradili
i71
♀se o dalším programu. Někteří členové doprovodu se snažili přesvědčit Jeho císařskou Výsost, že by bylo nejlépe okamžitě přerušit návštěvu, co nejkratši cestou dojet na nádraží a zvláštnim vlakem domů. Co když jde o organizované spiknutí?
Probrali možnosti. Mají jet na siavnostní oběd do sarajevského konaku, nebo pokračovat ve stanoveném programu? Je:dni se zaručovali za arcivévodovu bezpečnost, jini o ní pochybovali. Nakonec rozhodl František Ferdinand. Nejdřív pojedou do vojenské nemocnice, kam odvezli raněného adjutanta podplukovnika Merizziho, přesvědčí se o jeho zdravotnim stavu, pak se arcivévoda zúčastní otevřenf muzea, nakonec zasednou v konaku ke slavnostnímu obědu," který pro vzácné hosty pořádá generální guvernér generál Potiorek. Kněžna Žofie měla mít původně jiný program, nyni se však rozhodla, že zůstane po manželově boku, pojede s ním do vojenské nemocnice.
Museli tušit nebezpeči, věděli přece, že bezpečnostni opatření nejsou dostatečná. Při každé podobné návštěvě by stála kolem chodníků řada vojáků s puškami. V Sarajevě ne. Ceremoniál to zakazoval. Podle těchto zvetšelých reguli nemohli přece prokazovat vojenské pocty, náležejíci cisaři a králi, morganatické

manželce následníka trůnu. A tak mělo sedm odhodlaných mužů patřičně vyzbrojených, číhajících v sarajevských ulicích, značnou šanci. Policie jim nechala všechny trumfy v ruce.
Přesně v 10.45 vyšel ar civévoda s manželkou ze sarajevské radnice a nasedl do připraveného vozu. Byl třetí v koloně jako předtim. Podplukovnik Harrach se tentokrát pro jistotu postavil na stupačku. Mysle l si, že by mohl vlastním tělem ochránit následníka trůnu před případrtým dalším útoke n.
Vozy znovu projížděly po Apelově nábřeži kolem zdi, kterou přeskočil Čabrinovič. Řidiči jeli na plný plyn. Když se ocitli na .křižovatce s ulicí Františka Josefa, zabočil automobil podle původního plánu vpravo, tedy ne k nemocnici, nikdo totiž šoférovi n^řekl o změně programu. Druhý vůz se starostou a policejnim šéfem jel pochopiteině za ním. Řidič Sojka cht ţl
172
už rovněž zatáčet, ale guvernér Potiorek na něj. zavo- lai: "Kam jedeš? Pořád ro.vně po nábřeží!" Zabrzdil, zastavil u chodníku právě před obchodem s vinem. Začal se otáčet. Vtom se mezi diváky mihl nevysoký mladý muž s dlouhymi vlasy a vytáhl revol- ver. Jeden z policajtů ho zpozoroval, chtěl mu zbraň vyrazit z ruky, ale kdosi z davu mu v tom zabránil. ' Práskly výstřely. Gavrilo Princip byl jen na krok na dva od následníka rakousko-uherského trůnu. Nemohl chybit. Principovi nahrála náhoda. Když viděl, že četnfci odvedli Čabrinoviče, že se ostatnf atentátníci roz- prchli, zalezl za ohradu s reklamnimi plakáty a nevě- děl, co dál. Prožil největši zklamání svého života. Velký plán se nezdařil. Pak se na chodníku ozvaly hlasy, že zase jedou. Gavrilo Princip vykoukl, spatřil prvnf dva vozy, vyběhl ven, to zrovna jel kolem třetf a v něm muž ve slavnostní uniformě a s generálským kloboukem okrášleným péřovým chocholem. Atentát- ník si uvědomil jedinečnou příležitost. Pak vůz s ná- slednikem zastavil a začal obracet právě tam, kde se Princip protlačil k okraji chodniku. Tak vytáhi revol- ver a střelil. Hrabě Franz von Harrach stál na stupačce na odvrácené straně vozidla. Zasáhnout nemohl, stai se však cenným očitým svědkem. Později vypověděl: ţ ; "Zatímco jsem vytahoval z kapsy kapesník, chtěl j jsem utřít arciknížeti krev, která mu vytékala z úst, zvolala Její Výsost: ‚Proboha, co se ti stalo? Potom se svezla ze svého sedadla hlavou mezi kolena arcikní- i žete. Vůbec mě nenapadlo, že byla zasažena, pomyslel j jsem si, že omdlela vzrušením. Jeho kpálovská Výsost řekla: ‚Žofinko, Žofinko, nezemři. Žij pro moje děti! Nato jsem zachytil arciknížete za limec uniformy, aby mu neklesia hlava a zeptal jsem se ho: ‚Cítí Vaše Výsost velkou bolest?` On srozumitelně odpověděl: . ‚Ne, to nic neni.` Měl velmi unavenou tvář, šestkrát ne- bo sedmkrát opakflval stále tišeji, jak ponenáhiu ztrá-
, cel vědomí: ‚Ne, nic to neni.` Nastala krátká přestávka pak jsem slyšel přerušované chrlení krve. Přestalo, ř 173
♀když Jsme dojeli ke guvernérově rezidenci. Když ie odnášeli dovnitř, byli už oba v bezvědomf. Pak konstatovali smrt."
Přivolaný lékař už nemohl pomoci. Německý jezuita, otec Antonín Puntigam pak vykropil těla mrtvých. Kněžna zemřela dřív než její manžel. Kulka směřujfcí na Potiorka se zbrzdila vţe dveřích automobílu, pak zasáhla kněžnu do pravé strany podbřišku. Františka Ferdinanda trefila jediná kulka do páteře, když předtím přetala hlavní tepnu. Rychlá jízda po nerovném diážděni ke guvernérově rezidenci zraněným značně přitížila.
V jedenáct třicet už ležela mrtvá ţofie ChotkováHohenbergová v Potiorkově ložnici, mrtvola arciknfžete ve vedlejší mistnosti, na obnaženém hrdle řetízek se sedmi přívěsky pro štěstí a proti sedmi nebezpečím. Na levém předloktí měl následník rakousko-uherského trůnu barevně vytstovaného čínského draka. Také kněžna měla na krku přívěsek se svatými ostatky na ochranu před neštěstím.
Policejní agent, který se první vrhl na atentátníka, se jmenoval Smail Spahovič. Při soudním líčení vypověděl do protokolu:
"Stál jsem asi deset kroků od atentátníka. Měi jsem rozkaz pozorovz: diváky, ne automobil. Najednou jsem slyšel výstřel z revolvéru. Podfvám se doleva, nevidím nic, podívám se doprava, vtom práskl druhý výstřel. Nejdřív jsem se skrčil, pak jsem skočil a chytil atentátníka za ruku. Ale někdo třetí mi dal pěstí ránu do břicha. Od Principa jsem dostal pažbou do hlavy. Spatřil jsem Pušaru. Držel jsem atentátníka za ruku. Vtom začali důstojníci útočit na Principa šavlemi, nemohl jsem ho odtud dostat. Pak přiskočil četař a pomohi mi."
Důstojnfci se pustili do atentátníka pěstmi, šavlemi i kopanci. Princip se snažil přiložit si ke spánku pistoli, ale nepodařilo se mu to. Byl rozhodnut nedostat se do rukou policie živý, jak přísahal, proto si viožil do úst kapsli s jedem a rozkousl ji. Cyankáli se však už předtím rozložilo, Princip nezemřel,

dostal jen silné žaludeční křeče. Tak ho dopravili na policejní komi
sařstvi v hrozném stavu, rozbftého, posekaného, zcela vysíleného neustávajícím
dávenfm, ale živého. Hned mu dali pouta. Čabrinovič už seděl v sousedni cele.
Vyšetřovánf se ujal soudce sarajevského oblastniho soudu Leo Pfeffer. V době
.Cabrinovičova atentátu se procházel s maličkou dcerou po Apelově nábřeží.
Odvedl dítě domů a spěchal do kanceláře. Přiběhl tam ve chvili, kdy policisté
přiváděli krvácejícího Čabrinoviče. Pak přišli s Principem, Nejdřív mu obvázall
rány, v jedenáct hodin patnáct začal Pfeffer s výslechem.
Zkušený vyšetřovatel neměi s oběma moc práce. Ostatnf atentátníci se sice po
Čabrinovičově útoku rozprchli a snažili se co nejrychleji dostat z města, což se
sice podařilo Mehmedbašičovi, Čubrilovičovi i Popovičovi, ale stejně jim to
nebylo nic platné. Grabeže chytili za dva ílny. Ztratil na vţeřejném záchodku
doklady, policie se mu dostala na stopu a zatkla ho, když se snažil přejft přes
hranice.
Situace atentátníků se nevyvijela přfznivě. Nikdo nečekal, že se veřejné mínění
postaví téměř beze zbytku proti nim. Atentát se stai dokonce signálem k pogromu
proti Srbům usedlým v Bosně a Hercegovině, tedy manifestacf pro
Rakousko-Uhersko. Lidé se pustili do rabování srbských obchodů, zničili cukrárnu
Čabrinovičova otce, vnikali do bytů srbských občanů, ničili, co jim přišlo pod
ruku, a cenné věci si odnášeli. Atentátníky proklínali.
Policie začala nţeprodleně s raziemi. Za první dva dny se ocitlo v sarajevském
kriminálu na dvě stě srbských občanů. Také na venkově proběhlo rozsáhlé zatýkání
a věznice se zaplnily srbskými sedláky. Pak zatkli postupně všechny spiklence,
mimo Mehmedbašiče, tomu se podařilo přejít včas hranice do Černé Hory.
Výsledek zlomil Gavrila Principa. Pochopil, že za jeno čin pykají nevinní, že
akce nevedla k ničemu. Prožil největší životní zklamání.
Ale šedá eminence v pozadí atentátu, plukovník Apis, rovněž. Ještě téhož dne
dostal do své kanceláře telegram tohoto znění: OBA KONE PRODANI. Byţ to smluvený
text. Atentát se zdařil. Apis předpokládal, že
175
174
♀druhým koněm je generální guvernér Potiorek, ale brzy se dozvěděi, že generál
je živ a zdráv, že však byli zatčţeni oba atentátníci. Zřejmě ntepoužili kapslf
s jedem, je tedy možné, že budou mluvit. Rakouská policie si najde způsob, jak
přinutit nezkušené mladíky, aby vypovídali.
Nešlo o piané obavy. Kdyby prozradili organizaci, mohlo dojít k mezinárodnfm
komplikacím, rakouské úřady by požádaly o vydání režisérů v zákulisi. Srbsku by
nezbývalo nic jiného než je vydat. A to zvlášt proto, že se sama srbská
veřejnost postavila na stranu postižených a proti násilníkům, světové veřejné
minění se podle článků v předních evropských listech rovněž přidalo na rakouskou
stranu a odsoudilo srbské vlastence jako kazimíry a provokatéry.
V Bosně a Hercegflvině došiy události až do extrému, s jakým nikdo ze spiklenců
nepočital. Šéf sarajevské policie musel požádat o pomoc vojsko, vrchnf velitel
rakouské armády dal příkaz, a do ulic vyšly ozbrojené hlídky, stráže zaujaly
pozice u mostů a veřejných budov, ale ne proto, aby chránily rakouskou autoritu,
ale aby zabránily masakru proti srbským občanům.
Když kvečţeru dţn po atentátu začaly vyzvánět sarajevské zvony a před budovou
starého konaku, postaveného ještě za turecké éry, stály katafalky s oběma
zavražděnými, přišly se s nimi rozloučit tisice dojatých sarajevských občanů.
Jeho císařská a královská Výsost František Josef byl na léčení v rakouských
lázních Bad Ischl. Když k němu přišel pobočník s telegramem o sarajevském
atentátu, reagoval císař po svém.
Prozřetelnost se postarala o pořádek, který jsem já sám nedokázal zajistit,"
prohlásii.
Tak se nepřímo stali oba zatčení atentátníci spojenci císaře Františka Josefa,
pomohli mu zbavit se černé ovce habsburského rodu Františka Ferdinanda a jeho
morganatické manželky. S jejich smrtí spadl stařičkému a dozajista bezohlednému
.mocnáři kámen zz srdce, násilná smrt nastolila zase starý pořádek. František
Josef si zřejmě sarajevskou tragédii nebral moc
k srdci. Za den za dva si najednou vzpomněl a zeptai se, jak umíral arcivévoda.
"
"Jako voják Vaší Výsosti, odpověděl adjutant.
"Od Jeho císařské Výsosti se ani nedalo nic jiného očekávat," řekl císař a hned
se zeptal: "A co manévry, jaké byly manévry?"
Všechno dopadlo poněkud jinak. Profesionálně naplánovaný atentát, hůř než
amatérsky provedený nadšenými vlastenci, se podařilo uskutečnit jen díky náhodě.
Politický dopad činu, od něhož si tolik slibovali, dostal nečekaný směr.
Vídeň si s mrtvým manželským párem nedělala velké starosti: Kromě vrchního

hofmistra habsburského rodu knížete Montenuova. Ten si nevěděi rady. Nikdy nikde dosud nepochovávali následníka trůnu ve stejnou chvíli s jeho nedostatečně urozenou manželkou, které nenáležely vysoké pocty.
V Sarajevě zatim narukovala setnina hulánů a bosenský pluk. Nastoupili bubenici a hodnostáři ve fezech i v cylindrech, obě rakve naložili na povoz tažený čtyřspřežím, se zavražděnými se rozloučili na nádražf u zvláštního vlaku. Jejich další cesta vedla do přistavu Metkovič, na motorovou jachtu, ta pak přistála u boku nejmodernější rakousko-uherské bitevní lodě Viribus unitis. Proti zásadám přísných pravidel španělského dvorního ceremoniálu dostala se tentokrát na palubu i Žofie Chotková-Hohenbergová. Ve Vídni ale nebylo ještě všechno připraveno, a tak vrchni velitel poslal kapitánovi depeši, aby nehnal lod plnou parou a. přistál v Terstu až za šestatřicet hodin. Hrabě Montenuovo se musel při plánováhí pohřbu dohodnout na kompromisu, i když byl v dodržování pravidel ceremoniálu snad ještě přísnější než František Josef.
Bitevní loci Viribus unitis přistála u terstského mola druhého července večer, ale mrtvý manželský pár musel ještě počkat na palubě. Ve Vídni totiž stále ještě nevěděli, jak se zachovat k nerovným mrtvým. Nako
, nec se však rakve dostaly zvláštním vlakem do Vídně
před hlavním nádražím stály dva katafalky, ten docela prostý, a o dobrý metr nižší, pro hraběnku Chotkovou. Také při vlastním obřadu v kapli Hofburgu prosadil
177
176
♀hrabě Montenuovo svou. Arcivévodovi položili k nohám insignie jeho světských hodností: generálský klobouk s péřovým chocholem, šavli, princovskou korunu, vévodský klobouk a na sametový polštářek vyložili celou sbírku řádů a vyznamenání. Jeho manželce dali na polštářek bílé rukavice a vějíř - insignie dvorní dámy. Tak ji Habsburkové dali ještě po smrti najevo, že ji nikdy nepřijali mezi sebe, byla jen trpěným, ale nevítaným hostem.
Proces s atentátníky zahájili už dvanáctého října ve velké sini divizního soudu ve vojenské věznici. Dvacet pět obžalovaných soudil Bogdan Naumovič a Mayer Hoffmann, předsedou poroty byl Luigi von Curinaldi. Ani jednomu z šesti obžalovaných atentátniků nebylo v den atentátu ještě dvacet let, Grabežovi a Popovičovi bylo dokonce jen osmnáct, Čubrilovičovi teprve sedmnáct.
Všichni považovali atentát za naprosto nevyhnutelný čin, vydávali se za revolucionáře, netajili se nenávisti k Rakousku, prohlašovali, že jsou bojovniky za osvobození všech Slovanů z rakousko-uherského útlaku. František Ferdinand musel zaplatit životem za zlo, které Rakousko napáchalo v Bosně a Hercegovině. Osmadvacátého října vyslovil soud verdikt. Vzhledezn k tomu, že mladistvé do dvaceti let nemohli odsoudit k trestu smrti, dostali Princip, Grabež a Čabrinovfč po dvaceti letech, ostatní mladiství od šestnácti do desíti let, Danila Iliče, Veljka Čubriloviče, N'edja Kerovióe, majitele kina Miška Jovanoviče a Jakova MiloviEe odsoudili k trestu smrti provazem. Kerovió a Milovié dostali později od císaře milost, ostatní oběsili.
Proces s Principem a spol. ntbyl jediny. Třicet dalších spiklenců souiiili v Tuzle a v Travniku pětašedesát: Generální guvternér Potiorek založil úderné oddíly pomocné milice, mtobilizoval do ní protisrbsky naladěné mladé muže, většinou zte sociální spodiny, a dal jim volnou ruku. Už do koncte červtence 1914 pozatýkali na pět tisíc Srbů a sto padesát jich pověsili v prvních měsících války.
Principa, Cabrinoviče a Grabeže čekala dlouhá a strastiplná cesta k smrti. Po odsouzení je eskortovali do vojenské věznice v Terezíně. Zcela nedostatečná strava, desetikilové okovy, které museli nosit ve dne v noci, zima v kobkách, že do rána zamrzala voda ve džbánech, špína a psychická deprese, takové podmínky se prakticky rovnaly rozsudku smrti. Djukió se v roce 1917 zbláznil hladem, ale Čabrinovič zemřei vysílením už rok předtím. Nejdéle odolával Princip, ale v roce 1916 ho postihla nebezpečná kostnf tuberkulóza.
Podle zápisu ve vězeňském protokolu zemřel Princip 28. dubna 1918 v osmnáct hodia třicet. Téže noci ho tajně pochovali na místním hřbitově. Ale jeden ze čtyř vojáků, kteří byli u toho, Čech František Lábl, nakreslil plánek hřbitova, označil místo s Principovým hrobem a poslal náčrtek domů. Když se po osvobození vrátil z vojny, šel do Terezina a zapichl na hrob československý prapor.
V roce 1920 došlo k exhumaci Principových pozůstatků. Později je převezli do Sarajeva, kde je s ostatky jeho spolubojovníků pochovali do společné hrobky. V Sarajevě je však ještě další prostý památnik události z června 1914. Nedaleko dnešního muzea
Mladá Bosna" jsou v betonovém chodníku vymode"
lovány stopy Principových bot. Tady stál, když střílel na následníka trůnu.

Podpiukovník generálního štábu Dragutin Dimitrijevič-Apis, šedá eminţence v pozadí atentátu, seděl zatím pevně v sedle. Při procesu s atentátníky sp o něm nemluvilo, v rakousko-uherském ultimátu srbské vládě z července 1914 označili za vůdce a organizátora atentátu majora Tankosiče. Podplukovník Apis tedy připsal na své konto další úspěšnou akci. Ale v zákulisí pomalu dozrávaly okolnosti pro soumrak jeho kariéry.
Jako náčelník zpravodajského oddělení gener3lního štábu věděl příliš mnoho, měl v ruce kompromitující dokumenty, znal pozadí politických událostí. To nebylo každému příjemné. Zejména ne Alexandrovi Karadjordjevičovi, který vystřídai na srbslsém trůně Petara.

,
178 ţ . 179
♀S obavami sledoval silící pozici šéfa zpravodajské ústředny, snad z něj měl dokonce strach.
Podle slov věrohodného svědka Slobodana Jovanoviče neopouštěla Alexandra myšlenka, že Apis číhá na jeho život. Když mu pak kdosi napovídal, že náčelník tajné služby dal zavraždit arcivévodu Ferdinanda jen proto, aby vyprovokoval světový konflikt, když se Alexandrovi donesio, že Apis připravoval atentát také na něm'eckého císaře, že je to docela obyčejný vrah, který pocituje neodolatelné nutkání zabíjet, usoudil Alexandr,že by byio neprozřetelné a nanejvýš nebezpečné nechat ho běhat na svobodě, a začal hledat důvod, ják by se údajného protivníka mohl co nejrychleji zbavit.
Obvinění se našlo poměrně brzy a dodnes zůstalo jen nedoloženým obviněnfm. Alexandr tvrdil, že Apis vedl tajná jednání s Němci o uzavření separátního míru. To však nebylo všechno. V posledních týdnech roku 1915 zatkla policie Apise a některé dalši vedoucf osobnosti organizace Sjednocení nebo smrt, a nařkla je z příprav spiknutí. Organizovali prý povstání v armádě, chtěli zavraždit Alexandra i ministerského předsedu PašiEe. Při policejni prohlfdce psacího stolu plukovníka Dragutina Dimitrijeviče objevili tajní agenti stanovy organizace Černá ruka, u některých jiných zatčených pak seznamy členů. Plukovníka Apise a jeho druhy vyslýchali tři a půl měsíce.
Mezitim se začala karta na frontách první světové války obracet a nový Habsburk na trůně, císař Karel, se pokoušel vyjednávat za německými zády s Francií o separátni mír. Jednou z podmínek bylo přísné potrestání všech, kdo měli prsty v sarajevském atentátu a bezpodmínečné rozpuštění všech protirakouských tajný ch spolků.
Je pravděpodobné, že se srbská vláda dozvěděla O obsahu zákulisních jednání, je docela dobře možné, že si chtěla vyslou.žit už napřed ostruhy tím, že zdecimuje organizaci Černá ruka, ukáže císařovi Karlovi, že nemá se sarajevským atentátem nic společného a jednou provždy se zbavi nebezpečného plukovnika Apise.
180
Druhého dubna 1917 je postavili před soud. Ale už za týden jednání přerušili. Prokurátor rozšířil totiž obžalobu i na Radeho Malobabiče a Muhameda Mehmedbašiče, pro údajný pokus o atentát na AIexandra. Neznámý pachatel prý na něj vystřelil dvě rány, když se vracel 11. září 1916 v pět hodin odpoledne nedaleko Ostrova z fronty.
Bylo to vymyšlené obvinění. Policii se však přesto podařilo vytlouci z Malobabiče přiznání, že organizátorem údajnřho atentátu byl plukovník Apis. V další fázi procesu rutinovaný diplomat a politický intrikán Apis zřejmě ztratil přehled, přestal pozorně uvažovat a spadl do nastražené pasti. Zdánlivě pokoutně, pr ostřednictvím vězeňského dozorce se dozvěděl, že mu hlavní politický poradce prince regenta Alexandra vzkazuje, aby neměl strach, všechno 'dobřţe dopadne, v tomto procesu nejde totiž vůbec o něj, o Apise, alţe o ty dva darebáky Malobabičţe a Vuloviče a o jejich účast na sarajevském abentátu. Bylo by dobře, kdyby se vědělo, jak to tenkrát doopravdy bylo.
Ostřílený bojovník Apis nepochopil, že jde o taktickou lest, sedl za stůl a napsal 10. dubna 1917 předsedavi vojenského soudu Petrovi Mišičovi toto sdělení. "Ve funkci náčelnika zpravodajského oddělenf generálniho štábu přijai jsem Radeho Malobabiče, aby organizoval zpravodajskou sít na území RakouskoUherska, a on tento úkol přijal. Udělal jsem to po dohodě s ruským vojenským přidělencem panem Artamonovem, který se s Radem setkai v mé přítomnosti. Když pak Rade začal pracovat a když jsem pochopil, že se Rakousko připravuje na válku proti nám, měI jsem za to, že smrtí rakouského následnika trůnu dojde k oslabení protivníka, že se tak odstrani nebezpeči vojenského konfliktu pro Srbsko anebo aspoň oddálí. Proto jsem angažoval Malobabiče, aby u příležitosti Ferdinandovy plánované cesty do Sarajeva na něj zorganizoval atentát. Definitivně jsem se pro toto řešení rozhodl teprvţe, když mě Artmonov ujistil, že n'as Rusko nenechá bez pomoci, kdyby nás Rakousko napadlo. Nemluvil jsem však s Artamonovem přímo o svých

úmyslech zorganizovat atentát, ale uvedl jsem
181
I ,
♀jako důvod, proč mě zajfmá názor na pravděpo4obnou reakci Ruska, že by se Rakousko mohlo dozvědět o naší činnosti a využít jí případně jako záminky pro útok. Malobabič splnil můj příkaz, zorganizoval a realizoval atentát. Hlavni vykonavatelé atentátu byli v mých službách a dostávali malé peněžité příspěvky, které jsem jim posílal Malobabičovým prostřednictvím. Některé potvrzenky o příjmu jsou v ruských rukách, dostával jsem totiž prostředky od pana Artamonova, generální štáb neměl dostatečné finance na tuto zvy`
šenou činnost. `
Ne všechna fakta v tomto prohlášenf odpovidajf pravdě. Ale plukovnik Apis jednal v dobré víře, že dá vláda po tomto prohlášeni příkaz k zastavení soluxţského procesu. Věznění zlomilo Apisovu soudnost, neuvažoval a podepsal si tak rozsudek smrti.
Už pátého června odsoudil vojenský soud Apise a osm dalších obžalovaných k trestu smrti zastřelenfm, Mehmedbašiče na patnáct let do vězení, generála Popoviče na deset. Některým odsouzeným udělil Alexandr milost, Apis, Vulovič a Malobabič museli před popravčí četu.
Brzy ráno 26. června 1917 stáli nedaleko Soluně před puškami patnácti četníků. Celé dvě hodiny poslouchali nad vlastními hroby čtenf rozsudku. Ve 4.47 zazněl povel k salvě. Plukovník Apis, jeden z nejdůležitějších mužů v pozadi srbské politiky před první světovou válkou, padl se slovy: "At žije Srbsko, at žije Jugoslávie!"
Teprve po jeho smrti se našla Apisova posledni vůle, spiš politická konfese a goselství, napsané v cele před popravou:
"Oba soudy mě odsoudily k trestu smrti a koruna mi odepřela udělit milost. Přesto umírám nevinen, avšak s přesvědčením, že z vyššíhn hlediska Srbsko potřebuje mou smrt. Proto očekávám svou posledni ho
" dinu v míru a duševně vyrovnán.
Sarajevský atentát nebyl přímou příčinou první světovP války, stal se jen jednou z moţných záminek, když . Osmadvacátého července dozrála polaticka situace
1914 vyhlásilo Rakousko-Uhersko válku Srbsku. Téhož
182
dne požádal německý císař Vilém II. rezolutním prohlášením ruského cara,.aby nepokračoval ve vojenských připravách. Mikuláš II. podepsal rozkaz ke všeobecné mobilizaci, ta pak byla 30- července vyhlášena. Přesně o půlnoci téhož dne požádal německý vyslane.c v Petrohradě Pourtalés ruského ministra zahraničních věcí o audienci a oznámil mu ultimátum své vlády. Neprovede-li Rusko do 24 hodin demobilizaci, bude Německo rovněž mobilizovat. Rusko odsmítlo ultimátum a Německo l. srpna vyhlásilo válku: Francouzská vojska zaujala pohotovostní pozice blízko svých hranic už 30. července. Německo požádalo francouzskou vládu, aby se zavázala k neutralitě. Kdyby byla Francie podmínky přijala, měli Němci připraveny dalši nepřijatelné požadavky, odstoupeni pevnosti Toulu a Verdunu. Francie však nesouhlasila s návrhy a Německo jí pod smyšlenou záminkou vypovědělo 3. srpna večer válku. Anglie předložila Německu ultimátum, v němž žádala, aby se německá vláda zavázala, že bude respektovat neutralitu Belgie. Lhůta 4. srpna 1914 do 23 hodin prošla. Velká Británie vstoupila do války nótou odevzdanou německému vyslanci Lichnowskému: "Vláda Jeho Veličenstva se domn:vá, že je od jedenácté hodiny večerní dne 4. srpna 1914 mezi flběma zeměmi válečný stav."
První světová válka musela začít.
183
♀13 PRVNf PADLÝ SVĚTOVÉ VÁLKY
Na přípravě této vraždy se podílela široká veřejnost ctihoţdných francouzských občanů. Pařížský tisk a kavárenští pomlouvači sehráli role gangsterských bosů. Politická spekulace, a ve značné míře jednostranně vybičované vlastenecké city před sarajevským atentátem i po něm, i letitá francouzská potřeba pomstít se Němcům za porážku u Sedanu v roce 1870 ukázaly atentátníkovi cestu.
Ostatně, v novinách si mohl téměř denně přečíst zřetelný návod ke zločinu: "Pro pana Jaurése je škoda dvanácti kulek popravči čety, provaz v kůlně bude pro něj dost dobrý!" (Urbain Gohier.) A Charlţes Maurras nazval vůdce francouzských socialistů a předního bo jovníka za mír i za normalizaci francouzsko-německých vztahů Jeana Jaurése "špinavou děvkou, vydr"
žovanou Němci .
Několik dní před atentátem vykřikovali demonstranti na Champs Elysées na adresu nezištného politika a novináře: "Pryč s Jaurésem! Naplivejte mu do obličeje! At žije armáda!" Po jeho smrti a po procesu s jeho vrahem demonstrovalo na tři sta

tisíc Pařížanů proti soudnímu výroku, nechybělo mnoho a z protestů rozhořčených občanů mohly vzniknout vážné politické nepokoje. Později vzdali Francouzi čest prvnímu padlému světové války tím, že po porážce Německa přenesli Jaurésovy ostatky do Panthéonu nesmrtelných.
V červnu 1914 mu bylo pětapadesát. Měl za sebou těžkou práci politika, bojujícfho za sociální pokrok. Narodil se v chudé rodině, dostal stipendium a vystudoval, když mu bylo pětadvacet, byl už poslancem a profesorem filozofie. Založil a vedl deník 1'Humanité.
Po sarajevském atentátu se ze všech sil snaži zachránit mír. Je přesvědčen, že válečná psychóza je uměle a záměrně udržována, kdyby obyčejni lidé jasně vyjádřili svůj nesouhlas, kdyby dělníci třeba generální stávkou dţemonstrovali proti nţeţodpovědným politikům, nemuselo by dojít k nejhoršimu.
V tomto smyslu mluví Jaurěs rovněž v Bruselu na zasedání Mezinárodního socialistického byra. Když zaútočilo Rakousko-Uhersko počátkem srpna 1914 na Srbsko, a internacionála se prakticky rozpadla, došlo v Bruselu k velkému mezinárodnímu mirovému mítinku, socialisté se ještě snažili zachránit Evropu před hrozícim konfliktem.
Devětadvac:átého července promluvili na této manifestaci osmi tisiců bruselských dělníků za německé socialisty Hugo Haase, za Francouze Jaurés. Tent prohlašuje o politice francouzské vlády: "Pro svůj pevný a nekolísající postoj k otázkám franctuzsko-německého sblíženi jsem odjakživa přitahoval na svou hlavu nenávist našich šovinistů, proto mám právo prohlásit, že v této hodině si francouzská vláda přeje mír a pracuje na jeho zachovánf.
Do poslední chvíle bojoval za mír, v očích nacionalistů byl však nepřítelem, zrádcem, Prušákem, zaprodancem. Kdekdo si přiložil polínko a štval proti němu. Přitom si Jaurés, i při svţm neotřesném optimismu, jako jeden z mála politiků uvědomil možný dosah hrozfcího evropského konfliktu. Plných patnáct let před Sarajevem napsal téměř prorocká slova: "Vypukne-li válka, bude hrozná a nepředstavitelně se rozšíří. Poprvé se rozroste ve všeobecnou válku, která zachvátí všechny kontinenty . . . Naše planeta bude rudá ` prolitou krví.`
Kvečeru 31. čţrvence 1914 se vrátil-po celodennfch jednáních na předsednictvu vlády a na ministerstvu obrany do své pracovny v redakci 1'Humanité, usedl za psací stůl a chystal se napsat úvodník k posledním dramatickým událostem po vyhlášení mobilizace. Snad stále ještě áoufal.
Chvíli diskutuje s redaktory, pak se snaží najít působivý titulek, uvědomí si, že ještě nevečeřel, přidá se tedy ke kolegům, kteří právě odcházejí. Někdo navrhuje, aby šli do restaurace Coq d'Or, ale Taurés má v hlavě svůj chystaný úvodník, nechce se příliš
184 ţ 185
♀vzdálit od redakce, proto navrhuje Cajé du Croissant na rue de Montmartre.
V té době je tato kavárna vlastně jakýmsi novinářským klubem, a v devět večer jsou téměř všechny stoly obsazeny. Jen u okna je ještě volno. Usednou tedy k němu. Je horký letnf večer, proto jsou okna dokořán. Aby si nepřipadali docela jako ve výloze, zatáhnou aspoň záclonu. A objednali si večeři.
Raoul Villain je už v Paříži. Přijel z Remeše včera či předevčírem, v kapse nosf ostře nabitou pistoli, vydal se totiž do Paříže s jediným cílem: zavraždit Jaurése, jehož považuje za nepřftele Francie, za padoucha a zrádce, což ostatně vyčetl z novin.
Osmadvacetiletý muž, ne příliš vzhledny, ne příliš bystrý, vystudoval zemědělskou fakultu, ale stále ještě nepracuje, nemůže prý najft místo. Nepatřf k žádné z politických stran, k rozhodnutf zabit Jaurése ho přivedla šovinistická novinářská kampaň:
Jistě neni zcela normální. Má k tomu dokonce i dědičné předpoklady. Jeho matka žije už plných pěta^ dvacet let za mřížemi ústavu pro choromyslné, jeho babička také trpi vážnými psychickými poruchami. On sám se chová podivně, nejistě, pozoruje svět těkajícfm pohledem a posuzuje události zcela nekriticky. Zřejmě je nadmfru přistupný vnějšímu ovlivněnf.
Později se přizná, že dostal vnuknutf k vraždě během představenf Cida v Comédie Franţaise před vánocemi 1913. Pak chodil v Corneillovou knížkou a četl si jeho verše znovu a znovu. Z novinových článků se dověděl, jak nebezpečný je antimilitarismus a poučil se, že za vš,echno může Jean Jaurés, on je totiž proti otevřenému konfliktu. Tak se rozbodl, že ho zabije. Pár dní před atentátem je v Remeši na pohřbu své babičky. Prohlásf přitom známému: "Jsou politici, kteří si nezaslouţf nic než smrt, pracují totiž pro Německo.
Pak odjíždf do Paříže.
Když vystoupí na Gare de l'Est z vlaku, probíhá před nádražfm mohutná protiválečná demonstrace želţezničářů. Samozřejmě, že se z chodníků ozývaji také

hlasy proti. Raoul Villain se přidá k opozici, je totiž přesvědčen; že demonstrace je Jauřesovým dilem.
18B
Nejdřív svou. oběf zpovzdáli pozoruje. Počká si na Jaurése před redakci 1'Humanité, sleduje ho, snad sám sebe přesvědčuje, že je jeho nenávist opravdová.
Kvečeru přichází k budově rţedakce a ptá se ve vrátnici, jestli jţe nahoře pan Jaurés. Jţe pţevně adhodlán vtrhnout do tvrze socialistické 1'Humanité a dobýt ji. Al^ Jean Jaurés právě před chvíli odešel v doprovodu kolegů na večeři. Raoul Villain se tedy vydá za nim.
Je půl desáté, novináři sedf kolem stolu, ještě dopíjejí láhev vína, když se jeden z nich podívá k oknu a vidí za sklem tvář mladého muže. Ten člověk odsunul závěs a chvíli pozoruje, co se děje uvnitř. Pak jeho obličej mizí ve tmě.
Ale po chvíli, to právě jeden z kolegů ukazuje Jaurésovi fotografii dcerky, se bledá tvář zase objeví za pootevřeným oknem. V ruce neznámého muže se zableskne hlaveň revolveru. Práskne výstřel, pár vteřin poté druhý.
Jean Jaurés padá na stůl.
Vznikla panika, kdosi vyskočil oknem na ulici, chytil atentátníka za krk, další lidé se přidali, táhli ho do kavárny, snad aby mu ukázali, co způsobil. Sotva vešli, už se v Caté du Croissant objevil policista a atentátníka zatkl.
Poslanec a novinář jaurés ještě pár minut žil, byl však v bezvědomí a už se z něj neprobral. Nejdřív se pokoušeli pomoci mu sami, ale lékárník, který byl mezf hosty, nedával naději. Pak přišel lékař, vyjádřil se pesimisticky a za pár minut poté oznámil hostům Café du Croissant, že je Jean jaurés mrtev.
Zpráva se rozlétla Pařížf, lidé běželi ulicemi a volali: "Zavraždili nám Jaurése," a zaměstnanci 1'Humanité se vypravili do rue Montmartre, aby se naposled setkali se svým šéfredaktorem.
Vraha zavřeli a vyšetřovali. Měl radost z vykonaného dila a nijak se netajil uspokojením. V protokolu zdůvodnil svůj čin takto: "Potrestal jsem pana Jaurése, protože zradil vlast. Vedl kampaň proti zákonu o třfleté vojenské povinnosti. Jsem toho názoru, že mu
187
♀síme trestat zrádce, a mohu vám říci, že mám pociţt vy"
konané povinnosti.
Prokurátor chystal žalobu na vaha, ale Jaurés byl mrtev. A mnozí si uvědomili, že Francie ztrácí vlastence a revolucionáře, velkého myslitele, všestr anně vzdělaného a nepřekonatelného řečníka s vynikající pamětí.
Jeho vrah byl dědičně zatížený primitiv s anomálními duševními sklony, myslel si, že se vraždou proslaví, stane se národním hrdinou. Stále totiž tvrdil, že. musel vraždit, že jednal z ryzího vlastenectví, střílel pro dobro národa. Potom se přiznal, že se jistou dobu zabýval myšlenkou zastřelit raději německého císaře Viléma II. Ale rozrnyslel si to, císař Vilém je totiž panovník, který odjakživa podporoval umění a umělce. Takového muže by bylo škoda.
Raoul Villain usedl na lavici obžalovaných před pařížským porotním soudem .teprve pět let po vraždě. Za války nebyl čas ani nálada na zkoumánf viny či neviny potrhlého vlastence. Obžalovaný měl tedy hodně času, aby si ve vazbě uvědomil, co udělal. Před porotou prohlásil: "Jsem hluboce nábožensky založen, a přesto se vám musím přiznat, že jsem nepocítil ani nejmenší výčitky svědomí." , Mnozí čekali, že ho soudní znalci prohlásí za nepříčetného. Nestalo se tak. Lékařská komise vydala dobrozdání, podle něhož byl Raoul Villain plně odpovědný za své činy, nejednal ani pod tlakem neodolatelného nutkání, přesně věděl, co dělá.
A přesto ho neodsoudili. Státní žalobce poukázal na motiv vlasteneckého zápalu, na tlak politického přesvědčení; jedinci vraždící politické odpůrce jen pro rozdílný názor jsou sice hrozbou společnosti, přţesto však upozornil porotce, aby uvážili i polehčující okolnosti.
To byla šance pro obhájce. Ten pak vyslovil názor na Villainův zločin zřetelněji: "Když odsoudíte Villaina," řekl, "bude to znamenat uznání socialistického učení včetně předválečné politiky socialistů. Tím byste vyslovili souhlas s metodami třídního boje, revoluce a bolševismu. Nelze přeţce pochybovat o tom, že pachatel jednal z vlasteneckých pohnutek, jeho čin je zlo
188
činem z přesvědčení, spáchal jej ve jménu vlasti. Člověka, který jednal z takovýchto pohnutek, nemůžete
` přece v žádném případě označit za vraha.
Byla to sice nelogická logika, ale v politickém ovzduší po první světové válce a po ruské Říjnové revoluci zapůsobila. Porotci se poradili, když přišli zpět, prohlásili, že je Jaurésův vrah nevinen.

Osvobozující rozsudek pro vraha socialistického novináře, myslitele, politika, teoretika marxismu a bojovníka za sociální pokrok vzbouřil veřejné mínění. Když se pak lidé dozvěděli, že vdova po zavražděném šéfredaktorovi musí dokonce uhradit výlohy procesu s vrahem, dosáhly demonstrace takového rozsahu, že hrozily vážné nepokoje, hovořilo se dokonce i o možnosti občanské války. Jaurésův list 1'Humanité vyslovil v redakčním článku obavy, aby se tak shovívavý postoj k politickým násilníkům nestal vážným nebezpečím pro základy poválečného státního řádu. Nebyla to planá obava.
I v ostatním tisku se objevily kritiky soudnfho systému a zbabělosti porotců. Bylo totiž jasné, že měli strach, aby se odsouzením Jaurésova vraha nepostavili na stranu zastánců předválečné politiky francpuzské socialistické strany: Neuvědomili si přitom, s jak citlivým výbušným materiálţem manipulují. A tak sţe stal případ Raoula Villaina skvrnou francouzského soudnictví a současně příkladem, kam až může vést novinářská kampaň. Villain byl vrahem, který vyč.etl návod ke zločinu z tisku.
189
♀i,.
14 STRÁŽCE CARSKÝCH LAMP
Byl nejzámožnějším statkářem na světě. Patřilo mu přes milión čtverečních kilometrů půdy, tedy polnosti o rozloze Francie, Německé spolkové republiky, Belgie, Lucemburska, Švýcarska a Rakouska. V trezorech skrýv al sedm set miliónů zlatých rublů v hotovosti, navíc měl tučná konta v evropských a zámořských bankách. Byl neomezeným pánem šestiny světa.
Jmenoval se Mikuláš Alexejevič Romanov, z boží milosti Imperátor a Samovládce Velké Rusi, car moskevský, kyjevský, vladimirský, novgorodský, astrachaňský, kazaňský, poiský, sibiřský, velkovévoda litevský, volyňský, podolský a finský. Pro své povoláni se nehodil. Nebyl dostatečně inteligenfní, dokonce ani ne chytrý. Byl věrolomný, lstivý a krutý. Bál se o život i o zděděný trůn. Měl proč. Nejeden z jeho předků padl ranou atentátníka nebo příliš nedočkavého následníka. Mikuláš II. byl špatnýrn carem a byl také posledním carem.
Rasputin byl hrubý nevzdělaný podvodník, jakých se objevilo v historii jen málo, náboženský šarlatán a nepřekonatelný smilník, ale také svafý muž a osvědčený prorok, zázračný léltař a vševědoucí politik, ukrutný darebák a dobrodinec carského dvora, a aniž si to přál, . tak é hrobnik carské říše. Carevna širé Rusi mu nabídla výnosné misto. Stal se strážcem carských lamp s vysokým platem a monopolním vlivem.
Carevna Alexandra Fjodorovna, původem Němka, se narodila jako princezna Alice Viktorie Hessenská, vyrostla však v Londýně u babičky královny Viktorie, byla tedy vic Angličankou než Němkou, ale vůbec ne Ruskou. Ovládala cara, kralovala obrovské říši a na slovo poslouchala Rasput?na. Bigotní, nenormálně pověrčivá, hysterická, věřicí na duchy i na zázraky, byla přímo předurčena za ideální partnerku šarlatánovi.
Psychicky ušlápnutá, žila ve věčném strachu ze zítřejšfho dne, v obavách o osud manžela i dětí, a nakonec i celého panství. Její ruská kariéra nezačala totiž nijak povzbudivě.
Budoucího manžela poznala na britském královském dvořţe. Zamilovala se do něj. On ji také zbožňoval. Jenže ruský následník trůnu se musel pustit do čtyřletého handrkování, než doma prosadil, že se směla stát jeho ženou. Čekali na jeji příjszd v letnim sídlţ na Krymu. Jela tam s nadějí, že se jí Rusko položí k nohám. Místo toho se setkala se skrytým opovržením. V kuloárech se začalo šuškat, že Němka přinesla do Ruska neštěstf.
Otec jejího ženicha, car Alexandr III., ji proti očekáváni nepřivftal s otevřenou náručí, ležel totiž na smrtelné postell, upil se. Dvořané očekávali, že už příštf hoďina bude jeho posledni, tak nevěnovali příliš pozornosti cizí princezně.
Alexandr III. zemřel, at žije Mikuláš II.1
Už nebyla jen následnfkovou nevěstou, rázem se stala budouci carevnou. Zatfm však stála místo uprostřed slavnostf a radovánek v hlubokém smutku za rakvi sice bývalého cara, pro ni však zcela neznámého pána, a prodělala dlouhou pouf z Krymu do Moskvy ve stejném vlaku s mrtvým, za něhož popové sloužili na každém nádražf nekonečné mše.
Sto let předtím věštila jakási ruská Sibyla, že právě v prvnfch letech dvacátého stoletf prožije země obdobf bídy a nepředstavitelného neštěstf. Mnohé nasvědčovalo tomu, že měla pravdu.
Po Mikulášově slavnostnfm pomazáni za cara všech Rusů dal vylepit vyhlášku, v níž sliboval každému, kdo sţe dostaví na Chlodynské pole k veselici, tři suvenýry: pohárek s carským erbem, šátek a rubl od cesty. Ústnf podánf carovu nabídku ještě podstatně vylepšilo, začalo se povfdat, že každý přítomný rolnik

dostane od cara krávu_ . Na Chlodynské pole přišlo na půl miliónu zájemců. Pořadatelé nebyli připraveni na tak početný dav. Vznikla panika. Přes pole vedlo cvičné moskevské opevněni tři metry hluboký a dva metry široký příkop. Lidé se strkali a začali do něj padat. Ti, co byli nejbliž,
190 j . 191
♀křičeli strachem, snažili se držet zpátky, ti vzadu je tlačili, aby byli blíž suvenýţrům. Došlo kţe katastrofě: A carův strýc, moskevský starosta velkokníže Sergej Alexandrovič, se ještě postaral o vystupuování zmatku: Rozkázal kozákům, aby okamžitě zajistili pořádek a důstojný průběh slavnosti.
Ti se pustili do uklidňování davu po svém: knutami a šavlemi. Na rozdupaném poli zůstalo ležet přes tři tisíce mrtvých, většinou ušlapaných žen a dětí. Mnozí skončili v onom příkopu. Udusili je ti, kdo na ně spadli ve druhé či třetí vrstvě. Carevna Alexandra Fjodorovna se nedověděla celou pravdu o katastrófě. Přiznali před ní jen několik set mrtvých. Ale i tak začala věřit, že je neštěstí na Chlodynském poli znamením božího hněvu, začala uvažovat o možnosti, že opravdu přinesla do Ruska neštěstí.
Konečně další události potvTdily její obavy. Když byla s carem na oficiální. státní návštěvč v Kyjevě a na březích Dněpru uspořádali na jejich počest slavnost, potopila se před očima vzácných hostí svátečně vyzdobená loá a ve vlnách dravé řeky zmiz.elo na tři sta lidí..Opět znamení Prozřetelnosti! Carevna dostala strach.
Už se ho nezbavila. Stávala se rok od roku tísnivější, vždy když čekala ilalší dítě. Car i celá země se těšili na následníka trůnu. Ona však tušila, že neporodí zdravého syna. Hessenský rod, z něhož pocházela, byl totiž postižen dědičnou nemocí, nevyléčitelnou hemofilií, nebezpečnou krvácivostí. Ta se v tomto případě dědila z matky na syna. Toho mohl pak čekař zlý osud carevnina bratra, dvou bratranců a strýce. Ti všichni zemřeli na hemofilii.
Zrození následníka mělo mystickou předehru. Obrovská ruská říše žila ještě na přelomu dvacátého století v zajetí pověr a středověkých náboženských předsudků. Vesnicemi putovali špinaví svatí muži, zázračni mniši a čarodějní poutníci patřili ke stálým atrakcím klášterů. Nebylo divu, že je ubozí, negramotní a hladem zbědovaní mužici brali vážně, bylo však neuvěřitelné, že i carská rodina věřila jejich pochybným kouzlům a zaklínáním.
Carevna byla vyhlášeným mecenášem šarlatánů, dychtivě naslouchala nic neříkajícím věštbám ambu
; lantních jasnovidců, bláznivá "svatá Matrjonuška měla na carském dvoře tak velký úspěch, že zinkasovala za své wystoupení královský honorář: velký pozemek a pytel zlatáků na ţstavbu kláštera.
V té době byl hvězdou první třídy' v kategorii náboženských šarlatánů Ioan Kronštadskij. Usadil se v Andrejevském kostele a začal tam pořádat mítinKy hromadného pokání. Jeho vystoupení působila vskutku sugestivně. Pokaždé vznikly nepokoje, rváčky mezi věřícími, caršti četníci měli co dělat. Na petrohradském dvoře se objevil Míta Blažený, pomatenec, který při svých častých epileptických záchvatech vykřikoval nesrozumitelné věty. Dvořané si je pak vykládali po svém. Bláznivá Darja, které carevna věnovala mimořádnou pozornost i přízeň, byla notorická alkoholička.
Alexandra Fjodorovna vyrostla na britském královském dvoře, kde se jí dostalo nejlepšího vzdělání, žila v prostředí vynikajících lidí, a přece se po příchodu do Petrohradu zcela oddala středověkým návykům (primitivů.
V roce 1901, to už měla tři dcery a toužila po synovi, navštívila Paříž. V Lyonu žil proslavený šariatán, zázračný lékař Philippe, ve skutečnosti zkrachovaný řeznický tovaryš, kterému se nechtělo pracovat. Otevřel si zázračnou ordinaci, žehnal lidem, vkládal ruce na nemocné, šidil a lhal a měl úspěch. Vojenský přidělenec při pařížském ruském velvyslanectví se dozvěděl o úspěších podvodníka a doporučil ho carevně. Mastičkář Philippe (vlastním jţn-éntm Nizier-VachodJ dostal pozvání do Petrohradu a jízdenku prvni třídy.
Přijel, ubytoval se v carském sídle a vsugeroval carevně těhotenství. Podle jeho slov měla porodit syna. Celých osm měsíc,ţ tahal za nos zkušenou matku čtyř dcer, ona uvěřila, že je v požehnaném stavu, vystřízlivěla teprve, když měla přijít její chvíle a dvorní lékař profesor Ott zjistii, že se dostala do rukou podvodníka a vůbec není těhotná. Přesto nedala šarlatána potrestat. Naopak, nařídila, aby zběhlému řeznickému tovaryši udělili čestný doktorát. Jmenovali ho tedy rus
5'1.
,.
! 193 192
♀kým vojenským lékařem a navic ještě tajným radou. Pak teprve zmizel z petrohradské scény.

Popové si uvědomili, jak velký vliv mají na carevnu zázračni světci a starali se o nástupce svrženého francouzského řezníka. V Rusku bylo přece dost kvalifiIcovaných blahoslavených a čarodějných divotvorců. Například sarovský Serafim. Má výtečnou pověst a navíc je už dávno pod drnem, nemůže tedy dodatečně způsobit žádný kaciřsky skanelál.
Carevnin zpovědník si vzal na starost propagaci akce, navrhl, že by měI být zasloužilý divotvorce prohlášen svatým, a při té příležitosti doporučil ţanovnici zaručeně zázračný pramen sarovského kláštera. Kdo se v něm vykoupe, smyje ze svého těla všechny nemoce, neplodné ženy dobře znají stoprocentní účinek zázračné lázně. Kdyby snad matička carevna chtěla . . .
Matička carevna chtěia všechno, co jen trochu zaváněIo zázrakem, k;?yž se to pak týkalo její nejvţtší starosti, jak docílit, aby už konečně porodila syna, byla připravena podstoupif třeba i mučení. Popové a dvorní hodnostáři připravili vše potřebné k slavnosti, na níž car, jako zásťupce boží na tnmto svţtě, prohlásil mrtvého mnicha za svatého. Na oslavu této události uspořádali v klášteře okázalou večeři, když dospěli k moučníku, bylo už po půln.oci, měla se carevna postarat o zlatý hřeb programu. Samozřejmě jen před pečlivě vybraným obecenstvem.
Popové se zvedli a dvorní dárriy odložily ubrousky. Carevna se ztratila od stolu. Církevní hodnostáři poklekli u světcova hrobu a hlasitě se modlili. Dvorni dámy zatím kráčely se vzrušenou carevnou ke svatému prameni.
Tam odložila šperky, dámy jí pomohly rozepnout slavnostní toaletu. Chvíli stála bosá, jen ve spodním prádle na studeném kameni vedle zázračného pramene; pak se odhodlala, svlékla i košili a ponořila se, jektajíc zubý, do studené vody. Nastalo tajuplné ticho protože ted' pracovaly neznámé síly na zázraku. Jen od hrobu novopečeného světce se neslo mumlání popů.
Voda svatého pramene byla ledová, carevna v ní nevydržela dlouho. Vyskočila, otřela se osuškou, dvorní

dámy jí pomohly s oblékáním. Přesně za;rok poté po- rodila syna. Švětec Serafim však splnil svůj úkol jen z poloviny. Narodil se následník, aIe trpěl královskou nemocí - zhoubnou krvácivostí. A car a carevna po- třebovali naléhavě dalšího čaroděje, který by zachrá- nil syna před smrtí; protože lékaři si s neduhem ne- věděli rady. Na scéně se objevil Rasputin. Car Mikuláš II. napsal v nejbouřlivějších dnech první ruské revoluce, po povstání na křižníku Potěm- kin, za nepokojů, které otřásaly zemí i jeho trůnem, prvního listopadu 1905 do svého deníku: "Seznámili jsme se s člověkem božím Grigorijem z Tobolské gubţernie." Carovi se tenkrát zřejmě zdálo, že jde o nadmíru významnou událost. Jefim Alexandrovič Rasputin byl sedlák, povozník a mlynář v sibiřské vesničce Pokrovskoje. V roce 1871 se mu narodil třetí syn Grigorij Jefimovič. Vyrůstal ja- ko jiní kiuci na březích řeky Tury, nechodil do školy a domácím pracím se také vyhýbal, nejraději ležel za pecí a snil o velkém světě. Z doby jřho dětství se vy- práví stylová epizoda. Když kdosi z vesnice ukradl jis- tému chudému mužikovi jediného koně a pátrání po s pachateli nevedlo k ničemu, vstal Gríša ze svého pe- lechu za pecí a prorockým hlasem.pravil: ř "Pjotr Alexandrovič ho ukradl!" Náhodou trefil do černého a mezi vesničany se za- čalo povídat, že má Gríša Rasputin jasnovidecké schopnosti. Lichotilo mu to. Kdoví, co je na příhodě pravdy. Jisté je, že organicky zapadá do životopisného schématu pozdějšího zázračného člověka. Oženil se s Praskovjou Dubrovinou, měl s ní tři děti. dcery Marju a Varvaru a syna Dimitrije, a mezi ves- ničany si získal pověst flamendra a záletníka. Žádná žena v.širokém dalekém okolí si před ním nebyla jistá. Ale jak se zdá, nešlo o náhodné úspěchy, Gríša věděl už od svého mládí, jak si získat ženskou náklonnost. A ještě o jedné jeho nápadné vlastnosti se povídalo. Ne- zřízeně pil, syna. prý zplodil opilý, proto prý je Dimitrij duševně zaostalý. 195
♀Kariéra svatého člověka začala náhodným setkáním. To už bylo Rasputinovi třicet a živil se jako izvozčik. Jednoho májového dne vezl do vzdáleného kláštera ve Verchoturji mladého mnicha. Aby si ukrátili nekonečně dlouhou cestu podle řeky Tury, začali se bavit o náboženských problémech. Izvozčik Gríša se vyznal v biblických příbězich, na mnohé církevní záležitosti měl svůj vlastní, a někdy nevšedni názor, co slyšel od mladého mnicha, to ho zřejmě natolik upoutalo, že dovezl zákazníka do kláštera, vypřáhl koně, zavedl je do stáje a už ve Verchoturji zůstal.
Klášter ležel stranou od světského ruchu, ale i cirkevního děrii, sloužil jako polepšovna pro kaciře. V nucené izolaci zde žili mniši, kteří se prohřešili proti oficiální linii, většinou to byli příslušníci chlystovské sekty, lidé boži, proroci. Věřili v převtělováni, uctívali své žijící Kristy a bohorodičky, pro které neplatila žádná pravidla ani závony boží, protože vše, co svatí

konaji, je dobré, i když jte to špatné.
Rasputinovi se zalibily zásady učeni chlystů, z lineho vtesnickeho izvozčika se stal přičinlivý žák, uctivě poslouchal kázání sektářských popú a učil se od nich pro budoucnost. Po jisté době pak vyšel z klášterních zdí mezi důvěřivé věřící jako vyučený svatý, nové převtěleni Krista, který se údajně objevil v Rušku naposledy před mnoha lety v podobě proroka Radajeva, jehož cirkev i ortodoxní věřicí odsuzovali pro nemravný život, žil totiž najednou s třinácti ženami.
Rasputin si našel pro svůj cíl historický vzor, vydal se na misijní pout zemi a pustil se do zdokonalování Radajevova učení.
Ruská země byla zaostalá, myšlení mužiků primitivni. Stačilo, když jediná žena začala vyprávět o bohulibých skutcich božího muže Rasputina, a všechny to nejen opakovaly, ale každá dalšf přidala k historce patřičné smyšlené podrobnosti a dobrá pověst narůstala.
Lidé v Rusku masově věřili pověrám a zázrakům v době, kdy vytt%ořil N. A. Rimskij-Korsakflv Šeherezádu a Ilja jefimovič Rjepin maloval svá monumentálnţ plátna, kdy psal nesmrtţelné sondy do nitra ruské duše
196
Anton Pavlovič Čechov, kdy Konstantin ţCiolkovskij po1 ožil tooretické základy stavbě meziplanetárních raket, kdy už Pavlov pracoval .na svém díle o podmíněných reflexech a Lenin koncipoval Materialismus a empiriokriticismus.
Rasputin se nejdříve stává autoritou na vesnicich, pak přeskoči jeho věhlas do malých měst, nakonec je znám po celé gubţernii a popové, biskupové i Jeho Blahorodí bátuška metropolita se začínají zajímat o činnost divotvorce. Je náboženská? Politická? Nţeni škodlivá zájmům cirkve nebo samoděržaví? Neni snad Rasputin anarchista nebo nebezpečný socialistický re'oelant?
Boží člavěk Grigorij zpívá svaté písně, ve špinavé sutaně, nemytý, zarostlý táhne od vsi ke vsi, stará se jen o slávu boží, zřejmě nevi, co je politika. Neni nebezpečný ani popům, ani carovi.
Ale pro jistotu ho přece jen postavili před koncil. Vyšetřující komisi předsedá sarovský biskup, a přestože Rasputin plácá páté přes deváté, propaguje svoje pojeti nutného hříchu z vůle boží a po něm pořádné pokání, dostává od vysokých hodnostářů absolutorium. Dokonce i nekompromisní svatý mnich Iliodor, žijíci v Carycinu, snad největší kapacita mezi žijicími svatými, uznává, že Griša Rasputin je stroprocentní boži člověk. A Iliodorovo uznání je legítimací, s kterou se šarlatán může dostat do každých dveři.
Rasputin si to namířil k Petrohradu.
Ruský lid padal pod tihou bidy a hladu. Za poslednich sto let postihlo zemi čtyřicet neúrodných let, kdy nebylo co jíst, ani čím krmit, kdy řádily epidemie. Průměrný lidský věk byl v Rusku v roce 1897 dvaatřicet let. Každým rokem utíkalo do ciziny na devět miliónů ruských rolnfků, nedokázali se totiž uživit na lánech žírné půdy. Krize zvýšila ještě počty nţezaměstnaných a bída narůstala.
Ruský dělník je nejhůř placenou pracovní silou na světě. Proto začíná stávkovat. Slyši o Marxových a Engelsových myšlenkách, začiná se scházet v prvnich ţnarxistických kroužcích. Rusko-japonská válka potvrdila neschopnost carského režimu a zvýšila nespoko
197
1 ţi.;ţ.. I ţ; .....
I'. ,.
, ţf' i'
♀jenost obyvatel. Osmadvacátého července 1904 se podařil eserům (zkratka s. r. = sociální revolucionář) atentát na ministra vnitra Pleveho, Sasonov hodil svou pumu a zasáhl: Carská ochranka musela znovu přiznat, že nemá situaci v zemi v ruce. Pak ale došlo ke krvavému střetnutí. Sto čtyřicet tisíc petrohradských dělníků se shromáždilo před Zimním palácem k demonstraci, vojáci dostali rozkaz ke střeibě, na dláždění zůstalo ležet na tisíc mrtvých. To byl signál k přípravě ruské revoluce:
Necelé dva roky po narození následníka Aljošky zjistili zoufalí rodiče, že trpí vr ozénou hemofilií. Alexandra Fjodorovna ze zkušenosti věděla, co to znamená, proto svolala nejvěhlasnějši lékaře. Bez výsledku. Pak si někdo vzpomněl na zázračného divotvorce, na božího muže Rasputina.
Padle jedné verze se s ním už dříve setkaly v Kyjevě velkokněžny Milica a Stana, kterým se na carském dvoře říkalo "Černohorky", pocházely totiž z Černé Hory. Slyšely o jeho zázracích, viděly božího muže na vlastní oči, zřejmě na ně udělal dobrý dojem, ted' ho carevně doporučily jako záchrance. Podle této verze dostal Rasputin brzy poté telegr am, že se má neprodleně dostavit na petrohradský dvůr, dámy se ujaly nesnadného úkolu a propašovaly ho do paláce za zády stráží. Carská tajná policie se zatím neměla nic dozvědět.
Druhá verze je pravděpodobnější. Popové a vysocí církevní hodnostáři vsadili na

zázračného mnicha, umožnili mu usadit se v Petrohradě, a využili první příležitosti, aby ho uvedii na scénu. Ze zkušenosti už věděli, že divotvorci mají u carevny větší šanci než univer zitní profesoři, a chtěli mít svého člověka v těsné blízkosti carských manželů.
Rasputinův vstup na velkou scénu se podobá navlas akcím jeho ostatních kolegů šarlatánů, af to byl Hitlerův jasnovidec Hanussen, nebo podvodník Cagliostro, či kterýkoliv z oněch zázračných mastičkářů, balamutících důvěřivé lidi snad ve všech evropských státech. Velká dávka drzosti, naporazitelné' sebsvědomí, sugestivní pohled a královsky jisté vystupování před diváky,
198
kteří musí hned v prvnieh vteřinách ztratit dech, taková jsou pravidla. Rasputin respektoval zkušenost svých předchůdců.
Aljoša se uhodil do kolena, rána krvácela a krvácela. Lékaři bezradně krčili rameny, dvouletý hoch nebyl lc utišení, už celých dvanáct hodin mu vyměňovali obvazy, ale nic víc nemohli. Rgdiče byli zoufalí při pomyšlení, že se nepodaří zastavit krvácení, že jim jejich jediný sýn zemře před očima. Carská rodina byla tenkrát na letním bytě a do Carského Sela přijela, na návštěvu i velkokněžna Anastázie.
Snažila se uklidnit carevnu. Nepodařilo se jí to. Pak si vzpomněla na Rasputina. Dala zapřáhnout a tryskem jela do Petrohradu pro božího divotvorce. Naložila ho do kočáru, odvezla nejdřív do svého bytu, kde už čekala další aktérka komplotu, Aljošova chůva Marja Višniakova. Ta potom přivedla Rasputina po zadním schodišti přímo do carovy pracovny.
Mikuláš II. seděl za psacím stolem a vyřizoval státní záležitosti. Carevna pod lampou vyšívala. Snažila se myslet na nĚco jiného. než na nemocného Aljošu. Vešla chůvţţ a ohlásila Rasputina. Vpadl do místnosti jako velká voda, dupal ve svých obrovských sedláckých holínkách po perských kobercích, beze slova přistoupil k carovi a po mužicku ho objal a políbil, s carevnou, která se překvapením nezmohla na jediné slovo, udělal totéž. Pak se zeptal, kde leží kluk.
Odvedli ho k Aljošově posteli. Zpočátku se na něho ani nepodíval. Poklekl před ikonu a začal se nahlas modlit. Mumlal a mumlal dobrých dvacet minut. Aljoša ho zvědavě pozoroval. Ten neznámý, neohrabaný mužik byl pro něj překvapením. Když se pak vousáč zvedl a udělal nad ním velký kříž, mohl si ho prohlédnout zblízka. Špinavý, zarostlý, páchnoucí potem.
Měi však příjemný, hluboký hlas. A dovedl hezky oovídat. Nejdřív mu prostě a krátce oznámil, že už neoude stonat, že se brzy uzdraví a bude smět z postele, pak mu začal povídat pohádky. A vyprávěl tak divně, ale tak zajímavě, že carevič sledoval každé jeho siovo s živelnou dychtivostí, až únavou usnul.
199
♀Rasputin vstal, uklonil se jako kouzelník po úspěšném triku a oznámil: Ted' už mu bude dobře!" "
Aljoša klidně spí, koleno pomalu přestává krvácet, carevna klečí dojata před božím člověkem Rasputinem a děkuje mu za záchranu syna. Grigorij Jefimovič se uvedl vynikajícím způsobem, od toho večera jsou pro něho otevřeny dveře carských komnat. Šarlatán se postaral o slibný start kariéry, jaká nemá v historii obdoby.
Samozřejmě, že následníka neuzdravil. Podařilo se mu dítě pouze uklidnit. Teprve později, když lékařská věda poznala nové souvislosti mezi fyzickými symptomy nemocí a duševním stavem nemocného, se mohli
` lékaři pokusit o vysvětlení "zázraku` .
Rasputin mě.l dozaj.ista sugestivní schopnosti. Policejní prezident Běleckij napsal ve svých vzpomínkách, že carská tajná policie měla důkazy o tom, že Rasputin za svého petrohradského pobytu chodil na hodiny ke známému mistrovi hypnotizérovi, a ten prý později o svém učni prohlásil, že je mimořádně nadaný, má silnou vůli a dokáže ji soustředit. Hypnóza a sţdgesce byly odjakživa tajnou zbraní jasnovidců, divotvorců a svatých mužů.
Během dalšího léčení nemocného následníka trůnu vyšly pak najevo ještě jiné, radikálnější metody, kterými se Rasputin snažil omráčit Aljošovy rodiče. A ty už vůbec nebyly tak nevinné, jako počáteční psychoterapie.
Citujeme sovětského autora Arkadije Vaxberga: "Rasputin vyvolal dojem, že svou přítomností chrání chlapce před nemocí. A skutečně, kdykoliv odjel, zdraví dítěte se prudce zhoršilo. Stačilo však, aby se vrátil, a nemoc ustoupila. Vyšlo najevo, že carevnina dvorní dáma Anna Vyrubová a tibetský lékař Badmajev přidávali následníkovi do jídla prášek kořene ženšenu a prášek z parţohů mladého jelţena. Obojí vyvolává u osob, které k tomu mají určité dispozice, silné krvácení. Pak se Rasputin vrátil, do jídla už nic nepřidávali a nemoc pomalu ustupovala. Svatý muž se

chvástal: čtyřicátého dne po mé smrti následnik one"
mocní. Rasputin si pronajal a zařídil v centru města okázalý byt, přijímal návštěvy, pořádal večírky, stal se středem pozornosti měšťáckých paniček, a do carského paláce chodil pravidelně ordinovat. Brzy měl cara a hlavně carevnu pevně v rukou. Věřili mu neomezeně. A to, co negramotný mužik prováděl s vládci velkého Ruska, hraničilo s fraškou.
Carevna píše carovi 8. (22.) září 1915 z Carského Sela:
"Moje ikona se zvonkem mi skutečně usnadnila poznávat lidi. Zpočátku jsem tomu nevěnovala dost pozornosti, nedůvěřovala jsem svému mínění, ale ted jsem se přesvědčila, že ikona a náš Přítel (Rasputin, pozn. V. P. B. j mi pomáhají rychle se vyznat v lidech. Zvonek by zazněl, kdyby ke mně přišii se zlými úmysly, a zabránil by vštem těm Orlpvům, Džunkovským, Drentělnům, aby se ke mně přiblížili.
t- 'dopise carovi z Carského Sela 5. [18.) prosince 1916:
"Milý, ujišťuji Tě, že následovat rady našeho Přítelte, je jedině správné. On se usilovně modlí dnem i nocí za Tebe. On Tě ochránil na místě, kde jsi, jen bud o tom přesvědčten tak, jako jstem já a jak isem dokázala přesvědčit i Ellu - a ochrání Tě napříště - pak se vše zdaří. V ‚Lel Amis de Dieu` jeden z Božích starců praví, že země, kde Boží muž pomáhá panovníkovi, nikdy nezahyne. A to je pravda, jen je zapotřebí poslouchat, důvěřovat a dotazovat se na radu a nemyslet si, že On něco nezná. Bůh Mu vše zjavuje. Proto lidé, kteří nechápou Jeho duši, tak neobyčejně cibdivují Jeho podivuhodný mozek, schopný vše pochopit. A když On žehná nějakému podnikání, tu se zdaří. Když doporučí lidi, možno být klidným, že jsou dobří. Jestli se později změní, není již jeho vinou, ale On se mýlí v lidech méně než my, má od Boha velkou životní zkušenost.
Rasputin nepolevil ve studiu lidských povah, a snažil se osobně poznat co nejvíc významných osobností, zejména. však jejich manželek. Jeho společenské styky byly příjemné a také užitečné. Agenti tajné policie,
201
200
♀kteří pochopitelně sledovali každý krok carského divotvorce (protože málokterý poli.cejní komisař věří na duchy a na zázrakyJ, a policejní prefekt v něm odpočátku viděli jen šarlatána a podvodníka na vysoké úrovni, vydali ve svých raportech.svědectví o způsobu jeho života.
Přísně tajné 16. ledna
Během návštěvy u rodiny Pistolkorových seděla Rasputinovi na klíně prostitutlca Gregubova, pi~ičemž si něco sám pro sebe mumlal. V noci ze 17. na 18. ledna spala u Rasputina manželka plukovníka 145. pluku Maria Gillová.
26. ledna
Dnes večer uspořádal Rasputin ve svém bytě ples na počest osob propušiěných ze žalářu. Hosté se chovali velice nevázaně. Zpívalo se a tančilo až do svítání.
3. dubna
Kolém osmé hodiny večerní přijel Rasputin s neznámou ženou, která u něj zůstala až do rána.
11. května
Rasputi.n si přivedl do bytu prostitutku a zavřel se s ní v ložnici. V noci spala u Rasputina herečka Varvarova.
8. února
Dnes v deset hodin přišla paní Solovjevová, v 10 hodin 10 minut Marja Golovina, v 11.50 kněžna Tatána Šachovskaja a odešla za padesát minut. Ve dvanáct hodin přijal Rasputin svého soukromého tajemníka Simanoviče, ve 12.10 přišla manželka štábního kapitán,a Sandeckého, ta ale opustila byt po deštęti min,ttách, ve dvanáct hodin přišel také zpěvák Derevenskij, ve 12.20 odešla Laptinskaja, a ve 12.40 přijel v automobilu neznámy muž v uniformě.
Detektivové sledovali Rasputina také při jeho poby tu na venkově, v rodné obci, a na jeho častých cestách Za všechny jen dva zápisy z raportů:
12. července
Asi v osm večer opustil Rasputin dům s manželkou úředníka synodu Solovjevovou, která ho navštívila už den předtíin. ţNastoupili do kočáru, jeli do lesa, chovali se tam nemravně a vrátili se až za hodinu. Při návratu byl Rasputin velice bledý.
13. července
Po koupeli odešel Rasputin k manželce zpěváka žalmů J.rmolaje, ţ která ho už očekávala vykloněna z okna.
Pozdější Rasputinův soudce a kat kníže Jusupov napsal ve svých vzpomínkách, že mnich "proměnil svůj život ve stálý hodokvas, pustou orgii kriminálnílca kterému náhlţe padlo do klína štěstí":
Boží člověk skutečně řádil ve dne v noci, snažil se využít každého dne beze

zbytku, jako by měl být jeho posledním. Policie archivovala hlášení o jeho denním i nočním programu, generál Globačov vyhodnocoval raporty tajných agentů. Opakoval se v nich jediný motiv: Rasputin pil, byl opilý, byl velice opilý, spal s herečkami, s manželkami významných mužů, politiků, důstojníků, obchodníků, továrnáků, s kněžnami a jejich dcerami. Předseda dumy Rodzjanko prohlásil, že do jeho kanceláře došly spousty stížností matek, jejichž dcery Rasputin zneuctil. Jisté je, že ženy za ním běhaly samy. Rasputin totiž nebyl tuctovým milencem, a vyspat se s úředně koncesovaným božím mužem, to znamenalo pro unuděné paničky petrohradské společnosti vynikající dobrodružství. A nejen to. Divotvorce se dovedl odvděčit za přízeň. Manželé cizoložných dam se brzy dočkali lepšího místa, důstojníci byli na Rasputinovu přímluvu povyšováni, boží muž nebyl skrblík, dosazovai a sesazoval ministerské rady a generály, jak se mu zachtělo. A protože nerozuměl politice a protože ho car slepě poslouchal, způsobil ve vnitropolitických : poměrech ruské říše ještě větší zmatek.
Aspoň několik dokumentů o tom, že měl skutečně hlavní slovo při mnoha carových politických rozhodnuiích:
202 203
♀[Z dopisů carských manželů.)
Carské Selo 15. [28.) listopadu 1915 Carevna carovi.
"Dřív než zapomenu, musím Ti vyřídit vzkaz našeho Přítele (Rasputina), podníceny jeho viděním ve snu. Prosí Tě, abys nařídil íţtok u Rigy, je prý to nutné, jinak se tam Němci usadí přes zimu tak pevně, že dostat je odtut bude stát nesmírně mnoho krve a námahy. Nyní by je to postihlo nečekaně, takže bychom je s úspěchem přinutili k ústupu. Říká [Rasputin), že právě nyní je to nejdůležitější, a prosí Tě naléhavě, abys našim nařídil, aby útočili. Prý můžeme a musíme, mám Ti to hned napsat."
Carské Selo 20. září [3. října) 1916 Carevna carovi.
"Prosila jsem, aby zařídili, jak ra'dil Grigorij [Rasputin), aby zboží, mouku; máslo, chléb a cukr měli předem v krámech navážené, takže každý kupující dostal by svůj nákup mnohem rychleji a nebylo by těch nekonečn;ţch front. Všichni souhlasili, že je to výtečný nápad, nuže, proč na to nepřišli dříve?"

Rasputin radil, čaroval ve prospěch carovy rodiny i celé ruské říše, ale také se mstil. Jeho zázraky byly dětsky naivní, průhledné, ale cara i carevnu pokaždé okouzlily i přesvědčily. Když začaly ruské pluky prohrávat na frontě, postavil se Rasputin s ikonou ve zdvižených pažích směrem, kde se domníval, že je kritické bojiště, chvíli čaroval a vykřikoval: At zazáří světlo tam! čímž myslel onu postiženou frontu.
Samozřejmě, že to nebylo k ničemu. Ale carevna se radovala, že boží člověk pomáhá jejím vojákům, a car také důvěřoval jeho strategickému kouzlení. Přitom se věštby nesplnily, jeho rady byly na první pohled nesmyslné.
Říká se, že Rasputina objevily v Kyj:evě princeznţ Stana a Milica, dcery černohorského krále Nikoly, a uvedly ho na carský dvůr. Rasputin jim tédy měl být
204
podle všech spoiečenských zvyklostí přinejmenším vděčný. Velkokněžna Stana byla manželkou vrchního velitele carských vojsk generalissima Nikolaje Nikolajeviče. Ten brzy pochopil, že boží člověk je šarlatán a podvodník, že využívá carevnina sklonu k mysticismu, a svým názorem sţe netajil. Carevna obvinění těžce nesla. Byla oddána Rasputinovi na život a na smrt a nesnášela vedle sebe nikoho, kdo . měl proti svatému darebákovi sebemenší výhrady.
Rasputin se dozvěděl o svém sokovi a podařilo se mu ho porazit. Když Rusové utíkali z Haliče, přišla šarlatánova chvíle. Vysvětlil carovi, že porážku zavinil vrchní velitel carských vojsk velkokníže Nikolaj Nikolajevič, a naléhal na cara tak dlouho, až Mikuláš zbavil svého vlastního strýce vysoké funkce a ujal se vrchního velení sám. To byla osudová politická chyba, Všechny další neúspěchy na frontách se už potom připisovaly na carovo osobní konto.
Alexandra Fjodorovna se dozvěděla dokonce i o Řasputinových sexuálních orgiích, mnohokrát vyslechla, že je věčně opilý, žţe se vyspal s tou či onou kněžnou. Nechtěla však uvěřit takovým zprávám a nekompromisně je označila za lži. Car Nlikuláš II. jen mávl rukou a z pravdivé události se rázem stala pomluva:
Právě takovou pomluvou je však tvrzení některých publicistů, kteří stále ještě opakují, že Rasputin se stal carevniným milencem, že intimní styky Alexandry Fjodorovny s temperamentním svatým byly tim pravým důvoáem, proč urozená dáma na slovo poslou^ chala primitivního mužika, že se Rasputinovi dokonce podařilo svést i carovy dcery, že tedy ty nejpříjemnější chvíle prožil přímo v carských komnatách.
Je to slce na první pohled logická, ale přece jen nadsázka. Rasputin byI sice

primitiv,' ale Přesto, anebo možná právě proto, považoval cara a carevnu málem ţa nadpřirozené bytosti a choval se k nim, snad jako k jediným na světě, uctivě. Vyzkoušel si sílu svého vlivu a měl pocit, že si může dovolit všechno. Navrhuje carovi, aby jmenoval tobolským biskupem mnicha Varnavu, a věčně opilý sluha boží zakrátko skutečně zasedne na biskupský stolec.
205
♀Car je jediným přímým zástupcem božím na zemi, může tedy všechno. Ale měl se aspoň formálně poradit s vysokými církevními hodnostáři. Ti věděli, že je nesmyslné jmenování především Rasputinovým dílom, a postavili se proti němu. Zavolali ho před církevní komisi a vyslechli jeho odmítavé stanovisko. Rasputin měl přece v hrsti samého cara, proč by se měl zpovídat popům a metropolitům? Církev se proti němu postavila první, pak se přidali politikové. Ministerský předseda přednesl carovi žádost všech ministrů tehdejší vlády o propuštění Rasputina z carských služeb. Důvody jsou po ruce. Soukromý život božího člověka se neshoduje ani s jeho postavením na carském dvoře, ani s jţeho církevním posláním. Tady jsou důkazy. Tajné agentky ochranky se dostaly až na jeţho vyhlášené večírky, které končívaly všeobecnou opilostí.
Žaloba se dostala do ruky carevně. Odmítla ji. Boží člověk je čistý jako lilie, pomlouvači se ho snaží očernit. Rasputin se dozvěděl o akci a vydal se na pout. Jel nadlouho, jel daleko: Dokonce až do Jeruzaléma.
Zatím se jeho dosud roztroušení nepřátelé spojili; když se svatý Gríša vrátil z cest, stála proti němu organizovaná protirasputinská fronta. Ale ministr financí to s šarlatánem ještě jednou zkusil jeho vlastní metodou. Nabídl mu výpalné dvě stě tisíc rublů, když zmizí od dvora a vrátí se do své sibiřské vesničky. Odmítl úplatek, ještě si byl jist svou pozicí. Ale ministerský předseda Kokovzov svou žádost opakoval a znovu upozornil cara, že je Rasputin dobrodruh a podvodník, a nakonec vyslovil ultimátum. Kdyby car vládě nevyhověl a neodstranil d'ábelského mnicha, rozhodli se všichni ministři podat demisi.
Car ještě chvíli vzdoruje, obhajuje ţvého rodinného přítele, zdůrazňuje jeho zásluhy o zdraví následníka trůnu, nakonec se však přece jen vzdává a doporučuje Rasputinovi, aby se načas vzdálil z Petrohradu. Rozvlněná hladina se uklidní, až bude po všem, můţ se zase vrátit.
Rasputin poprvé za své kariéry poznal, že nemá tak docela pevnou půdu pod nohalna, ^ chystá se na cestu,
ale pro jistotu, aby za sebou nezavřel dveře do carského paláce navždy, vysloví hrozbu: "Jestliže ste oáe mne navždy odloučíte, do roka a do dne ztratíte nejen svého syna, ale i carskou kurunu?
To byla velká slova. Ale Rasputin se nepřepočítai ve spekulaci. Osud mu htál do ruky.. Carevič Aljoša. se poranil na výletě, dostaviţo se vnitřní krvácení, u lůžka nemocného se sešli věhlasní lékaři, ale krčili bezradně rameny. Církev nařídila sloužit za Aljošovo uzdravení po celé Rusi mše, carevna lomila rukama a žádala, aby okamžitě poslali pro zachránce Rsputina.
Dvorní dáma Arina Vyrubová; ochotná spolupracovnice božího člověka, poslala do sibiřské vesničky Pokrovskoje tel'egram, v něinž prosila divotvorce o pomoc. Už nazítří dostala carevna odpověd:
Bůh se dal obměkčit Tvými slzami a vyslyšel Tvé "
modlitby. Nebud smutná. Tvůj syn bude žít.. Af už ho lékaři netrápí. Gríša. _
Osmiletý carevič ležel v posteli ve vysoké horečce, zcela vysílen zhoubným vnitřním krvácením. Carevna mu přečetla telegram božího muže. Aljoša vyslechl záruku, že se brzy uzdraví. Uklidnil se. Usnul. Horečka poklesla, krvácení ustalo. Rasputin opět slavil triumf. Vtáhl znovu na carský dvůr s novými vavříny.
Církevní hierar chie se však nespokojila s příměřím. Biskup Jermogen a svatý mnich Iliodor, dva z nejvlivnějších na Rusi, se rozhodli vzít o$ud do vlastních, rukou. Ted už neváhali zbavit se Rasputina jakýmikoliv prostředky. Pozvali božího člověka do kláštera, začali s ním debatovat, vznikla prudká hádka, biskup popadl těžký bronzový krucifix a začal soupeře mlátit do hlavy. Druzí dva přitom Rasputina drželi. Zmlácený, s rozbitou hlavou, musel pak v klášterní kapli před oltářem bohorodičky slavnostně odpřisáhnout, že se už nikdy neobjeví na carském dvoře.
Zapamněli, že mají co činit s vezohledným šarlatánem. Pochopitelně všechno slíbil a nic z toho nedodržei. . Jeho první cesta vedla k carevně, kde všechno žaloval. Důkazy měl v obličeji. Alexandra Fjodorovna se zhrozila šrámů a podlitin a přemluvila Mikuláše, aby oba Rasputinovy odpůrce přísně potrestal. .
207
206
♀Biskup Jermogen dostal výpověd' z vysokého církevního úřadu, musel se vystěhovat ze sídelního paláce, car ho vypověděl do vzdáleného litevského

kláštera. Také Iliodora čekal trest. Vyhnul se mu, utekl do Norska, odkud zahájil proti Rasputinovi, carovi i carevně ostrou politickou kampaň.
Ale nezůstalo jen u slov. Iliodorovi přívrženci se rozhodli potrestat zhýralého mnicha tím nejhorším trestem. Chystali se zbavit ho mužství. Sestavili plán, některé známé dámy se laskavě uvolily pomoci při přípravě potřţbné situace. Rasputin se však b všem včas dozvěděl, pochopitelně dostal strach, sbalil kufry a raději zmizel.
Iliodor a jeho věrní se však nevzdali plánu na odstranění svatého dábla. Rozhodli se pro atentát. Zjistili, že se Rasputin skrývá u své rodiny ve vsi Pokrovskoje, a poslali za ním vysloužilou prostitutku Koiiu Gusevovou. Ta se dala na stará kolena na pokání, když ji pak popové ujistili, že se vraždou d'ábelského mnicha navždy vykoupí ze svých hrozných hříchů, nabrousila si nůž a vydala se na cestu za odpuštěním.
Oblékla na sebe hábit kajícníků, přišla do vsi Pokrovskoje, ubytovala se u sedláka a čekala na příležitost. Dlouho se jí nedařilo setkat se s antikristem a vykoupit své hříchy jeho smrtí.
Pomatená, hysterická Koňa Gusevová netrpělivě čeká, až konečně 28. června 1914, v den, kdy daleko odtud práskly výstřely v sarajevských ulicích a František Ferdinand s manželkou zemřeli, abý mohla začít první světová válka, objeví se Rasputin před domem. Dostal carevnin telegram, rozběhl se za listonošem, aby mu dal s sebou hned odpověcY.
Vysioužilá prostitutka, převlečená za zbožnou poutnici, se přiblížila ke svatému muži a začala žţebrat. Sáhl do kapsy, hledal drobné. V té chvíli mu vrazila nůž do břicha. Vší silou, jak mohla nejhlouběji.
Rasputin aašei ještě dost sil, dovrávořal domů, tam padl do kaluže vlastní krve. Stařenu zatkli. Místo před soud .dostala se do blázince. Její ochránci se o to postarali.
Boží člověk ležel na posteli v beznadějném stavu. Poskytli mu první pomoc, ale zranění bylo těžké, skutečně pomoci mu mohli jen chirurgové v nemocnici. ještě v noci přijel sice primář z Tjumeni a pokusil se O operaci na kuchyňském stole. Nedával však ne:mocnému příliš velkou naději. Jeho obavy se splnily.
K ránu dostal Rasputin prudkou horečku, ale na chvíli prý se ještě probral z bezvědomí a využil krátkého zlepšení k propagačnímu vystoupení. Dal ţJzkázat carevně, že jeho poslední myšlenky patřily jí a malému Aljošovi. Pak znovu upadl do hlubokého bezvědomí.
Někteří autoři přidávají k dojemné scéně ještě politický dovětek. Rasputin prv navíc prohlásil: "Af car nejde do války. Když začne bojovat, vypukne v zemi revoluce . . . !'ţ
Ráno mu bylo o něco lépe, sibiřský mužik měl dobré jádro, ale když ho pak po desetihodinové jízdě po polní cestě plné výmolů položili v tjumenské nemocnici na operační stůl, vypadal jeho stav beznadějně.
Carští manželé se dověděli téměř ve stejné chvíli o sarajevském atentátu i o íttoku prostitutky na jejich svatého muže. Car evna byla blízka mdlobám, klekla před domácím oltářem a modlila se za spásu svého favorita. Od té chvíle se nezajímala ani o průběh světového konfliktu, který už začal rakousko-uherskosrbskou válkou, ani o vnitropolitické komplikace, které otřásly ruskou říší, jen čekala, zda bůh vyslyší její prosby a zachová při životě divotvorce Rasputina.
Žádný z lékařů by se nebyl odvážil předem tvrdit, že se sibiřský mužik zotaví z tak těžkých vnitřních zranění. Dobrých čtrnáct dní, snad celé tři neděle, se jeho organismus rval se smrtí. Za měsíc už byl mimo nebezpečí, za další měsíc ho propustili z nemocnice. Carevna si oddýchla. V září 1914, to už bojovaly ruské pluky po boku srbských a měly za sebou první, zato drtivé porážky, se svatý d'ábel znovu objevil v Petrohradě.
Politická situace pomalu uzrávala pro revoluci. Hospodářsky se země blížila totálnímu krachu. Ruská vojska byla nejhůř vyzbrojenou armádou prvnf světo
209
2Q8
♀vé války. Docházely náboje, jednotky neměly zajištěn přísun, vojáci se museli stravovat na vlastní pěst, bránit se mohli jedině bajonety. V některých plucích připadala na dva vojáky jen jediná puška. Lidé o tom věděli, veřejné mínění hledalo viníka.
Už před časem přemluvil l2asputin cara, aby sám převzal vrchní velení nad armádou. Když později prohrávali generálové bitvy, připisovali lidé porážky na vrub carovi. A také se znovu začalo povídat, že v pozadí všech neúspěchů stojí "Němka" carevna, nahrává nepříteli, straní svým lidem, Němcům.
Od carevny k Rasputinovi byl jen krůček. Každý věděl, že se boží člověk plete do státních záležitostí, dosazuje a sesazuje vysoké hodnostáře, přemlouvá cara k

jistým rozhodnutím. Nebylo divu, že se rozšířily pověsti: Rasputin je ve službáeh Němců, pracuje jako jejich tajný agent, prozrazuje jiW nejdůvěrnější zprávy, které vyzví od vrchního velitele ruských vojsk cara Mikuláše, nepřítel pak zná předem piány generálů, proto jim téměř pokaždé připraví nějaké nepříjemné strategické překvapení.
Obyčejní lidé uvěřili, ale i někteří politici byli přesvědčeni o Rasputinově zaprodanosti. Rozhodli se skoncovat s ním. Kníže Andronikov se ho pokusil otrávit, ale vybral si neúčinný jed. Generál Dumbadze, vrchní velitel Jaltské oblasti, se chystal s hrstkou věrných ke svéráznéinu atentátu na carova našeptávače. Při cestě lodí ze Sevastopolu do Jalty chtěli Rasputina hodit přes palubu. Ani to se nepodařilo. Spiklenci měli mezi sebou zrádce, ten žaloval ministrovi vnitra, O osťatní se už postarala policie. Navíc se ještě vypráví, že Rasputina málem zabili ve rvačce v pověst
" ném luxusním nevěstinci pro prominenty "Villa Rode . Jenže to už měl carův mnich svou vlastní tělesnou stráž. Profesionální rváči ho zachránili.
Rasputin měl oprávněný strach o svůj život, proto požádal cara o osobní stráž. Přidělil mu ji pravděpodobně ministr vnitra Chvostov. A týž Chvostov naplánoval na něho atentát, aby se zbavil příživníka definitivně. Aby nebylo tak snadné zjistit, odkud přichází podnět k útoku, měl Rasputina zabít jistý bulharský
210
důstojník. Aby byl úspěch zajištěn, měl ministr Chvostov včas odvolat Rasputinovu tělesnou stráž.
O rozkazu se však dozvěděl policejní prezident Bělockij, prozradil plán carovi a tím také Rasputinovi,. ministr vnitra Chvostov padl, Rasputin pr osadil na jeho místo mužte a svého poslušného etitele D. A. Protopopova, zcţela omezeného, zato věrného služebníka ztrchnosti. A právě ministr Protopopov ste jednoho dne dozvěděl o dţalším připravovaném spiknutí. Osobně pak Rasputina varoval a prosil ho, aby v příštich dnech raději neopouštěl svůj byt na Gorchovské ulici.
Rod Jusupovových je v mocenské sféř,e snad jedinou konkurencí Romanovců. Starý, vznešený, etěný a vážený a snad ještě zámožnější než carův. jejiclţ sídlo stojí nedaleko carského na nábřeží Mojky a skrývá poklady pohádkové ceny: Jusupovci je sváželi do Petrohradu z celého světa. Jejich rodinná sbírka drah.ých kamenů má být větší a cennější než britská královská. Přitom jsou Jusupevci v mţezích svého spolţečenského postavení pokrokoví, jejich děti studují na západních univerzitách, jejich sálóny jsou dostaveníčkem evropských osobností.
Felix Felixovič Jusupov je pohledný mladík, vysoký, štíhlý, černovlasý, inteligentní a vzdělaný. ,Petrohradské dcerušky z rodin kolem carského dvora po něm odjakživa pošilhávaly. Když se pak oženil s carovou neteří princeznou Irinou Alexandrovnou, měly na ni ,tšechny vztek.
Vypráví se, že se seznámil s Rasputinem za podivných okolností. Ještě za svobodna, snad tančil, snad se bavil s dcerou jisté podnikavé matky, ta pak pozvaia, aby upevnila pouto a zajistila dceři prominentního ženicha, knížete Jusupova na domácí večírek a jako vnadidlo použila Rasputina. Když Vaše Blahorodí laskavě přijde, seznámí se s božím člověkem Gríšou. Jusupov se sice seznámil s Rasautinem, ale oženil se pak s jinou.
Ti dva se poznali a začali se stýkat. Objevovali se spolu ve společnosti, flámovali v luxusní "Villa Rode", kníže Jusupov poznával Rasputinovy zvyky, pochopil, že ho hlídají ve ,dne v noci, a to nejen jeho osobní strážci, ale také carská ochranka a ještě zvlášt
211
ţní koma.ndo, které určil rninisterský předsţda: Prorazit tento val vycvičených hrdlořezů, aby jedni či druzi nezačali troubit na poplach, se zdálo zpočátku nemožné. Kníže Jusupov ale nakonec přţece jen našel mezeru v opevnění.
Budoucí atentátník je svým způsobţem vlastenec: Rasputin mu nikdy osobně neublížil. Nenávidí ho jako zosobnění zastaralého způsobu myšlení. Jeho společník, poslanec dumy Vladimír Puriškevič má na Rasputina vztek. Prosil ho o ministerské křeslo, .. ale boží člověk žádost odmítl. '
Puriškevič se usídlil v nepřátelském táboře a začal pracovat s ostatními na přípravách spiknutí. Byla to malá skupinka atentátníků-amatérů, ale odhodlaná. Měla už jen dva další členy, velkoknížete Dmitrije Pavloviče a poručík:a Suchotina. Později se ještě přidal lékař Lazover a špatně zahrál významnou roli. Namíchal pro Rasputina jed a později vyprávěl reportérům, jak to tenkrát doopravdy bylo. Kolem Rasputina se totiž po jeho smrti navršila zed' legendárních povídaček a historická pravda o události noci z 16. na 17. prosince 1916 podle ruského kalendáře zůstala za ní dlouho skrytá.
První kroky měli za sebou. Kníže Jusupov znal ted Rasputina téměř důvěrně, mohl ho tedy pozvat do svého paláctţe, aniž to bylo nápadné. Spiklenci se ale museli dostat přes další dvě překážky: setřást ze stopy stráže božího člověka a

rozhodnout se pro způsob vraždy. Nejjednodušší se zdálo zastřelit Rasputina pistolí. Nakonec se však přece jen rozhodli pro jed. Je to tišší a jaksi elegantnější. Doktor Lazover obstará cyankáli a namíchá ho do připraveného cukroví a do vína. Pak už bude stačit, až Rasputin polkne první sousto.
O průběhu atentátu existují dvě verze. Jednu z nich uveřejnil přímý účastník vraždy Stanislav Lazover v pařížském týdeníku Paris Match padesát let po atentátu. Kníže Jusupov popsal rovně ţ ve svých pamětech, jak to tenkrát bylo, ale navíc vypovídal o těchto událostech i před soudem, a tak je možné řekonstruovat vraždu ochránce carských lamp poměrně přesně.
Plán je prostý: vylákají Rasputina do paláce knížete
Jusupova a tam ho zavraždí. Rozhodli se, že to udělají v noci z 20. na 30. prosince, podle ruského kalendáře 16.-17. prosince. Kníže Jusupov dá pro tento účel zařídit některé suterénní místnosti ve svém paláci, kdyby Rasputin křičel, ntbude to ze sklepa slyšet.
Zdá se, že největší starost měli atentátnici s Rasputinovými osobními strážci. Proto musel kníže Jusupov přivést božího muže diplomaticky a nenápadně k rozhodnutí, aby se jich zbavil sám. Už dlouho předtím namluvil ješitnému Rasputinovi, že se do něj zamilovala mladá a krásná kněžna, ukázal mu prý i její fotografii, ale nechtěl prozradit její jméno, a připravoval zhýralého mnicha na tajnou schůzku. Podle jedné z verzí prý Rasputin velice stál o seznámení s kněžnou Irinou Jusupovovou, snad proto se vydal té noci do palácţe na nábřeží Mojky, ale manžţlka jeho přítele nebyla v té době vůbec v Petrohradě.
At už šlo o tu či onu, rozhodně byla vr.adidlem hezká mladá žena. Pr otože se muselo všechno odehrát v největší tajnosti, namluvil Jusupov Rasputinovi, že je nutná naprostá diskrétnast, smluvil si s ním schůzku na půlnoc, s tím, že Rasputin pošle hned večer své strážce domů, kníže se pro něj zastaví vozem, v němž se vţ vši tajnosti a nepozorovaně dostane do paláce, kde už bude dotyčná čekat.
Později se podařilo prokázat, že ministr vnitra Protopopov skutečně varoval Rasputina, aby nikam nechodil, ale svatý muž ani ve snu nepomyslel, že by mu mohlo hrozit nebezpečí ve společnosti knížete Jusupova, v jeho paláci a v přítomnoati neznámé krásky.
Spiklenci počítali i na zadní kolečka, pochopitelně nechtěli, aby je té noci spatřili svědci v Rasputinově společnosti. Puriškevič byl důstojníkem sanitní služby, měl možnost vypůjčit si vojenský automobil, ale protože nemínili zasvěcovat do svého plánu neznámého řidiče, převlékl se pro ten večer do uniformy svobodníka sám doktor Lazovér.
Rasputin zahájil svůj poslední den neslavně. Přišel až ráno z jakési oslavy, chtěl se vyspat z opice, ale v deset už drnčel telefon a dvorní dáma Vyrubová vyřizovala carevnin vzkaz. Rasputin musţel vstát:. Při po
4
212 213
♀zdějším výslechu členů Rasputinovy tělesné stráže vyšlo najevo, žţ ještě před poltednem přišla do jeho bytu jedna z jeho nejnovějších milenek Muňa Golovinová, údajně mimořádřiě přitažlivá kráška, chtěla zůstat u svého milence, aIe ten ji poslal domů a řekl jí, že se musí připravit na večer. Je totiž pozván do velice vznešeného domu, kde se sejde s mimořádnou osobností.
Další návštěvnicí byla Anna Vyrubová, přinesla carevnin svatý obraz, Rasputin ho snad měl posvětit svým zaříkáváním. Protože byla Vyrubová svým způsobem jeho tichou společnicí a rozhodně důvěrnici, zasvěcenou do zákulisttích ititrik carského dvora, řekl jí Rasputin rovnou, že je na večer pozván k Jusupovovi, kde se má sezriámit s jeho krásnou manželkou, je prý nemocná, potřebuje pomoci.
Podle policejního protokolu měl Rasputin té noci na sobě černé sametové kalhoty a holínky z měkké juchtoviny, hedvábřiou rubašku, kterou prý vyšívala sama carevna, oblékl se tedy do toho nejlepšího, co měl. Vykoupal se, navoněl a napomádoval, učesal se a čekal, že pro něj přijedou..
Podle svědectví doktora Lazovera provedli spiklenci poslední kontrolu ve sklepních místnostech Jusupova paláce ve třiadvacet dvacet pět. Přitom namíchal Lazover také jed do jídla a pití. Na dřevěné podložce rozdrtil krystalky cyankáli na prášek, pak rozřízl šest marcipánových zákusků a tři čokoládové, nasypal mezi obě půlky jed a zase je spojil. Láhev sladkého dezertního vína rovněž preparoval prudkým jedem.
Rasputin poslal už večer stráže domů, zřejmě jim řekl, že už . nikam nepůjde, přitom ale netrpělivě čekal, až se ozve zvonek u zadního vchodu. Jusupov s Lazoverem přijeli těsně před půlnocí, zazvonili, Rasputin přišel sám otevřít, Jusupov s ním zůstal pár minut v pracovně, to si ještě zázračný mnich nacpal do kapsy svazek bankovek. Prohlásil, že mu dnes přinesl jeden bankéř padesát tisíc rublů jako věno pro dceru, a že si bere peníze pro jistotu, kdyby se jim později

zachtělo zajít ještě k cikánům. Pak nastoupili
2I4
do vozu a doktor Lazover jel oklikou na nábřeží Mojky číslo 94.
Jusupov promyslel plán do posledního detailu. Věděl, že sotva bude moci utajit Rasputinovu přítomnost v paláci. Patroly, hlídající v noci ulice, osamělý chodec nebo strážník mohou zahlédnout typický obličej božího člověka, kt.erý zná celý Petrohrad. Ale kníže Jusupov nemusí tajit Rasputinovu návštěvu v paláci, když bude mít svědky, že carevnin světec od něho v pořádku odjel. A tak vznikl prostý plán: poručík Suchotin se namaskuje plnovousem a opustí v automobilu řízeném doktorem Lazoverem Jusupovův palác jako Rasputin. Dostatečné alibi pro spiklence, že k neštěstí nedošlo v jejich přítomnosti.
Rasputin vystoupil z automobilu, vešel do dobře zařízených sklepních místností, odložil si bobří kožich a začal si prohlížet interiér. Uprostřed jednoho z pokojů stál nízký divan, přikrytý kožešinou z ledního msdvěda, druhá místnost byla zařízena jako bar, s regálem plným lahví, v krbu hořtel oheň, na zdi se tř.pytil kříž vyřezaný z pravého křištálu. Shora bylo slyšet gramofonovou hudbu a hlučnou zábavu.
Kníže Jusupov vysvětlil Rasputinovi, že se nahoře ještě baví, až všichni odejdou, a to bude co nevidět, pak přijde očekávaná dáma dolů. A nabidl zatím hostovi víno a zákusky. Rasputin byl rozmrzelý. Asi se mu nechtělo ztrácet čas. Chodil chvíli sem a tam, jídla a pití si ani nevšiml, prohlížel si nábytek, pak dokonce navrhl, aby toho raději nechali a vypravili se za cikány. Kníže se ho snažil upokojit, ukazoval mu čínské vázy, vysvětlil, že křištálový kříž je stará italská práce, nalil víno a přistavil ke skleničce talíř se zákusky. Rasputin si jeden vzal, ochutnal, pak snědl ještě jeden dva: A znovu je zapil otráveným vínem.
Shora sice zaznívala tichá hudba, ale nebavila se tatn očekávaná kněžna s vybranou společností, ale ostatní spiklenci. Čekali na Rasputinovu smrt a zatím si krátili dlouhou chvíli pitím a přshráváním gramofonových desek.
Kníže Jusupov pozoroval božího člověka. Snědl přece otrávené pečivo, vypil jed ve víně, podle očekávání
215
♀měl už dávno ležet na zemi mrtev. Cožpak má opravdu nadpřir oz2né schopnosti, ani cyankáli na něj neplatí? Divotvorce totiž stále 'seděl v křesle a naslouchal, co se děje nahoře, snad byl o něco bledší než obvykie, možná nervóznější než před chvílí.
Kníže Jusupov prožíval muka. Byl proto rád, když měl důvod k poradě se společníky. Řekl, že vyšetří, jak se věci mají, vyběhl po točitých schodech a celý udýchaný stál před spiklenci. Když jim řekl, co se stalo, nechtěli uvěřit. První se vzpamatoval Purišk̀evič, vytáhl z kapsy pistoli a chystal se sejít dolů a zastřelit Rasputina. Kníže Jusupov ho zadržel. Sám uchopil pistoli ráže 6,35, schctval ji za zády a vrátil se dolů.
Rasputin seděl v křesle. I4lěl strnulý pohled a těžce dýchal. Ale žil! Když slyšel kroky na schodech, zvedl hlavu, podíval se, kdo přichází. Kníže Jusupov už na nic nečekal a střelil. Rasputin .se zapotácel, vykřikl a padl.
Nahoře slyšeli výstřel, seběhli po schodech. První byl u ležícího tělc doktor Lazover. Prohlédl ránu, zjistil, že kulka mířila do srdce. Některý ze spiklenců zakopl o drát provizorního elektrického vedení a přerušil proud. V místnostech byla najednou naprostá tma. Jusupov rozsvítil svíčku a znovu spojil dráty. Zvedli Rasputina a položili ho na divan. Lazover zjistil, že strážce carských lamp sice ještě žije, že je však v posledním tažení. Proto se oblékl, vyšel .ven, nastartoval vůz a nechal hodně dlouho a na plné obrátky běžet motor, aby všichni, kdo snad ještě nešli spat, sly šeli, že někdo odjíždí.
Suchotin se zatím oblékl do Rasputinova kožichu a nasadil si falešné vousy a papachu. Chystal se jako Rasputin nastoupit do vozu. Mezitím se Jusupov vrátil k divanu, sklonil se nad ležícím tělem a ke své hrůze zjistil, že Rasputin žije. Jusupov vykřikl o pomoc, ale než přiběhli ostatní, dopotácel se raněný Rasputin ke schodišti, s vypětím posledních sil vylezl nahoru a`mířil ke dveřím.
Kníže Jusupov se nestačil vzpamatovat z leknutí, zato Purišk̀evič vytáhl pistoli a pustil se za svatým člověkem. Namířil a střelil.
216
Spiklenci jednali podle plánu. Svázali mrtvého a zabalili tělo do pokrývky. Pak je odvezli na řeku, kde dal kníže Jusupov nedaleko Krstovského ostrova už dopoledne prosekat silný led. Rasputinovu mrtvolu strčili pod ledový příkrov. Cestou však ztratil mrtvý jednu botu.
Ráno ji našla na zamrzlé řece policie která sledovala krvavou stopu ve sněhu. Ta je dovedla až k otvoru v ledu. Ještě téhož dopoledne se objevil v Rasputinově domě policista s botou a zeptal se, zda patří božímu člověku. Hned ráno totiž,

když služka zjistila, že se pán nevrátil, že vůbec nespal ve své posteli, vzbouřila Rasputinovy dcery, ty referovaly dvorní dámě Vyrubové, objevila se také milenka Golovinová, Anna Vyrubová si vzpomněla, že Rasputin měl jet v noci k Jusupovovi a zalarmovala policii.
Když se o neštěstí dozvěděla carevna, sedla a napsala carovi jen tak tužkou, roztřeseným písmem: "Všichni tady sedíme. Nedovedeš si představit, co prožíváme. Náš Přítel zmizel. Naposledy s ním mluvila včera Aňa, říkal, že ho požádal Felix, aby k nim v noci přijel, že pro něj pošle auto, chtěl ho představit Irině. Přijel pro něj vojenský automobil se dvěma civilisty a rm jel."
Carevna referovala manželovi rovněž o noční výtržnosti v paláci velkokníže te Jusupova. Snad hodinu dvě po půlnoci zaslechl policista, patrolující na nábřeží Něvy, výstřely z revolveru, přiběhl k bráně paláce, ta byla dokořán, doktor Lazover se přece chystal vyjet s falešným Rasputinem, vběhl dovnitř a zeptal se velkokníže te, co se stalo. Podle jedné verze, a tak ste také epizoda později oficiálně uvá tlěla, přiznal Jusupov, že se u něj sešlo pár známých, trochu více pili a stříl teli do vzduchu, a jeden z nich neštastnou náhodou zastřelil na dvoře psa. Mrtvý pes skutečně le žel na sněhu.
Velkokníže Jusupov vylíčil později zápletku s poručíkem policié jinak. Když policejní důstojník vběhl do dvora Jusupovova paláce, narazil na poslance Puriškeviče, který krátce předtím střílel na Rasputina.
"Před tebou stojí poslanec dumy Vladimír Mirofanovič Puriškevič. Výstřely, které jsi zaslechl, zabily

♀Rasputina. Jestli miluješ svou vlast a svého cara, budeš mlčet,`` řekl poslanec.
"Rozumím, Vaše Blahorodí," odpověděl poručík: ,;Budu mlčet jako hrob."
Velkokníže Jusupov byl carovým příbuzným, ministr vnitra Protopopov ho ani nemohl dát zatknout pro podezření z vraždy, ani neměl právo poslat policii, aby prohledala jeho palác. Sama carevna sice věděla, že jste důvodně podezřelý z vraždy, a sdělila to v telegramech i v dopisech carovi, postarala se však jen o to, že mu nedovolili odjet na Krym, kam se chystal, a přinutili ho vyčkat v paláci na nábřeží Mfljky až do konečného vyšetření případu.
Pak našli pod ledem ltTěvy Rasputinovu mrtvolu. Carevna se nervově zhroutila. Nedovedla si představit život bez svatého ochránce. Policie vyšetřovala, jak došlo k n3silné smrti. Vysocí policejní důstojníci se ohiásili u velkokníže te Jusupova, velice se omlouvali, že ruší, a formálně ste ho zeptali, zda neví něco o smrti mnicha Rasputina. Nevěděl. Ten večer ho neviděl. Spokojili se s výpovědí a uzavřeli řízení. Zřejmě na vyšší rozkaz.
Atentátníci však stejně museli za svůj čin pykat. Car Mikuláš II. vypověděl Dmitrije Pavloviče do malé vesnice až kdesi na perských hranicích, velkokníže Felix Felixovič Jusupov se musel odstěhovat na své statky na Ukra.jině a žii pak, až do Velké říjnové revoluce, nedaleko Kyjeva. Carské rodině se podařilo ve spolupráci .s pnlicií a ministrem vnitra Protopopovem případ Rasp4tin ututlat. Dvatátého prosince, podle ruského kalendáře, přivezli na výslovné carevnino přání Rasputinovu mrtvolu do Carského Sela. Sestra Akulina z kláštera Ochtoj připravila tělo mrtvéllo do stříbrné rakve. Pochovali je druhého dne v parku carského sídla. Byla to jen malá rodinná smuteční slavnost. Ale car Mikuláš přijel na ni až z Mogileva. Byl zrovna uprostřed důležitých jednání s veliteli spojeneckých armád o zásadních plánech dalších taktických opatření na frontách, ale nechal generály čekat. aby mohl dát poslední sbohem geniálnimu podvodníkovi Rasputinovi.
Strážce carských lamp byl darebák a rozhodně ne svatý divotvorce. Ale po jeho smrti se začaly šířit pověsti, že boží člověk odolal i tak prudkému jedu,. jako je cyankáli. Podle tvrzení Felixe Jusupova skutečně snědl a vypil tak silnou dávku, že by byl měl okamžitě padnout mrtev k zemi. Pr otože neměl dar od boha konat zázraky na svém vlastním těle, je možné jediné vysvětlení. Cukr ve sladkém víně i v zákuscích paralyzoval účinek cyankáli, chemlcky ho totiž váže a neutralizuje. Rasputin sice dostal silné žaludeční křeče, bylo mu nevolno, ale nezemřel.
Atentátníci, kteří odstranili carevnina rádce, nebyli vyznavači pokroku a už rozhodně ne revolucionáři. Naopak, chtěli se zbavit vlivného mnicha, aby podepřeli kymácející se carský trůn. tejich snaha nebyla nic platná. Začátkem roku 1917 už nebylo co jíst. Lidé se bouřili: Objevila ste hesia: Chléb a mír! Pak přišly únorové události a 3. dubna 1917 se vrátil z ciziny Lenin. Ale už celý měsíc předtím vtrhli revolucionáři, stuátenti a vojáci, do parku carského sídla, otevřeli Rasputinův hrob, v Paskarevském lese založili hranici a spálili pozůstatky dábelského světce. To byl konec velkého šarlatána. Za pár měsíců poté

vystřelila děla křižníku Aurora a revolucionáři se dali na pochod k Zimnímu paláci.
Atentát na Rasputina měl ještě, téměř o dvacet let později, soudní dohru. Došlo k nezvyklé situaci. Před porotou londýnského soudu vypovídal vrah o svém čin.u, za který rnebyl nikdy souzen, a ctihodní právníci přešli jeho přiznání bez povšimnutí.
V třicátých letech natočila americká filyová společnost Metro-Goldwyn-Mayer výpravný film o životě a smrti divotvorce Rasputina. Promítal se s velkým úspěchem pod titulem "Biáznivý mnich Rasputin" v mnoha evropských kinech. Scenárista vyšel ze skutečné události, jména nežijících historických osobností ponechal beze změny, ale místo veikokníže te Jusupova a jeho manželky vystupoval ve filmu smyšlený manželský pár princ Pavel Chegodieff a princezna Nataša. Producenti se rozhodii pró toto řešení z pochopi`telných právních důvodů, velkokníže Jusupw a kněžna
219 218 ,
♀Irina žili v emigraci a jako jediní příslušníci někdejší carské rodiny měli na Západě jisté společenské postavení. Opatrnost nebyla však filmařům nic platná. Začátkem roku 1934 podala Irina Alexandrovna Jusupovová u londýnského soudu žalobu pro urážku na cti, žádala okamžité stažení filmu z kin a náhradu škody. Ztotožňovala se totiž s filmovou postavou princezny Nataši, která se ve filmu stala miltenkou Rasputinovou a podváděla s ním svého muže. Skutečná kněžna Jusupovová se s Rasputinem osobně nikdy nesetkala. Manželská nevěra byla součástí druhého plánu tvůrců filmu, měla podpořit motivaci atentátu, podle jejich verze zavraždil princ Rasputina nejen z politických pohnutek, ale také ze žárlivosti.
Před porotou londýnského soudu se tak po téměř dvaceti lettech objevil 27. února 1934 znovu případ atentátu na ochránete carských lamp a svědci znovu líčili, jak to tenkrát bylo. Neobjevila ste nová fakta, ale některé výpovědi přece jen aspon v detailtech dokreslily portrét božího člověka a pomohly vysvětlit nepochopitelnou skutečnost, jak se mohl nevzdělaný Sibiřan dopracovat tak prominentního postavsní:
Francouzský velvyslanec v Moskvě Maurice Paléologue prohlásil, že se mu jistá ruská kněžna, kterou pochopitelně nechcs jmenovat, svěřila: "Tělesně mě Rasputin odpuzuje. Má špinavé ruce, černé nehty, neupravené vousy, ale přesto mě baví. Má neobyčejný temperament s neohraničenou fantazií. Někdy je docela vtipný. Dokáže mluvit v podobenstvích, má hluboký smysl pro tajemnost."
Bylo to všechno, co umožnilo Rasputinovi tak závratnou kariéru? Před londýnským soudem se znovu ozvaly hlasy, že musel pracovat se sugescí, s hypnózou, že sám musel být přesvědčen o svýcb vlastních nadpřirozený ch schopnostech a dokázal svou vírn vsugerovat i jiným. Jak jinak by se dalo vysvětlit, že ho vysoce vzdělaní lidé na slovo poslouchali?
Rasputinův vrah vyptovídal jako svědtek o okolnostech té noci, klidně a s důstojností jemu vlastní vylíčil, jak nabídl svatému muži otrávené koláčky a nalil mu na zapití víno s jedem, jak ho později postřelil
220
z revolveru, scénu té noci pak doplnil posledním detailem.
Soudce: ' ?" "Tak jak jste vlastně nakonec zabili Rasputina Jusupov:
Puriškevič na něj na dvoře ještě třikrát vystřelil, ale trefil ho jen jednou kulkou."
Soudce: "Byl potom mrtev?" Jusupov: " "Ne, pořád ještě ne. Soudce:
"Zabil jste ho tedy vy?" Jusupov:
"Ano, dobil jsem ho pažbou pušky. Nikdy předtím jsem nikoho nezabil. Ale u Rasputina jsem to povatoval za svoji povinnost. A tak jsem ho zabil."
Touto výpovědí se vysvětlila poslední nesrovnalost. Rasputinova mrtvola byla totiž poseta krevními podlitinami a jeho obličej také. Měl rozbitou lebku a při pitvě se zjistilo, že k těmto zraněním nemohlo dojít pod ledem Něvy.
Kníže Jusupov detailně vylíčil před soudem svůj čin, soudce se zájmem vyslechi dramatické líčení vraždy, odsoudil filmovou společnost Metro-Goldwyn-Mayer za to, že cizoložnými scénami filmové princezny Chegodieffové poškodila pověst skutečné kněžny jusupovové a přiznala žalobkyni peněžitou náhradu ve výši 25 000 liber šterlinků.
To byl poslední a snad nejkřiklavější vykřičník za atentátem na strážce carských lamp. Protože lze předpokládat, že manželé Jusupovovi žili ze společné pokladny, stal se tak kníže Jusupov prvním a asi jediným attentátníkem, který nejenže nebyl za politickou vraždu sfluzen a potrestán, ale naopak ještě na ní vydělal:
♀